

Приредили: Ролф Голоб, Петер Крапф, Вилтруд Вајдингер

Превод са енглеског језика: Мирјана Галић

Стручна редактура: Снежана Вуковић

Уредник публикације на српском језику: Светлана Лазић

Учествовати у демократији

Припреме за часове образовања за демократско грађанство
и људска права за средње школе

Учествовати у демократији

**Припреме за часове образовања за демократско грађанство
и људска права за средње школе**

Уредници: Ролф Голоб, Петер Крапф и Вилтруд Вајдингер

Аутор: Петер Крапф

Илустровала: Пети Вискеман

Приручник IV
из едиције *Приручници за ЕДЦ/ХРЕ I-VI*
Образовање за демократско грађанство и људска права у
школској пракси
Наставне јединице, појмови, методе и модели

Издавачка делатност Савета Европе

Ставови изнети у овом делу искључиво су мишљење аутора и не одражавају нужно званичну политику Савета Европе.

Сва права се задржавају. Ниједан део ове публикације не сме се превести, репродуковати нити преносити у било ком облику или на било који начин, електронски (CD-Rom, интернет, итд.) или механички, укључујући фотокопирање, снимање, као и било који систем чувања или приступа подацима, без претходног писменог одобрења Сектора за јавно информисање и публикације, Управе за комуникације (Public Information Division, Directorate of Communication, F-67075 Strasbourg Cedex или publishing@coe.int).

Продукцију, дизајн и уређивање овог приручника координисао је Центар за међународне пројекте у образовању (International Projects in Education – IPE; www.phzh.ch/ipe) Високе педагошке школе у Цириху (Pädagogische Hochschule Zürich - PHZH).

Публикација је издата уз финансијску подршку Швајцарске агенције за развој и сарадњу (Swiss Agency for Development and Cooperation – SDC)

International projects in Education
www.phzh.ch/ipe

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development and
Cooperation SDC**

Илустрације: Пети Вискеман

Насловна страна: Desktop Publishing Unit, Council of Europe

Ликовно-графичко решење: Jouve, Париз

Превод са енглеског језика: Мирјана Галић

Стручна редактура: Снежана Вуковић

Уредник публикације на српском језику: Светлана Лазић

Издавачка делатност Савета Европе

F-67075 Strasbourg Cedex

<http://book.coe.int>

ISBN 978-92-871-6833-7

© Савет Европе, септембар 2010.

Штампано у Белгији

Сарадници

Емир Аџовић – Босна и Херцеговина

Мануела Дрол – Немачка

Кристијан Фалегер – Швајцарска

Ролф Голоб – Швајцарска

Сара Китинг-Четвинд – Савет Европе

Сабрина Марунхеду-Краузе – Швајцарска

Оулеф Оулафсдоутир – Савет Европе

Карен О’Шеј – Република Ирска

Вим Телман – Белгија

Вилтруд Вајдингер – Швајцарска

На свесрдној подршци у раду на српском издању овог приручника захваљујемо се

Бранислави Сабо, Бранки Бубањ, Вањи Божић, Вери Јуришић, Весели Мачкић, Гордани Дамјанац, Гордани Тодоровић, Гордани Томић, Данијели Кондић Лакић, Драгани Марић, Драгици Миражић Немац, Душанки Симић, Душици Крстић, Ђенани Мајсторовић, Еви Ковач, Елени Верзоти Јуришић, Ержебет Роквић, Жани Дамњановић, Золтану Арђелану, Зори Рабацијевској, Зорици Кокаи, Зорици Суботин Јовановић, Ивани Дракулић, Изабели Халас, Јовани Ивановић, Јелени Пеурачи, Јелени Тодоровић, Јелени Зељковић, Јелици Маринков, Јовани Комарица, Јованки Улић, Катици Арсенијевић, Ксенији Јаковљевић, Лидији Николић, Лидији Огњановић, Лидији Џодан, Лидији Хлапец, Маји Бандин Гарциа, Маји Вујин, Марини Кнежевић, Мелини Трповској, Мирели Вученов, Мирјани Галић, Наталији Шарко Голубовић, Наташи Пантић, Недељку Ђорђевићу, Петри Глигоријевић, Снежани Богдановић, Софији Крајновић, Соњи Бандин, Стевану Дивјаковићу, Светлани Џомбети, Светлани Лазић, Светлани Стојшин, Тијани Нинков Веселиновић, Тањи Гагић, Татјани Љубинковић и Татјани Сурдучки.

Напомена уз едицију *Приручници за ЕДЦ/ХРЕ I-VI* на српском језику:

Сарадници и преводиоци ангажовани на изради српске језичке верзије едиције *Приручници за ЕДЦ/ХРЕ I-VI* подржавају родно осетљив језички израз. У преводу ове књиге, међутим, користи се мушки род именица (наставник, ученик, сарадник, стручњак, директор и сл.) да означи особе оба пола, имајући у виду како праксу актуелног законодавства Републике Србије тако и граматичке особине српског језика које подразумевају родну диференцијацију не само именица, него и других врста речи које с њима стоје у конгруенцији (глаголи у конјугацији, присвојне и показне заменице, изврстан број придева, неке бројеве итд.).

Садржај

Увод.....	8
Интерактивно конструктивистичко учење у ЕДЦ/ХРЕ.....	19
1. Кључна дидактичка питања у ЕДЦ/ХРЕ	21
2. Пример интерактивног конструктивистичког учења – ученици млађег узраста замишљају свој идеални свет	23
3. Свако учи на различит начин – „Сами стварамо свет у својој свести“	26
4. Конструктивистичко учење и друштвена интеракција	27
5. Каква је улога наставника у процесима конструктивистичког учења?.....	29
6. Каква је улога наставника у ЕДЦ/ХРЕ?.....	31
6.1 Наставник као предавач и инструктор – подршка и обогаћивање конструкције.....	31
6.2 Наставник као критичар и коректор – подршка деконструкцији.....	32
6.3 Наставник креира и даје задатке – подршка реконструкцији	32
6.4 Наставник као председавајући на пленарним седницама – подршка свим облицима конструктивистичког учења	33
7. Демократије као заједнице ученика – конструктивистички приступ кључним појмовима ЕДЦ/ХРЕ.....	36
1. део Учествовати у заједници	38
1. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Идентитет Прављење избора Ми обликујемо свој живот, али и животе других људи.....	40
2. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Одговорност.....	66
Учествовање, преузимање одговорности.....	66
3. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Разноликост и плурализам.....	86
Слагање кроз неслагање? Како постижемо договор о заједничком добру?.....	86
2. део Учествовати у политици: решавање конфликта, решавање проблема	110
4. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Конфликт	112
Рибарски конфликт Како можемо решити проблем одрживости?	112
5. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Правила и закон.....	137
Каква правила су за нас најбоља?	137
6. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Власти политика	151
Модел политичког циклуса.....	151
Решавање проблема у демократској заједници.....	151
7. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Једнакост	172
Владавина већине – праведна владавина? Како можемо решити питање већине/мањине у демократији?	172
3. део Учествовати у политици: Учествовати кроз комуникацију.....	185
8. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Слобода	188
Јавна расправа Зашто слобода (говора) не функционише без строгих правила?	188
9. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Медији.....	205
Учествовати у демократији кроз медије Креатори и корисници медија као „вратари“ (gatekeepers) и селектори програма	205
Приручник за ученике Радни материјали за ученике	224

Увод

1. Шта нуди овај приручник? – Кратак приказ

Овај приручник садржи девет наставних јединица из области образовања за демократско грађанство [Education for Democratic Citizenship - ЕДЦ] и образовања за људска права [Human Rights Education – ХРЕ]. Као што се види из наслова „Учествовати у демократији“ и слике на насловној страни, наставне јединице садржане у овом приручнику намењене су ученицима као младим грађанима. Свака јединица пружа посебан приступ са циљем да оснажи и охрабри ученике да учествују у животу својих заједница.

Свака наставна јединица се може обрађивати посебно, или се може комбиновати са другим јединицама на мноштво различитих начина. Комплетан приручник нуди целовит наставни план и програм развијања компетенција за учествовање у демократији.

Наставне јединице, од којих се свака састоји од четири лекције, намењене су ученицима средњих школа (II-IV разред средње школе). Свака јединица бави се једним од кључних појмова ЕДЦ/ХРЕ: идентитет – одговорност – различитост и плурализам – конфликт - правила и закон – власт и политика – једнакост – слобода – медији. Овај низ од девет кључних појмова повезује овај приручник са сличним приручницима намењеним основним школама (ЕДЦ/ХРЕ, Приручници II и III)¹. Те три књиге заједно чине курикулум који обрађује основне појмове ЕДЦ/ХРЕ.

Свака јединица бави се једним од кључних појмова и састоји се од четири лекције (часе). За сваки час су детаљно описани предложени кораци у настави, онолико колико је то могуће. Посебни приручник за ученике садржи све потребне радне материјале.

Овај приручник је, дакле, намењен наставницима, а не ученицима. Надамо се да ће детаљне припреме за часове бити посебно корисне наставницима са мање искуства, а можда ће и они искуснији пронаћи идеје и материјале које могу уврстити у наставу. Ментори овај приручник могу користити у обуци будућих наставника ЕДЦ/ХРЕ.

Приручник је намењен и ауторима наставних планова и програма, уредницима уџбеника и преводиоцима у државама чланицама Савета Европе. Приручник се може превести и прилагодити конкретним потребама појединих образовних система.

Савет Европе представља овај приручник у његовом ревидираном издању. Прво издање настало је у Босни и Херцеговини као подршка у настави новог школског предмета под називом Демократија и људска права (2002). Савет Европе се од 1996. године бави образовањем учитеља, наставника и њихових ментора у области ЕДЦ/ХРЕ, кроз обуку уз рад и креирање одговарајућих материјала. Ролф Голоб и Петер Крапф (уредници) су били чланови међународног тима ментора који су учествовали у том пројекту.

2. Шта је ЕДЦ/ХРЕ? – Три димензије ЕДЦ/ХРЕ

Циљеви и принципи образовања за демократско грађанство и образовања за људска права (ЕДЦ/ХРЕ) повезани су са три димензије подучавања и учења. Ученици средњих школа су млади грађани који:

- треба да знају која су њихова људска права и схвате услове од којих она зависе (учење о демократији и људским правима);
- доживљавају школу као микро-заједницу која поштује слободу и равноправност својих ученика и стекну знања о томе како да остваре своја људска права (учење кроз демократију и људска права);
- буду способни и спремни да остварују своја људска права, имајући истовремено и развијен осећај одговорности према другима и према заједници (учење за демократију и људска права).

¹ ЕДЦ/ХРЕ Приручник II: *Одрастати у демократији* - припреме за часове за основни ниво образовања; ЕДЦ/ХРЕ Приручник III: *Живети у демократији* – припреме за часове за више разреде основне школе.

Овај кратки приказ ЕДЦ/ХРЕ најбоље се може објаснити кроз пример – права на слободу мишљења и изражавања. У уводу Приручника III (стр.5) ЕДЦ/ХРЕ, наведен је исти пример; у овом приручнику разматрање овог људског права иде неколико корака даље (курикулум).

2.1 Когнитивна димензија ЕДЦ/ХРЕ: учење о демократији и људским правима

На часовима ЕДЦ/ХРЕ у средњој школи, ученици би свакако требало да проучавају основне документе као што су *Универзална декларација о људским правима* и *Конвенција за заштиту људских права и основних слобода* (Европска конвенција о људским правима) (видети: Радни материјали за ученике 2.5 и 2.6.). Ученици би требало да знају да свако ужива право на слободу мишљења и изражавања и на слободан приступ информацијама путем нецензурираних медија (Европска конвенција о људским правима, члан 10). Ученици би требало да разумеју колико је ово право важно да би остварили демократију.

Ученици би требало да разумеју и члан 14. *Европске конвенције о људским правима*. Овим чланом се слободи мишљења и изражавања и приступу информацијама додаје и основно начело једнакости и забране дискриминације: мушкарци и жене, богати и сиромашни, млади и стари, држављани и имигранти – сви ми на исти начин уживамо ова права.

Коначно, ученици би требало да разумеју због чега слободе захтевају законски оквир и да оне подразумевају и одговорности (Универзална декларација о људским правима, члан 29). Слобода изражавања у плуралистичком друштву омогућава грађанима промовисање сопствених интереса, а у таквом такмичарском окружењу постоје победници и губитници. Устав, правила и закони морају да створе оквир који ће ограничити слободу јачих и заштитити слабије – без брисања разлика. Правила не могу решити све проблеме, па зато чланови одређене заједнице морају неговати осећај одговорности једних према другима.

Конвенција за заштиту људских права и основних слобода (Европска конвенција о људским правима; 4. новембар 1950.)

Члан 10

Слобода изражавања

1. Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да захтевају дозволе за рад телевизијских, радио и биоскопских предузећа.

Члан 14

Забрана дискриминације

Уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује се без дискриминације по било ком основу као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, веза с неком националном мањином, имовно стање, рођење или други статус.

Универзална декларација о људским правима (10. децембар 1948.)

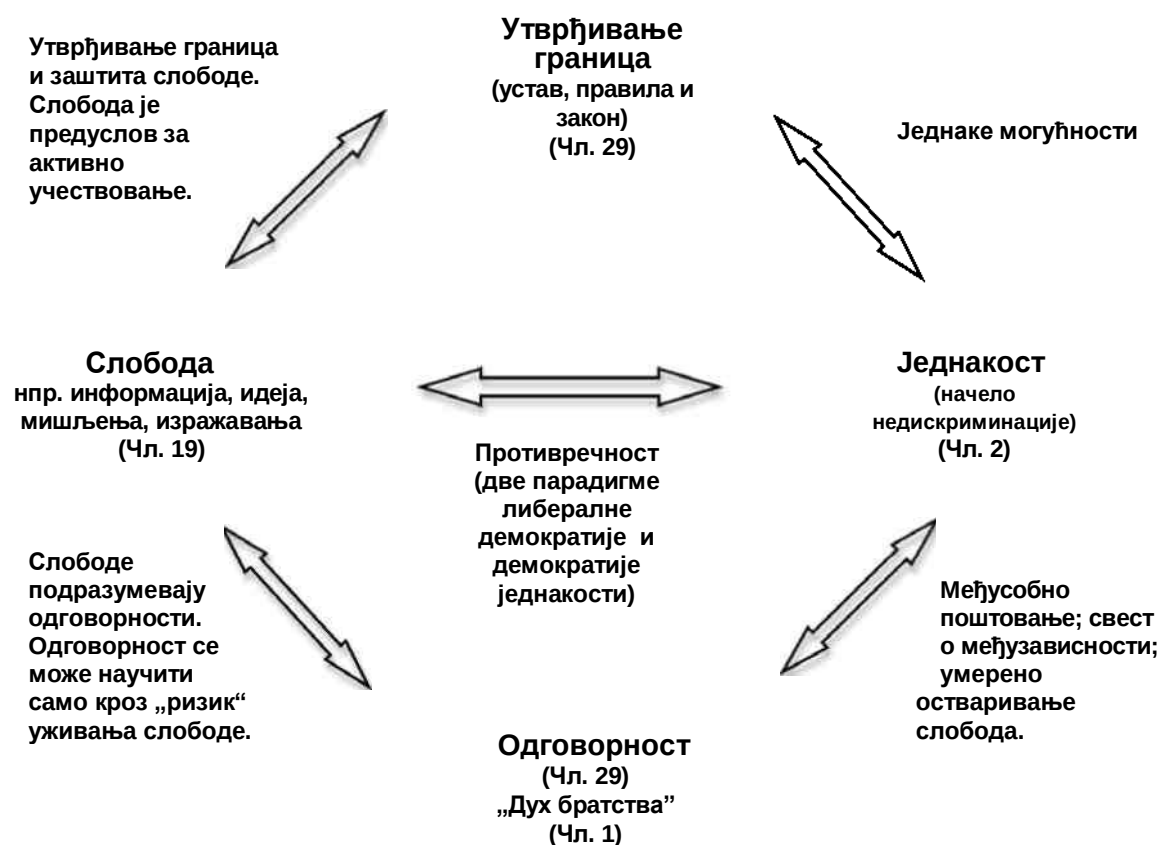
Члан 29

1. Свако има обавезе према заједници у којој је једино могућ слободан и пун развитак његове личности.

2. У вршењу својих права и слобода свако се може подвргнути само оним ограничењима која су предвиђена законом искључиво у циљу обезбеђења потребног признања и поштовања права и слобода других, као и задовољења правичних захтева морала, јавног поретка и општег благостања у демократском друштву.

Укратко, ова три члана одражавају противречност која постоји између појединачних слобода и ограничавања тих слобода кроз јавни поредак који их истовремено и ограничава и штити.

Ученици који ово умеју да објасне научили су много о демократији и људским правима, а читалац ће приметити да се ова кључна тема провлачи кроз све наставне јединице овог приручника. То је когнитивна димензија ЕДЦ/ХРЕ.

Дијаграм: „Архитектура” људских права – идеја водиља овог приручника

2.2 ЕДЦ/ХРЕ– димензија учествовања: учење за демократију и људска права

Наслов овог приручника, „Учествовати у демократији“, подсећа нас да би ученици требало да науче како да остваре своја права на слободу, на пример, право на слободан приступ информацијама и слободу идеја, мишљења и изражавања. Осим тога, требало би да стекну искуство у активној интеракцији с другима - на пример промовисањем својих интереса, преговарањем како би дошли до компромиса или постизањем договора око дефинисања „општег благостања“ (*Универзална декларација о људским правима*

, чл. 29). Треба да науче да делују у складу са правилима и прихвате постављене границе. Треба да развију осећај одговорности за добробит других, као и заједнице у целини.

Укратко, требало би не само да схватају последице и повезаност три горе наведена члана о људским правима, већ и да науче да цене вредности на којима се они заснивају и поступају у складу са њима. Поступајући на тај начин, треба да науче да сопствене интересе ускладе са интересима других и интересима целе заједнице.

Ученици образовани на тај начин умеју да учествују у демократији. Ово је димензија ЕДЦ/ХРЕ која се заснива на деловању – учење за демократију и људска права.

Младим грађанима који желе да учествују у демократији потребан је низ вишедимензионалних

компетенција приказаних у моделу који следи.

Компетенције за учествовање и политичко одлучивање	
Компетенција анализе и просуђивања	Методе и вештине
Ставови и вредности засновани на људским правима	

Ове компетенције треба да буду оријентисане ка вредностима; у рукама расиста, на пример, оне постају претња за демократску заједницу.

Овај приручник је оријентисан ка развијању тих компетенција. Увод у сваку наставну јединицу садржи табелу која корисницима омогућава комбиновање наставних јединица у циљу обликовања наставног програма за развијање компетенција у зависности од потреба ученика или конкретних захтева њиховог школског плана и програма. Следи приказ компетенција из 2. наставне јединице (кључни појам: одговорност).

Наставне јединице	Димензије развијања компетенција			Ставови и вредности
	Политичка анализа и просуђивање	Методе и вештине	Политичко одлучивање и деловање	
2 Одговорност	Разумевање питања која изазивају дилему Анализирање последица неке одлуке Утврђивање приоритета и изношење разлога	Пажљиво разматрање и размишљање Размењивање разлога и критеријума за доношење неке одлуке	Доношење одлука са непотпуним информацијама Свест о могућем неуспеху	Мењање гледишта Препознавање интереса и права других Заједница која се заснива на људским правима
1 Идентитет	Разумевање утицаја нашег избора на друге			Мењање гледишта
4 Конфликт	Проблем одрживости	Стратегије преговарања	Решавање конфликта	
6 Власт и политика	Политика – поступак решавања проблема и решавања сукоба			
7 Једнакост	Уважавање културне димензије демократије		Усклађивање права већине и мањине	Међусобно признавање

2.3 Културна димензија ЕДЦ/ХРЕ: учење кроз демократију и људска права

Учествовање у демократији је захтеван посао – неопходне компетенције се могу и морају научити и развијати у школи. Зато ЕДЦ/ХРЕ има културну димензију. Култура подучавања и учења мора одражавати поруку ЕДЦ/ХРЕ. Један од начина стицања знања је кроз наставу (слушање предавања, читање); компетенције се развијају кроз вежбу (показивање, увежбавање и усмеравање). Самопоштовање и вредности узајамног поштовања стичу се кроз процес социјализације у школи. Искуство које се стиче у учионици и узорци које нуде родитељи, учитељи и вршњаци подстичу код младих изграђивање ставова и вредности. Док је подучавање о демократији и људским правима задатак појединих предмета (нпр. друштвене науке, историја, грађанско васпитање), подучавање **кроз** демократију и људска права је изазов за целу школу – људска права и демократија постају педагошке смернице целе школске заједнице.

Приступ који нуди овај приручник заснива се на учењу кроз задатаке: свака наставна јединица садржи основни задатак који ученицима пружа могућност развијања конкретних компетенција. Наше компетенције развијају се у тренутку када су нам потребне, зато се ови задаци баве проблемима за које не постоје јасна решења – као што је то и у стварном животу. У ЕДЦ/ХРЕ метод представља важан део поруке.

3. Концептуални оквир овог приручника – ЕДЦ/ХРЕ (изазови, конструктивизам и компетенције)

Млади грађани који учествују у демократији чине то као слободни појединци који имају једнака права, али различите могућности.

Као чланови динамичних плуралистичких друштава, која су узајамно зависна на глобалном нивоу, они се суочавају са све сложенијим **изазовима** (нпр. климатске промене, исцрпљивање природних ресурса, неуспешне државе) за које школа не може да понуди конкретна решења, али може да омогући ученицима да **стекну компетенције** пружајући младим нараштајима средства помоћу којих ће доћи до решења.

Проналажење одговора на ове изазове подразумева безброј покушаја и грешака, као и постизање компромиса помирењем различитих интереса. Исход таквог поступка одлучивања можемо схватити као покушај да се остваре циљеви заједничког добра. Резултат је увек непотпун и ствара простор за критичке расправе и побољшања. Према томе, плуралистичка демократија нуди **конструктивистички** приступ креирању политике. Демократија је зато неизвесно стање које дословно зависи од компетенција и одговорности сваке генерације. **Конструктивизам** је принцип на којем се темељи развој компетенција - што је такође бесконачан процес.

Ово су, дакле, три основна појма која се провлаче кроз сваку наставну јединицу и сваки корак учења у овом приручнику:

- **Изазови** у динамичним плуралистичким демократским заједницама;
- **Компетенције** за учествовање у демократији;
- **Конструктивизам** као парадигма демократског одлучивања и развијања компетенција.

У оквиру сваке наставне јединице, кључни појам ЕДЦ/ХРЕ повезан је са конкретним изазовима који отварају могућности учења конструктивистичког развоја компетенција. Дакле, ови појмови не представљају девет појединачних модула когнитивног учења. Они напротив стварају мрежу вештина, вредности и ставова који су узајамно повезани на мноштво различитих начина. Следи приказ концептуалног оквира приручника.

Број наставне јединице Кључни појам	Конструктивистичко читање ...	
	... кључних појмова као изазова:	... развијања компетенција као процеса који траје током целог живота. Ученици уче ...
1. наставна јединица Идентитет	Које занимање да изаберам? Ко ће бити мој партнер? Да ли желимо да имамо децу?...	да размишљају о њима, да артикулишу и одреде приоритете личних интереса и циљева
2. наставна јединица Одговорност	Које су последице мојих одлука? Који су моји приоритети у дилеми? Којих вредности и принципа се придржавам?	да преузму одговорност при решавању дилема – да скупљају информације, разматрају последице, одређују приоритете, праве избор

3. наставна јединица Разноликост и плурализам	Који су моји интереси? Какве компромисе предлажем? Шта сматрамо заједничким добром?	да преговарањем дођу до правичних и ефикасних компромиса у плуралистичком и такмичарском окружењу
4. наставна јединица Конфликт	Шта је проблем? Који интереси су укључени? Које је пожељно и могуће решење?	да решавају сукобе интереса ненасилним средствима
5. наставна јединица Правила и закон	Каква правила су нам потребна да бисмо контролисали своје понашање? О каквим правилима можемо постићи договор?	да прихвате функцију институционалног оквира – устава, закона, правила и заједничких вредности.
6. наставна јединица Власт и политика	Која питања су уврштена или скинута са политичког дневног реда? Који проблем је предмет расправе? Какво је решење и како се спроводи?	да разумеју и учествују у процесу демократског одлучивања – у институционалном окружењу и изван њега
7. наставна јединица Једнакост	Који су интереси већине и мањине? Какав компромис предлажем? Шта мањина мора да прихвати? На који начин су интереси неке групе заштићени људским правима?	да подржавају друштвену кохезију успостављањем равнотеже интереса већине и мањинских група
8. наставна јединица Слобода	Који је мој основни аргумент? Која је моја стратегија изношења аргумената? Која је стратегија мог противника?	да остварују слободу мишљења и говора кроз вештину вођења дебата
9. наставна јединица Медији	Коме желим да се обратим? Који је мој циљ? Која је моја порука? Где могу пронаћи информације?	да користе потенцијале медијске комуникације

4. „Европски приступ” ЕДЦ/ХРЕ

Већ више од једне деценије, Савет Европе ради на покретању развоја и спровођењу ЕДЦ/ХРЕ у државама чланицама. Координатори, стручњаци, учитељи, наставници и ментори из многих држава чланица учествовали су у дискусијама које су подстакле издаваче и ауторе да издају овај низ од шест приручника намењених наставницима.

ЕДЦ/ХРЕ је скраћеница која се односи на „европски приступ” подучавању демократског грађанства и људских права. У различитим школским системима и традицијама у образовању и димензије подучавања „о“ и „за“ демократију и људска права могу да се разликују. Упркос томе, заједничко нам је схватање да ЕДЦ/ХРЕ представља педагошку смерницу за школу као целину. Слажемо се да у ЕДЦ/ХРЕ метода преноси поруку – подучавање кроз демократију и људска права.

Овим издањем ЕДЦ/ХРЕ, издавачи и аутори желе да уберу плодове рада на ЕДЦ/ХРЕ у Савету Европе. Извори из којих сам добијао подршку током писања овог приручника одражавају „европски приступ“. Посебно желим да поменем следеће.

Госпође Мануела Дрол и Карен О’Шеј биле су моје коауторке у састављању претходне верзије овог приручника за обуку наставника за ЕДЦ (образовање за демократско грађанство) у Босни и Херцеговини. Господин Емир Адовић, координатор пројекта ЕДЦ/ХРЕ Савета Европе у

Босни и Херцеговини, је дао организациони оквир нашем пројекту. Оквир кључних појмова изградили смо у сарадњи са господом Доном Ровеом, господином Тедом Хадлстоном и господином Вимом Телманом. Дон је прочитао неке од наших првих рукописа, а Тед је био један од најкритичнијих и најконструктивнијих учесника у нашим дискусијама.

Госпође Оулеф Оулафсдоутир и Сара Китинг-Четвинд су биле наше сараднице и координаторке за овај пројекат Савета Европе. До краја су стрпљиво и предано учествовале у настајању овог пројекта.

Пети Вискеман је обогатила овај приручник цртежом на корицама који представља драгоцен и подстицајан допринос основним темама које се провлаче кроз његових девет наставних јединица, као и неку врсту загонетке која скрива његове кључне појмове. Госпођа Вајдингер и господин Ролф Голоб су ме подржали као суиздавачи и партнери у безбројним дискусијама које смо водили.

Моју сарадњу са господином Кристијаном Фалегером треба посебно истаћи из неколико разлога. Водио је дискусије са мном у раним фазама писања, давао ми вредне идеје и предлоге и касније прочитао коначну верзију приручника; све време ме је подстицао својим критичким и конструктивним повратним информацијама.

Без подршке и надахнућа свих ових колегиница и колега, сарадника и пријатеља, не бих могао написати ову књигу. Свима сам им дубоко захвалан. Ипак, преузимам личну одговорност за све евентуалне пропусте или грешке на које читаоци могу наићи.

Петер Крапф
Цирих и Улм, децембар 2009.

Значење симбола употребљених у тексту

Следећа два симбола треба да помогну читаоцу у препознавању категорија материјала из овог приручника, будући да би њихови бројеви могли бити недовољно јасни.

Материјал за наставнике

Материјали за наставнике налазе се у додатку на крају сваке наставне јединице.

Радни материјал за ученике

Описи у наставним јединицама често упућују на радне материјале за ученике. Они се налазе у посебном приручнику за ученике који је саставни део ове књиге; могу се умножавати у целини или у деловима и делити ученицима.

Интерактивно конструктивистичко учење у ЕДЦ/ХРЕ

Приказ садржаја

- 1. Кључна дидактичка питања у ЕДЦ/ХРЕ**
- 2. Пример интерактивног конструктивистичког учења – ученици млађег узраста замишљају свој идеални свет**
- 3. Свако учи на различит начин – „Сами стварамо свет у својој свести“**
- 4. Конструктивистичко учење и друштвена интеракција**
- 5. Каква је улога наставника у процесима конструктивистичког учења?**
- 6. Каква је улога наставника у ЕДЦ/ХРЕ?**
 - 6.1 Наставник као предавач и инструктор – подршка и обогаћивање конструкције**
 - 6.2 Наставник као критичар и коректор - подршка деконструкцији**
 - 6.3 Наставник креира и даје задатке – подршка реконструкцији**
 - 6.4 Наставник као председавајући на пленарним седницама – подршка свим облицима конструктивистичког учења**
- 7. Демократије као заједнице ученика – конструктивистички приступ кључним појмовима ЕДЦ/ХРЕ**

Интерактивно конструктивистичко учење у ЕДЦ/ХРЕ

1. Кључна дидактичка питања у ЕДЦ/ХРЕ

У ЕДЦ/ХРЕ, као и уопште у настави, важно је да наставници размишљају о циљевима и да имају јасне разлоге за прављење одређених избора или утврђивање одређених приоритета.

1. Шта ученици треба да науче у оквиру ЕДЦ/ХРЕ?

Ученици треба да науче како да као грађани учествују у својој демократској заједници. Треба да развију:

- компетенције за политичку анализу и просуђивање у решавању политичких проблема и питања;
- компетенције за учествовање у процесима политичког одлучивања; као и
- више методичких вештина.

2. Зашто и са којим циљем ученици треба да стекну ове компетенције?

Демократија зависи од грађана који су спремни и способни да учествују у одлучивању и преузму дужности у њеним институцијама. Ученицима су потребне ове компетенције и вештине да би могли да остварују своја људска и грађанска права и преузму своје улоге као активни грађани („учење за“ демократију и људска права).

3. Из овог произлази следеће питање: ако је то оно што млади грађани треба да науче – у смислу резултата учења (*output*) – шта треба да **раде** наставници ЕДЦ/ХРЕ да би то омогућили?

Наставници ЕДЦ/ХРЕ треба да обезбеде улазне податке (*input*) како би пружили подршку својим ученицима:

- знање и концептуално учење – „учење о” демократији и људским правима;
- увежбавање вештина; и
- наставници треба да буду узор и обезбеде амбијент за учење о ставовима и вредностима који подржавају културу демократије (толеранција, међусобно поштовање, уважавање људских права) – „учење кроз“ демократију и људска права.

4. О три горе наведена питања већ смо говорили у уводу овог приручника. Ипак, намеће се још једно питање: **како** ученици уче ЕДЦ/ХРЕ?

Као наставници који подучавају ЕДЦ/ХРЕ, треба да разумемо на који начин наши ученици уче и како их можемо подстаћи. Да бисмо одговорили на питање како наши ученици уче, прихватили смо концептуални оквир **интерактивног конструктивистичког учења**. Тим приступом повезујемо „учење кроз“ демократију и људска права на часовима ЕДЦ/ХРЕ са процесима политичког одлучивања у демократији. Процеси одлучивања у демократским друштвима су у суштини колективни процеси учења. То је разлог због којег Џон Дјуи говори о школи као о „минијатурној заједници или друштву у зачетку“.² У овом поглављу износимо своје схватање интерактивног конструктивистичког учења. Верујемо да ће то помоћи наставницима који подучавају ЕДЦ/ХРЕ да боље разумеју:

- процес учења код својих ученика у оквиру ЕДЦ/ХРЕ;
- своју улогу у пружању подршке ученицима у учењу;
- да је демократско одлучивање процес колективног учења.

Подучавање и учење у оквиру ЕДЦ/ХРЕ, као и политика у демократији, могу се посматрати из

² Џон Дјуи (John Dewey), (2007). *The School and Society*. New York. стр. 32.

угла конструктивизма. То је могуће и корисно захваљујући структуралој аналогiji између конструктивистичког учења и демократског одлучивања. Одељења у којима се изводи настава ЕДЦ/ХРЕ и демократске заједнице јесу, или би барем требало да буду, заједнице које уче и које се заснивају на људским правима. Према томе, интерактивни конструктивизам допуњује основни приступ ЕДЦ/ХРЕ – подучавање кроз, за и о демократији и људским правима: то је добар начин подучавања, у служби људских права, који подстиче потребе ученика и грађана за учењем.

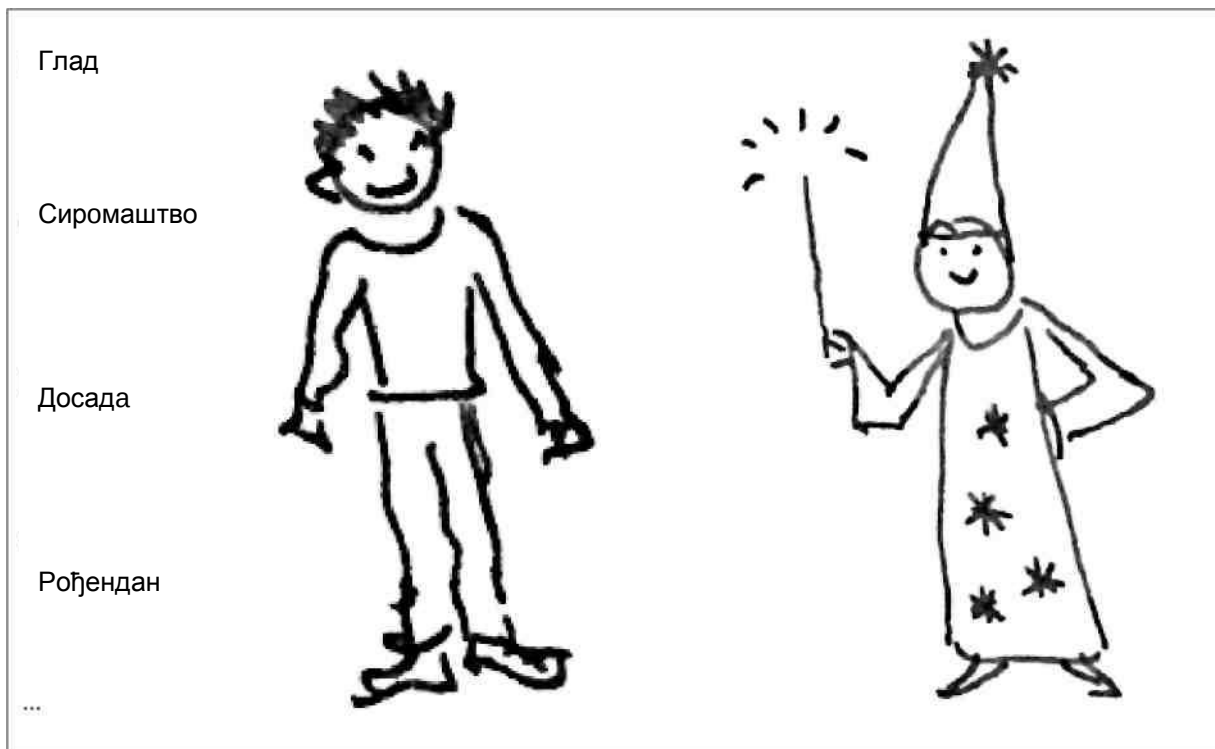
Теорију је најбоље представити кроз конкретне примере. Део приручника који следи илуструје могућности интерактивног конструктивистичког учења у оквиру образовања о правима деце.

2. Пример интерактивног конструктивистичког учења – ученици млађег узраста замишљају свој идеални свет

Приручник V ове едиције ЕДЦ/ХРЕ, „Истраживање дечијих права“, садржи наставну јединицу под насловом „Ми смо чаробњаци!“³ која се састоји од четири лекције. Она подстиче ученике да изразе своје жеље и идеје о томе какав би свет требало да буде. У дискусији која следи, ученици истражују моралне и политичке импликације својих жеља на свет будућности.

Први час почиње овако:

“Наставник на табли нацрта два лика: обичну жену или мушкарца и чаробњака.

Ученици у паровима такође нацртају два лика и покушавају заједно да одговоре на следећа питања: - Шта обичан човек ради у одређеним ситуацијама? – Шта у истим тим ситуацијама ради чаробњак?

После неколико минута, наставник позива ученике да стану у полукруг испред табле како би сви све добро видели (у великим одељењима ученици могу стати у два полукруга). Наставник напише одговоре свих ученика на табу – не коментаришући их нити судећи о њима. Предлажемо следећу табелу за записивање идеја које ученици износе. Погледамо одговоре и замолимо ученике да дају своје коментаре. Наравно, то ће покренути многа питања! Наставник пита:

- Можеш ли замислити решења или идеје доброг односно злог чаробњака?
- Када си последњи пут пожелео/пожелела да будеш чаробњак и шта си тада хтео/хтела да промениш?

³ Голоб, Р., Крапф, П. (2007). „Истраживање дечијих права“, ЕДЦ/ХРЕ Приручник V. Стразбур. Савет Европе. Погледати део „Ми смо чаробњаци!“, стр. 22-26;

Голоб, Р., Крапф, П. (2007) „Поучавање о демократији“, ЕДЦ/ХРЕ Приручник VI. Стразбур. Савет Европе. Погледати задатак 6.3, „Кад бих био чаробњак“, стр. 59.

- Која је у овом тренутку твоја највећа жеља?

Наставник подстиче ученике да изнесу своје идеје и пружа им позитивну подршку. (...)”

Овај пример показује неке важне видове сарадње између ученика и наставника у конструктивистичком моделу учења:

Наставник ...	Ученици ...
... даје отворени задатак који: – од ученика захтева да промене угао посматрања (стварност–утопија); –подстиче код ученика слободу размишљања и изражавања сакупља идеје ученика и записује их на таблу; ... даје структуру (кључне речи и појмове); ... радећи то импровизује, реагујући на идеје (инпут) ученика; ... поставља питања како би ученицима помогао да истраже разлоге и импликације својих идеја; ... подстиче ученике и пружа позитивну повратну реакцију.	...развијају и размењују идеје; ... изражавају и размењују идеје; (у овом примеру, њихове идеје имају личну и политичку димензију) ... размишљају о својим жељама и искуству ограничавања тих жеља у стварном животу; ... откривају разлику између „доброг“ и „злог“ чаробњаштва.

Основно начело конструктивистичког учења каже да су ставови ученика важни. У овом случају:

- Како ученици доживљавају свет у коме живе?
- Како доносе судове о оном што се догађа око њих?
- Шта би променили кад би могли?
- Шта их највише забрињава – шта је на врху њихове личне листе проблема?
- Које ставове деле са вршњацима у одељењу – у чему се разликују?
- Очигледно је да ученици доносе судове о ономе што се догађа у њиховом свету, а њихови судови снажно одређују начин њиховог деловања и учествовања.⁴

У конструктивистичком учењу, ученицима се даје улога стручњака. Стратегија подучавања оријентисана је на оно што ученици већ знају, а не на оно што *не* знају. У улози чаробњака, свако дете може понудити неку идеју и при томе не постоји „исправан или погрешан“ стандард. Напротив, важни су разлози због којих дете изражава свој став – каквим искуствима се руководи? Шта је оно што код детета ствара бригу? Које су жеље и потребе дечака, односно девојчица? Конструктивистичко учење узима у обзир тачку гледишта и процес учења и размишљања сваког ученика појединачно.

Конструктивистичко учење је примењивање људских и дечијих права – слобода мишљења и изражавања; једнаке могућности; начело међусобног уважавања и недискриминације; право на образовање.

У амбијенту конструктивистичког учења, задатак наставника је да пружи ученицима подршку на више начина – да обезбеди оквир са тежиштем на задацима и/или решавању проблема, поштује њихово право на слободу и једнакост, даје смернице, охрабрење и упутства (појмови). Наставник не зна какве одговоре ће добити од ученика и спреман је да узме у обзир њихове идеје (импровизација). Ученицима треба пружити могућност да износе и упоређују идеје, а тема или задатак ће често од њих захтевати да заједнички дођу до неког сазнања или донесу

⁴ Ученике можемо и треба да поуучавамо ЕДЦ/ХРЕ у врло раном узрасту. Приручник V ЕДЦ/ХРЕ почиње наставном јединицом намењеном деци у вртићу која још не знају да читају и пишу. Види 1. наставну јединицу, „Имам име – имамо школу“, стр. 13-16.

одређену одлуку. Наставник има улогу помагача; може да предвиди, али не сме унапред да одређује исход процеса учења код својих ученика.

Конструктивистичко учење подстиче развијање компетенција, а не прихватање низа чињеница. Са конструктивистичког становишта, сваки наставни план и програм који се заснива само на знању може се преиспитати. Поставља се питање да ли ико може „учити“ ако само памти поједине чињенице, а да их притом не разуме и не уважава.

Део који следи се исцрпније бави овим питањем. Анализира неке видове теорије учења у склопу интерактивног конструктивизма и повезује их са конструктивистичким концептом демократског одлучивања.

3. Свако учи на различит начин – „Сами стварамо свет у својој свести“

Док читамо причу у књизи, у глави стварамо нешто слично филму. Додајемо детаље и сцене које аутор наговештава или изоставља, можда чак замишљамо и лица појединих јунака. Нека дела на нашу машту остављају толико снажан утисак да смо разочарани ако икад погледамо „прави“ филм снимљен по тој причи. Наша машта је произвела много бољи, а он је јединствен, јер машта сваког читаоца ствара другачији „филм“.

Ово је само један од примера наше способности да „стварамо свет у својој свести“. Свет у коме живимо је свет каквим га доживљавамо – сачињен од слика, искустава, идеја и мишљења које ми о њему стварамо. Док уче, људи желе да схвате смисао оног што читају или чују – желе то да разумеју. Један научник је људски мозак окарактерисао као „машину у потрази за значењем“. Ствари које немају смисла морају се на неки начин довести у ред. Уколико нека информација недостаје, морамо је или некако пронаћи, или нагађањем попунити ту празнину. Стереотипи нам помажу да поједноставимо сложена питања.⁵

Када стекну одређено искуство, наставници схватају да сваки ученик, пошто је чуо нову лекцију, прима и памти нешто другачију поруку. Неки ученици одређене информације коју су чули памте и када одрасту јер су на њих оставиле снажан утисак, док их неки други забораве до следећег јутра јер оне за њих нису значајне. Из конструктивистичког угла, веома је важно оно што се догађа у свести ученика.

Конструктивизам учење схвата као изразито индивидуализован процес:

- Ученици конструишу или стварају структуре значења. Нове информације се повезују са оним што ученик већ зна или је разумео.
- Ученици долазе на час ЕДЦ/ХРЕ са својим личним животима и искуствима.
- Пол, разред, узраст, етничко порекло или вероисповест код сваког ученика стварају јединствен поглед на свет.
- Сви ми имамо различите облике интелигенције који надилазе конвенционално схватање успешности у математици или језицима.⁶
- Не постоји апсолутни стандард личне или политичке релевантности. Нешто постаје проблем зато што га нека особа таквим дефинише, а ученикова свест врши одабир информација које ће запамтити или заборавити.

⁵ Видети Ролф Голоб / Петер Крапф (ур.), ЕДЦ/ХРЕ Приручник III: „Живети у демократији“, Издавачка делатност Савета Европе, Стразбур, 2008., 1. наставна јединица, „Стереотипи и предрасуде. Шта је идентитет? Како доживљавам друге, како други доживљавају мене?“, стр. 19-38.

⁶ Видети Хауард Гарднер (Howard Gardner) (1993). Теорија о различитим врстама интелигенције

4. Конструктивистичко учење и друштвена интеракција

До сада смо говорили о учењу из перспективе ученика као појединца. Ученици су у потрази за значењем, али они и греше. Како их можемо исправити? Са конструктивистичког становишта, ученик је тај који мора деконструисати или раставити оно што је погрешно састављено и то поново „изградити“. Али како да ученик постане свестан направљених грешака? Постоје два начина да ученик исправи недостатке и грешке.

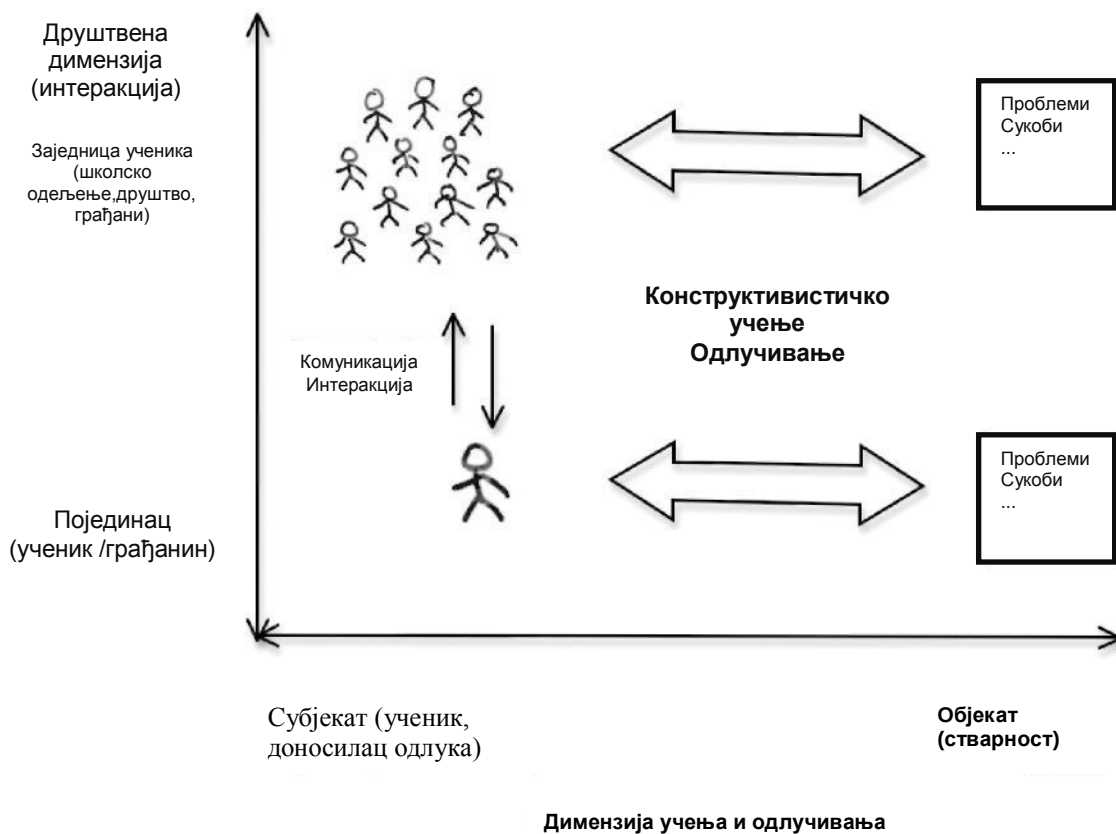
Као прво, сами откривамо своје грешке. Долазимо до закључка да наше решење неког проблема не функционише, или да је неки закључак нелогичан.

Друго, ослањамо се на друге да нам на то укажу, а често и да нам помогну.

Конструктивистичко учење зато није само крајње индивидуализован процес. Оно има и другу, једнако важну димензију колективног учења. Ученици треба да размењују своје идеје кроз интеракцију и међусобну комуникацију и комуникацију са наставницима. Због тога смо наш приступ и назвали **интерактивним конструктивистичким учењем**.

Графички приказ у наставку показује индивидуални и друштвени ниво конструктивистичког учења; то је друштвена димензија конструктивистичког учења.

Из њега се исто тако види да се ученици увек позивају на спољашњи свет. Када проверавају своје идеје и планове, ослањају се на оно што их окружује. То је субјективно-објективна димензија конструктивистичког учења.

Ученици у одељењу, као и грађани у демократској држави, чине интерактивне заједнице појединаца који уче. Џон Дјуи, кога смо већ поменули, назвао је школу „минијатурном

заједницом, или друштвом у зачетку“.⁷ Зато су међусобна интеракција ученика у школи и интеракција са наставницима део стварног живота, а не вештачка ситуација која треба да их припреми за стварни живот који тек долази.

У политици, као и у школи, увек постоје особе са вишим нивоом искуства, знања, схватања, па и моћи – наставници, политичке вође, директори, научници итд. Ипак, у савременим друштвима, нико од ових појединаца нема апсолутну моћ. Демократија и владавина права (би требало да) постављају границе моћи за сваког од њих, а те границе се огледају у подели рада и ограничавање стручности појединаца на одређену област.

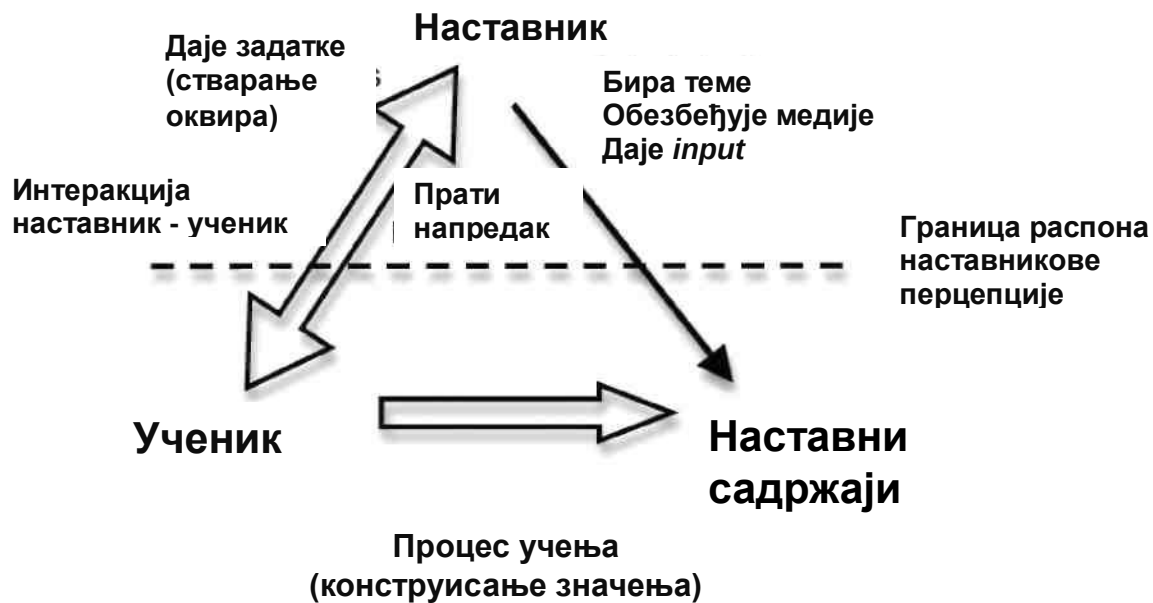
Упркос томе, постоји озбиљна опасност за демократски завет по коме свако има једнаке могућности да учествује у демократији. Што су сложенија друштва у којима живимо и проблеми које морамо да решавамо, то грађани више зависе од својих компетенција за учествовање у демократији. Више него икада пре, образовање је постало кључ за учествовање у заједници одраслих који уче .

⁷ Dewey, J. (2007). *The School and Society*. New York, стр. 32.

5. Каква је улога наставника у процесима конструктивистичког учења?

Ученици трагају за значењем и сваки ученик то чини на крајње индивидуализован начин. Он повезује нове информације – појединачну информацију, лекцију, занимљиву идеју из неке књиге, итд. – са постојећим структурама знања и искустава у својој свести. Конструктивизам подразумева да сами стварамо своје системе и структуре знања, схватања и искуства.

Са конструктивистичког становишта, добро познати дидактички троугао добија ново значење:

У овом троуглу, једна страна понекад бива искључена. У процесима конструктивистичког учења, то је место које припада наставнику. Ученик је тај који ствара своје схватање о ономе што је предмет учења. Конструисање значења се одвија у учениковој свести, која је изван распона наставникове перцепције. Оно што наставник види само је резултат – оно што ученици произведу и како се понашају. Наставник види извршење, али не и компетенцију. Ученици, а не наставници, су ти који на крају одлучују шта је за њих занимљиво и вредно учења и шта ће до краја живота памтити, или заборавити.

Конструктивистичко учење се даље може поделити на три поткатегорије, а наставници имају врло важан задатак да их подрже.

- Ученици **конструирају** значење – откривају и стварају нешто ново. Наставници им могу пружити подршку на следеће начине:
 - стварањем могућности за учење;
 - креирањем подстицајних задатака;
 - подучавањем уз помоћ медија и предавања којима представљају наставне садржаје;
 - охрабривањем и пружањем подршке ученицима и њиховом самопоуздању;
 - ...
- Ученици **реконструирају** оно што су научили – примењују и проверавају стечено знање. У великој мери ми сами стварамо прилике за његову примену, а у школи их наставник ствара

на следеће начине:

- стварањем могућности за размену, излагање и дискусију;
 - формалним тестирањем и оцењивањем;
 - пружањем или захтевањем израде портфолија;
 - креирањем подстицајних задатака, нпр. у оквиру пројеката;
 - ...
2. Ученици **деконструишу**, или критикују своје или туђе резултате. Као што је већ речено, без тог елемента критичког промишљања и проверавања, сваки напор у учењу би постао бесмислен за друштво, али и за самог ученика.

6. Каква је улога наставника у ЕДЦ/ХРЕ?

Кључни елемент подучавања и учења је начин на који ученици комуницирају и ступају у интеракцију са другим ученицима и са наставником. Стручне компетенције наставника омогућавају им да процене ефекат неке активности и да такве обрасце понашања искористе као алате. Наставник у свом раду преузима различите улоге, а оне су разноврсније од оних у традиционалној фронталној настави. Предавање је један од задатака које наставник треба да преузме, али у овом случају не толико често. Наиме, конструктивистичко учење захтева да наставник „подучава затворених уста“ и да препусти ученицима више времена и прилика да се искажу.

У контексту конструктивистичког учења, постоје четири основне улоге које наставник најчешће има:

1. Наставник као предавач и инструктор.
2. Наставник као критичар или коректор.
3. Наставник као креатор примењених задатака.
4. Наставник као председавајући на пленарним седницама.

Уместо да дају апстрактна упутстава о томе како вршити поменуте улоге, наши примери се односе на описе часова у приручнику где читаоци могу да пронађу детаљне описе контекста на часовима ЕДЦ/ХРЕ.

6.1 Наставник као предавач и инструктор – подршка и обогаћивање конструкције

Основно правило за предавача је начело „60:40“; 40 посто, а ако је могуће и више, оног о чему говорите мора ученицима бити познато. Без тако високог степена сувишних информација конструктивистичко учење није могуће.

У овом приручнику, кључни појмови представљају дидактичку кичму наставног плана и програма ЕДЦ/ХРЕ. Ученике треба упознати са тим појмовима, а то значи да наставник мора ученике подучавати држећи предавање или дајући неки задатак, или и једно и друго. У конструктивистичком приступу ученици унапред треба да створе контекст значења у који ће се уклопити предавање наставника. Најчешће ову отворену, недовршену структуру значења чине питања или искуства која је потребно објаснити. Табела које следи показује који део описа часа у овом приручнику се односи на улогу наставника као предавача и инструктора.

Бр. наставне јединице/ Кључни појам	Примери и упућивање на материјале
2. наставна јединица Одговорност	4. час: Наставник бира тему на коју су се ученици усредсредили у својој дискусији и даје концептуални оквир за размишљање. Материјал за наставнике 2.3 нуди модуле који наставнику помажу у припреми.
3. наставна јединица Разноликост и плурализам	2. час: Наставник уводи појам општег добра (видети материјал за наставнике 3Б).
4. наставна јединица Конфликт	3. час: Ученици говоре о свом искуству на тему конфликта. Наставник им помаже да разумеју проблем који је довео до конфликта увођењем модела одрживости циљева (видети радни материјал за ученике 4.2).
4. наставна јединица Конфликт 5. наставна јединица Правила и закон	Ученици учествују у једној или две игре доношења одлука. Наставник помаже ученицима да анализирају своја искуства у делу који се односи на извештавање увођењем појма модернизације (видети радни материјал за ученике 5.5).
6. наставна јединица Власт и политика	2. час: Наставник уводи модел политичког циклуса (радни материјал за ученике 6.1 и 6.2). У делу асоцијативног низања идеја (<i>brainstorming</i>) у оквиру претходне лекције ученици су расправљали о проблему стварања политичког програма и сада су спремни да добију информације о овој теми.
9. наставна јединица Медији	1. час: Ученици су се изјаснили о одређеној врсти новина којима дају предност. Наставник њихове ставове повезује са појмом „чувања врата“ (<i>gatekeeping</i>). Не само медији, већ и корисници делују као „вратари“ (<i>gatekeepers</i>). 4. час: Ученици размишљају о својој улози у састављању медијских порука. Наставник говори о две основне ставке у производњи вести: све медијске поруке се бржљиво састављају, а уредници и аутори тих вести функционишу као „вратари“ и селектори програма (видети материјал за

6.2 Наставник као критичар и коректор – подршка деконструкцији

Што се наставника тиче, примери његове улоге критичара или коректора не налазе се у описима часова у приручнику – очигледно је да се таква прилика може указати у било којем тренутку и не може се предвидети. Наставник сам треба да зна шта је потребно исправити. Ипак, можемо говорити о одређеним општим смерницама.

Да ли је грешка релевантна? Другим речима, да ли је уопште потребно исправљати је?

Давање предности повратним информацијама од стране ученика: хоће ли ученици имати прилику, на пример током излагања или дискусије, да открију грешку и исправе је?

Ипак, у неким ситуацијама ученик мора исправити – деконструисати – своју конструкцију значења и почети изнова. Пример: цео разред ће се ослонити на учениково излагање.

Начело међусобног поштовања: можемо међусобно критиковати грешке – али и даље поштујемо особу која их је направила. Ово је важно ради подршке самопоштовању ученика и охрабривања.

Осма наставна јединица уводи дебату међу ученицима. Овде ученици међусобно преиспитују своје аргументе и деконструишу их ако утврде неку грешку.

6.3 Наставник креира и даје задатке – подршка реконструкцији

Интерактивни конструктивистички процеси учења зависе од одговарајућих могућности учења – укључујући одговарајуће реквизите, материјале, време, правила, упутства за решавање, праћење

и индивидуалну подршку. У ЕДЦ/ХРЕ, наставник има задатак да створи прилике за учење које се заснива на решавању задатака и проблема. Табела која следи показује који примери су дати у описима часова у овом приручнику.

Бр. наставне јединице /Кључни појам	Примери и упућивање на материјале
1. наставна јединица Идентитет	4. час: Ученици су укључени у пројекат праћења занимања како би утврдили који посао испуњава критеријуме које су утврдили размишљајући о својим личним предностима и интересовањима.
3. наставна јединица Разноликост и плурализам	3. час: Наставник је ученике упознао са појмом заједничког добра. Сада играју игру доношења одлука са циљем постизања компромиса око заједничког добра.
4. наставна јединица Конфликт	Истраживачки задатак: Ученици се упознају са моделом одрживости циљева проучавањем проблема претераног излова рибе. Анализирају конкретне случајеве како би истражили још нека питања одрживости, као што су емисија CO ₂ или одлагање нуклеарног отпада.
4. наставна јединица Конфликт 5. наставна јединица Правила и закон	Наставник има улогу руководиоца игре или процеса. Утврђује временски оквир и брине о поштовању правила игре, али не нуди решење проблема који ученици решавају.
5. наставна јединица Правила и закон	4. час: Наставник ученицима даје упитник (радни материјал за ученике 5.6) да би их подстакао на размишљање о процесу учења.
6. наставна јединица Власт и политика	3. час: Наставник ученицима даје задатак примене модела политичког циклуса (радни материјали за ученике 6.1 и 6.2) на конкретном примеру. 4. час: Наставник бира једну од три кључне изјаве која се уклапа у контекст повратних информација ученика (видети материјал за наставнике 6.2). У свакој кључној изјави уводи се појам који ученицима помаже да размишљају о свом раду. Требало би да га темељно обраде, како би наставник одлучио који појам ће изабрати.

6.4 Наставник као председавајући на пленарним седницама – подршка свим облицима конструктивистичког учења

Подучавање и учење кроз демократију и људска права вероватно постају најочигледнији на пленарним седницама на којима ученици размењују идеје и о њима расправљају. На тај начин они остварују слободу мишљења и изражавања. Без темељног увежбавања остваривања тих основних демократских права, ученици неће бити способни да учествују у демократском одлучивању.

У описима часова, углавном предлажемо да наставници председавају тим седницама. Тај задатак је захтеван, будући да ученици наставнику нуде предлоге и идеје које потом треба обрадити. Наставник у значајној мери може предвидети концептуални оквир који служи као алат за утврђивање структуре и значења ученичких идеја, али наставници треба и да импровизују.

Овај приручник садржи велики број описа начина вршења улоге председавајућег. У ширем смислу, наставник председава двема врстама пленарних седница. Прво, може почети час или наставну јединицу, а потом допустити ученицима да се брзо укључе. Друго, наставник може председавати пленарној седници која започиње ученичким доприносом – резултатима домаћих задатака, дискусијом, повратним информацијама. Табеле које следе дају примере обе врсте пленарних седница.

а. Наставник започиње пленарну седницу

Бр. наставне јединице/Кључни појам	Примери и упућивање на материјале
1. наставна јединица Идентитет	1. час: Сваког дана, током целог живота, правимо изборе и доносимо одлуке – који примери ученицима падају на памет? 3. час: Зашто похађаш средњу школу?
2. наставна јединица Одговорност	1. час: Шта би учинио да си суочен са овом дилемом?
3. наставна јединица Разноликост и	1. час: Наставник подстиче ученике у фази асоцијативног низања идеја (<i>brainstorming</i>). Води ученике кроз поступак повезивања и груписања идеја под новим поднасловима.
4. наставна јединица Конфликт	Истраживачки задатак: Ученици упознају модел циљева који се тичу одрживости проучавањем проблема претераног излова рибе. Настављају да проучавају примере како би расправили питање одрживости, нпр. емисије CO ₂ или одлагања нуклеарног отпада.
4. наставна јединица Конфликт 5. наставна јединица Правила и закон	Наставник има улогу руководиоца игре или процеса. Утврђује временски оквир, брине о поштовању правила игре, али не нуди решење проблема којим се ученици баве.
5. наставна јединица Правила и закон	4. час: Наставник ученицима даје упитник (радни материјал за ученике 5.6) како би им помогао да анализирају процес учења.
6. наставна јединица Власт и политика	1. час: Наставник пружа подршку ученицима у фази асоцијативног низања идеја (<i>brainstorming</i>) („Зид тишине“). Води ученике кроз процес повезивања и груписања идеја и мишљења и даје им оквир за стварање категорија.
8. наставна јединица Слобода	1. час: Наставник изјављује, „Свако дете би требало да проведе још једну додатну годину у школи.“ Ученици износе своје ставове о том питању – слажу се, или не. То је политичка одлука, па нема алтернативе одговорима

6. Ученици започињу пленарну седницу

Бр. наставне јединице /Кључни појам	Примери и упућивање на материјале
1. наставна јединица Идентитет	1. час: Ученици износе разлоге за свој избор цитата. Наставник показује ученицима како да забележе своје идеје на мапи ума.
	3. час: Ученици износе идеје о томе како ће обликовати своју будућност. Наставник не може да претпостави шта ће ученици рећи, али концептуални оквир му омогућава да узме у обзир различите идеје својих ученика.
4. наставна јединица Конфликт	3. час: Наставник председава фази извештавања после игре доношења одлука. Слуша повратне информације ученика, препознаје кључне изјаве и бележи их на таблу или флипчарт.
	4. час: Ученици започињу час материјалом који су припремили код куће. Утврђују план рада и стварају концептуални оквир целог часа. Опис часа помаже наставнику да предвиди главне проблеме којима ће се ученици бавити и да на њих реагује.
7. наставна јединица Једнакост	1. час: Наставник чита пример конкретног случаја и ученицима поставља само једно питање: „Шта је проблем?“ Ученици у тишини размишљају и пишу одговоре. Многи потом износе своје идеје. Наставник их подстиче да објасне своје мишљење. Потом наставник повезује њихове идеје са концептуалним оквиром који је могуће предвидети. 7. Наставна јединица, 4. час, садржи други пример ове методе.
8. наставна јединица Слобода	1. час: Ученици су разменили аргументе у вези са неким проблемом. Наставник пита, „Шта је добар повод за дебату?“ Даје сажети приказ идеја које су ученици изнели, које вероватно одговарају критеријумима у радном материјалу за ученике 8.1.

7. Демократије као заједнице ученика – конструктивистички приступ кључним појмовима ЕДЦ/ХРЕ

Појам интерактивног конструктивистичког учења не само да посматра одељење у којем се учи ЕДЦ/ХРЕ и школу као целину, односно заједницу ученика засновану на људским правима, већ и као заједницу грађана укључених у процесе доношења одлука.

„Учење за” демократију и људска права, према томе, значи да се ученици припремају за свој задатак да уче током целог живота, појединачно, али и као заједница. Постоје две групе аргумената у прилог овој тврдњи.

Прва је нормативна и односи се на људска права. Грађани треба да имају могућност учествовања у демократији и изражавања својих ставова и интереса када расправљају о било ком проблему који је на дневном реду. То подразумева да је сваки процес одлучивања отвореног типа; у противном би то био само привид.

Друга група аргумената је аналитичке природе и тиче се сложености модерних друштава, њихове глобалне међузависности и озбиљних изазова као што су климатске промене, смањења биодиверзитета, ризика у погледу безбедности који су последица неуспешних држава, или све већег јаза између богатих и сиромашних – ово су само неки од њих. Нико нема јасну идеју о томе како решити проблеме са којима се суочавамо – било у сопственим животима, било на глобалном нивоу. Сви ми смо ученици суочени са задатком проналажења остваривих решења.

Основни појмови ЕДЦ/ХРЕ у овом приручнику су зато дефинисани са интерактивно-конструктивистичке тачке гледишта. Следећа табела даје сажет приказ основног концептуалног приступа свакој од девет наставних јединица.

Бр. наставне јединице/Кључни појам	ЕДЦ/ХРЕ: конструктивистички појам...
1. наставна јединица Идентитет	... идентитета: свој идентитет обликујемо прављењем кључних избора.
2. наставна јединица Одговорност	... одговорности: стварамо заједнички скуп вредности.
3. наставна јединица Разноликост и плурализам	... интереса и заједничког добра: преговарамо о ономе што сматрамо заједничким добром.
4. наставна јединица Конфликт	... конфликта: проблеми и конфликти су оно што посматрамо као такве.
5. наставна јединица Правила и закон	... правила и закона: они су средства која служе за решавање проблема и стварање оквира за мирно решавање конфликта.
6. наставна јединица Власт и политика	... политичких процеса доношења одлука: њихова сврха је проналажење решења за хитне проблеме.
7. наставна јединица Једнакост	... укључивања и друштвене кохезије.
8. наставна јединица Слобода	... начина на који остварујемо своја људска права на слободу, нпр. слободу мишљења и изражавања.
9. наставна јединица Медији	... нашег поимања света кроз медије: произвођачи и корисници медија као „вратари“ (<i>gatekeepers</i>) и селектори програма.

1. део Учествовати у заједници

1. наставна јединица

Идентитет – Прављење избора

Ми обликујемо свој живот, али и животе других људи

2. наставна јединица

Одговорност – Учествовање, преузимање одговорности

Слобода подразумева одговорности

3. наставна јединица

Разноликост и плурализам – Слагање кроз неслагање?

Како постижемо договор о заједничком добру?

1. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Идентитет

Средњошколски ниво образовања

Прављење избора Ми обликујемо свој живот, али и животе других људи

1.1. Ставови о одлукама и идентитету

Са чијим ставом се слажем?

1.2. Поглед уназад: које одлуке су ме учиниле особом каква јесам?

Које одлуке су највише утицале на мој живот?

1.3. Поглед унапред: три обликују нашу будућност

Слобода се састоји од могућности да одаберемо – или не одаберемо

1.4. Које занимање ми одговара?

Моји критеријуми за избор занимања

Додатна активност: хоспитовање (“job shadowing“)

1. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Идентитет Прављење избора Ми обликујемо свој живот, али и животе других људи

Увод за наставнике

“Ко ће бити мој партнер?”

“Да ли желимо да имамо децу?”

“Које занимање ћу изабрати?”

Централна тема ове наставне јединице: избор обликује идентитет

Ово су три најважније одлуке у животу. Када смо били тинејџери или адолесценти и ми смо тражили одговоре на ова питања, па то сада чине и наши ученици. Доносећи ове одлуке, обликујемо свој идентитет – одлучујемо како ће изгледати наш живот. Мењати ове одлуке је болно и тешко, а када су у питању деца, немогуће. Наше одлуке утичу не само на наше животе, већ и на животе других људи.

Идентитет - интимна, веома лична тема

Ова наставна јединица, чија је тема идентитет, бави се, више него било која друга у овом приручнику, најинтимнијим искуствима и жељама наших ученика. Задаци у овој наставној јединици замишљени су као могући избор. Метода одражава искуство које ученици имају.

Кратак преглед 1. наставне јединице

Први час говори о томе колико је важно доносити одлуке. На другом часу, ученици се враћају у прошлост: које су одлуке највише утицале на њихове животе и идентитет? На трећем часу, њихово размишљање је усмерено према будућности, па траже одговоре на три горе поменута основна питања. На 4. часу се усредсређују на једно од тих питања – избор занимања. Пројекат праћења занимања предложен је као додатна активност (видети радни материјал за ученике 1.4).

Конструктивистички појам идентитета

У овој наставној јединици, појам идентитета је схваћен на конструктивистички начин. Наш идентитет не постоји сам по себи, као нешто статично и завршено, већ се он развија током целог нашег живота, кроз процес учења, а обликују га наше одлуке и избори. Неки од њих су неопозиви; други се могу променити и исправити ако ми то желимо (види материјал за наставнике 1.3).

Развијање компетенција: повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику

Шта показује ова табела

Наслов овог приручника, „Учествовати у демократији“, истиче компетенције активних грађана у демократији. Табела у наставку показује потенцијалне синергијске ефекте између наставних јединица у овом приручнику. Она показује које се компетенције развијају у 1. наставној јединици (осенчени ред у табели). Дебље уоквирени стубац табеле односи се на компетенције политичког одлучивања и деловања – стубац је посебно означен због блиске повезаности тих компетенција са учествовањем у демократији. Доњи редови указују на повезаност са другим

наставним јединицама у овом приручнику: које компетенције се развијају у овим наставним јединицама, а истовремено помажу ученицима у раду у оквиру 1. наставне јединице?

Како користити ову табелу

Наставници могу на различите начине користити ову табелу као алат за планирање часова ЕДЦ/ХРЕ.

- табела помаже наставницима који само неколико часова посвећују ЕДЦ/ХРЕ: наставник може изабрати само ову наставну јединицу, а изоставити остале, јер зна да се неке кључне компетенције развијају у одређеној мери и у овој јединици – на пример, како доносити одлуке, разумети плурализам идентитета, остварити право на слободу, одговорност за одлуке које утичу на друге људе.
- табела наставницима указује на синергијске ефекте који ученицима помажу да више пута, кроз различите вишеструко повезане садржаје, увежбавају важне компетенције.

Наставне јединице	Димензије развијања компетенција			Ставови и вредности
	Политичка анализа и просуђивање	Методе и вештине	Учествовање у демократији Политичко одлучивање и деловање	
1 Идентитет	Доношење одлука и анализирање њиховог утицаја Избор занимања и анализирање критеријума	Коришћење модела као алата за анализу Излагање Учествовање у дискусијама	Одлучивање – утврђивање критеријума, циљева и приоритета	Одговорност – свест о томе како мој избор утиче на друге. Спремност и способност да постанемо свесни личних жеља, потреба и обавеза
2 Одговорност				Међусобно уважавање
3 Разноликост и плурализам	Индивидуални избор ствара велику различитост идентитета			
6 Власт и политика	Политичко одлучивање се подудара са индивидуалним одлукама. Циљ индивидуалне среће подудара се са циљем заједничког добра		Расправљање и дебате у јавности (учествовање када заједница „доноси одлуку”)	Спремност и способност да слушамо људе са различитим интересима и ставовима
8 Слобода			Остваривање права на слободу	

1. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Идентитет – Прављење избора Ми обликујемо свој живот, али и животе других људи

Тема часа	Развијање компетенција/ циљеви учења	Задаци ученика	Материјали и средства	Метода
1. час Ставови о одлукама и идентитету	Појашњавање личних ставова и одлука. Својим одлукама саопштавамо другима ко смо, говоримо о свом идентитету.	Ученици бирају цитат и образлажу свој избор.	Материјал за наставнике 1.1 (три примерка, са цитатима изрезаним у посебне траке папира пре часа).	Рад у групама. Пленарна дискусија.
2. час Поглед уназад: које одлуке су ме учиниле особом каква јесам?	Аутобиографски поглед. Наше одлуке и одлуке других имају пресудан утицај на наше животе.	Ученици размишљају о томе које одлуке су снажно утицале на њихов живот.	Радни материјал за ученике 1.1. Флипчарт и фломастери разних боја, папирне траке (А6), лепак или лепљива трака.	Индивидуални рад. Пленарна дискусија.
3. час Поглед унапред: три одлуке које обликују нашу будућност	Доношење одлука, утврђивање приоритета. Људска права нам омогућавају обликовање наше будућности – ми одлучујемо да ли их прихватамо.	Ученици размишљају о кључним одлукама које обликују њихову будућност.	Радни материјал за ученике 1.2. Флипчарт, фломастери.	Индивидуални рад са радним материјалом за ученике. Пленарна дискусија.
4. час Које занимање ми одговара?	Препознавање, успостављање равнотеже и утврђивање приоритетних критеријума за одлуку. Кључни критеријуми за избор занимања су: „Које занимање одговара мојим интересовањима и способностима? ”	Ученици бирају или одбијају занимање и објашњавају разлоге свог избора.	Радни материјал за ученике 1.3. Материјал за наставнике 1.2 (изрезан у низ картица са занимањима, са 10-ак картица више него што има ученика у учионици).	Индивидуални рад са радним материјалом за ученике. Пленарна дискусија.
Додатна активност: хоспитовање (“job shadowing“)	Интервјуисање стручњака; планирање истраживачког пројекта.	Ученици планирају и изводе истраживачки пројекат.	Радни материјал за ученике 1.4.	Пројекат.

1. час

Ставови о одлукама и идентитету

Са чијим ставом се слажем?

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задаци за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Објашњавање личних ставова и одлука.
Циљ учења	Наше одлуке другима говоре нешто о нама, о нашем идентитету.
Задаци за ученике	Ученици бирају цитат и објашњавају разлоге свог избора.
Материјали и средства	Три примерка материјала за наставнике 1.1, са цитатима изрезаним пре часа у посебне папирне траке.
Метода	Рад у групама. Пленарна дискусија.
Предвиђено време	1. Ученици доносе одлуке. 15 мин.
	2. Ученици објашњавају своје одлуке. 15 мин.
	3. Ученици упоређују и анализирају оно што су одабрали. 10 мин.

Напомене

На овом часу, ученици бирају и упознају се са темом доношења одлука на основу личног искуства. Овај приступ сложеном појму идентитета заснива се на задатку, а не на теорији или приступу на основу текста, како би ученици на тај начин лакше схватили да је појам идентитета на врло практичан начин повезан са њиховим животима.

На часу доминира комуникација са ученицима. Фронтални начин седења би био контрапродуктиван; ако је могуће, клупе и столице треба поставити уз зидове (у облику потковице).

Опис часа

1. Ученици доносе одлуке

Ученици утврђују контекст

Наставник уводи тему. Сваког дана, током целог живота, правимо изборе и доносимо одлуке – који примери ученицима падају на памет? Ученици одговарају и дају примере из сопственог искуства. Наставник мора пазити да, говорећи о својим одлукама, не иде у појединости расправљајући о проблемима или разлозима који су до њих довели. Што више ученика би требало да учествује у првих пет минута. Наставник не треба да расправља о ономе што ученици саопште; он прати да ли је успостављена равнотежа између свакодневних одлука (купити сендвич или топло јело за ручак) и кључних одлука (избор занимања). Наставник указује на тенденције које су очигледне из њихових одлука.

Ученици бирају цитат

Наставник објашњава ученицима да ће чути цитате чији су аутори из различитих земаља и то из давне прошлости и садашњости. Њихов задатак је следећи:

- Ученици бирају цитат са којим се изразито слажу или са којим се уопште не слажу.
 - Ученици који су изабрали исти цитат формирају мале групе (не више од шест ученика) и објашњавају разлоге свог избора. Група именује свог говорника.
- После пет минута, у пленарном делу, сваки говорник даје кратку изјаву о направљеном избору. Он чита цитат и објашњава главне разлоге због којих су се ученици у његовој групи сложили са цитатом или нису. Ако ученици у некој групи имају различита мишљења, треба и то изнети.

Наставник ставља цитате, написане на тракама папира, на клупе у учионици. Сваки ученик који је добио цитат наглас га прочита остатку разреда. Затим ученици почињу да раде на задатку. Наставник их прати. Ако је нека група превелика, наставник је дели у мање групе. У том случају треба имати додатне примерке цитата. Наставник бележи које цитате су ученици одабрали, а који су преостали. Он неће успети да чује добар део дискусија, јер ће многи ученици говорити истовремено, па ће ниво буке бити сличан оном у кафеу пуном гостију.

2. Ученици објашњавају своје одлуке

Говорници дају изјаве

Наставник објављује да је време за дискусију у групи истекло и позива ученике да се укључе у пленарни део часа који ће он водити. Ученици и даље седе у својим групама. Говорници се смењују. Ако је потребно, наставник подсећа говорника да говори о разлозима због којих је група одабрала неки цитат, а ученици могу затражити и додатна објашњења. Наставник мора пазити да расправа не почне пре него што су сви говорници имали прилику да говоре.

Наставник и ученици бележе све што је речено у облику мапе ума

Пре сваког следећег говорника, наставник тражи да слушаоци дају кратак преглед кључних изјава, на пример: „Многе наше одлуке су неопозиве“, или „Када имамо могућност избора, остварујемо право на личну слободу“. Наставник – или ученик – даје кратак преглед свега што је речено у облику једноставне мапе ума (види пример у наставку).

Ученици читају мапу ума – документ који садржи много одлука

Мапа ума је део завршне фазе анализе на овом часу.

Наставник поставља једно питање како би ученике подстакао на размишљање – могуће је много различитих одговора јер се ученицима сада обраћамо као стручњацима који наступају у своје име: говорници су управо саопштили шта ученици мисле о различитим цитатима на тему избора. И саме групе су формиране на основу избора ученика – дакле, шта нам ова мапа ума говори о ученицима?

Можда ће ученицима бити потребно неко време за размишљање. Треба им га дати–шта може бити боље од учионице пуне ученика који у тишини размишљају? Зато ову продуктивну фазу не треба пребрзо прекидати дајући одмах прилику ученику који први подигне руку. Дајте прилику неколицини ученика. Могућ је велики број различитих ставова, а они се разликују у зависности од контекста који су ученици створили својим одлукама и онога што је забележено на мапи ума.

Закључак: кључне изјаве

Задатак наставника је да закључи час давањем прегледа кључних изјава. Оне могу бити представљене директно или преко идеје водиле (*leitmotif*) која повезује неколико изјава. Наставник пише кључне речи на табулу, или на листове са флипчарта како би тиме поткрепио преглед:

1. На овом часу, ученици су *донели одлуку* разговарајући о одлукама.
2. Ученици су донели *различите одлуке* из различитих разлога (ево неколико примера): –
 - лично искуство;

- вредности;
 - пол;
 - брига за друге, одговорност;
 - људска права;
 - ...
3. Одлуке које су ученици донели показују да се ради о различитим личностима – њихове одлуке нам говоре о томе ко су они, о *њиховом идентитету*.

2. час

Поглед уназад: које одлуке су ме учиниле особом каква јесам?

Које одлуке су највише утицале на мој живот?

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Аутобиографска перпектива.
Циљ учења	Наше одлуке и одлуке других имају пресудан утицај на наше животе.
Задачи за ученике	Ученици размишљају о томе које одлуке су снажно утицале на њихове животе..
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 1.1. Флипчарт, траке папира (А6), фломастери у разним бојама, лепак или лепљива трака.
Метода	Индивидуални рад. Пленарна дискусија.
Предвиђено време	1. Ученици истражују које одлуке су утицале на њихове животе. 15 мин.
	2. Ученици размењују закључке до којих су дошли. 10 мин.
	3. Ученици дискутују и анализирају закључке до којих су дошли. 15 мин.

Напомене

Избори и одлуке у великој мери обликују наш идентитет. На овом часу ученици размишљају о свом животу до сада. На следећем часу, мењају угао посматрања и гледају у будућност. Кључно питање остаје исто – како својим одлукама обликујемо свој живот и животе других људи?

На овом часу, ученици прво анализирају своје биографије у контексту кључног питања. Затим, на пленарној седници, размењују неке од својих закључака и упоређују их.

Опис часа

Припрема

Пре него што почне час, наставник ставља папир са флипчарта на зид или таблу и преслика дијаграм из радног материјала за ученике 1.1.

Моје одлуке

Одлуке других људи

1. Ученици истражују које одлуке су утицале на њихове животе

Наставник представља задатак

Наставник представља главни задатак овог часа. Увећана верзија радног материјала на флипчарту служи као помоћ. Наставник подсећа на претходни час: ученици су донели одлуку, а сама та активност омогућила је увид у различитост њихових личности. На овом часу приступ је другачији: како су одлуке утицале на наш идентитет и развој? Ко је донео те одлуке? Ми сами? Или други људи?

Дијаграм на папиру је исти као на радном материјалу који ученици добијају. У горњој половини, ученици бележе одлуке које су сами донели, а у доњој половини бележе одлуке других. Време, које тече с лева на десно, обухвата њихов животни пут од рођења до данас. Ученици тако могу показати када и која одлука је утицала на њихов идентитет.

Ученици прихватају аутобиографску перспективу

Ученици добијају копије радног материјала 1.1 и сами раде у тишини (10-15 минута). Размишљају о свом личном искуству из аутобиографског угла. Они су стручњаци сами за себе. Због своје интимне природе, тема и информације су изизетно важне за сваког ученика, па они одлучују шта ће поделити са разредом у следећој фази часа.

2. Упоређивање искустава ученика

Увод у задатак

Наставник представља следећи корак. Сада ученици могу међусобно разменити резултате до којих су дошли. Сваки ученик добија два комада папира формата А6 и фломастере (које могу, по потреби, употребљавати заједно). Само по једна информација – једна одлука – бележи се на сваку траку папира, будући да се траке повезују са белешкама других ученика.

Наставник на линију која представља ток времена уписује године, почевши од године рођења најстаријег ученика до сада.

Затим ученици бирају једну или две теме из својих аутобиографских анализа, користећи следеће критеријуме:

- Која одлука је имала посебно јак утицај на мој идентитет?
- Коју информацију сам спреман да поделим са одељењем?

Ученици треба да назначе ко је донео одлуку („ја“, „мајка“, „пријатељ“ ...), када је одлука донета, али не и да додају своја имена.

Ученици састављају општи преглед кључних одлука

Према упутствима наставника, ученици испуњавају један или два листа папира и стављају их на клупе лицем окренутим према доле. Тим од четири ученика их потом сакупља и доноси на флипчарт.

Ученици се окупљају око флипчарта у полукругу, ако је потребно у два реда. Један ученик из тима чита оно што је написано. Члан тима предлаже где на флипчарту додати прочитани запис. Ако има понављања, довољан је један запис; записи се преброје, збир се забележи, а текст на флипчарту се уоквири како би се на тај начин нагласила његова важност. Тим сарађује са одељењем, тако да сви ученици учествују у смишљању заједничких записа и њиховом састављању.

3. Ученици дискутују и анализирају закључке до којих су дошли

Тражење образаца и значајних елемената

Материјал је свима нов, тако да се садржај тешко може предвидети. Ученицима врло често није потребно никакво усмеравање или подстрек, већ одмах започните са коментарима.

Ако је потребно, наставник наглашава да је следећи корак препознавање уочљивих образаца или детаља.

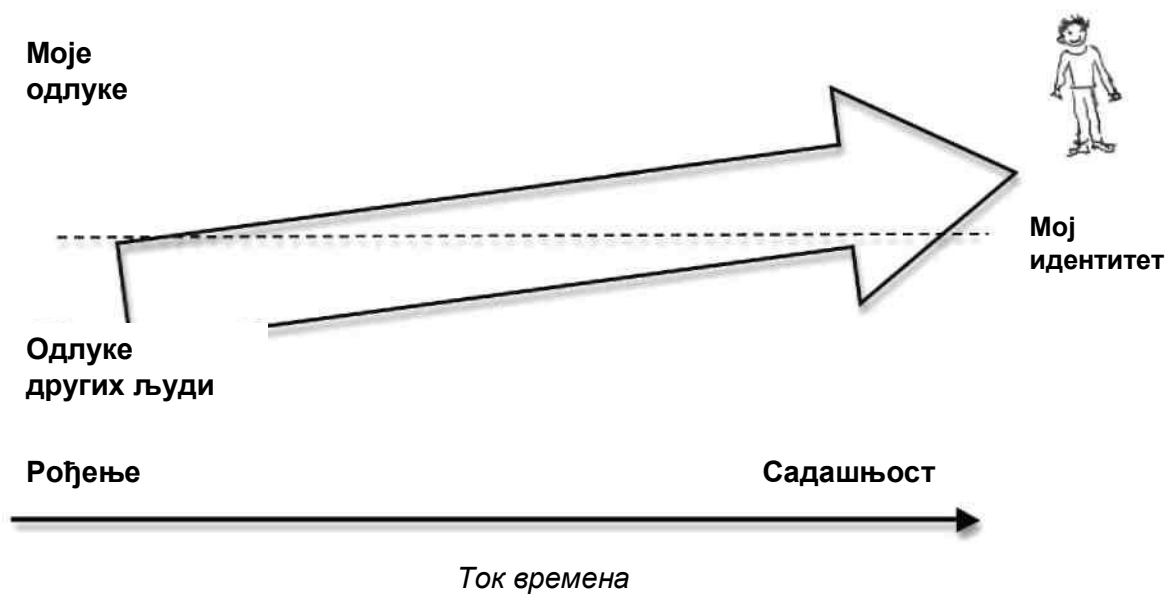
Вероватно ће се појавити неколико образаца:

Адолесценција – пораст самосталности: у раном детињству, други доносе одлуке (родитељи, породица, учитељи, лекари). Одрастањем, све више избора и одлука доносимо сами. Према томе, на флипчарту ћемо вероватно имати групе записа које можемо означити симболом стрелице са врхом окренутим према горе – померање према већој аутономији и личној одговорности током одрастања. Један ученик може на папиру нацртати стрелицу (види слику у наставку).

„Своје постојање дугујем родитељима“. То је почетак наших биографија који је свима заједнички. Он је и елементаран и очигледан. Наши корени су у нашим породицама.

Разноликост и плурализам: можда нећемо моћи да препознамо било какве обрасце. То указује

на феномен плурализма – разликујемо се у свом развоју, а наше одлуке су нам омогућиле да развијемо сасвим посебне личности.

Како деца одрастају, расте и њихова самосталност у доношењу одлука.

3. час

Поглед унапред: три избора која обликују наш будући живот

Слобода се састоји од могућности да одаберемо или не одаберемо

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.		
Развијање компетенција упућује директно на EDC/HRE.		
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.		
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.		
Листа материјала је помоћ у припреми часа.		
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.		
Развијање компетенција	Доношење одлука, утврђивање приоритета.	
Циљ учења	Људска права нам пружају могућности обликовања наших будућих живота – ми одлучујемо хоћемо ли их прихватити.	
Задачи за ученике	Ученици размишљају о кључним одлукама које утичу на њихове будуће животе.	
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 1.2. Флипчарт, фломастери.	
Метода	Индивидуални рад са радним материјалом. Пленарна дискусија.	
Предвиђено време	1. Увод у тему и задатак.	10 мин.
	2. Ученици размишљају о кључним одлукама.	10 мин.
	3. Излагање и анализа.	20 мин.

Напомене

“Ко ће бити мој партнер?” – “Да ли желимо да имамо децу?” – “Које занимање ћу изабрати?”

На овом часу ученици се баве наведеним одлукама. У том циљу, мењају угао посматрања са прошлости на будућност. У претходној лекцији гледали су уназад и анализирали одлуке које су донете (и ко их је донео), а које су значајно утицале на њихове животе и обликовале њихов идентитет у детињству и у раздобљу адолесценције. У овој лекцији ће гледати у будућност. Донеће кључне одлуке – о партнерству, породици и свом занимању – које ће вероватно имати најјачи утицај на њихов идентитет.

Ученици притом постају свесни родног проблема: традиционална улога жена је била да изаберу партнера и породицу – без избора занимања, док су мушкарци били усредсређени на своју улогу хранитеља (занимање) и партнерство, са мањом одговорношћу за породични живот. Данас младе жене у много већем броју остварују своје право на образовање, с циљем да изаберу своје занимање. Дакле, док се жене труде да пронађу начине да успоставе равнотежу између све три опције – професије, партнерства и породице – многи мушкарци, иако не сви, још увек се држе традиционалног схватања своје улоге.

Опис часа

1. Увод у тему и задатак

Наставник укључује ученике у рад (индуктивни приступ)

Наставник започиње час постављањем питања на које сваки ученик може да одговори, а које упућује директно на основно питање: зашто похађаш средњу школу?

Ученици, дечаци и девојчице, сигурно ће одговорити да желе да изаберу своју професију. Они желе и да имају могућност даљег школовања, нпр. на факултету.

Наставник даје прилику неколицини ученика да говоре, све док се не створи јасна слика. Потом наставник даје сажет приказ ученичких одговора и црта на табли или флипчарту дијаграм из радног материјала за ученике 1.2 додајући први избор – посао.

Наставник објашњава да је ово избор коме су ученици управо дали предност, па је јасно колико је он важан за њихов идентитет. Чинећи то, ученици остварују људска права – слободу избора уопште, као и слободу избора занимања. Ученици с правом могу да кажу да је та слобода ограничена јер је и приступ неким занимањима ограничен, на пример због незапослености или велике конкуренције. О овој теми не треба говорити у овом тренутку јер ће о њој бити речи на следећем часу.

Наставник уводи и остале кључне одлуке: да ли желим да живим са партнером, а ако је одговор потврдан, ко ће бити мој партнер? (Или, да ли сам већ донела/донео ту одлуку?). Затим, да ли желим, или да ли желимо да имамо децу? Наставник уписује на дијаграм речи „партнер“ и „деца“ тако да то одговара радном материјалу за ученике 1.2.

Наставник објашњава да сви треба да одговоре на та питања, на овај или онај начин. Можемо одлучити да комбинујемо све три опције, или само две, а једну изоставимо. У зависности од тога шта изаберемо или не изаберемо, водићемо сасвим различите животе. Остварујемо људска права, али сносимо и одговорност за своје животе, као и животе других (наших партнера, наше деце).

Наставник уводи задатак

Наставник ученицима даје радни материјал за ученике 1.2. Упознаје ученике са људским правима која пружају кључне могућности- да изаберемо занимање, да живимо са партнером и имамо децу (радни материјал за ученике 1.2, 1. део). Задатак ученика је да размисле о својим одлукама и унесу их у табелу у 2. делу радног материјала.

Ако желе, могу да упореде своје одлуке са одлукама својих родитеља. Ове додатне информације не деле са осталим ученицима. Информације о њиховим одлукама ће остати анонимне.

2. Ученици размишљају о својим кључним одлукама

Ученици раде сами у тишини. Наставник не прегледа ни један радни материјал јер је поверљивост важна када се ради о тако осетљивим питањима.

Наставник припрема следећу фазу рада. Ставља папир са флипчарта на таблу или зид. Било би најбоље да ученика, док пише на папир, остали ученици не могу да виде. На папиру је прилагођена верзија табеле из радног материјала за ученике 1.2.

Текст се може заменити словима јер је табела ученицима позната. Довољни су следећи симболи:

Занимање – Партнерство – Деца

Наше опције за будућност		Жене	Мушкарци
Све три	П + Д + З		
Две од три	П + Д		
	П + З		
	З + Д		
Једна од три	П		
	З		
	Д		

Наставник ученицима даје фломастер.

3. Излагање и анализа

Ученици говоре о свом избору

Наставник објашњава на који начин ученици могу дискретно додати свој избор. Ученици један за другим долазе до флипчарта и бележе свој избор једноставним симболом (1).

Девојчице и дечаки користе одвојене ступце.

Ученици излазе један за другим до флипчарта и бележе свој избор. Када заврше, два ученика сабирају оно што је забележено у сваком ступцу и уписују збир.

Ученици расправљају о резултатима

Резултат се тешко може предвидети. Занимљиво је видети колико девојчица и дечака желе да обједине све три опције, а колико их се одлучује за две и које су то опције.

„Партнер+занимање”: Традиционални мушки модел „хранитељ+домаћица”. Ученици би требало да буду свесни последица ако оба партнера одаберу исто – то је модел „двоструки приход, без деце“).

“Занимање+деца”: није чест избор, јер подразумева самохрано родитељство, иако је ученицима познато да у великом броју породица постоји само један родитељ – не по сопственом избору, већ као последица развода или смрти.

“Партнер+деца”: традиционални женски модел ако траје читав живот. Многе младе мајке, а у мањој мери и млади очеви, прихватају ову опцију на неко време како би могли да брину о својој деци док су још мала. Подразумева се да ће се вратити свом послу чим то буде могуће.

“Занимање+партнер+деца”: ученици схватају да је ова опција изазов. Постоји ли разлика у избору између полова? Вероватно ће ову опцију прихватити више младих жена него мушкараца. Ако је тако, који су разлози за то? Наставник не треба да врши притисак на ученике ако нису спремни да говоре о разлозима свог избора. Међутим, наставник може да нагласи да је ово пример како одлуке појединаца могу да утичу на друштво у целини: ако многи одлуче да немају деце, наталитет опада. Не треба вршити никакав морални притисак, али ученицима треба приближити дугорочне последице њиховог личног избора (види „Проширење теме“ у наставку).

Имајући на уму могућност оваквих начина размишљања, наставник чека резултате, а потом даје адекватан одговор – ако је потребно импровизује. Претходни осврт му, као што смо већ напоменули, помаже у томе; помаже му и оцена часа по његовом завршетку, ради развијања способности и самопоуздања за импровизацију.

Проширење теме

Проблем опадања наталитета и старење, односно смањивање броја становника погађа многе индустријске и развијене земље света, укључујући Кину, Немачку и Италију. Јављају се озбиљни проблеми у привреди и пензионим системима тих земаља. На основу статистичких података, ученици истражују ситуацију у својој земљи. Могу анализирати и доносити судове о могућим решењима.

4 час**Које занимање ми одговара?****Моји критеријуми за избор занимања**

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Препознавање, успостављање равнотеже и утврђивање приоритета код критеријума одлучивања.
Циљ учења	Основни критеријуми за избор занимања су: „Које занимање одговара мојим интересовањима и способностима?“
Задачи ученика	Ученици бирају или одбијају занимање и наводе разлоге за своју одлуку.
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 1.3. Материјал за наставнике 1.2 (исећи низ картица са занимањима, уз 10-ак картица више него што има ученика у разреду).
Метода	Индивидуални рад са радним материјалом. Пленарна дискусија.
Предвиђено време	1. Ученици прихватају или одбијају понуду за посао. 20 мин.
	2. Ученици размењују своје критеријуме за избор занимања. 20 мин.

Напомене

На часу 1.3, ученици су разматрали три кључна питања која ће значајно утицати на њихове будуће животе – одлуке у вези са њиховим занимањем, партнером и породицом (родитељством). У овој лекцији ученици истражују критеријуме за једну од ових одлука – избор занимања.

Два критеријума су од изузетне важности: који посао ме занима? Који посао умем најбоље да радим?

Важност ових питања је очигледна, али су очигледне и тешкоће да се на њих одговори, посебно на друго питање. Потребне су конкретне информације; предлаже се пројекат хоспитовања (“job shadowing”) како би ученици превазишли овај проблем.

Опис часа

1. Ученици прихватају или одбијају понуду за посао

Наставник уводи тему

Наставник уводи тему упућујући на флипчарт на којем се налази троугао са кључним одлукама. На претходном часу ученици су расправљали о сложености доношења ове три одлуке, о занимању, партнеру и породици.

У овој лекцији ученици ће се усредсредити на једну од те три одлуке – своје будуће занимање.

Наставник објашњава да, за почетак, ученици треба да замисле да им је понуђен неки посао. Наставник им даје картицу са послом који им је понуђен. Они одлучују да ли ће прихватити понуду или не.

Наставник уводи методу – једноставну симулацију тржишта рада

Наставник ученицима дели радни материјал 1.3 и тражи да испуне први ред: да ли већ имају посао који желе, или су направили избор? Ако не, чекају следећи корак.

Наставник објашњава правила. Када ученици добију картицу са понуђеним занимањем, одлучују да ли ће га прихватити или одбити. На радном материјалу бележе своје разлоге.

Ученици потом могу тражити други посао. Могу заменити послове међусобно, или заменити своју картицу једном од картица на наставниковом столу. Бележе све послове који су им понуђени и дају образложење зашто су неки посао прихватили односно одбили.

Ако пронађу посао који им се допада, једноставно задрже картицу. Ако картицу ставе на клупу, а не узму другу картицу, остају незапослени.

Пре него што започне симулација тржишта рада, ученици треба да имају јасну идеју о правилима и својим улогама.

Наставник сваком ученику даје једну картицу са занимањем. Многи ће вероватно протестовати и одмах ће хтети да врате понуду. Ако је потребно, наставник их подсећа на задатак – да на радни материјал напишу разлоге због којих не желе да прихвате неко занимање.

Ученици учествују у симулацији тржишта рада – траже занимање којим ће се бавити

Када су ученици добили картице са занимањима, раде самостално. Наставник прати колико је ученика прихватило понуду и подсећа их да направе кратке белешке пре него што међусобно размене занимања.

2. Ученици размењују критеријуме за избор занимања

Ученици утврђују основне критеријуме за избор занимања

Ученици седе у отвореном четвороуглу или кругу како би лакше комуницирали.

Наставник их позива да дижу руке. Ко је прихватио понуду? Ко није?

Затим наставник тражи да ученици формирају групе од четири до шест ученика и размене своје критеријуме. Њихов задатак је да саставе листу са три основна критеријума око којих се сви слажу.

После пет минута, говорник групе саопштава резултат, а други члан групе бележи њихове аргументе на таблу или флипчарт. Бележе се аргументи свих група како би се на тај начин нагласила њихова важност. Резултат би могао да изгледа овако:

Које занимање ми одговара? Критеријуми за избор занимања

Лична интересовања

Стручна спрема – захтеви занимања

Добра зарада

Радно време

Флексибилност

Сигурност посла

...

Ученици одређују основне критеријуме за избор занимања

Ако су групе понављале одређене критеријуме код избора занимања, ученици размишљају да ли су они посебно важни. Размењују мишљења и објашњавају разлоге.

Са друге стране, ученици имају слободу да прате своје личне приоритете, па није неопходно да се слажу. На пример, висока плата једном ученику може бити важнија, док други може да инсистира на слободним викендима и флексибилном радном времену. Ипак, постоји нешто што наставник треба да предочи ученицима.

Сви желимо да избегнемо незапосленост, тако да је сигурност неког занимања често најважнији критеријум. Међутим, пословна кретања се не могу предвидети, па ће ученици свуда наилазити на конкуренцију. Ученици морају изабрати занимање, или барем категорију занимања („право“, „медицина“) када заврше школу, а посао ће тражити када заврше студије или обуку. Нико не може са сигурношћу предвидети какве шансе ће имати на тржишту рада за четири или пет година.

Због тога ученици треба да узму у обзир два критеријума:

1. Шта ме занима и шта бих волео да радим?
2. У чему сам добар/добра? Које су моје предности? Шта могу најбоље да радим ако сам под притиском конкуренције?

Наставник ученицима даје довољно времена да прво размисле о овим питањима, а затим да одговоре.

Ученици расправљају о примени критеријума

Док буду размишљали о томе како да примене ова два основна критеријума, ученици ће вероватно постати свесни тешкоћа које их прате. На друго, горе наведено, питање је лакше одговорити. Уз помоћ родитеља и пријатеља, као и наставника, могу истражити профил својих компетенција.

Прво питање је много теже, јер су ученицима потребне информације о захтевима одређеног посла и усавршавању. Наставници нису стручњаци за професионалну оријентацију, па је школа у томе ограничена и ученици сами морају да пронађу потребне информације. Они тако стичу искуство у слободи избора и изградњи идентитета, што су врло захтевни задаци.

У многим земљама, школе пружају помоћ својим ученицима у хоспитовању („job shadowing“). Овај модел се предлаже као додатна помоћ коју ће ученици, родитељи и пословни руководиоци ценити и подржати.

Додатна активност: хоспитовање (“job shadowing“)

Проблеми са којима се ученици сусрећу и на који начин им пројекат хоспитовања може бити од помоћи

Ученици знају колико је важан избор одговарајућег занимања за њихов будући живот. Схватили су који су основни критеријуми за тај избор, али схватили су и да без поузданих и најновијих информација не могу проценити који захтеви одређеног занимања се поклапају са њиховим талентима, компетенцијама и интересовањима. Пројекат хоспитовања може ученицима помоћи да прикупе ове информације.

Ученици истражују занимање за које сматрају да одговара њиховим критеријумима. Проводе неколико радних дана са неким ко ради тај посао. Прате шта ради и са ким сарађује. Помоћу упитника (видети радни материјал за ученике 1.4) интервјуишу свог партнера на послу. Ако је могуће, извршавају одређене задатке како би стекли искуство из прве руке (као током приправничког стажа). Школски распоред је тако замењен радним временом на послу. Тако, ако хирург почиње да оперише у 6 сати ујутро, ученик мора бити уз њега у операционој сали (како би утврдио, на пример, да ли може поднети да посматра операцију).

На основу упитника ученици пишу извештај. Извештај могу предати наставнику да га оцени, што ученицима даје додатни подстицај да ваљано изврше задатак. Ученицима се саветује да свакодневно воде белешке и пишу извештај током радне недеље, а не касније – пример ефикасног управљања временом.

Извештај треба да буде систематичан опис, а не лични дневник, како би се ученици приликом избора занимања усредсредили на основне критеријуме.

Ученици морају сами пронаћи своје partnere на послу, уз помоћ својих родитеља, породице и породичних пријатеља. Било би најбоље да не одлазе на радна места родитеља или рођака.

Подршка школе и наставника

Ученик има главну улогу и одговоран је за резултат. Школа пружа могућност, утврђује оквир, одобрава пројекат и решава правна питања (дозвола надлежног министарства, осигурање). У раној фази пројекта, школа контактира и родитеље чија улога је веома важна (види наставак).

На захтев, ученицима се може дати писмена пуномоћ када се пријављују за хоспитовање. По окончању пројекта, директор шаље писмо захвалности свим партнерима који су ученицима били домаћини.

Ако је то могуће, наставник би требало да посети ученике у току пројекта. Наставник мора бити доступан за телефонске позиве током пројекта како би могао брзо реаговати у случају неке хитне ситуације.

Задаци по завршетку пројекта

Препоручујемо да извештаји буду оцењени како би се истакла њихова важност. Наставник треба да се односи према извештајима с поштовањем, јер се ради о личним документима. Наставник треба да буде свестан да он није био присутан током пројекта и интервјуа, што значи да су овде стручњаци ученици, а не наставник. Према томе, код оцењивања се треба усредсредити на аспекте као што су јасноћа, кохерентност, брижљивост и потпуност. Са становишта ученика, ова врста задатка је вреднија од било којег теста, а наставник би требало да буде спреман да дâ више најбољих оцена него што је то обично случај.

Ученици би требало да имају могућност размене искустава. То захтева више времена него што се може обезбедити у оквиру редовних часова ЕДЦ/ХРЕ или друштвених наука. Користан приступ је хоспитовање у оквиру школе. Ово је посебно важно за млађе ученике који ће тек за годину дана радити на таквом пројекту, али и за родитеље. Партнери на послу или локална штампа и представници локалних фирми такође могу бити позвани.

Подршка родитеља

Пре свега, родитељи могу пружити подршку својој деци како би утврдили које су њихове предности и интересовања. Родитељи познају своје дете од првог дана и сећају се његовог или њеног развоја из угла који се разликује од угла стручњака у школи. Родитељи поздрављају овакву врсту пројекта, јер цене сваку подршку која се пружа њиховој деци у избору занимања. Из разумљивих разлога, родитељи обично пренаглашавају сигурност радног места. У економији која се брзо мења, родитељи су мање погодни за саветнике у планирању каријере.

Како ученицима пронаћи партнера на послу

Обично се од ученика тражи да пронађу ментора за пројекат хоспитовања. Њихови родитељи, а у неким случајевима рођаци или пријатељи, могу бити драгоцен помоћ при успостављању везе са потенцијалним партнерима. Ученици не би требало прерано да пристају на компромисе, ако им се ова потрага учини претешком. Они не траже посао већ прилику да сазнају више о одређеном занимању. Ако није могуће пронаћи неког ко обавља одређени посао, нпр. телевизијског новинара, уступак би био тражити алтернативно решење у оквиру исте категорије занимања, нпр. новинара који ради за локалне новине.

Подршка локалних фирми и институција

Сваки професионалац који је недељу дана домаћин ученику, улаже велики напор, а то треба ценити. Са друге стране, многе послодавце занима привлачење квалификованих и добро информисаних кандидата за посао и, са њиховог становишта, хоспитовање је могућност за тестирање ученика, а можда и прилика да им се касније да понуда.

Ученицима је потребан ментор или супервизор. То може бити њихов партнер на послу или неко други. Ученици су ослобођени наставе, па зато не треба да буду плаћени за пројекат који раде. Они нису ту да би обављали редовни посао, већ како би следили свој план у складу са упитником (радни материјал за ученике 1.4).

Дугорочни ефекти учења за ученике

Искуство је показало да овај пројекат многим ученицима помаже да озбиљније и зрелије приступе последњим годинама свог средњошколског образовања. Они постају свеснији својих интересовања и више цене поједине предмете јер могу да их повежу са својом будућношћу по завршетку школе. Врло је важно и да им неко изван школе каже да „правопис и рукопис јесу важни“. Осим тога, корисно је и узбудљиво искуство ако ученици открију да се могу носити са прилично великим бројем задатака у професионалном свету.

Ученици ће се можда вратити у школу са јасним одговорима. Можда ће сада знати којим послом ће се бавити, па могу да предузму наредне кораке у планирању својих студија и образовања када напусте школу. Са друге стране, ако им је пројекат показао да морају потражити неко друго занимање, то је такође вредан корак напред, јер су се ослободили неких илузија и сада много јасније могу поставити питање које занимање би им одговарало.

Информације о програмима хоспитовања (“job shadowing”)

Уједињено Краљевство: www.prospects.ac.uk

Баден-Виртемберг, Немачка: www.schule-bw.de/schularten/gymnasium/bogy

≡ Материјал за наставнике 1.1: Цитати о одлукама и идентитету

Својим одлукама и поступцима креирамо своју личност и лице које носимо. Кенет Патон
Одлука је ризик заснован на храбрости да будемо слободни. Пол Тилих
Све што сада радите је нешто што сте изабрали да радите. Неки људи не желе у то да верују. Али ако сте старији од двадесет и једне године, ваш живот је оно што сте од њега створили. Да бисте променили живот, морате променити своје приоритете. Џон К. Максвел
Сматрам да смо искључиво сами одговорни за своје одлуке, па морамо прихватити и последице сваког свог дела, речи и мисли у току живота. Елизабет Киблер-Рос
Ако желиш да нешто буде речено, питај мушкарца. Ако желиш да нешто буде урађено, питај жену. Маргарет Тачер
Слободу, ако ту реч схватимо у њеном конкретном смислу, чини могућност да бирамо. Симон Вејл
Највећи умови су способни за највеће пороке, али и највеће врлине. Рене Декарт
Основно што нас историја учи је да људски поступци имају последице и да неке одлуке, једном донете, не можемо повући. Оне не дозвољавају могућност доношења других одлука, па на тај начин одређују будуће догађаје. Герда Лернер
Моћ избора између добра или зла је свима доступна. Ориген
Сопство није нешто готово, већ се непрестано ствара кроз избор начина нашег деловања. Џон Дјуи
Оно што жене још морају да науче је да вам нико не даје моћ. Морате је сами узети. Розен Бар
Када бирам између два зла, увек волим да искусим оно које никада пре нисам искусила. Ме Вест
Жене и мачке ће учинити оно што им се прохте, а мушкарци и пси би требало да се опусте и навикну на то. Роберт А. Хаинлаин
Морате вежбати своју интуицију – веровати тихом гласу у себи који вам тачно каже шта треба да кажете или одлучите. Ингрид Бергман

Један брод плови на исток,
други на запад,
а исти ветар дува,
Положај једара, а не ветрови
одређују њихов смер.

Као ветрови с мора, носе нас
таласи времена кроз живот.
Стање душе одређује циљ,
а не мир или борба.

Ела Вилер Викокс

(Превела: Злата Павић)

www.wisdomquotes.com

≡ Материјал за наставнике 1.2: Картице занимања

Државни службеник (у општинској управи)	<i>Copywriter</i> у оглашавању	Ветеринар хирург
Архитекта	Модни фотограф	Учитељ у основној школи
Машински инжењер	Руководилац у водоснабдевању	Банкар
Лекар у болници	Менаџер ресторана брзе хране	Библиотекар
IT стручњак за продају	Полицајац	Адвокат

Туристички водич	Продавац	Болничар
Економиста	Картограф	Фризер
Плесач	Новинар	Трговац књигама
Метеоролог	Психотерапеут	Пилот
Собар	Возач аутобуса	Електричар

Извор: www.prospects.ac.uk

Наставна јединица 1.3 Основне информације за наставнике

Конструктивистички појам идентитета

Повезан са појмом идентитета, конструктивизам значи да обликујемо свој идентитет изборима и одлукама које доносимо. Конструктивизам наглашава активну улогу појединца и указује на елемент учења. У животу грешимо и свесни смо својих грешака приликом доношења одлука. Можда неке одлуке можемо променити (деконструисати) и исправити, али неке одлуке су неопозиве. Време, пре свега, можемо потрошити само једном у животу. Конструктивизам повезује динамику одлука са резултатом, нашим идентитетом који у извесној мери постаје статичан и стабилан.

Ова наставна јединица наглашава активну улогу коју имамо у обликовању сопственог идентитета – као и идентитета других, где је наша улога пасивна. Наравно, развој идентитета је много сложенији и зависи од многих других чинилаца (варијабли) који дефинишу или ограничавају наше могућности обликовања својих живота и идентитета. Они обухватају порекло, класну припадност, пол, економске и културне услове и природну околину.

Постоје два разлога због којих ова наставна јединица ставља нагласак на конструктивистичку димензију обликовања нашег идентитета на основу донетих одлука. Прво, овај приступ повезује идентитет са људским правима. Донети одлуку је чин слободе. Друго, ученици најбоље разумеју тај приступ, јер он одговара њиховом искуству и питањима која сами себи постављају.

Није само појам идентитета много сложенији него што изгледа у овој наставној јединици; исто се односи и на појам одлука. Горњи дијаграм описује дидактички приступ у овој јединици: ученици истражују везе између два сложена појма, али ни један од њих у потпуности.

2. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Одговорност

Средњошколски ниво образовања

**Учествовање, преузимање одговорности Слобода
подразумева одговорности**

“Quidquid agis, prudenter agas, et respice finem.”

[Шта год радиш, ради мудро и води рачуна о последицама]

Латинска пословица; извор непознат

**2.1 Ризиковати губитак пријатеља – или
прекршити правило?**

Свуда се суочавамо са дилемама

2.2 и 2.3 Шта би ти учинио?

Преузимамо одговорност за своје одлуке

2.4 Које вредности нам морају бити заједничке?

**Преузимање одговорности у заједници заснованој на људским
правима**

2. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Одговорност Учествовање, преузимање одговорности

Увод за наставнике

Преузимање одговорности – перспектива која утиче на све

Стално доносимо одлуке, велике и мале. Шта ћемо данас ручати? Идемо ли аутом или аутобусом? За коју странку ћу гласати? Чиме желим да се бавим када завршим школу?

Код сваке одлуке коју доносимо, неке опције бирамо, друге одбацујемо. Без обзира јесмо ли тога свесни или нисмо, наше одлуке утичу на друге. Шта год одлучимо и учинимо може се преиспитати јер увек постоје алтернативе које смо могли да изаберемо.

Преузимање одговорности подразумева разматрање тих алтернатива и последица наших одлука. У том смислу, преузимање одговорности је став који дословно утиче на све што чинимо – у личном животу, у односима и везама са породицом, пријатељима, колегама и заједницом у целини.

Преузимање одговорности – људско право и изазов

Када доносимо одлуке, остварујемо своје људско право на слободу. Слобода подразумева одговорност, али сами можемо и морамо одлучити које принципе и смернице желимо да следимо. Слобода значи да смо сами у доношењу одлука, па зато преузимање одговорности може бити врло тежак задатак. У извесној мери, ту су укључене вештине које се могу стећи, а то је оно што ће ученици радити у овој наставној јединици.

Ученици ће разговарати о стварима о којима у пракси често морамо сами донети одлуку – трудећи се да разумеју дилеме различитог степена сложености, доношење одлука и одређивање приоритета.

Конструктивистички појам одговорности

Преузимање одговорности се најбоље може научити и разумети кроз конкретне ситуације које захтевају доношење одлуке. Дилеме су у том смислу посебно занимљиве јер захтевају врло пажљиво разматрање последица неке одлуке.

У отвореном, секуларном и плуралистичком друштву, не можемо узети здраво за готово да постоји систем вредности са којим ће се свако одмах сложити. Међутим, да би нека заједница била стабилна, такав систем вредности је важан. Дакле, морамо преносити и преговарати о основним начелима која су нам код преузимања одговорности заједничка.

Преузимање одговорности је изазов и трајни процес учења; у том погледу ова наставна јединица прихвата конструктивистичко схватање одговорности.

Замке подучавања о одговорности и како их избећи

Постоје две замке приликом подучавања о одговорности – апстрактно моралисање и индоктринација.

Моралисати значи говорити о томе како бити „узоран грађанин“ не анализирајући конкретан проблем. Ученицима се преноси порука да је преузимање одговорности само питање да ли нешто желимо или не.

Ученици тако не уче колико тежак може бити тај задатак и колико је важно да поделе са другима разлоге свог избора.

Замка индоктринације односи се на наставнике који покушавају да наметну одређене вредности. Они немају овлашћења да то чине и које год вредности изабрали оне се могу довести у питање и деконструисати.

Да би се избегле овакве замке, ова наставна јединица је осмишљена на основу кључног задатка

који ученицима даје прилику да сами доносе одлуке. Наставник је њихов тренер и помагач.

Ученици расправљају о томе како решавати дилеме. Примери се односе на свакодневно искуство ученика које их ставља у улогу стручњака.

Припрема наставне јединице

Препоручујемо да наставник ради исти задатак који раде и ученици (видети радне материјале за ученике 2.1-2.4 и материјале за наставнике 2.1-2.3). На тај начин ће наставник најбоље разумети могућности учења и постати свестан тешкоћа са којима се ученици суочавају. Сам резултат – одлука о томе како решити неку дилему – није „прави“ одговор јер истовремено постоји и снажан елемент субјективног избора који ученици могу, али и не морају да деле међусобно.

Развијање компетенција: повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику

Шта показује ова табела

Наслов овог приручника, „Учествовати у демократији“, истиче компетенције активних грађана у демократији. Табела у наставку показује потенцијалне синергијске ефекте између наставних јединица у овом приручнику. Она показује које се компетенције развијају у 2. наставној јединици (осенчени ред у табели). Дебље уоквирени стубац табеле односи се на компетенције политичког одлучивања и деловања – стубац је посебно означен због блиске повезаности тих компетенција са учествовањем у демократији. Доњи редови указују на повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику: које компетенције се развијају у овим наставним јединицама, а истовремено помажу ученицима у раду у оквиру 2. наставне јединице?

Како користити ову табелу

Наставници могу на различите начине користити ову табелу као алат за планирање часова ЕДЦ/ХРЕ.

- Табела помаже наставницима који само неколико часова посвећују ЕДЦ/ХРЕ: наставник може изабрати само ову наставну јединицу, а изоставити остале, јер зна да се неке кључне компетенције развијају у одређеној мери и у овој јединици – на пример, анализа, рефлексивна употреба медија и одговорност.
- Ова табела помаже наставницима да искористе синергијске ефекте који ученицима омогућавају увежбавање важних компетенција више пута, у различитим контекстима који су на много начина повезани. У том случају наставник бира и комбинује неколико наставних јединица.

Наставне јединице	Димензије развијања компетенција			Ставови и вредности
	Политичка анализа и просуђивање	Методе и вештине	Политичко одлучивање и деловање	
2 Одговорност	Разумевање проблема који стварају дилеме Анализирање последица неке одлуке Утврђивање приоритета и објашњавање разлога	Пажљиво разматрање и размишљање Међусобно упознавање са разлозима и критеријумима за доношење неке одлуке	Доношење одлука са непотпуним информацијама Свест о могућем неуспеху	Промена тачке гледишта Препознавање интереса и права других Заједница заснована на људским правима
1 Идентитет	Разумевање утицаја наших избора на друге			Промена тачке гледишта
4 Конфликт	Дилема о одрживости	Стратегије преговарања	Решавање конфликта	
6 Власт и политика	Политика – процес решавања проблема и решавања конфликта			
7 Једнакост	Уважавање културне димензије демократије		Успостављање равнотеже између права већине и мањине	Међусобно уважавање

2. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Учествовање, преузимање одговорности Слобода подразумева одговорности

Тема часа	Развијање компетенција/ циљеви учења објективес	Задаци ученика	Материјали и средства	Метода
1. час Ризиковати губитак пријатеља – или прекршити правило?	Компетенција политичког одлучивања и деловања: донети одлуку и образложити разлоге. Одговорни смо за одлуке које доносимо у свакодневном животу. Појам дилеме и одговорности.	Ученици размишљају о изборима и одлукама које доносе у свакодневним ситуацијама суочавања са дилемама и говоре о разлозима својих одлука.	Материјали за наставнике 2.1 и 2.2. Радни материјали за ученике 2.1 и 2.2.	Пленарна дискусија, предавање, рад у групама.
2. и 3. час Шта би ти учинио/учинила?	Компетенција доношења одлука и поступања: решавање дилема. При решавању дилема, правимо различите изборе. Чинећи то, остварујемо своје људско право на слободу.	Ученици расправљају о ситуацијама суочавања са дилемом и говоре о личном искуству.	Радни материјали за ученике 2.1-2.4. Материјали за наставнике 2.2. Флипчарт, фломастери.	Рад у групама.
2. и 3. час Шта би ти учинио/учинила?	Преузимање одговорности укључује решавање дилема – прикупљање информација, разматрање последица, утврђивање приоритета, доношење одлука.	Ученици расправљају о ситуацијама суочавања са дилемом и говоре о личном искуству.	Радни материјали за ученике 2.1-2.4. Флипчарт, фломастери.	Рад у групама.
4. час Које вредности нам морају бити заједничке?	Просуђивање: осврт на критеријуме и вредности. Демократска заједница се ослања на заједнички систем вредности. Људска права обезбеђују систем вредности о којима можемо постићи сагласност.	Ученици бирају случајеве суочавања са дилемом, извештавају о својим одлукама, упоређују и дискутују о приоритетима.	Материјали за наставнике 2.2. Флипчарт (припремљен у оквиру претходне лекције), фломастери. Радни материјали за ученике 2.5; алтернативно, ставити на флипчарт или графоскоп 1. члан Универзалне декларације о људским правима.	Заједничка дискусија о планирању. Излагања. Дискусија.

1. Час Ризиковати губитак пријатеља или прекршити правило? Свуда се суочавамо са дилемама

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа. Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ. Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју. Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења. Листа материјала је помоћ у припреми часа. Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Компетенција политичког одлучивања и деловања: доношење одлука и образложење разлога.
Циљ учења	Одговорни смо за одлуке које донесемо у свакодневном животу. Појам дилема и одговорности.
Задачи за ученике	Ученици размишљају о одлукама у ситуацијама суочавања са свакодневним дилемама и размењују разлоге за своје одлуке.
Материјали и средства	Материјали за наставнике 2.1 и 2.2. Радни материјали за ученике 2.1 и 2.2.
Метода	Пленарна дискусија, предавање, рад у групама.
Предвиђено време	1. Ученици се баве неком свакодневном дилемом. 10 мин.
	2. Ученици се упознају са алатом за анализу дилеме. 20 мин.
	3. Ученици размењују своје одлуке на школском тесту из решавања дилеме. 10 мин.

Напомене

На овом часу ученици схватају важност и нужност преузимања одговорности. У некој врсти пробне примене, користе алат како би се могли осврнути на своје одлуке приликом преузимања одговорности и упознају се са основним појмом дилеме.

Сви ученици се одмах активно укључују уз помоћ индуктивног приступа. За неколико минута, сви ученици у разреду размишљају о томе како да реше неку дилему која им је позната из искуства у школи.

Први час се бави основном темом – суочавањем са дилемама, одлукама, размишљањем о приоритетима приликом одлучивања. Уместо укључивања додатних тема, наредни часови обрађују проблем решавања дилеме. Као и остале наставне јединице овог приручника, и ова јединица следи дидактичко начело исцрпног обрађивања изабране теме – „Уради мање, али боље“. Разлог због којег смо одабрали тако мало, а изоставили тако много, је огромно искуство. Интензитет напора који улажемо у учење је оно што доноси најбоље резултате, а не широко обухватање неке области.

Опис часа

1. фаза: Ученици размишљају о својим одлукама у свакодневним ситуацијама

Материјали за наставнике 2.1

Наставник најављује почетак нове наставне јединице и као увод даје следећи пример.

Замисли следећу ситуацију. Твоје одељење пише тест из историје. Ти си један од најбољих ученика из тог предмета, али чак и ти сматраш да је тест прилично тежак.

Пријатељ иза тебе шапуће и моли те да му покажеш свој тест. Ти знаш да је варање на тестовима забрањено и да би и ти и твој пријатељ могли да budete озбиљно кажњени када бито урадио.

Шта би урадио? Да ли би ризиковао губитак пријатеља или би прекршио правило?

Наставник записује дилему – тему ове лекције – на таблу или на флипчарт.

Он упозорова ученике да њихов одговор мора бити да или не – нема алтернативе или средњег решења, нити ученици могу о томе разговарати – потом тражи да се изјасне дизањем руку. Ученици се изјашњавају, а наставник бележи резултате на таблу или флипчарт.

Следи дискусија. Ученици износе своје разлоге, а после неколико минута наставник сабира и записује број гласова на таблу. Можемо очекивати следеће аргументе:

Да ли би ризиковао губитак пријатеља или би радије прекршио правило?	
Да (гласова х)	Не (гласова у)
Добри пријатељи увек помажу једни другима.	Варање није поштено према онима који поштују правила.
И мени ће једног дана требати помоћ пријатеља.	Варањем ризikuјем да и ја будем кажњен. Пријатељи то не би требало да очекују једни од других.
Треба да помажемо једни другима. Свет би био хладан и непријатељски када не бисмо бринули једни о другима.	Од пријатеља зависи величина ризика. Са добрим пријатељем могу да разговарам и он/она ће поштовати моју одлуку.

2. фаза: Ученици се упознају са алатом за анализу дилеме

Радни материјали за ученике 2.1 и 2.2

Наставник ученицима дели радне материјале за ученике 2.1 и 2.2 и укратко уводи појам дилеме (радни материјал 2.1). Аргументи које су ученици изнели показују неслагање око питања оданости: или остајем одан пријатељима када ме моле за помоћ, или поштујем правила јер она сваком гарантују једнаке шансе на тесту. Разлози које ученици наводе – или се очекује да ће навести – односе се на вредности: наше схватање пријатељства, оданости, спремности да другима помогнемо, поштења, поштовања правила и закона.

Управо сам суочен/суочена са ситуацијом у којој ћу прекршити једну од веза оданости, као и вредности које је прате – или ћу ризиковати да изгубим пријатеља, што ће утицати на мој углед, или ћу ризиковати да будем кажњен и имати грижу савести јер сам прекршио правило које у ствари подржавам. Овакву ситуацију у којој можете направити само погрешан избор, уместо да чините све што је исправно, називамо дилемом. Следећи пример је типичан за многе дилеме:

- Компромис није могућ. Мораш дефинисати свој приоритет.
- Време налаже да одмах реагујеш, што ти отежава пажљиво доношење одлуке.
- Касније не можеш променити своју одлуку, па су последице неопозиве.
- Преузимаш одговорност – и ти и сви остали морате сносити последице.

У свакодневном животу, као и приликом доношења политичких одлука, непрестано се суочавамо са дилемама. Њихово решавање је компликовано јер су проблеми често сложени, а одлуку морамо донети у кратком времену.

Међутим, решавање дилема и размишљање о нашој одговорности је у одређеној мери вештина коју можемо научити. Учење се одвија корак по корак. Неколико часова је посвећено решавању дилема које у стварном животу треба одмах решити.

Радни материјал за ученике 2.2 нуди алат који помаже у решавању дилема. Ученици добијају задатак да тај алат примене на проблем школског теста. За око 5 до 10 минута, треба да изаберу једно или највише три питања која сматрају релевантним и корисним и пажљиво их размотре. Доносе одлуку, а затим, у пленарној дискусији, разговарају о разлозима због којих су тако одлучили. Раде у групама од по три или четири ученика.

3. фаза: Ученици размењују своје одлуке о дилеми у вези са школским тестом

У завршној пленарној дискусији, говорници група представљају одлуке својих група и приоритете који су их довели до тих одлука. Наставник руководи расправом и посебну пажњу посвећује питањима и критеријумима којима су се ученици руководили.

На крају часа, наставник коментарише ово питање и ученицима указује на различите приоритете које су изнели. Размишљајући о приоритетима којима се руководе приликом доношења одлука, ученици преузимају одговорност.

2. и 3. час

Шта би ти учинио?

Преузимамо одговорност за своје

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Компетенција доношења одлука и деловања: решавање дилеме.
Циљ учења	Када решавамо дилему, доносимо различите одлуке. Тако остварујемо своје људско право на слободу. Преузимање одговорности подразумева решавање дилема – скупљање информација, разматрање последица, утврђивање приоритета, доношење одлука.
Задачи за ученике	Ученици расправљају о конкретним случајевима суочавања са дилемама и размишљају о свом личном искуству.
Материјали и средства	Радни материјали за ученике 2.1-2.4. Материјали за наставнике 2.2. Флипчарт, фломастери.
Метода	Рад у групама.
Предвиђено време	1. Наставник уводи кључни задатак наставне јединице. 10 мин.
	2. Главни задатак: ученици дискутују о дилемама. 70 мин.

Напомене

Преузимање одговорности у секуларним демократским заједницама има конструктивистичку димензију: морамо научити како да преузмемо одговорност у некој конкретној ситуацији. Преузети одговорност, када смо суочени са дилемом и често под притиском времена, је тешко, али се може научити.

Главни задатак ове наставне јединице је постизање тог циља. Ученици деле проблеме и дискутују о њима и о избору приоритета у конкретним ситуацијама суочавања са дилемом. Преузимање одговорности је конкретно питање, па се ученици суочавају са четири ситуације у којима постоји дилема, а које се разликују по садржају (видети радни материјал за ученике 2.3): преузимање одговорности за нешто, што је неко други требало да реши, сукоб оданости наставнику и пријатељу, сукоб оданости пријатељу и обавезе поштовања закона, одлука о томе да ли подржати неки пројекат и поред недовољне информисаности.

Ученици припремају излагања о својим одлукама у којима морају да се усредсреде на своје разлоге (видети радни материјал за ученике 2.4). Као подршку излагањима, наставник припрема лист са флипчарта на основу радног материјала, прилагођавајући његову форму намени (види материјал за наставнике 2.2).

Проширени задаци у облику пројекта пружају наставнику могућност да оцени ниво развоја компетенције код ученика (види 3. фазу у наставку).

Опис часа

1. Наставник уводи кључни задатак јединице

Сврха овог задатка је анализа начина решавања дилема и критеријума који се притом користе. У условима стварног живота, одлуке често морамо донети у тренутку, па се касније често због њих кајемо, ако не можемо да их исправимо. У политици, процеси доношења одлука су такође често повезани са дилемама и противречним циљевима.

У овом главном задатку, ученици могу успореним темпом проучавати сложени процес доношења одлука и осврнути се на одговорност коју преузимају када, на овај или онај начин, решавају неку дилему.

Требало би да забележе своје одлуке и разлоге за њихово доношење на радни материјал за ученике 2.4. Ако не могу да се договоре око неке одлуке у оквиру групе, оба става би требало да забележе и представе.

Ученици формирају групе од по четири до шест ученика. Именују руководиоца групе, оног који излаже у име групе и записничара који помаже ученику који излаже. Дискутују о четири дилеме из радног материјала за ученике 2.3 бирајући поједина питања и критеријуме из скупа алата (радни материјал за ученике 2.2). Групе могу расправљати и о другим дилемама из личног искуства или из области политике.

2. Главни задатак: ученици расправљају о дилемама

Ученици раде у групама. Одговорни су за свој рад, укључујући и одлуке у вези са паузама, домаће задатке, трагање за материјалима, итд.

3. Активности наставника

Наставник прати рад ученика. Активност ученика је прилика да наставник оцени њихов ниво компетенција – сарадњу и тимски рад, управљање временом, разумевање дилеме, ниво размишљања, анализу и политичко просуђивање.

Наставник не помаже ученицима осим ако они сами не затраже помоћ; у том случају наставник не сме да пружи решење, већ им помаже да пронађу прави приступ.

Припрема 4. часа:

- Наставник припрема низ од шест дијаграма излагања (види материјал за наставнике 2.2). Свако излагање је припремљено на посебном комаду папира са флипчарта. На четири папира наставник уписује наслов проблема који садржи дилему и алтернативне могућности.
- Наставник прати рад ученика, а може и да их пита како напредују. Ако им је задатак тежак и ако сматрају да се од њих превише тражи, наставник би требало да се бави тим проблемом у фази анализе (4. час, 3. фаза).

4. час

Које вредности нам морају бити заједничке?

Преузимање одговорности у заједници заснованој на људским правима

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Просуђивање: анализа критеријума и вредности.
Циљ учења	Демократска заједница се ослања на низ заједничких вредности. Људска права нуде низ вредности око којих можемо постићи сагласност.
Задачи за ученике	Ученици бирају примере суочавања са дилемом, извештавају о својим одлукама, упоређују и дискутују о својим приоритетима.
Материјали и средства	Материјали за наставнике 2.2. Флипчарт (припремљен уз претходну лекцију), фломастери. Радни материјал за ученике 2.5; алтернативно, 1. члан Универзалне декларације о људским правима на флипчарту или графоскопу.
Метода	Заједничка дискусија о планирању, излагања, дискусија.
Предвиђено време	1. Заједничка одлука о планирању. 10 мин.
	2. Излагања и дискусија. 15 мин.
	3. Анализа наставне јединице. 15 мин.

Напомене

Главни задатак је ученицима пружио могућност да прибаве много материјала и вероватно је то више него што се може ваљано обрадити на једном часу. Због тога треба направити избор. Ученици треба да учествују у доношењу ове одлуке јер је тај проблем и њихова одговорност као и одговорност наставника. Брзо одлучивање ће уштедети време за оно што следи на наредним часовима.

Међутим, ако ученици доводе у питање потребу да део свог рада оставе за каснију дискусију, њихове примедбе имају приоритет. Да ученици не би били разочарани, важно је да схвате да ће научити више из исцрпне расправе о неколико донетих одлука него ако слушају кратке сегменте о свему што је било предмет расправе. Одељење мора да реши дилему јер су време и пажња јавности ретки ресурси, не само у управљању одељењем, већ и у јавном животу. Контрола „вратара“ (*gatekeeping*) и селекција тема су нужност, исто као и извршавање овлашћења (види 9. наставну јединицу у којој се опширно обрађује тај проблем).

Ово је важна прилика за учење о управљању одељењем – подучавањем у духу демократије и људских права. Што пре ученици успеју да изаберу на која питања ће се усредсредити, то боље, али нико не сме да се осећа ускраћеним. Ученици морају да пронађу равнотежу између ефикасности и правичне расподеле учешћа. На крају, већина одлучује (види 8. наставну јединицу у којој се говори о проблему надгласавања мањине).

У завршној фази анализе, предлажемо да се усредсредите на један од два основна проблема која се увек јављају приликом преузимања одговорности у отвореним друштвима: дилеме комплексности и стабилности (види материјал за наставнике 2.3, модуле бр. 2 и 3).

Дилема комплексности се односи на наше искуство које нам говори да је преузимање одговорности тежак задатак и да су тешкоће све веће што су наши друштвени системи сложенији. Ако ученици изнесу такво искуство, наставник би требало да говори о тој теми. Могуће је да ће ученицима бити потребан подстицај како би прихватили ризик да направе грешку, уместо да избегавају доношење одлука.

Са друге стране, **дилема стабилности** се односи на искуство да смо приликом доношења одлука препуштени сами себи и да не можемо са сигурношћу рећи да се сви држимо истих основних вредности. У којој мери је такав договор потребан и како га можемо постићи? Људска права нуде низ вредности које се свде на начело поштовања људског достојанства, што прихватају све главне вероисповести. У том смислу, ово је врло значајна лекција у оквиру образовања за људска права (ХРЕ).

Опис часа

Припрема

Пре почетка часа, наставник је у учионици закачио дијаграме са презентацијама.

1. фаза: Заједничка одлука о планирању

Наставник председава првим делом часа. Обилази четири велика папира са флипчарта на којима се налазе примери суочавања са дилемом и даје две алтернативне опције. Ученици се дизањем руку изјашњавају за једну опцију, а наставник бележи резултат на папир.

Групе које су анализирале лично искуство својих чланова, дају кратак извештај о томе и саопштавају одлуку ученика. Постављају додатне папире са флипчарта.

Наставник напомиње да ученици неће имати довољно времена да исцрпно расправљају о свим својим одлукама, па зато морају направити избор дизањем руку. Ако се ученици сложе, додатна расправа није потребна.

Ако ученици не могу да се договоре које примере да изаберу, наставник предлаже један или два. Критеријуми за овај избор могу бити следећи:

- дискусија о проблему који ученици сматрају посебно занимљивим;
- једногласна одлука – да ли ученици деле неке вредности или приоритете?
- спорна одлука – да ли се ученици слажу око неких вредности или приоритета?
- давање предности личном искуству ученика.

Критеријум који ћете применити зависи од избора забележеног на флипчарту.

2. фаза: Излагања и дискусија

Ученици који излажу, излазе пред одељење и објашњавају разлоге за одлуку коју је донела њихова група. Други члан групе поткрепљује излагање правећи кратке белешке на флипчарту.

Ученици, уз наставникову помоћ, упоређују своје критеријуме и расправљају о свом избору. Наставник руководи дискусијом.

Резултат дискусије се не може предвидети. Ученици се могу, али и не морају сложити око својих начела приликом преузимања одговорности у некој конкретной ситуацији. Трећи папир са флипчарта се може употребити за белешке о исходу дискусије.

3. фаза: Анализа

Наставник бира један од проблема који следе на основу посматрања и разговора са ученицима током решавања главног задатка. Доношење заједничке одлуке са ученицима није примерено јер би наставник у том случају морао опширно објашњавати опције.

1. опција: Дилема комплексности:

Ученици се осврћу на тешкоће приликом преузимања одговорности

Пленарна дискусија почиње повратним информацијама. Шта је ишло лако, шта је било тешко?

Можемо очекивати да ће ученици истицати колико је преузимање одговорности на овај начин тешко и да одузима много времена. Захтев који каже да морамо разумети последице оног што чинимо – узети у обзир исход, *respice finem*, често се не може испунити.

Наставников одговор ће бити да је ова примедба сасвим оправдана – али шта је алтернатива? Престати доносити одлуке и преузимати одговорност? Прво инсистирати на потпуним информацијама?

Наравно, живот се наставља и морамо прихватити ризик погрешних одлука. Међутим, веома је важно бити свестан могућности доношења погрешне одлуке и изазова комплексности модерног друштва (види материјал за наставнике 2.3, модул бр. 2). Управо због тога су образовање и врста обуке која је понуђена у овој наставној јединици тако важни.

2. опција: Дилема стабилности:

Ученици анализирају своје искуство у светлу људских права

Наставник упућује ученике на вредности и приоритете са којима су се сложили, или нису, у својој претходној дискусији што наводи на следеће питање:

•=> Које вредности делимо?

Ово је тема лекције; наставник је записује као наслов изнад папира са флипчарта на табли; друга могућност је да се на зид причврсти папир формата А3.

Ученици понављају закључке своје дискусије на основу белешки на флипчарту.

Таква анализа наводи на следећа питања:

•=> Око којих вредности се не слажемо? Да ли оне једна другу искључују?

•=> Око којих вредности би требало да се сложимо?

Наставник објашњава због чега је то питање толико важно: зависимо једни од других како бисмо преузели заједничку одговорност. Шта би могле бити смернице?

Ученици ће знати или схватити да не постоји вероисповест или филозофија коју сви прихватамо и да нико неће прихватити ниједан скуп вредности који му се намеће. Једини извор из којег произлази низ правила или вредности са којима се можемо сложити су људска права.

Наставник упућује ученике на Универзалну декларацију о људским правима, члан 1:

„Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свешћу и треба једни према другима да поступају у духу братства.“

Универзална декларација о људским правима (10. децембар 1948.), члан 1;

Цео текст се налази у радном материјалу за ученике 2.5.

Ученици читају овај члан који се налази у радном материјалу за ученике 2.5, или га наставник чита ученицима. Већ и сам тај члан нас може веома далеко одвести:

Рођени смо са људским правима; она су неотуђива и нико нам их не може одузети.

Слободни смо.

Једнаки смо.

Наставник је управо показао како се такав члан чита – полако, реч по реч. Ученици настављају:

Имамо људско достојанство: морамо се опходити једни према другима с поштовањем.

Имамо одређена права.

„Обдарени смо разумом“: мислимо сами за себе.

„Обдарени смо свешћу“: у стању смо да преузмемо одговорност.

„Треба једни према другима да поступамо у духу братства“: треба да преузмемо одговорност једни за друге, што укључује бригу за оне који зависе од туђе помоћи.

Наставник наглашава да људска права немају само вертикалну димензију – однос између државне власти и грађанина-појединца, већ и хоризонталну димензију – однос између појединаца као чланова заједнице. Можемо допустити себи велику слободу и плурализам у грађанском друштву заснованом на људским правима које нам даје систем основних вредности око којих се сви слажемо.

Могућности за додатно учење

Обе опције у фази анализе заслужују дискусију. Проширење ове наставне јединице може обухватати дискусију о другом кључном питању.

Питање одговорности може се повезати са готово свим осталим наставним јединицама у овом приручнику. Види део о међусобној повезаности наставних јединица на почетку овог поглавља.

Материјали за наставнике 2.1

Како употребити алат за анализу дилеме

(Радни материјал за ученике 2.2): пример

У упутству се ученицима предлаже да изаберу неколико питања и о њима пажљиво размисле. Због тога овај пример обрађује нека одабрана питања, али читалац може изабрати и нешто друго, или другачије одговорити на питања. У овом примеру метода је важнија од начина размишљања. То је један од разлога због чега се не предлаже одређена одлука.

Пример бр. 4: Које банане да купим? (Радни материјал за ученике 2.3)

1. Прикупи информације.

Ко је укључен?

Шта они желе? (Какве су њихове потребе, циљеви или интереси?)

Ко је укључен?	Циљеви, интереси
Ја као потрошач	Купити јефтину храну. Купити квалитетну храну.
Супермаркет	Привући купце. Зарадити.
Поштено пословање (Fair Trade)	Помоћи малим произвођачима банана.
Произвођачи банана	Зарадити за породицу. Продавати добре производе. Повећати производњу.

У чему је проблем/дилема?

Купити јефтиније банане?	Купити скупље банане?
Куповање јефтинијих банана ми помаже да уштедим новац за друге ствари. Ако не помогнем људима којима је то потребно и који, у извесној мери, зависе и од мојих одлука, осећаћу грижу савести.	Куповање скупљих банана помаже малим произвођачима банана. Куповање скупе хране има границе.

На који начин се овај пример тиче и мене?

Директно сам укључен/укључена у глобално тржиште. Моја одлука о томе шта да купим директно утиче на животе других људи.

Шта не знамо - шта не разумемо?

Директно сам укључен/укључена у глобално тржиште. Моја одлука о томе шта да купим директно утиче на животе других људи. Међусобно се не познајемо, али знамо понешто једни о другима и повезани смо оним што чинимо.

Не знам колико хитно је произвођачима потребна моја помоћ. Можда су други купци већ купили килограме банана малих произвођача, али могуће је и супротно.

Колики напор би захтевало трагање за информацијама које недостају?

У свакодневним околностима морам одмах одлучити. Морам нешто јести, па морам донети одлуку и без познавања целе ситуације; то је правило, а не изузетак.

2. Размотри **последнице**.

Које су алтернативне одлуке?

Какав би ефекат имала свака од тих одлука и за кога...?

Алтернативне одлуке	Алтернатива бр.1: купити јефтине банане	Алтернатива бр. 2: Купити скупе банане
Ја као потрошач	Без обзира колико је велика или мала моја зарада, нећу приметити разлику. Ако је потребно, могу једноставно уштедети одричући се једног хамбургера или табле чоколаде. Било би другачије да имам дугове, па морам смањити трошкове где год је то могуће.	
Произвођач банана	Никаква подршка.	Скромна подршка, са значајним ефектом (информације о поштеност пословању).
Супермаркет	Немамо тачне бројке, али можемо претпоставити да ће супермаркет зарадити ако купимо банане – без обзира да ли су јефтине, или скупе.	
Поштено пословање (Fair Trade)	Без подршке поштеност пословању.	Подршка поштеност пословању.

3. Дефиниши своје **приоритете**.

У којој мери разумем последице своје одлуке?

Немам целовиту слику и немам времена да је стварам – осим ако то не прогласим једним од својих главних приоритета. Према томе, морам одлучити да ли да се ослоним на информације које сам добио/добила од других, у овом случају од организације која брине о поштеност пословању (*Fair Trade*). Оне ми говоре да чак и мали допринос много значи произвођачима у земљама у развоју.

Која верска и морална начела су за мене важна?

Ово питање је очигледно од изузетне важности. Слободни смо да одговоримо онако како сматрамо да је исправно.

Да ли је моја одлука неопозива? („нема повратка”), или могу касније да је исправим?

Овакве одлуке често доносимо. Данас могу одлучити једно, а сутра друго. Могу размислити о својој одлуци, али не могу променити одлуку коју сам у прошлости донео/донела.

4. Донеси **одлуку**.

Да ли се морам одлучити за један циљ и прекршити други?

Да. Обично купиш јефтине или скупе банане, али не и једне и друге. Компромис – купити помало од оба производа – није нарочито уверљив.

У таквој ситуацији, шта ми говори интуиција? Са којом одлуком се могу највише поистоветити?

У свакодневном животу, наша интуиција је вероватно најважнија смерница и често је поузданија од интензивног размишљања. Радимо оно што осећамо да је најбоље. Дакле, преузимање одговорности значи покушај да разумемо, а понекад и променимо, оно што нам каже интуиција.

Материјал за наставнике 2.3

Слобода и одговорност – три модула

Ово су модули лекција које можете изабрати у зависности од потреба ваших ученика – у оквиру наставне јединице од четири лекције (часова), или као могући додатак наставној јединици. Модули истражују услове преузимања одговорности у модерним друштвима:

Модул бр. 1: Учити како преузети одговорност није могуће без преузимања ризика.

Модул бр. 2: Како успешно преузимати одговорност у модерним, све сложенијим друштвима која од већине нас траже максимум?

Модул бр. 3: Стабилност демократских заједница има културолошку димензију – заједнички систем вредности њихових чланова који се не може наметнути, већ мора бити прихваћен.

1. Дилема ризик-одговорност

Имати слободу избора је људско право, али та слобода подразумева и одговорност. Увек морамо бити свесни утицаја и последица наших одлука и поступака на нас и на друге, данас и у будућности, овде или било где другде на свету (види модел одрживости у радном материјалу за ученике 4.2).

Са друге стране, једини начин на који учимо да преузимамо одговорност је у условима слободе, што укључује и слободу да погрешимо. На пример, млади људи желе да излазе ноћу и викендом, што ученици врло добро знају. Њихови родитељи очекују да се они врате кући у одређено време, па је дужност младе особе да поштује договор. Без слободе кретања и преузимања свих пратећих ризика, нико не може научити како да преузме одговорност.

2. Дилема комплексност – демократија

У овој наставној јединици ученици размишљају о томе како да преузму одговорност у свакодневним ситуацијама. Често у неколико секунди морамо одлучити како да решимо неку дилему. Кључни задатак (2. и 3. час) омогућава ученицима да полако анализирају димензију одговорности и на тај начин вежбају интуицију. Преузимање одговорности захтева вештину да у неколико секунди прођемо кроз неку сложену ситуацију, а затим интуитивно донесемо одлуку која треба да прође кроз критичку анализу. Из свакодневног искуства можемо рећи да је то „нормално“ и сви смо свесни ризика да погрешимо јер о тешким питањима морамо одлучити под притиском времена. Вежба и искуство нам помажу да побољшамо интуицију, али овај проблем и даље постоји.

Комплексност добија другачији квалитет на друштвеном или глобалном нивоу. На пример, често можемо бирати како ћемо путовати од А до Б, на пример, од куће до школе. Вожња аутомобилом је најудобнија опција, док вожња аутобусом или бициклом много дуже траје, да и не спомињемо могућност кашњења, или могућност да покиснемо јер пада киша, итд. Какву одлуку ћемо донети? Могући критеријум би могле да буду последице које вожња аутомобилом има на климатске промене. Али да ли само мој аутомобил може нешто променити, посебно ако само мањина иде аутобусом или бициклом? Проблем је исувише сложен за појединца (види 4. наставну јединицу). Исто важи и када треба да учествујемо у политичкој расправи о неком сличном питању – да ли чинимо довољно, или праве ствари, да бисмо спречили климатске промене?

Пораст комплексности је карактеристичан за модерна друштва. Она су повезана глобализованим тржиштем и зависе једно од другог у погледу начина на који решавају глобалне проблеме као што су климатске промене. Чињеница да се морамо борити са комплексношћу додатно отежава преузимање одговорности. То је на неки начин цена коју морамо платити ради повећања стандарда живљења у модерним друштвима, захваљујући достигнућима тих друштава у науци, технологији и образовању.

Интуиција нам више не помаже при преузимању одговорности код сложених проблема као што је решавање климатских промена. Потребни су нам савети стручњака. У демократијама, грађани и политичари који се морају ослањати на стручњаке да би разумели свет у коме живе, суочени су са опасношћу да склизну у неку врсту модерне, пост-демократске олигархије, владавине

стручњака, коју грађани више не могу контролисати. То је дилема комплексност-демократија. Демократија почива на обећању да сваки заинтересовани грађанин може учествовати у доношењу одлука. Да би то радио одговорно, грађанин треба да буде образован. Образовање је једина шанса коју имамо да бисмо решили дилему комплексности. Ширење образовања није само узрок све веће комплексности модерног друштва, већ је и кључ за превладавање дилеме комплексности у демократији.

3. Дилема слобода-стабилност: слобода, плурализам и наша потреба да делимо одређене вредности

Члан 18

Свако има право на слободу мисли, савести и вероисповести; ово право укључује слободу промене вероисповести или уверења и слободу да човек сам или у заједници с другима, јавно или приватно, манифестује своју веру или уверење подучавањем, обичајима, молитвом и обредом.

Члан 19

Свако има право на слободу мишљења и изражавања, што обухвата и право да не буде узнемираван због свог мишљења, као и право да тражи, прима и шири обавештења и идеје било којим средствима и без обзира на границе.

Универзална декларација о људским правима (10. Децембар 1948); цео текст се налази у радном материјалу за ученике 2.5.

Појединци који остварују ова права стварају плурализам у много облика (види 3. наставну јединицу). Један од ефеката је то што људи припадају различитим вероисповестима и држе се различитих система вредности – посебно ако постоје и заједнице имиграната. Модерна друштва су секуларна и плуралистичка – њихови чланови развијају индивидуалне ставове и идентитете (види 1. наставну јединицу). Одговорност има конструктивистичку димензију.

Са друге стране, свака заједница се ослања на низ вредности око којих су се сложили сви њени чланови. Демократија подједнако зависи од јаке државе и од политичке културе која је подржава.

То је дилема слобода-стабилност: демократска и секуларна држава зависи од културолошких услова које њене институције и власти не могу створити нити применити. Скуп опште прихваћених и уважаваних вредности, правила и циљева не може се узети здраво за готово. Напротив, одговорност грађана је да преговарају и рedefинишу своје вредности, правила и циљеве. Образовање, а посебно ЕДЦ/ХРЕ, игра кључну улогу у одговору на тај изазов. Људска права нуде можда једини скуп правила и начела која су опште прихватљива (види 4. час ове наставне јединице, где се нагласак ставља на 1. члан Универзалне декларације о људским правима). Људска права истичу начело међусобног признавања – златно правило – али не промовишу ниједну вероисповест или филозофију етике и морала. Из те перспективе, људска права не само да су у основи проблема, већ су и кључ за постизање решења.

3. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Разноликост и плурализам

Средњошколски ниво образовања

**Слагање кроз неслагање? Како постижемо договор
о заједничком добру?**

**“La multitude qui ne se réduit pas à l’unité est confusion;
l’unité qui ne dépend pas de la multitude est tyrannie.”**

**[Различитост која се не може свести на јединство је конфузија;
јединство које занемарује различитост је тиранија.]**

Блез Паскал (1623-62.)

3.1 Кад бих ја био председник ...

Ученици дефинишу своје политичке приоритете

3.2 Које циљеве желимо да промовишемо?

Ученици оснивају политичке странке

3.3 Шта је заједничко добро?

Слагање кроз неслагање

3. 4 Учествовати у плуралистичкој демократији

Ученици анализирају стечено искуство

3. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Разноликост и плурализам

Слагање кроз неслагање? Како постижемо договор о заједничком добру?

Увод за наставнике

1. Везе између разноликости, плурализма и демократије

Разноликост – примери

- Радници и послодавци расправљају о платама и радном времену.
- Заговорници заштите животне средине воде расправе са лобијем возача камиона о плановима за изградњу новог пута.
- Родитељи желе да више наставника брине о потребама њихове деце. Представници пореских обвезника желе смањење пореза.
- Лекари и непушачи желе потпуну забрану пушења у кафеима и ресторанима. Власници некретнина и произвођачи цигарета се залажу за слободу пушења свуда.
- Млади желе да се једна напуштена зграда претвори у центар за младе. Оближње становништво се боји да ће ноћу бити превише буке.

Појам **разноликости** се односи на начине на које се људи разликују – по својим интересима, али и на друге начине: по свом начину живота, етничкој припадности, вероисповести и вредностима, свом друштвеном статусу, полу, генерацији, дијалекту и регији (урбаној или руралној, на пример). Такође, разноликост је све већа – као обележје друштвених и економских промена.

Да ли је разноликост проблем?

Према теоријама **плурализма**, одговор је не. У демократским системима, свако ко се залаже за појединачне или групне интересе остварује људска права – на пример, јавне демонстрације су остваривање слободе изражавања. Концепт плурализма, према томе, прихвата разноликост – она је чињеница, нешто „нормално“, али представља изазов. Како се могу помирити различити интереси различитих група и појединаца? Које је најбоље решење сукоба и проблема које они стварају? То је питање **заједничког добра**.

Шта је заједничко добро?

Према теоријама плурализма, нико не зна шта је заједничко добро пре него што се одржи јавна расправа о тој теми. Морамо се сложити око онога што је за нас од највећег интереса. Заједничко добро је нешто о чему се треба договорити. Погледајмо два горе поменута примера.

- Радници и њихови послодавци морају се договорити о плати која радницима гарантује пристојан животни стандард, а послодавцима омогућава да држе трошкове под контролом.
- Проблем центра за младе може се решити изградњом центра, али и утврђивањем правила како би се суседство заштитило од претеране буке. Најбоље решење се мора пронаћи кроз дијалог и преговоре, а резултат је најчешће компромис.

Плурализам је дакле повезан са конструктивистичким концептом заједничког добра. Најпре сви учесници формулишу своје различите интересе, а потом траже решење које је прихватљиво за све. Према томе, нема ничег „егоистичног“ у томе да неко јасно искаже своје интересе. Напротив, то је део процеса, али нико не сме очекивати да ће његови интереси бити у потпуности задовољени. Конструктивистички концепт истиче да постоји и елемент учења, по

обрасцу покушаја и грешке. Пракса ће показати колико је неко решење добро, а можда ће бити потребно променити га или побољшати – у новом кругу дискусија и преговора.

На који начин је плурализам повезан са демократијом?

Плурализам је облик такмичења. Играчи се међусобно такмиче да би остварили своје интересе, а преговори подразумевају и моћ и расуђивање. Међутим, ова врста такмичења обезбеђује да ниједан играч не преузме примат. Разноликост и плурализам стварају полиархију (моћ у рукама многих), што је друштвени еквивалент принципа узајамне контроле у демократској организацији. Плурализам води ка либерализму проширујући такмичење са економије на друштво и политику.

Како плурализам успева да мирно решава сукобе интереса?

Разноликост и плурализам допуштају висок ниво неслагања око интереса и проблема („сфера неслагања“). То ће функционисати само ако постоји „сфера слагања“. Плурализам захтева од грађана да се договоре око основних вредности и правила:

- Међусобно признавање: други играчи се сматрају противницима, али не и непријатељима.
- Ненасиље: преговори се воде мирним средствима, тј. речима, а не физичком силом.
- Прихватање компромиса: сви играчи схватају и прихватају да се одлука може донети само компромисом.
- Правило већине: ако се о некој одлуци гласа, већина одлучује.
- Покушај и грешка: ако се услови промене, или се одлука покаже погрешном, воде се нови преговори.
- Правичност: одлуке морају бити у складу са људским правима.

Критике на рачун појма плурализма

Критичари наглашавају да је у плуралистичком моделу моћ у рукама многих, али због разноликости неравномерно је распоређена. Због тога неки играчи имају веће шансе у такмичењу различитих интереса од других.

Овај аргумент истиче конститутивну тензију између слободе и једнакости – конститутивна је, што значи да се не може искоренити ни са становишта демократије ни са становишта људских права. Плуралисти промовишу либерално схватање компетитивне демократије, а критичари инсистирају на схватању демократије као једнакости.

У плуралистичком моделу, тензија између слободе и једнакости је суштина питања о заједничком добру. Слобода значи такмичење, а такмичење ствара победнике и губитнике, тј. неједнакост. Према томе, када одлучујемо о заједничком добру, играчи на терену морају водити рачуна о потребама слабијих.

Има ли плурализам алтернативу?

Одбацивање плурализма подразумева попуштање пред „ауторитарним искушењем“. Заједничко добро дефинише неки ауторитет, а свако ко се не слаже, потлачен је као непријатељ. Пример за то су комунистичке партије. Оне су присвајале искључиво право на управљање, на основу тврдње да су у стању да дефинишу заједничко добро научним средствима. И либерална и егалитарна демократија су одбачене.

На крају, алтернатива плуралистичкој демократији је један облик диктатуре. Ово произлази из констатације Винстона Черчила да је „демократија најгори облик владавине ако се изузму сви остали досад испробани“. Плуралистичка демократија није лишена опасности, али чини се да је

она најбољи облик владавине који се на миран начин носи са разликама између својих чланова.

2. Учествовати у демократији – шта нуди ова наставна јединица

Ученици уче да учествују у **плуралистичкој демократији**:

- Они треба да учине да их други чују ако желе да се њихови интереси и идеје поштују; учешће у демократији такође значи учествовање у такмичењу у плурализму.
- Учествовати у демократији значи преговарати о заједничком добру.
- Учешће у демократији од свих учесника захтева прихватање основних вредности међусобног уважавања, ненасиља, спремности на компромисе и владавину већине.

Приступ учењу у овој наставној јединици заснива се на решавању задатака. Ученици схватају разноликост на основу својих искустава у одељењу, а плурализам активним укључивањем у процес преговарања о заједничком добру.

1. час: прво се од ученика тражи да размене своје идеје о томе шта би се налазило на првом месту у њиховом програму када би били председници државе или председници владе своје земље. Ученици ће стећи искуство о томе да постоје разлике у њиховим мишљењима и идејама. Одељење је модел за разноликост у друштву као целини.

2. и 3. час: затим почиње процес преговарања. Ученици који деле одређени став или основни приступ оснивају политичке странке (остале врсте група су изостављене у овом моделу); други могу изабрати да наступају самостално. Ученици дефинишу своје циљеве и приоритете, а затим преговарају. Могуће је да ће доћи до одлуке или компромиса са којим ће се сви, или барем већина, сложити – као у стварном животу. Стећи ће искуство о предностима организација, као што су странке, над појединцима у такмичењу за успостављање програма и дефинисање решења.

4. час: ученици износе своја искуства и повратне информације у вези са овом наставном јединицом.

Улога наставника је улога помагача. Ученици савладавају наставну јединицу кроз своје активности. Предлажемо неколико кратких упутстава наставника како би подстакао конструктивистичко учење кроз подучавање о основним појмовима. Наставник даје одговарајућа упутства у тренутку када су ученици за њих спремни. Радни материјали за ученике и материјали за наставнике пружају одговарајућа средства и информације.

Развијање компетенција: повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику

Шта показује ова табела

Наслов овог приручника, „Учествовати у демократији“, истиче компетенције активних грађана у демократији. Табела у наставку показује потенцијалне синергијске ефекте између наставних јединица у овом приручнику. Она показује које се компетенције развијају у 3. наставној јединици (осенчени ред у табели). Дебље уоквирени стубац табеле односи се на компетенције политичког одлучивања и деловања – стубац је посебно означен због блиске повезаности тих компетенција са учествовањем у демократији. Доњи редови указују на повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику: које компетенције се развијају у овим наставним јединицама, а истовремено помажу ученицима у раду у оквиру 3. наставне јединице?

Како користити ову табелу

Наставници могу на различите начине користити ову табелу као алат за планирање часова ЕДЦ/ХРЕ.

- Табела наставницима указује на синергијске ефекте који ученицима помажу да више пута, кроз различите вишеструко повезане садржаје, увежбавају важне компетенције.
- Табела помаже наставницима који само неколико часова посвећују ЕДЦ/ХРЕ: наставник може изабрати само ову наставну јединицу, а изоставити остале, јер зна да се неке кључне компетенције развијају у одређеној мери и у овој јединици – на пример, доношење одлука, разумевање плурализма идентитета, остваривање права на слободу, одговорност за одлуке које утичу на друге људе.

Наставне јединице	Димензије развијања компетенција			Ставови и вредности
	Политичка анализа и просуђивање	Методе и вештине	Учествовање у демократији. Политичко одлучивање и деловање	
3.Разноликост и плурализам	Препознавање подручја заједничке намере и конфликта Две димензије политике: решавање проблема и борба за моћ	Јавни говор Обраћање другима Управљање временом	Утврђивање политичких приоритета и циљева Преговарање и одлучивање	Самопоуздање, самопоштовање. Спремност на компромис
6.Власт и политика	Политика: поступак решавања проблема Димензија моћи приликом стварања програма			
4. Конфликт			Преговарање и одлучивање	
5.Правила и закон			Договор о оквирним правилима	Међусобно уважавање

3. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Разноликост и плурализам - Слагање кроз неслагање? Како постижемо договор о заједничком добру?

Тема часа	Развијање компетенција/ циљеви учења	Задаци за ученике	Материјали и средства	Метода
1. час Кад бих ја био председник ...	Дефинисање политичких приоритета, деловање у оквирима јавне расправе и одлучивања, живети у отвореним ситуацијама „конфузије“. Доношење одлука и размишљање о критеријумима. Састављање табеле засноване на категоријама. Давање кратке изјаве и објашњавање разлога. Четири основна политичка становишта: либерално, социјал-демократско, конзервативно, зелено.	Ученици дефинишу, излажу и упоређују своје политичке приоритете.	А3 папир (подстицај за ученике) Материјал за наставнике ЗА. Радни материјал за ученике З.1. Трака папира за сваког ученика, пожељно са по једним фломастером.	Излагање и анализирање политичких изјава; индивидуални рад; пленарна дискусија.
2. час Које циљеве желимо да промовишемо?	Преговарање, успостављање равнотеже између инсистирања на сопственим циљевима и прихватања туђих циљева. Политичке странке генеришу моћ која је потребна за промовисање политичких циљева. То чине удруживањем и постизањем компромиса.	Ученици се договарају о заједничком програму политичких приоритета. Представљају профиле својих странака на јавном скупу.	Радни материјали за ученике З.1-З.4. Материјали за наставнике ЗБ.	Рад у групама, пленарна излагања, предавање.

3. час Шта је заједничко добро?	Учествовање: вештине преговарања. Анализирање циљева заједничког деловања. Политика има две димензије: решавање проблема и борба за моћ. Компромис је цена коју треба платити за подршку и договор.	Ученици преговарају о одлуци.	A4 папирне траке и фломастери. Траке за демонстрирање „дијамантске анализе”.	Игра доношења одлука; појединачне, групне и пленарне дискусије.
4. час Учествовати у плуралистичкој демократији	Организовање резултата сопственог рада. Кратке изјаве, повратне информације. Плурализам подржава праведно и ефикасно одлучивање. „Слагање кроз неслагање.” Промовишем своје интересе кроз учествовање у демократији.	Ученици размишљају и дискутују о свом искуству и дају повратне информације о наставној јединици.	Флипчарт и фломастери, копија радних материјала за ученике 2.5 (Универзална декларација о људским правима) и 2.6 (Европска конвенција о људским правима).	„Зид ћутања”. Индивидуални рад, излагање и дискусија. Круг брзих питања.

1. час**Кад бих ја био председник ...****Ученици дефинишу своје политичке приоритете**

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.

Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.

Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.

Задатак/задачи за ученике, уз методу, чине основни елемент процеса учења.

Листа **материјала** је помоћ у припреми часа.

Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.

Развијање компетенција	Учествовање: дефинисање политичких приоритета, деловање у оквиру јавне расправе и одлучивања, живљење у отвореним ситуацијама „конфузије”. Просуђивање: прављење избора, размишљање о критеријумима. Анализа: израда табеле засноване на категоријама. Методе и вештине: давање кратке изјаве и објашњавање разлога.
Циљ учења	Ученици умеју да дефинишу свој положај у оквиру четири основна политичка становишта: либералног, социјал-демократског, конзервативног, зеленог.
Задачи за ученике	Ученици дефинишу, излажу и упоређују своје политичке приоритете.
Материјали и средства	Папир формата А3 (подстицај за ученике). Материјал за наставнике ЗА. Радни материјал за ученике 3.1. Папирна трака за сваког ученика, ако је могуће са по једним фломастером.
Метода	Излагање и анализа политичких изјава; индивидуални рад, пленарна дискусија.
Предвиђено време	1. фаза: ученици дефинишу политичке циљеве. 25 мин.
	2. фаза: ученици анализирају своје одлуке. 15 мин.

Напомене

На првом часу, ученици своје одељење доживљавају као микро-друштво. Стварају разноликост појединачних ставова и политичких приоритета. Ученици долазе до сазнања да такву ситуацију треба разјаснити. Ако свако од њих замисли да је политички лидер своје земље и дефинише своје приоритете, очигледно је да треба донети неке одлуке.

Наставник доприноси процесу који следи на овом као и на наредним часовима. Ако ученици озбиљно схвате своје циљеве, биће заинтересовани за преговарање о одлуци коју могу прихватити.

Опис часа

1. фаза: Ученици дефинишу политичке циљеве

Корак 1.1: Припрема

Ученици и наставник седе у кругу, са довољно простора на поду у средини круга. Клупе су премештене у страну; најмање једна клупа налази се у сваком углу, тако да се може користити.

Ученици имају при руци прибор за прављење белешки.

Сваки ученик добија по једну траку папира и ако је могуће фломастер.

Наставник има спреман лист папира формата А3 („Кад бих ја био председник...”), види наставак.

Корак 1.2: Ученици доносе одлуке⁸

Наставник објашњава ученицима да је ово почетак нове наставне јединице. Ученици се упознају са темом кроз активност, на основу следећих упутстава:

Замислите да сте управо постали председник⁹ наше државе.

Кад бих био председник наше државе,
мој приоритет би био

Наставник у средину круга ставља папир са материјалом који треба да подстакне активност.

Шта ће бити твој највећи приоритет?

Допуни ову изјаву. Ево неколико питања за разматрање:

Можеш изабрати конкретну меру како би тренутно остварио неки циљ – или предузети први корак на путу остваривања дугорочног циља.

Која група људи, питање или проблем те највише брине?

Ученици у тишини размишљају о овим питањима и на траку папира записују своје одлуке. Још увек не размењују идеје јер ће то учинити у пленарном делу часа.

Сваки ученик износи само по једну одлуку. Ако имају на уму више опција, треба да их унесу у своје белешке.

Корак 1.3: Ученици износе своје одлуке

Ученици наизменично износе своје одлуке. Довршавају изјаву: „Мој највећи приоритет би био...” и објашњавају своје разлоге. Стављају своје траке папира на под у средину круга.

Могуће је да ће неки ученици имати сличне идеје. Ако се то догоди, наставник указује на то и предлаже стављање таквих изјава у исту групу. Траке се тако сврставају у групе и даје им се одговарајући наслов, као што је, „Борба против сиромаштва“ или „Побољшање образовања“.

Наставник подстиче ученике да се придруже организовању идеја. Расправа или коментарисање одлука се не почињу док сви ученици не добију прилику да изнесу своје идеје.

Резултат ће вероватно бити групе идеја под заједничким насловом, али и неке изјаве које стоје посебно.

⁸ Ова метода је варијанта задатка 6.3, „Кад бих био чаробњак“ из приручника „Подучавање о демократији“, ЕДЦ/ХРЕ, Приручник VI, Издавачка делатност Савета Европе, Стразбур, 2008, стр. 59.

⁹ Наставник употребљава званични термин за најважнију позицију у влади одређене земље.

2. фаза: Ученици анализирају своје одлуке

Корак 2.1: Ученици описују разноликост својих избора

Наставник помаже ученицима у овом кораку постављањем отвореног питања:

Опиши „политичку амбијент” који си створио/створила.

Неколико ученика одговара. Могу одговорити и на следеће питање; ако не, то чини наставник:

Која основна идеја повезује идеје које су сврстане у исту групу и зашто су остали ученици изабрали другачији став?

Ученици описују структуру разноликости. Пошто се баве опцијама одређене политичке одлуке, а не отвореном разменом идеја, постају свесни потребе за постизањем споразума – удруживањем неких предлога и искључивањем других. Богатство идеја је допринос великог броја грађана који учествују у дискусији и остварују слободу мишљења и изражавања. Одлука се мора донети, али ко је доноси?

Ако је потребно, наставник подсећа ученике на то одлучујуће запажање.

Корак 2.2: Наставник пружа информације о основним политичким становиштима

Сваки угао учионице намењен је једном од четири политичка становишта. Наставник ставља на клупе потребне папире (заједно са исечцима материјала за наставнике 3А). Наизменично уводи свако од становишта, а један ученик чита изјаве разреду.

Наставник позива ученике да употребе следеће информације:

- Које основно полазиште одговара њиховој политичкој изјави, или групама изјава, а које не?
- Могу ли се поистоветити са било којим од тих становишта, или је њихов став негде у средини? Или би радије дефинисали неко ново становиште?

Наставник ученицима дели радни материјал за ученике 3.1 – план ове наставне јединице. Задатак је дефинисати став који ученици имају на „политичкој сцени“. Политичке странке су важни посредници између различитих интереса, вредности и приоритета. Ученици се зато позивају да формирају странке, како би промовисали политичке циљеве које су изнели на овом часу. Наставник напомиње да тако остварују људско право учешћа у политици. Могу слободно приступити или напустити странку, основати нову или остати изван свих странака. Овај задатак је пример процеса политичког одлучивања – од политичких циљева у свести људи до привременог договора око заједничког добра.

Корак 2.3: Ученици се састају у својим новим странкама

Током последњих минута часа, ученици се састају у оквиру својих странака. Добијају радни материјал за ученике 3.2 и 3.3 као подршку дискусији.

Наставник разговара са ученицима који су одлучили да не оснују и не приступе ниједној странци. Они би требало да схвате да су у овом задатку, као и у стварности, странке јачи играчи и преузимају примат. Ако озбиљно схватају своје циљеве, мора их занимати њихово остваривање у пракси. Да би се то догодило, потребан је елеменат моћи. Странке могу створити такав потенцијал моћи. Зато ученици треба да размотре једну од следећих опција:

- Ако имате додатне опције, можда претходно забележене, размотрите могућност приступања некој од странака на основу тих циљева.
- Разговарајте једни са другима да бисте сазнали можете ли основати странку.
- Сачекајте да чујете политичке ставове странака, а затим донесите одлуку.

2. час

Које циљеве желимо да промовишемо?

Ученици оснивају политичке странке

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Учествовање: преговарање – ублажавање инсистирања на сопственим циљевима и уважавање туђих циљева.
Циљ учења	Политичке странке стварају моћ која је потребна за промовисање политичких циљева. То постижу обједињавањем ставова и интереса појединих чланова, од којих се због тога тражи да праве компромисе.
Задачи за ученике	Ученици се договарају о заједничком програму политичких приоритета. Јавно представљају профиле својих странака.
Материјали и средства	Радни материјали за ученике 3.1-3.4. Материјали за наставнике ЗБ.
Метода	Рад у групама, пленарна излагања, предавање.
Предвиђено време	1. фаза: Ученици дефинишу профиле својих странака. 15 мин.
	2. фаза: Јавни скуп: странке представљају своје профиле. 10 мин.
	3. фаза: Наставник уводи конструктивистички појам заједничког добра. 5 мин.
	4. фаза: ученици дискутују о својим стратегијама преговарања. 10 мин.

Напомене

Највећи део часа посвећен је активностима ученика које морају бити завршене у врло кратком времену (видети радни материјал за ученике 3.1).

Наставник држи кратко предавање које ученицима нуди нови поглед на њихово садашње искуство. Наставник спомиње много тога што ученици већ знају и уводи кључне појмове ове наставне јединице – разноликост, плурализам, заједничко добро.

Кроз овакво међудејство конструктивистичког учења, подучавања и нове фазе конструктивистичког учења, појмови добијају смисао за ученике јер им помажу да схвате ситуацију у којој се налазе.

Опис часа

Наставник скреће пажњу на план часа (радни материјал за ученике 3.1). Странке заузимају своју позицију на „политичкој сцени“ – дословно заузимајући своје место на њој– и припремају своје профиле. Јавни скуп ће свима помоћи у дефинисању своје позиције – у сарадњи или сучељавању са другим странкама.

1. фаза: Ученици дефинишу профиле и програме својих странака

Корак 1.1: Ученици препознају своју позицију на „политичкој сцени“

Ученици који су на претходном часу удружили своје политичке ставове сада треба да одлуче где је њихово место на „политичкој сцени“. Означавају га постављањем клупа и столица на одређена места. То може бити у једном углу или било где у учионици. Тако, простор између странака на очигледан начин показује које странке су ближе или су међусобно супротстављене. Што су две странке ближе, то су веће шансе да ће формирати коалицију са заједничким циљевима.

Ученици који су одлучили да не приступе ниједној странци, окупљају се на слободном простору, ако је то могуће, у средини учионице. Размењују ставове. Ако желе, наставник им се може придружити као помагач. Он не сме да их наговара да се придруже некој странци, већ слуша њихова питања и приговоре. Ученици одлучују да ли ће и како учествовати, а не наставник.

Странке стално примају нове чланове, као и у стварном животу. Ученици имају право и да напусте странку.

Корак 2.2: Странке дефинишу своје профиле

Уз помоћ радних материјала за ученике 3.2 и 3.3, ученици праве профиле својих странака. Наставник посматра и слуша, али не меша се, осим ако га ученици нису замолили да помогне или у случају озбиљнијих проблема.

2. фаза: Јавни скуп – странке представљају своје профиле

Ово је јавни скуп за странке, а не за ученике појединачно. То се може оправдати ограниченим расположивим временом. Странке обједињују појединачна гледишта чиме се смањује разноликост индивидуалних мишљења.

Свака странка има исто време - 2 или 3 минута, зависно од укупног броја странака. Наставник то објашњава ученицима док припремају своје представљање и строго примењује ово правило – из очигледног разлога правичности.

Као што се предлаже у радном материјалу за ученике 3.2, од говорника се очекује да привуку оне који се још увек нису определили. Поред тога, они могу покушати да се такмиче са другим странкама. Леци или плакати користе се као подршка странкама.

Сви ученици, без обзира да ли су чланови неке странке или не, могу одлучити да ли желе да приступе или напусте одређену странку после скупа.

3. фаза: Наставник даје подстицај за размишљање: заједничко добро

Овај допринос наставника – кратко предавање уз радни материјал за ученике 3.4 – има за циљ да повеже искуство ученика са основним појмовима разноликости и плурализма. Стављањем предавања у контекст искуства и интеракције коју су створили ученици, долази до међудејства конструктивистичког учења и систематског подучавања.

Материјал за наставнике 3Б нуди оквир за предавање.

Ученици, ако је потребно, могу тражити додатно објашњење. У противном, дискусија није

потребна јер ученици могу размишљати о информацијама које су добили од наставника током даљег рада.

4. фаза: Странке припремају стратегије преговарања

Наставник упућује ученике на (радни материјал за ученике 3.1). На следећем часу, странке имају могућност да преговарају једна са другом. Да ли могу формирати савез, коалицију? Организоваће се округли сто, како би се свим странкама и ученицима појединачно пружила могућност преговарања о њиховом схватању заједничког добра. У завршном делу овог часа, ученици могу припремити своје стратегије преговарања.

Којим циљевима ће дати приоритет?

Коју странку или странке желе да изаберу за први круг билатералних разговора?

Колико делегација ће странка формирати?

Ученици настављају интерне расправе у својим странкама. Ако не затраже подршку наставника, раде самостално.

3. час

Шта је заједничко добро?

Слагање кроз неслагање

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа. Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ. Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју. Задатак/задачи за ученике, уз методу, чине основни елемент процеса учења. Листа материјала је помоћ у припреми часа. Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Учествовање: вештине преговарања. Анализа: анализирање циљева чија намера је иста.
Циљ учења	Политика има две димензије: решавање проблема и борбу за моћ. Компромис је цена која се плаћа да би се добила подршка и постигао договор.
Задачи ученика	Ученици преговарају о одлуци.
Материјали и средства	Траке папира формата А4 и фломастери. Траке за демонстрацију „дијамантске анализе“.
Метода	Игра доношења одлука; појединачно, у групама и на пленарној дискусији.
Предвиђено време	1. фаза: Ученици дефинишу своје предлоге. 10 мин.
	2. фаза: Ученици преговарају за округлим столом. 30 мин.

Напомене

Ова наставна јединица је модел процеса преговарања о циљевима дефинисаним схватањем заједничког добра. На овом часу, задатак ученика је да теже том циљу. Они могу, али и не морају успети у томе. Њихов труд и искуство су једнако важни као и резултат.

Наставник и даље има улогу помагача. На пример, представља ученицима моделе преговарања, али не расправља о садржају.

Током 1. фазе, посебну пажњу треба посветити ученицима који се осећају искљученим јер нису приступили ниједној страници.

Опис часа

Почетак: наставник износи појединости програма

Наставник упућује ученике на програм (не радни материјал за ученике 3.1) и подсећа их на њихов задатак. На овом часу, договараће се о политичком програму. Које циљеве предлажу?

1. фаза: Ученици дефинишу своје циљеве

Ученици одлучују које циљеве ће предложити. И странке и појединци могу износити предлоге. Чини се да то даје предност „несврстаним“ ученицима; са друге стране, предлог неке странке има много већу шансу да буде изгласан великим бројем гласова.

Говорници група или ученици појединачно припремају кратку промотивну изјаву.

Ученици бележе своје циљеве фломастером на траку папира.

2. фаза: Ученици преговарају за „округлим столом“

Наставник инсистира да се почне на време. Ученици седе на столицама које су поређане у круг; то не одговара сасвим метафори „округлог стола“, али најбоље доприноси комуникацији. Странке које су формирале коалицију седе једна поред друге.

Корак 2.1: Ученици изnose своје предлоге

Наставник отвара округли сто и даје реч говорницима странака и ученицима појединачно. Он тражи да говоре о договорима које су постигли и изнесу предлог заједничке одлуке. Ученици стављају своју папирну траку на под.

Корак 2.2: Ученици анализирају своје циљеве и истражују могућности компромиса и интеграције

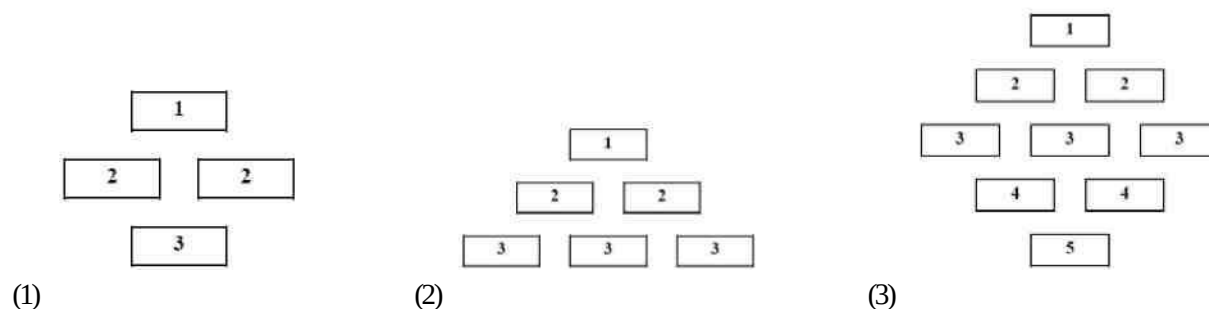
Пошто су сви имали прилику да говоре, наставник подстиче стварање могућих веза и компромиса између предлога које су ученици изнели.

Да ли неки предлози припадају истој категорији? Могу ли се те картице сврстати у исту групу?

Који предлози једни друге искључују? Ученици морају пажљиво погледати предлоге. Да ли се циљеви међусобно искључују? Или им је намера иста, али захтевају велики почетни напор, средства или новац?

Корак 2.3: Наставник предлаже модел преговарања

Наставник предлаже модел за састављање политичког програма са циљевима који се тичу заједничког добра. Папирним тракама формата А4, означеним бројевима као у наставку, наставник уводи 1. модел, поједностављену верзију класичног модела „дијамантске анализе“ (модел бр. 3).

У варијанти са четири циља, један циљ се сматра приоритетом. Два циља су друга по важности, а један циљ, који се сматра мање важним или мање хитним, је трећи по реду (или се сасвим одбацује – у том случају наставник уклања циљ бр. 3).

Овај затворени модел са три или четири циља захтева преговоре јер се не може допустити велики број циљева. Са друге стране, мањи број циљева се лакше остварује него план којим су сви задовољни, али га је много теже остварити (дилема између инклузије и ефикасности). Наставник додаје траке папира како би на тај начин модел бр. 1 претворио у моделе бр. 2 и 3.

Наставник на крају наглашава да сви модели дефинишу само један главни приоритет. Према томе, следећа, врло радикална опција, била би дефинисање само једног циља.

1

Корак 2.4: Ученици преговарају

Ученици се морају договорити око неколико питања. Та питања истовремено отварају различите путеве за постизање компромиса и подршке већине.

- Који модел бирамо – колико циљева желимо да обухватимо?
- Којим циљевима дајемо предност?
- Да ли је могуће да се сви сложимо око само једног циља?
- Које циљеве укључујемо у свој програм? Циљеве који допуњују један другог или оне који се међусобно искључују? (Прва опција је оријентисана ка ефикасности, а друга ка инклузији).
- Да ли програм у целини има смисла?

Овде је потребно пажљиво разматрање и расправљање. Странке имају јаче упориште у својим циљевима, док други можда имају боље идеје. Зато је отворено питање који циљеви ће добити највећу подршку.

Инклузија циљева који се међусобно искључују (на пр. зелено + конзервативно) је типична за коалиције између странака или владавину свих странака. Ефикасан модел циљева (које дефинише једна странка) је подложнији стварању конкуренције и усмерен је ка потенцијалном сукобу. Избор између ових модела је, према томе, избор политичких култура – начина приступања плурализму у демократији. Наставник прати како се ученици носе са тим проблемом и одлучује да ли ће се на то осврнути на часу предвиђеном за анализу.

Ученици реорганизују картице на поду да би створили свој програмски модел (у облику дијаманта или пирамиде). Ако неколико модела укључује исте циљеве, дупликати се користе за упоређивање модела.

Картице се на крају стављају на флипчарт како би се добили плакати. Они ће бити употребљени на следећем часу.

Корак 2.5: Ученици гласају

На крају састанка, ученици гласају дизањем руку. Ако су се сложили око једног скупа циљева, можемо очекивати једногласност.

Ако су се појавили различити модели, ученици о њима гласају.

У том случају наставник предлаже следећи поступак гласања за који се ученици одлучују (гласањем) пре него што почне гласање за моделе: ако било који модел добије већину од преко 50%, сматра се прихваћеним. У противном се гласа поново, овог пута између два модела са највећим бројем гласова. Водећи рачуна о уздржанима, модел са највећим бројем гласова сматра се прихваћеним.

4. час

Учествовати у плуралистичкој демократији

Ученици анализирају стечено искуство

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задаци за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Анализа и просуђивање: структурисање резултата рада. Методичке вештине: давање кратких изјава, повратне информације.
Циљ учења	Плурализам подржава правично и ефикасно одлучивање. „Слагање кроз неслагање.” Промовишем своје интересе учествовањем у демократији.
Задаци за ученике	Ученици размишљају и дискутују о свом искуству и дају повратне информације о овој наставној јединици.
Материјали и средства	Флипчарт и фломастери; копија радног материјал за ученике 2.5 (Универзална декларација о људским правима) и 2.6 (Европска конвенција о људским правима).
Метода	„Зид тишине”. Индивидуални рад, излагање и дискусија. Кратке изјаве свих ученика („блиц фаза”).
Предвиђено време	1. фаза: Ученици анализирају стечено искуство („Зид тишине”). 20 мин.
	2. фаза: Додатна дискусија. 15 мин.
	3. фаза: Ученици дају повратне информације. 5 мин.

Напомене

Анализа је учење на конструктивистички начин. Ученици формирају своје ставове и међусобно их размењују. Улога наставника је да обезбеди оквир одговарајућих метода и распоред рада. Ово је пример подучавања кроз људска права: ученици остварују слободу мишљења и изражавања. Строги оквир сваком ученику даје могућност да учествује. Те могућности неће никада бити прихваћене као потпуно једнаке јер методе које је наставник изабрао различито делују на различите типове учења .

Наставник врло мало говори. Међутим, дефинисањем оквира часа, наставникова улога лидера је све време очигледна. Као и код осталих наставних јединица, ученици се упознају са парадоксом да слобода не само да иде уз строга правила и руковођење, већ их чак и захтева.

Опис часа

Припрема:

Модели политичких програма о којима су ученици гласали на претходном часу постављени су на зидове у учионици.

Четири папира са флипчарта („зидови тишине”) налазе се на зидовима учионице, а при руци су и 2-3 фломастера различитих боја. Листови папира са флипчарта треба да буду лако доступни, а испред њих се налази 5-6 столица распоређених у полукруг. Листови папира са флипчарта могу се положити и на две или три спојене школске клупе.

Наставник је припремио листове папира са флипчарта пре часа написавши на њима кључна питања (види у наставку). Припремљени су и додатни листови папира ако је ученицима потребно још простора за писање.

Организација седења олакшава комуникацију. Седење не би требало да буде фронтално, већ на столицама поређаним у круг, или столовима поређаним у слободном простору учионице – како је прикладније с обзиром на изложене листове папира са флипчарта.

1. фаза: ученици се осврћу на своје искуство („зидови тишине”)

Корак 1.1: Наставник објашњава ученицима како да користе „зидове тишине”¹⁰

Ученици и наставник седе. Наставник упућује ученике на тему лекције на основу распореда (радни материјал за ученике 3.1) – анализа и поглед унатраг, а не примање нових информација или рад на новом задатку. У делу који се односи на анализу, ученици размишљају, размењују идеје и дискутују о њима.

Наставник уводи методу „зида тишине” и објашњава због чега је она одабрана: то је добра метода која доприноси анализи и ученицима пружа максимално време за размишљање и комуницирање.

Наставник упућује ученике на четири постера – четири „зида тишине”:

Плурализам

Како сам доживео/доживела плурализам?

Слагање кроз неслагање?

Због чега смо успели, или доживели неуспех, у покушају да се сложимо око дефиниције заједничког добра?

Различита расподела моћи

Како смо се осећали као јачи односно слабији играчи?

Људска права

Која људска права смо користили на овим часовима? (Примерци радног материјала за ученике 2.5, Универзална декларација о људским правима и 2.6, Европска конвенција о људским правима, се сада деле ученицима).

Упутства:

Током овог задатка влада тишина – због тога се задатак зове „зид тишине”. То је дискусија у писаном облику.

Сваки ученик/ученица може да пише колико жели.

Минимални захтев: две белешке, свака на једном од два различита „зида тишине”.

Ученици могу да напишу свој одговор на кључно питање или коментаришу оно што је

¹⁰ Ова метода је варијанта задатка 7.1, „Зид тишине”, из књиге *Подучавање о демократији*, ЕДЦ/ХРЕ Приручник VI, Издавачка делатност Савета Европе, Стразбур, 2008, стр. 62.

написао неки други ученик. Могу се користити стрелице, линије или симболи.

Ученици могу да обилазе плакате, или да се задрже код једног.

Корак 1.2: Ученици записују своје идеје на „зидове тишине”.

Ученици извршавају задатак анализе у складу са упутствима. Наставник прати размену идеја и мишљења са флипчарта, али не учествује. Наставник инсистира на томе да сви поштују правило тишине.

Ова фаза траје 10-15 минута.

2. фаза: Додатна дискусија

Наставник позива ученике да седну (на столице поређане у круг или отворени квадрат) и најављује следећу фазу часа: дискусију која је наставак претходног задатка и коју води наставник.

Ученици прво треба да се сложе око тема о којима желе да расправљају. Наставник их упознаје са потребом да у времену које им стоји на располагању направе избор. То подразумева да ће се усредсредити на један или два „зида тишине“, а не кратко коментарисати сваки од њих, али о томе одлучују сами ученици.

Оваква дискусија је део конструктивистичког учења. Наставник не може и не треба да предвиђа шта ће ученици рећи. Наставников задатак је да даје структуру њиховим доприносима дискусији.¹¹

3. фаза: Повратне информације (кратке изјаве свих ученика – „блиц фаза“)

Наставник најављује крај дискусије, тако да се може одржати последњи круг повратних информација о наставној јединици. Ова метода се састоји од давања врло кратких изјава. Сваки ученик треба да доврши следећу изјаву:

“Најзанимљивија и најважнија ствар коју сам научио/научила у овој наставној јединици је...”

Ученици наизменично дају кратке изјаве које се састоје од 1-2 реченице. Коментари нису дозвољени. Ученици могу да понове и посебно нагласе изјаве других ученика.

Повратне информације су подршка ученицима у појединим сегментима одрживог учења. Наставник прима информације које ће му послужити за оцену ове наставне јединице. Ученици и наставник могу искористити поједине идеје за планирање будућег рада у оквиру ЕДЦ/ХРЕ (везе са осталим наставним јединицама, њихово проширивање и сл.).

¹¹ Видети поглавље у уводу о конструктивистичком учењу.

Материјал за наставнике ЗА

Четири основна политичка становишта

Либерално становиште: индивидуална слобода је на првом месту

Основна начела: лична слобода и одговорност.

Заштита људских и грађанских права.

Слободна трговина и конкуренција као покретачи напретка, модернизације и повећања благостања.

Капитализам најбоље функционише ако се слободно развија.

Јака држава – да, али држава која се ограничава на владавину права.

Великодушне повластице социјалног осигурања чине људе лењим.

Лични напор и успех се увек исплате – немојте превише опорезивати доходак и профит.

Слоган: „Без ризика нема слободе”.

Социјал-демократско становиште: једнакост је на првом месту

Основна начела: једнакост, солидарност, социјална сигурност.

Заштита слабих, сиромашних, мање заштићених.

Ако се не контролише, капитализам продубљује социјалне разлике. Нема алтернативе капитализму, али његове ефекте треба контролисати и исправљати политичким средствима.

Потребан нам је систем социјалне сигурности који ће штитити породицу, инвалиде, старе, незапослене и сиромашне.

Солидарност значи да јаки пружају подршку онима којима је она потребна.

Слоган: „Уједињени опстајемо – подељени пропадамо”.

Конзервативно становиште: сигурност је на првом месту

Основна начела: безбедност и стабилност.

Јака држава је важна да би заштитила земљу од опасности и претњи.

Јака држава почива на модерној и ефикасној привреди.

Продубљивање социјалних разлика треба избегавати.

Породици је потребна посебна заштита.

Грађани треба да траже заштиту само ако сами не могу да се носе са својим проблемима.

Слоган: „Јака држава у здравој привреди”.

Зелено становиште: природна средина је на првом месту

Основна начела: заштита природне средине, одговорност према будућим генерацијама.

Наш садашњи начин живота, оријентисан ка економском расту и коришћењу фосилних горива, је озбиљна претња нашој будућности.

Међународни споразуми су неопходни ради заштите околине на глобалном нивоу.

Одговорни смо пред будућим генерацијама и целом планетом.

Мале промене у нашим свакодневним животима чине велику разлику.

Слоган: „Новац се не може јести”.

Материјал за наставнике 3Б

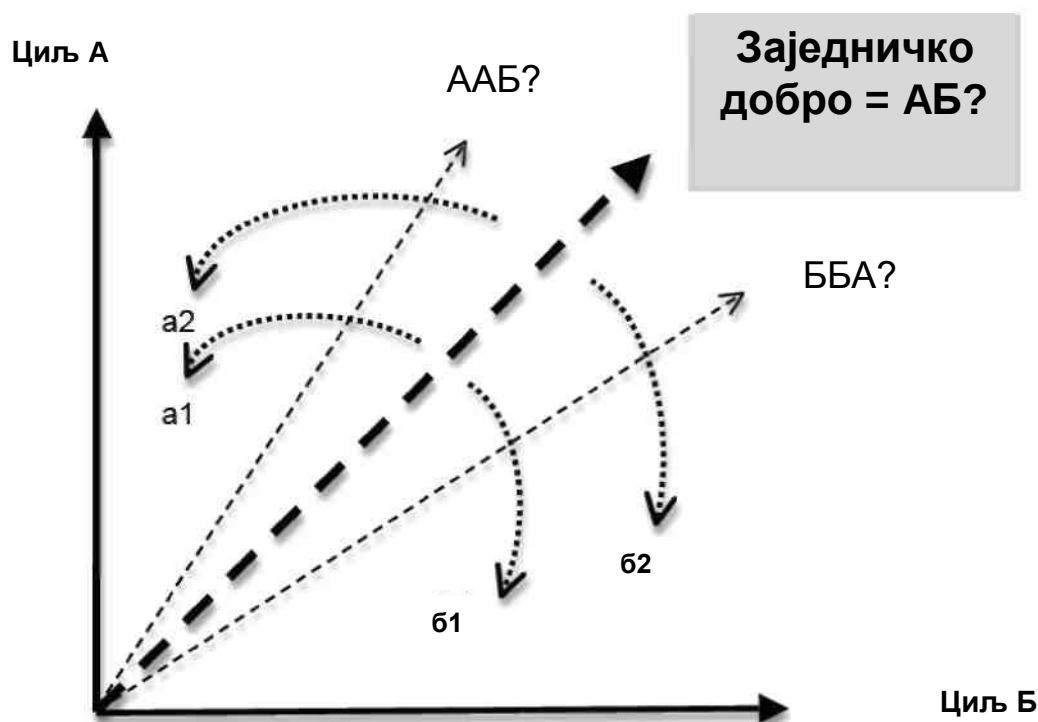
Лекција: шта је заједничко добро?

Ова скица даје основне смернице за анализу. Наставник треба да прилагоди предавање потребама ученика у учењу и контексту наставне јединице.

У демократијама се подразумева да нико не зна са сигурношћу шта је заједничко добро, па зато морамо заједно одлучити шта је то што сматрамо најкориснијим за нашу заједницу. У диктатурама је режим тај који одлучује шта је заједничко добро – то је једна од великих разлика између демократије и диктатуре.¹²

Свако има прилику и заиста учествује у овој дискусији која је непрестано у току: политичке странке, интересне групе, медији, политичари и грађани. У суштини, у томе је и смисао учешћа у демократији – расправљати и коначно одлучити шта је најбоље за земљу (или свет у целини) и како се то може остварити.

Ова наставна јединица је замишљена као веома поједностављени модел поступка доношења одлука. Започели смо предлагањем својих идеја о заједничком добру – ако размишљате о својим приоритетима у улози особе на челу државе, размишљате о заједничком добру. Сада сте укључени у процес формирања странака.

На следећем часу, међусобно ћете преговарати о томе можете ли формирати већину која ће дефинисати заједничко добро –у овом тренутку.

Овај дијаграм показује шта се догађа у таквом процесу доношења одлука. Претпоставимо да се дискутује о два основна циља, циљу А и циљу Б (они се могу повезати са конкретним циљевима које су странке представиле). Три испрекидане стрелице приказују коначна одређења за која се странке залажу – неке желе да дају предност циљу А (варијанта ААБ), друге циљу Б (варијанта ББА). То су различите идеје компромиса. Свака странка заступа одређени програм који подржава интересе одређених група у друштву и нуди да разматра и интересе друге стране.

Странке, према томе, покушавају да утичу да се донесу одлуке које су ближе њиховом смеру –

¹² Видети радни материјал за ученике 3.6 ради исцрпније обраде овог питања.

a1 и a2 у прилог циљу ААБ, док странке б1 и б2 делују у супротном смеру (ББА).

Која опција је најбоља када је реч о заједничком добру: ААБ или ББА? Можда је то равнотежа, ближе средини: АБ? Одлука се мора донети. Странке преговарају и покушавају да пронађу компромис око кога ће се сложити и подржати га. У демократијама, компромис је цена коју плаћамо зарад моћи. Моћ одлучивања припада већини. Мањина, или појединци, могу утицати на одлуку ваљаним аргументима.

Тако донете одлуке су стални предмет критичког преиспитивања. Одлука можда на крају неће бити у служби заједничког добра. Услови се могу променити. Већина се може променити. Уз помоћ добрих аргумената већина се може убедити да треба да промени мишљење. Демократска заједница је заједница у процесу учења.

Додатак (овај део се може понудити као посебна целина)

На који начин је све ово повезано са кључним појмовима ове наставне јединице - појмом **разноликости** и појмом **плурализма**?

Остварујући своју слободу размишљања и изражавања, грађани - појединци стварају веома **широк** спектар индивидуалних ставова о томе шта је најбоље за њихову земљу. Грађани који су заинтересовани за остваривање својих циљева у пракси оснивају и прикључују се организацијама као што су странке, интересне групе, и сл. То је организовани **плурализам** (види a1, a2, б1, б2 на дијаграму).

Плурализам ствара конкуренцију у стицању моћи и политичког утицаја. Доношење одлука захтева да се неким циљевима и интересима да предност, док се други одбацују. Понекад је потребан компромис да би се остварила потребна већина.

Грађани који не учествују у овој игри јасног артикулисања својих интереса и ставова биће изостављени. Учешће у демократији је у интересу свих нас.

Материјал за наставнике 3В

Предлози за проширење теме и додатни рад

1. Како странке одражавају друштвене поделе?

Радни материјал за ученике 3.5 и дискусија

- Какве поделе постоје у нашем друштву?
- Како странке у нашој земљи одражавају те поделе?
- Какве одлуке и компромиси су донети?

2. Плурализам

- Које интересне групе и НВО постоје у политици?
- Који интереси су добро организовани? Који нису?

3. Постизање компромиса

У демократијама, плурализам ствара потребу за компромисом. О томе постоје различити ставови:

1. Са тачке гледишта појединачних играча: компромис је цена коју треба платити за моћ. Добре идеје се на крају сведу на не баш најбоље решење.
 2. Са опште тачке гледишта: плурализам развија конкуренцију: играчи проверавају једни друге и труде се да ниједан од њих не постане превише моћан. Плурализам у друштву има исти ефекат као и равнотежа власти у уставу.
 3. Гледано из перспективе постизања резултата: плурализам рађа потребу за стварањем компромиса. Екстремне одлуке су ретке. То је подршка друштвеној кохезији.
- Који од ових ставова се потврђују у стварном животу, нпр. у конкретним случајевима?

4. Упоредивање демократије и диктатуре

Радни материјал за ученике 3.4

- Како демократије и диктатуре решавају проблем различитих интереса и ставова?
- Какве одлуке су донете? (Критеријуми за поређење: укључивање интереса, ефикасност, изражавање критике, улога медија.)

5. Две димензије политике

Макс Вебер:¹³

1. “Политику можемо упоредити са снажним, лаганим бушењем тврних дасака са страшћу и мереом истовремено.”
 2. “Ко год је активан у политици тежи за стицањем моћи.”
- Како смо доживели две димензије политике у овој јединици?
 - Како политички актери у нашој држави успевају да помире те две димензије?

¹³ Макс Вебер (Max Weber) (2013). *Politics as a Vocation*. стр. 2, 34. Доступно на: www.sscnet.ucla.edu/polisci/ethos/Weber-vocation.pdf. Цитате је приредио аутор.

2. део Учествовати у политици: решавање конфликата, решавање проблема

4. наставна јединица: Конфликт

Рибарски конфликт

Како можемо решити проблем одрживости?

5. наставна јединица: Правила и закон

Каква правила су за нас најбоља?

Игра доношења одлука

6. наставна јединица: Власт и политика

Модел политичког циклуса

Решавање проблема у демократској заједници

7. наставна јединица: Једнакост

Владавина већине – праведна владавина?

Како можемо решити питање већине/мањине у демократији?

4.наставна јединица

Средњошколски ниво образовања

Конфликт Рибарски конфликт Како можемо решити проблем одрживости?

4.1 Рибарска игра (1)

4.2 Рибарска игра (2)

4.3 Како да уловимо „што више рибе“?

Извештаји и анализа

4.4 Како можемо постићи одрживост?

**Начини успостављања равнотеже циљева и превазилажења
конфликата**

4. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Конфликт

Рибарски конфликт Како можемо решити проблем одрживости?

Увод за наставнике

1. Шта је тема ове наставне јединице?

Ова наставна јединица се бави проблемом управљања заједничким ресурсима. Ако доносиоци политичких одлука, компаније и грађани, не успеју да реше ову врсту проблема, они могу довести до озбиљног сукоба, па чак и рата.

На пример, замислите следећу свакодневну ситуацију: у биоскопу пуном гледалаца једна особа ниског раста не успева ништа да види јер див висок 1,90 цм седи испред ње. Особа ниског раста устаје. Међутим, сада други посетиоци ништа не виде, па и они устају. На крају, сви у биоскопској сали стоје. Нико не види боље него што је видео пре, а поред тога, стајати је много неудобније него седети. У ствари, сада је ситуација још неправеднија јер ниже особе не виде готово ништа.

Овај пример има много заједничког са „великим“ проблемима управљања ресурсима, на пример претераним изловом рибе. Такве проблеме је тешко решити јер имају две димензије, као што показује пример биоскопске сале:

1. Како правило је потребно посетиоцима биоскопа како би свима био обезбеђен добар поглед? (Проблем.)
2. На који начин се то правило може спровести ако га неко у биоскопској сали прекрши? (Институционална димензија.)

Осим претераног излова рибе, примери „великих“ проблема управљања ресурсима су глобално загревање, одлагање нуклеарног отпада и претерана експлоатација подземних вода. У њих је укључено много играча супротстављених интереса (димензија проблема). На глобалном нивоу, не постоји никаква супер-држава која може наметнути правило једној сувереној држави (институционална димензија). Међутим, притисак проблема као што су глобално загревање и климатске промене расте, па се зато политички лидери и грађани целог света морају потрудити да пронађу решење.

Рибарска игра се бави проблемом претераног излова рибе, а у средишту је питање одрживости које представља прву димензију овог проблема. Проблем би ученицима био превише компликован ако би укључивао и институционалну димензију; међутим, институционалну димензију је могуће дотаћи проширивањем и повезивањем рибарске игре са 5. наставном јединицом. Види увод у 5. наставну јединицу ради даљих информација о овој опцији.

2. Рибарска игра

Рибарска игра је кључни задатак у овој наставној јединици, у складу са приступом учењу кроз решавање задатака. Ученици се суочавају са проблемом и морају пронаћи решење – под притиском времена – што је у стварном животу чест случај. Ученици се осврћу на своја искуства са 3. и 4. часа.

У рибарској игри, ученици се суочавају са проблемом управљања заједничким ресурсом. Игра је замишљена тако да прати сценарио који се чини врло једноставним. Ученици формирају четири групе које представљају четири посаде рибара, становника села око једног језера. Залихе рибе у језеру су заједнички ресурс и њихов једини извор прихода. Ученици одмах схватају да је у заједничком интересу да се спречи претерани излов рибе.

Међутим, не постоје никаква правила нити институције, као што је нпр. веће рибарске заједнице, где би играчи могли да разговарају и расправљају о овом проблему. Рибари немају никакву идеју о томе колико рибе могу да улове, а да не поремете њену репродукцију. Задатак

ученика је да препознају све ове проблеме и предузму одговарајуће кораке.

Наставник руководи игром. Пре него што игра започне, играчи добијају намерно двосмислено упутство, „Ловите што је могуће више рибе.“ Играчи ово упутство могу да схвате на два начина:

“Као појединачни тим, максимално повећајте свој приход.“ (краткорочно повећање профита).

“Као заједница, потрудите се да ловите што више рибе кроз дужи период.“ (дугорочна одрживост).

Искуство је показало да ученици обично прихвате циљ краткорочног повећања профита. Неке групе рибара улове мање и убрзо схвате да не само да постају све сиромашнији, већ и да некоординисаним напорима не могу да очувају залихе рибе. Убрзо наступа сценарио у коме су залихе рибе у опасности од исцрпљивања, а јаз између богатих и сиромашних житеља села све већи. Можда ће играчи испољити снажне емоције када се на почетку игре јаве победници и губитници, па тек потом заједницом у целини завлада сиромаштво.

Ученици су суочени са огромним изазовом:

Морају уложити заједнички напор како би решили настале проблеме.

Морају почети да разговарају.

Морају прикупити информације о репродукцији рибе и направити план одрживог рибарења.

Установиће да им је потребан институционални оквир како би били сигурни да сви поштују одређена правила и да су постигли договор око очувања залиха рибе.

Коначно, морају постићи договор о правилима поштене расподеле улова.

Рибарска игра, упркос својој једноставности, ученике упознаје са суштином глобалних проблема 21. века и пружа им искуство о томе шта је суштина политике – решавање хитних проблема који представљају опасност за заједницу, па чак и човечанство.

3. Анализа

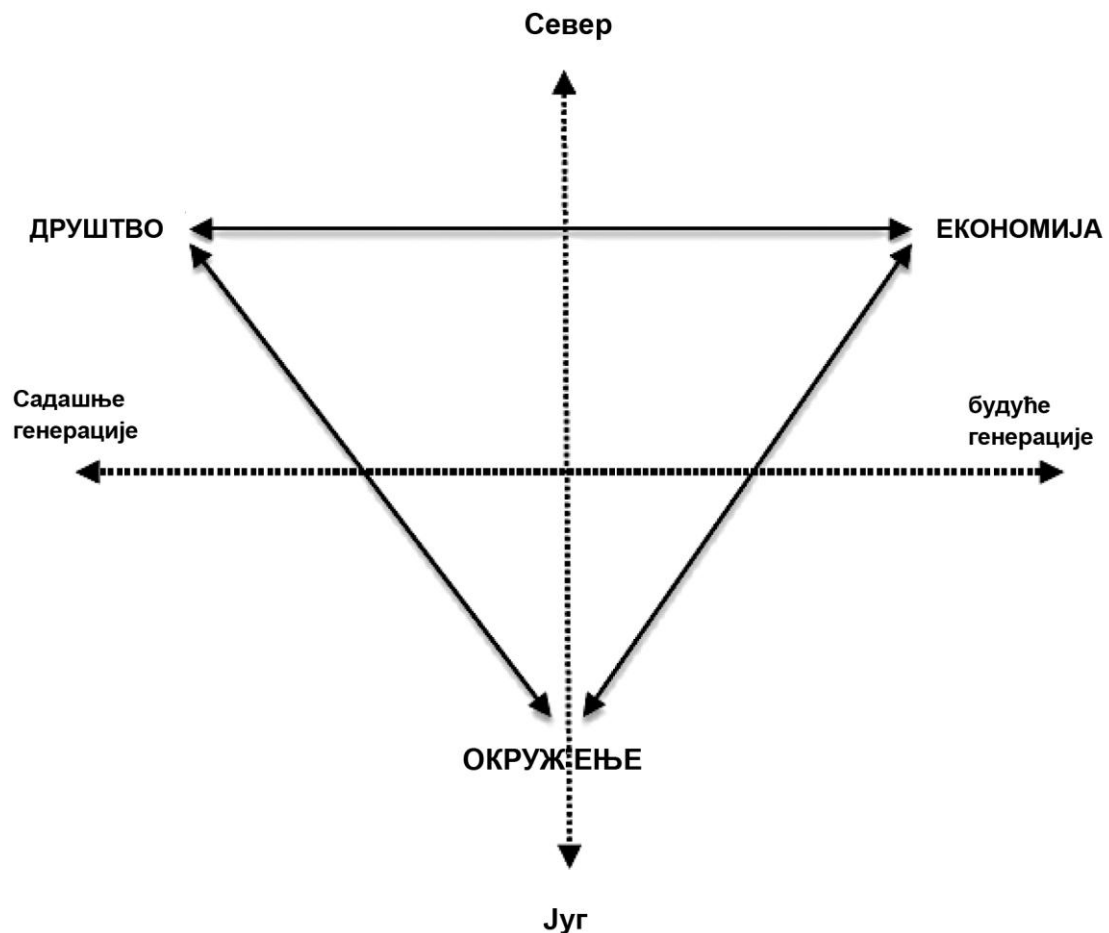
Ученици могу успети у решавању проблема са којима су суочени, а могу и доживети неуспех. Важно је да у фази осврта схвате да не треба да се стиде неуспеха. Као прво, неуспех се у стварности догађа много чешће него успех, а као друго, рибарска игра није школски задатак, већ симболизује врло сложен политички проблем. Нико унапред не зна које је одговарајуће решење неког политичког проблема; оно што морамо да учинимо је да покушамо да пронађемо неко решење.

У рибарској игри ученици су открили читав низ сложених питања од којих се нека могу повезати са моделом одрживости (≠ радни материјал за ученике 4.2):

Који је оптимални ниво излова који је у складу са репродукцијом рибљих залиха?

Како можемо бити сигурни да ће равнотежа између максималног резултата (циљ економског раста) и заштите рибљих залиха (циљ заштите околине) трајно функционисати данас, али и у будућности?

Шта је поштена расподела уложених напора и резултата рибарења између четири села која припадају заједници?

Модел одрживости (радни материјал за ученике 4.2)

Модел одрживости обухвата сва три питања. Та питања представљају три основна циља економског раста, заштите околине и расподеле правде у друштву; повезана су са две временске димензије (са интересима садашњих и будућих генерација) и просторне димензије (глобална димензија – север и југ).

Модел одрживости описује обе дилеме које се јављају ако неки играч покуша да оствари само један циљ, на пример профит на рачун заштите ресурса и равнотеже циљева у успешној стратегији постизања одрживости. Радни материјал за ученике 4.3 наводи ученике да размишљају о последицама „улова што више рибе“ из те две перспективе – остваривања привремене зараде једног играча и перспективе успостављања равнотеже одрживости.

У овој игри могуће је оптимално решење које се може дефинисати бројевима; наставник може понудити то решење (радни материјал за ученике 4.4) како би помогао ученицима ако је потребно.

Оваква анализа ће ученицима помоћи да поставе питање због чега је тако тешко постићи одрживи развој на ширем плану и шта грађанин, као појединац, може учинити да би помогао остваривању тог циља.

Могућности проширивања наставне јединице

1. Повезивање 4. и 5. наставне јединице

Као што је раније речено, ученици могу истраживати проблем институционалног оквира који највише одговара потребама рибара. То може бити оквир правила и државно тело које ће их спроводити или заједнички договор равноправних страна. Ученици могу наставити ову рибарску игру и употребити институцију као средство које ће на тај начин проверити

2. Истраживачки задатак

Очигледно је да ова рибарска игра симболизује политичке проблеме, од оних који се јављају у локалној заједници, до оних на глобалном нивоу. Као што је већ речено, емисија CO₂, претерани излов рибе, одлагање нуклеарног отпада и претерана експлоатација подземних вода су примери таквих проблема.

Проучавање једног од њих, или неких сличних проблема, могуће је као проширење рада на часу, или као истраживачки пројекат. У овом случају, ученицима је пружена прилика да на једном часу говоре о својим сазнањима и можда да дискутују о додатним корацима које треба предузети.

Основни појам конфликта

Сви смо имали прилику да доживимо конфликт и, за већину нас је то непријатно искуство. У плуралистичким друштвима разлике између људи различитих интереса и вредности постају све веће, што отвара веће могућности сукоба.

Политичке заједнице се суочавају са изазовом проналажења начина за решавање конфликта. Демократија је систем који покушава да цивилизује конфликт. Она нуди оквир помоћу којег се он решава разговором, а не насиљем. Размена аргумената и јасно артикулисање различитих интереса су чак и корисни јер нуде јасну слику потреба и интереса различитих група у друштву, о којима треба водити рачуна при доношењу одлука.

У плуралистичким друштвима са демократским уставима, конфликти се обично решавају компромисом. То најбоље функционише ако је реч о конфликту око расподеле недовољних ресурса, нпр. прихода, времена, воде, итд. Конфликти који се заснивају на идеологији – различите вредности, верска уверења и сл. се много теже решавају компромисом; овде је потребно пронаћи одговарајући модел мирне коегзистенције. Конфликти који произилазе из идентитета – боје коже, етничког порекла – не могу се решити већ их мора сузбити „јака држава“.

Могућност конфликта постоји увек и свуда где су људи у међусобној интеракцији. Кроз ЕДЦ/ НРЕ ученици могу научити како да прихвате конфликт као нешто „нормално“, чега се не треба бојати. Они треба да стекну вештине помоћу којих ће конфликт решавати преговарањем и одговорношћу – показивањем спремности да узму у обзир ставове и интересе других и да штите права свих на учешће у мирном решавању сукоба. Овај приручник, према томе, треба читати као средство за увежбавање вештина потребних при решавању конфликта. Учествовати у демократији значи учествовати у решавању конфликта.

Развијање компетенција: повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику

Шта показује ова табела

Наслов овог приручника, „Учествовати у демократији“, истиче компетенције активних грађана у демократији. Табела у наставку показује потенцијалне синергијске ефекте између наставних јединица у овом приручнику. Она показује које се компетенције развијају у 4. наставној јединици (осенчени ред у табели). Дебље уоквирени стубац табеле односи се на компетенције политичког одлучивања и деловања – стубац је посебно означен због блиске повезаности тих компетенција са учествовањем у демократији. Доњи редови указују на повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику: које компетенције се развијају у овим наставним јединицама, а истовремено помажу ученицима у раду у оквиру 4. наставне јединице?

Како користити ову табелу

Наставници могу на различите начине користити ову табелу као алат за планирање часова ЕДЦ/ХРЕ.

- Табела помаже наставницима који само неколико часова посвећују ЕДЦ/ХРЕ: наставник може изабрати само ову наставну јединицу, а изоставити остале, јер зна да се неке кључне компетенције развијају у одређеној мери и у овој јединици – на пример, преузимање одговорности, анализирање проблема, вештина преговарања.
- Ова табела помаже наставницима да искористе синергијске ефекте који ученицима омогућавају увежбавање важних компетенција више пута, у различитим контекстима који су на много начина повезани. У том случају наставник бира и комбинује неколико наставних јединица.

Наставне јединице	Димензије развијања компетенција			Ставови и вредности
	Политичка анализа и просуђивање	Методе и вештине	Учествовање у демократији. Политичко одлучивање и деловање	
4 Конфликт	Анализа конфликта и дилеме Међузависност Одрживост	Препознавање сложених проблема Преговарање	Постизање компромиса Договарање координиране политике	Спремност на постизање компромиса Одговорност
2 Одговорност	Анализа дилеме	Разматрање последица донетих одлука		Међусобно уважавање
3 Разноликост и плурализам	Могућност конфликта у плуралистичким друштвима	Преговарање		
5 Правила и закон	„Правила су алати” за решавање сукоба	Анализа проблема и решење	Стварање и примена институционалног оквира правила за решавање конфликта	
6 Власт и политика	Политика – процес решавања проблема и конфликта	Опис и анализа процеса политичког одлучивања	Учествовање у јавним расправама о доношењу одлука	
7 Једнакост	Сукоб између већинских и мањинских група		Стварање механизма за успостављање равнотеже интереса	Прихватање ставова других
8 Слобода	Изговорена реч – средство цивилизованог решавања конфликта	Расправљање	Стратегије изношења аргумената	„Волтеријански дух”: Уважавање слободе мишљења и изражавања за све

4. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Конфликт – рибарски конфликт

Како можемо решити проблем одрживости?

Тема часа	Развијање компетенција/ циљеви учења	Задаци за ученике	Материјали и средства	Метода
1. час Рибарска игра (1)	Анализирање сложене ситуације, доношење одлука под притиском времена. Ученици постају свесни дилема које прате успостављање одрживости.	Ученици препознају проблеме и утврђују решења и стратегије.	Материјал за наставке 4.1-4.4. Џепни калкулатор или рачунар. Траке папира(формата А4), фломастери.	Учење кроз задатке.
2. час Рибарска игра (2)	Преговарање да се постигне компромис. Међузависност, сукоб интереса.	Ученици анализирају сложени проблем. Ученици (треба да) сарађују у циљу постизања заједничког решења.	Исто као на 1. часу.	Учење кроз задатке.
3. час Како да уловимо „што више рибе“?	Аналитичко размишљање: повезивање искуства са апстрактним појмом или моделом. Модел циљева за постизање одрживости.	Ученици размишљају о својим искуствима у рибарској игри.	Радни материјал за ученике 4.2. Радни материјал за ученике 4.3 (изборни).	Извештавање. Пленарна дискусија. Индивидуални рад.
4. час Како можемо постићи одрживост?	Анализа и просуђивање: Осврт на искуство кроз анализу појмова. Подстицаји снажно утичу на наше понашање. Ефекат подстицаја се може проверити правилима (споља) или кроз одговорност (самоконтрола).	Ученици примењују појмове на своје лично искуство.	Радни материјал 4.2.	Излагања. Пленарна дискусија. Допринос наставника.

1. час

Рибарска игра (1)

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Анализирање сложене ситуације, доношење одлука под притиском времена.
Циљ учења	Ученици постају свесни дилема у вези са успостављањем одрживости.
Задачи за ученике	Ученици препознају проблеме, проналазе решења и утврђују стратегије.
Материјали и средства	Материјал за наставнике 4.1-4.4: 4.1 Копије образаца евиденције за групе. 4.2 Табела репродукције рибље популације (за наставника). 4.3 Табела евиденције (флипчарт, табла или провидне фолије). 4.4 Дијаграм евиденције (флипчарт, табла или провидне фолије). Цепни калкулатор или рачунар. Траке папира (А4), фломастери.
Метода	Учење кроз задатке.
Предвиђено време	1. Увод у рибарску игру. 10 мин.
	2. Рибарска игра (три круга). 30 мин.

Напомене

Ако услови то допуштају, 1. и 2. час би требало комбиновати, али игра се може играти и у два одвојена круга.

У почетку ученици се не подстичу да међусобно комуницирају, нити их наставник интервенише ако то чине – осим када инсистира на поштовању расположивог времена.

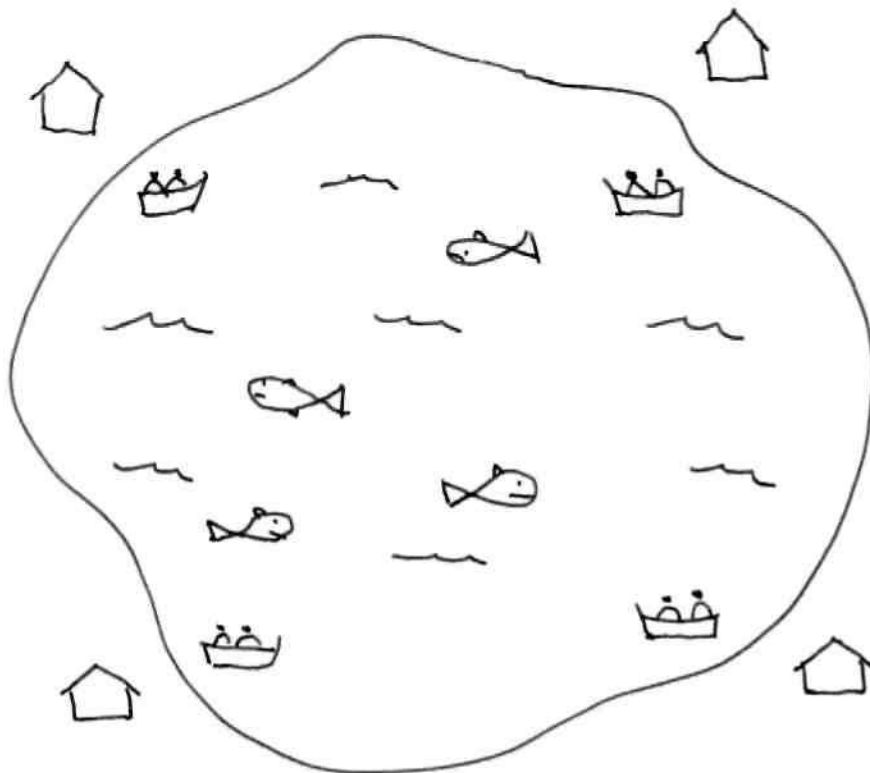
Опис часа

1. фаза: Увод у рибарску игру

Наставник ученицима објашњава како ће играти игру која ће симулирати важан део стварног живота.

„Замислите да сте становници једне од четири сеоске заједнице које живе на обали језера. У језеру има јако пуно рибе, па не треба да бринете о томе како ћете се прехранити. Рибарство је једина привредна грана; немате никакав други извор прихода.“

Наставник може илустровати увод једноставним цртежом на табли или флипчарту који приказује језеро, нешто риба и четири рибарска села, где из сваког испловљава по један брод.

„Целу сезону рибарите, али зими и у пролеће се сезона рибарења затвара са циљем да се омогући обнављање рибље популације. Током тих месеци морате живети на сопственим залихама сушене рибе и поправљати своје бродове и мреже да би били спремни за следећу сезону.“

Ученици затим добијају упутства за играње рибарске игре.

Формирају четири групе са не више од шест ученика по групи. (Ако има више од четири групе, потребно је томе прилагодити табелу са резултатима – видети материјал за наставнике 4.3).

Свака група је један тим рибара. Предлажемо им да свом броду дају неко занимљиво име и дајемо им табелу за евиденцију улова. Игра се у круговима који представљају сезоне риболова и ловостај током којег се рибља популација обнавља.

Наставник користи само једну реченицу којом дефинише циљ игре, „Покушајте да уловите што је могуће више рибе“. Ово упутство се може схватити на различите начине, али наставник ништа не додаје и ученицима препушта да одлуче каква ће бити њихова политика рибарења. На 3. часу ученици се враћају том полазишту.

На почетку сезоне, свака група одлучује о квоти рибе коју жели да улови. Максимална квота је 15% по броду. Будући да рибља популација на почетку прве сезоне износи 140 тона, то значи да је максималан улов по групи 21 тона. (Ограничење по свакој групи мора се прилагодити ако учествује више од четири групе.)

Наставник не даје никакве додатне информације о томе шта се догађа ако свака од четири групе достигне максимум, па њихов укупни улов износи 84 тоне. Ово је већ део игре: ученицима постаје јасно колико мало знају. Не знају шта ће одлучити њихови конкуренти, нити знају стопу репродукције рибље популације. Ако желе, могу то сами сазнати.

2. фаза: Рибарска игра

Почиње први круг. Групе разговарају о томе коју квоту ће изабрати. После четири минута наставник тражи да му групе дају образац евиденције. Уноси њихове квоте у табелу евиденције, израчунава тоне које је уловио сваки брод и укупну квоту и излов у првој сезони (овде ће бити користан џепни калкулатор или рачунар). Наставник уноси резултате у табелу и показује их ученицима. Ситуација са залихама рибе и укупним изловом приказана је на дијаграму из материјала за наставнике 4.4.

Служећи се табелом раста, наставник упознаје ученике са стањем укупне рибље популације на почетку друге сезоне.

Обрасци евиденције се враћају ученицима и они уносе укупне износе излова за поједину сезону.

Искуство је показало да ученици на почетку игре обично иду до максимума, па је укупни излов од 70 тона – половина рибље популације – сасвим могућ; може бити и већи. Ако је рибља популација до пола исцрпљена, обновиће се како би досегла нови ниво од 94 тоне. То значи да се рибља популација за годину дана смањила за трећину. Крива на дијаграму нагло опада и указује на непосредну опасност од потпуног исцрпљивања залиха рибе.

Ученици сада постају свесни опасности. Ако сви искористе максималну квоту од 15%, риба ће за две до три сезоне бити близу истребљења. Групе ће расправљати о томе да ли смањити квоте како би спречили потпуно изумирање. Од тог тренутка, свака игра се различито одвија, у зависности од, на пример, узраста или пола учесника.

Наредни кругови се играју на исти начин. Током следећа три круга, ученици се не подстичу да комуницирају, али на њихову иницијативу до тога ипак може доћи. Наставник, као руководиоца игре, оставља ученицима неко време за разговор, али инсистира да после 5 минута настави да се игра следећи круг; то одражава стварност – када започне сезона, рибари морају да раде свој посао.

После неколико кругова, наставник може да изведе „чудо“ у случају да се улови пребрзо смање, додајући неколико тона бројци у табели раста.

После четвртог круга, наставник подстиче ученике да разговарају ако то већ нису учинили.

Ученици ће некад донети заједничку одлуку, а некад не. Групе одлучују да ли и у ком обиму желе да буду обавезани међусобним споразумима – као у стварном животу.

2. час

Рибарска игра (2)

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Преговарање да би се постигао компромис.
Циљ учења	Међузависност, сукоб интереса.
Задачи ученика	Ученици анализирају сложени проблем. Ученици (би требало) да сарађују како би дошли до заједничког решења.
Материјали и средства	Исто као на 1. часу.
Метода	Учење кроз задатке.
Предвиђено време	1. Рибарска игра (4. круг). 7 мин.
	2. Преговори. 15 мин.
	3. Рибарска игра (кругови 5-7). 20 мин.

Напомене

Ученици настављају са рибарском игром, играјући трећи од четири круга.

После четвртог круга, наставник подстиче ученике да разговарају, ако то већ нису учинили. Време се зауставља, како би ученици имали прилику да размене ставове и предлоге. Наставник одлучује колико ће ова фаза трајати пре него што ученици наставе са игром.

Опис часа

1. фаза: Ученици играју један круг

Наставник упознаје ученике са резултатима. Ако ученици преузимају иницијативу, наставник им то дозвољава и даје им неко време. Наставник објављује да је пауза између рибарских сезона продужена за 10 минута.

2. фаза: Преговори

Ученици су суочени са озбиљним проблемом – претераним изловом рибе – а немају никакав институционални оквир (правила комуницирања, систем правила и контроле рибарења, итд.) који би им био подршка уколико га сами не успоставе.

Наставник не би требало ни на који начин да учествује у дискусијама ученика (као саветник, коментатор, председавајући, тренер, итд.) већ само да посматра и пажљиво слуша. Могућности за учење у приступу који се заснива на задацима налазе се у самом проблему, тако да се ученици, као и у животу изван школе, морају сналазити сами.

3. фаза: Ученици играју три завршна круга

Наставник позива ученике да наставе игру нормалним темпом. У зависности од исхода преговора, играчи могу променити своју политику рибарења, а резултати показују одређени успех у отклањању опасности од нестајања залиха рибе.

3. час

Како да уловимо што више рибе?

Извештаји и анализа

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задаци за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Аналитичко размишљање: повезивање искуства са апстрактним појмом или моделом.
Циљ учења	Модел одрживих циљева.
Задаци за ученике	Ученици размишљају о свом искуству у рибарској игри.
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 4.2. Радни материјал за ученике 4.3 (изборни).
Метода	Извештаји. Пленарна дискусија. Индивидуални рад.
Предвиђено време	1. Извештавање: ученици излазе из својих улога. 15 мин.
	2. Ученици истражују двосмисленост упутства, „Покушајте да уловите што је могуће више рибе“ 10 мин.
	3. Модел одрживих циљева. 15 мин.

Напомене

Извештаји: ученици излазе из својих улога. Овде је могуће испољавање снажних емоција.

Индуктивни приступ моделу одрживих циљева: ученици утврђују категорије циљева модела одрживости на основу изјава приликом давања извештаја. Вежба апстрактног размишљања.

Конструктивистичко учење: ученици стварају контекст у коме схватају и потребан им је модел одрживости. Уместо да питају наставника, постављају питања у времену предвиђеном за анализу.

Опис часа

1. фаза: Извештаји

Ученици излазе из својих улога у рибарској игри

Наставник прави белешке на флипчарту или табли, остављајући место за другу колону.

Може се очекивати да ученици покажу снажне емоције:

- Сукоб између победника и губитника.
- Богати и сиромашни рибари.
- Уништавање природних ресурса.
- Опадање укупних резултата рибарења (осиромашење целе рибарске заједнице).
- Тешки преговори, нпр. недостатак одговорности, неки партнери нису спремни да сарађују.
- Тешко је добити основне информације. Нагађање о претераном излову.
- Нема ауторитета који би спровео правила.
- Нема награде за одговорну рибарску политику – рибарити мање значи сиромаштво и додатни улов за друге рибаре.

2. фаза: Анализа

Ученици истражују двосмисленост упутства „Покушајте да уловите што је могуће више рибе”.

Наставник објашњава како су ученици препознали сложени проблем. Да би се пребродили такви проблеми, први корак је добро их разумети. Као у медицини, где је лекару потребна дијагноза пре него што одлучи коју терапију ће применити.

Наставник подсећа ученике на упутство које су добили пре него што су започели са рибарском игром и записује ту реченицу на таблу или флипчарт: „Покушајте да уловите што је могуће више рибе”.

Наставник тражи од ученика да се присете како су схватили ово упутство и који је био њихов циљ када су одредили своју рибарску квоту. Требало би да размисле о три питања:

„Покушати” – ко треба да покуша?

„Што је могуће више” – на коју границу указује реч „могуће”?

Ученици проводе отприлике један минут у тишини. Наставник затим тражи да одговоре. Ученици објашњавају како су схватили ово упутство и дају образложење. Када је створена јасна слика, наставник на таблу (флипчарт) пише кључне изјаве.

Ако ученици изјаве да су прихватили угао гледања свог села, усредсредивши се на своје интересе, па ако је потребно и на рачун осталих и на штету околине, резултат ће бити као у табели која следи. Међутим, можда ће неки ученици имати и другачије ставове, па ће резултат бити ближи потпуној слици (друга табела).

Наш циљ у рибарској игри: „Покушати уловити што је могуће више рибе.”					
Ко?		Што је могуће више?		Када?	
Наш брод		Постављена граница		Данас	
		На основу квоте			
Благостање за нас		Благостање за нас		Благостање за нас	

Ако су се држали става да треба повећати благостање њиховог села, резултат ће бити изненађујући. Ученици ће схватити да су постављајући циљ „благостање *само* за нас“ сви заједно допринели да се догоди катастрофа.

То покреће питање да ли су ученици у стању да замисле неку алтернативу, конструктивније схватање циља „ухватити што је могуће више рибе“.

Са друге стране, ако ученици обухвате и друге циљеве, као нпр. заштиту залиха рибе или одговорност за остала села у заједници уз језеро, контраст између дефиниција циљева одмах постаје врло очигледан.

Ученици могу и проверити да ли почетно упутство треба променити. Међутим, ако се слажу са моделом претпоставке према којој је риба из језера једини расположиви извор протеина, они ће га прихватити.

На крају, без обзира на смер којим је расправа кренула, ученици треба да схвате и признају да се упутство „уловити што је могуће више рибе“ може различито тумачити, па и довести до различитих последица.

Наставник даје сажет приказ ученичких одговора и записује их на таблу:

Наш циљ у рибарској игри: „Покушати уловити што је могуће више рибе“					
Ко?		Што је могуће више?		Када?	
Наш брод	Сви ми	Постављена граница		Данас	Дугорочно
		На основу квоте	На основу стопе репродукције		
Благостање за нас	Благостање за све	Благостање за нас	Заштита ресурса	Благостање за нас	Одговорност (околина, будуће генерације)
Сукоб	Мир	Сукоб	Мир	Сукоб	Мир

Ова слика може да буде подстицај за ученике да постављају нова питања.

Јасно је да су алтернативе много рационалније него инсистирање на „благостању за нас“ на штету свих осталих, будући да ће исход бити конфликт. Али зашто, као играчи, нисмо покушали од почетка да помиримо те циљеве и зашто је било тако тешко сложити се око њих током преговора?

3. фаза: Модел одрживих циљева

Корак 3.1: Ученици повезују своју дискусију са моделом

Наставник дели радни материјал за ученике 4.2 (Модел одрживих циљева). Ученици су добили задатак препознавања циља у моделу о којем су управо расправљали („благостање за нас” – „благостање за све” – „заштита околине” – „одговорност за будуће генерације”).

Ученици одговарају после кратког проучавања у тишини. Препознаће циљеве у троуглу на радном материјалу и, зависно од своје претходне дискусије, даље циљеве.

Наставник упућује ученике на белешке које садрже објашњење (значење двоструке стрелице, димензије циљева: циљеви који се тичу одрживости, временска димензија, глобална димензија).

Корак 3.2: Домаћи задатак: ученици припремају материјал за следећи час

Наставник ученицима даје домаћи задатак. Треба да припреме материјал који ће представити на почетку следећег часа. Добијају следећа упутства у облику мини радног материјала (видети материјал за наставнике 4.5).

1. Објасни због чега је тешко остварити истовремено два или више циљева који се тичу одрживости. Позови се на радни материјал за ученике 4.2 и нашу дискусију на часу.

2. Објасни зашто се већина играча држи циља који се односи на индивидуално благостање, иако су катастрофалне последице постале очигледне.

Ако желиш, можеш се позвати и на конкретне примере.

Припреми своје изјаве у писменом облику.

Наставник има могућност да употреби радни материјал за ученике 4.3, како би ученицима по потреби пружио подршку.

4. час

Како можемо постићи одрживост?

Начини успостављања равнотеже циљева и превазилажење конфликта

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.		
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.		
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.		
Задатак/задаци за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.		
Листа материјала је помоћ у припреми часа.		
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.		
Развијање компетенција	Анализа и просуђивање: Осврт на искуство кроз анализу која се заснива на појмовима.	
Циљ учења	Подстицаји снажно утичу на наше понашање. Учинак подстицаја се проверава правилима (споља) или одговорношћу (самоконтрола). Појам: подстицај, дилема.	
Задаци за ученике	Ученици примењују појмове на своје лично искуство.	
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 4.2.	
Метода	Излагања; пленарна дискусија; допринос наставника.	
Предвиђено време	1. Ученици представљају материјал који су припремили.	10 мин.
	2. Ученици анализирају утицај подстицаја на њихово понашање.	15 мин.
	3. Ученици дискутују о два основна приступа решавању дилеме одрживост-профит.	15 мин.

Напомене

На овом часу, ученици користе појам подстицаја да би анализирали своје понашање у рибарској игри. Оквир игре подстакао је ученике да се усредсреде на циљ повећања краткорочне зараде без обзира на последице за остале рибаре и заједничке рибље ресурсе.

На овом завршном часу, ученици расправљају о начинима контроле подстицаја који имају контрапродуктивне ефекте. То је могуће постићи на два начина. Прво, политичким средствима (ауторитарним приступом); правила и закони допуштају или забрањују неке врсте понашања. Награде и казне су начин њиховог спровођења. Друго, појединци сами контролишу своје понашање преузимањем одговорности. Ученици расправљају о томе којем приступу дати предност.

Домаћи задатак је важан из неколико разлога: ученици анализирају и бележе резултате претходног часа. Говоре пред одељењем на почетку овог часа и од почетка су активно укључени. Наставник добија повратне информације о томе шта су ученици научили и схватили. То му даје смернице за наставак (конструктивистичко учење и подучавање у чијем средишту су ученици).

Опис часа

1. фаза: Ученици представљају материјал који су припремили

Наставник повезује тему часа са основним питањима

Од ученика се очекује да дођу на час са припремљеним изјавама о два основна питања. Размишљајући о тим питањима, ученици су створили концептуални оквир за цео час (конструктивистичко учење).

1. Објасни због чега је тешко остварити истовремено два или више циљева који се тичу одрживости. Позови се на радни материјал за ученике 4.2 и нашу дискусију на часу.

2. Објасни зашто се већина играча држи циља који се односи на индивидуално благостање, иако су катастрофалне последице постале очигледне.

Ако желиш, можеш се позвати и на конкретне примере.

Припреми своје изјаве у писменом облику.

Наставник најављује тему часа: како можемо постићи одрживост? Записује је на таблу или флипчарт и даје реч ученицима. О сваком од два постављена питања се расправља наизменично.

1. питање: Циљеви одрживости

Можемо очекивати да су ученици размишљали о следећем проблему: док су неки циљеви који се тичу одрживости у међусобном складу, неки се међусобно искључују. Заштита околине, на пример, одлично се слаже са одговорношћу за будуће генерације и човечанство у целини (глобална перспектива, један свет). Ти циљеви су угрожени ако садашња генерација тежи повећању благостања данас (економија). Друштво (циљ праведне расподеле) и економија (повећање резултата и продуктивности) могу бити у складу, али у многим случајевима они то нису.

Рибарска игра је била пример најгорег сценарија у којем је све кренуло погрешним путем. Чак и богатија рибарска села су се суочила са економским падом.

Ученици могу поменути садашње напоре усклађивања економског раста и заштите околине: рециклирање отпада, производња електричне енергије помоћу ветра, сунца или водених генератора, или производња аутомобила на електрични погон.

2. питање: Циљ индивидуалног благостања

Можемо очекивати да су ученици размислили о следећем проблему: у рибарској игри, чинило се да је „победник“ село са највећим уловом. Одговорност за околину није се исплатила, у сасвим дословном смислу.

У сваком кругу наставник даје прилику да 6 до 10 ученика нешто каже. Када се створи јасна слика, ученици покушавају да резимирају све што су чули. Резултат може бити сличан ономе што смо овде навели, али може се и разликовати. Ако се ученици не сложе и то треба навести.

2. фаза: Ученици анализирају утицај подстицаја на њихово понашање

Наставник укратко уводи два појма која олакшавају разумевање понашања ученика током рибарске игре.

У рибарској игри, одговорност за околину и благостање других није се исплатило, у дословном смислу, али повећавање улова да би се повећало сопствено благостање јесте. Та порука је била сасвим јасна. Ова врста суптилног утицаја, који чини да се понашамо на одређени начин, а да нас на то не присиљава, назива се *подстицајем*.

Овде наставник прави паузу и тражи да ученици размисле о подстицајима које добијају у свакодневном животу. Можемо очекивати примере као што је овај:

- Обично купујемо јефтинији производ, ако је квалитет више-мање исти.
- У школи улажемо напор да постигнемо добре оцене.
- Родитељи деци обећавају награду за успех у школи.
- Осигуравајућа друштва нуде бонусе ако клијенти нису имали никаква потраживања.
- Ако се претплатиш на неки часопис, или наговориш пријатеља да се претплати, добијаш поклон.
- Неки људи не желе да се напију јер се боје да би то могло да им наруши углед.

Ученици, или наставник, изводе закључак на основу оваквих примера.

Ови примери јасно показују да подстицаји побуђују наше личне интересе. Они се често јасно и директно тичу новца, али и наше жеље да будемо успешни или прихваћени од других. Компетитивне тржишне економије се снажно ослањају на подстицаје, а подстицај профита је суштина слободног такмичења на тржишту. Зато не изненађује ако ученици одговоре на подстицај који им је познат.

3. фаза: Ученици расправљају о два основна приступа решавању проблема одрживости – дилема која се односи на профит

Наставник уводи следећу тему која је повезана са појмом дилеме. Подстицај да повећамо своју појединачну добит је снажан. Из перспективе одрживости, последице су катастрофалне ако сви одговоримо на подстицај профита, сви то знамо. У дилеми смо. Знамо да би требало нешто да учинимо да заштитимо заједничке ресурсе, али ако то учинимо, доживећемо неуспех и постати сиромашнији од других. Зато се враћамо нашем циљу остварења профита, у страху од најгорег. Таква ситуација, у којој радимо нешто веома погрешно без обзира коју опцију да изаберемо – а једну морамо изабрати – назива се *дилемом*.

Ученици би прво требало да постављају питања о разумевању. Пошто се сложе са тезом да је подстицај за остваривање профита снажан у почетној фази рибарске игре, могу се посветити питању превладавања његовог деструктивног потенцијала. Овде је јако важно њихово искуство током игре. Да ли су ученици успели да контролишу или координирају своју рибарску политику? Чак и ако нису успели, која су решења предложена? Која решења предлажу осврћући се уназад?

Уопштено говорећи, можемо очекивати да мишљења ученика припадају двома категоријама. Оне можда неће обухватити све аспекте овог идеалног описа:

- *Ауторитарни приступ*: рибарима су потребна правила и закони и систем контроле и санкција на основу кога ће се та правила спроводити. Рибаре контролише институција која је изнад њих, а та институција – највероватније влада – такође дефинише циљеве одрживости. Слобода праћења подстицаја профита је том случају строго ограничена.
- *Уговорни приступ*: рибари потписују уговор о правилима или начелима понашања, а можда и циљевима одрживости. Могу се такође договорити о систему контроле и санкција.

Којој од ове две опције ученици дају предност? Ако је остало мало времена, наставник тражи изјашњавање дизањем руку, а један или два ученика из сваке групе објашњавају своје разлоге. Ако то време допушта, може уследити дискусија. Ученици могу указати на то да је слабост хијерархијског или ауторитарног приступа у чињеници да удаљена институција можда нема јасну представу о циљевима одрживости. Локални приступ који се заснива на уговору има своје предности у смислу стручности, али можда није тако успешан када се ради о санкционисању повреде уговора. Будући да су рибари равноправни партнери, тешко могу једни друге контролисати.

Материјал за наставнике 4.1
Рибарска игра: образац евиденције за играче

Образац евиденције			
Рибарски брод бр.	Име		Улов (у тонама, укупно)
	Рибарски брод	Име	
Сезона бр.	Рибарска квота (15% максимум)	Улов (у тонама, укупно)	
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			

Образац евиденције			
Рибарски брод бр.	Име		Улов (у тонама, укупно)
	Рибарски брод	Име	
Сезона бр.	Рибарска квота (15% максимум)	Улов (у тонама, укупно)	
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			

Материјал за наставнике (руководиоци игре) 4.2

Табела репродукције: опоравак рибље популације (у тонама рибе)

- На крају сезоне рибарења, у језеру је остало 47 тона рибе.
- У време ловостаја, рибља популација се обнавља. У овом примеру, рибља популација на почетку сезоне рибарења износи 56 тона.
- Руководилац игре говори овај број играчима, који потом одлучују о улову у следећој сезони.
- Руководилац игре не сме показати играчима ову табелу репродукције.

Крај прошле сезоне	Почетак нове сезоне	Крај прошле сезоне	Почетак нове сезоне	Крај прошле сезоне	Почетак нове сезоне	Крај прошле сезоне	Почетак нове сезоне
тона	тона	тона	тона	тона	тона	тона	тона
0	0	38	43	76	103	114	147
1	0	39	45	77	104	115	147
2	1	40	46	78	106	116	147
3	1	41	47	79	107	117	147
4	2	42	49	80	109	118	147
5	2	43	50	81	110	119	147
6	3	44	52	82	112	120	148
7	4	45	53	83	113	121	148
8	5	46	55	84	115	122	148
9	7	*47	*56	85	116	123	148
10	11	48	58	86	118	124	148
11	12	49	59	87	119	125	149
12	13	50	61	88	121	126	149
13	14	51	62	89	122	127	149
14	15	52	64	90	124	128	149
15	16	53	65	91	126	129	149
16	17	54	67	92	128	130	150
17	18	55	69	93	130	131	150
18	20	56	71	94	132	132	150
19	21	57	73	95	134	133	150
20	22	58	75	96	136	134	150
21	23	59	76	97	138	135	150
22	24	60	78	98	140	136	150
23	25	61	79	99	141	137	150
24	27	62	81	100	142	138	150
25	28	63	82	101	142	139	150
26	29	64	84	102	142	140	150
27	30	65	85	103	143	141	150
28	31	66	87	104	143	142	150
29	32	67	89	105	144	143	150
30	34	68	91	106	145	144	150
31	35	69	92	107	145	145	145
32	36	70	94	108	145	146	150
33	37	71	95	109	146	147	150
34	38	72	97	110	146	148	150
35	40	73	98	111	146	149	150
36	41	74	100	112	146	150	150
37	42	75	101	113	146		

* Означава пример који је овде коришћен – 47 тона (крај прошле сезоне) – 56 тона (почетак нове сезоне).
По узору на: Wolfgang Ziefle, “Das Fischerspiel“, стр. 13.

Материјал за наставнике
4.3

Број сезоне	Рибља популација пре сезоне (у тонама)	Брод бр. 1		Брод бр. 2		Брод бр. 3		Брод бр. 4		Укупна квота %	Укупни улов (у тонама)	Рибља популација после сезоне (у тонама)
		Квота %	Улов (у тонама)	Квота %	Улов (у тонама)	Квота %	Улов (у тонама)	Квота %	Улов (у тонама)			
1	140											
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												

Рибарска игра: дијаграм залиха и укупни улов

[illegible]

Пресликајте овај дијаграм на провидну фолију, таблу или флипчарт. Забележите промене у залихама рибе (почетак сезоне) и укупни улов (крај сезоне) означавајући тоне залиха рибе и улова и цртајући две линије различитих боја.

Материјал за наставнике 4.5

Упутства за домаћи задатак (мини радни материјал за ученике)

Ученици добијају следећа упутства за израду домаћег задатка. Ова страница се може копирати и изрезати у мини радне материјале. Писана упутства су прецизнија и штеде време за рад на часу.

1. Објасните због чега је тешко истовремено остварити два или више циљева одрживости. Позовите се на радни материјал за ученике 4.2 и нашу дискусију на часу.

2. Објасните зашто се већина играча опредељује за циљ који се односи на индивидуално благостање чак и када су катастрофалне последице постале очигледне.

Ако желите, можете се послужити и конкретним примерима.

Припремите своје изјаве у писаном облику.

3. Објасните због чега је тешко истовремено остварити два или више циљева одрживости. Позовите се на радни материјал за ученике 4.2 и нашу дискусију на часу.

4. Објасните зашто се већина играча опредељује за циљ који се односи на индивидуално благостање чак и када су катастрофалне последице постале очигледне.

Ако желите, можете се послужити и конкретним примерима.

Припремите своје изјаве у писаном облику.

5. Објасните због чега је тешко истовремено остварити два или више циљева одрживости. Позовите се на радни материјал за ученике 4.2 и нашу дискусију на часу.

6. Објасните зашто се већина играча опредељује за циљ који се односи на индивидуално благостање чак и када су катастрофалне последице постале очигледне.

Ако желите, можете се послужити и конкретним примерима.

Припремите своје изјаве у писаном облику.

7. Објасните због чега је тешко истовремено остварити два или више циљева одрживости. Позовите се на радни материјал за ученике 4.2 и нашу дискусију на часу.

8. Објасните зашто се већина играча опредељује за циљ који се односи на индивидуално благостање чак и када су катастрофалне последице постале очигледне.

Ако желите, можете се послужити и конкретним примерима.

Припремите своје изјаве у писаном облику.

Наставна јединица 4.5 Основне информације за наставнике

Литература о рибарској игри

Литература

Garrett Hardin (1968). The Tragedy of the Commons. *Science*, Vol 162, 1244, www.garretthardinsociety.org.

Elinor Ostrom (1990). Governing the commons. *The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press.

Wolfgang Ziefle (2000). Fischerspiel und Verfassungsspiel. Die Allmendeklemme und mögliche Auswege. In: Gotthard Breit/Siegfried Schiele (eds.) *Werte in der politischen Bildung*, Wochenschau-Verlag, 396-426, www.lpb-bw.de/publikationen/did_reihe/band22/ziefle.htm.

Wolfgang Ziefle (1995). Das Fischerspiel. In: Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg (ed.), *Politik und Unterricht* (1/1995), 7-35.

5. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Правила и закон

Средњошколски ниво образовања

Каква правила су за нас најбоља? Игра доношења одлука

5.1 и 5.2 Зашто су заједници потребна правила?

Правила су оруђе за решавање проблема

Ученици стварају институционални оквир

5.3 Каква правила су за нас најбоља?

Ученици упоређују и оцењују своја решења

5.4 Конференција

Чланови заједнице се договарају о систему правила

5. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Правила и закон

Каква правила су за нас најбоља?

„Правила су оруђе” - конструктивистички приступ схватању институција

Овај слоган укратко представља кључни став на ком се заснива ова наставна јединица. Правила, закони, устав и Универзална декларација о људским правима могу се сврстати под појам институција. У овом приручнику, институције посматрамо као производе – људи су створили ове институције да би испунили одређени циљ. У том смислу, „правила – или уопштено говорећи, институције – јесу алати.“

Институције су оруђе које служи циљевима као што су следећи:

- Оне решавају озбиљне проблеме у друштву;
- Отклањају потенцијалне изворе сукоба, јер стварају стабилност и сигурност;
- Дефинишу односе моћи између друштвених група са различитим интересима; на тај начин штите слабије или дају полуге моћи искључиво једној групи или чак појединцима.

Према томе, да бисмо разумели институције, морамо разумети циљ или интерес који су њихови оснивачи имали на уму. Институције су сложени системи који решавају сложене проблеме. Оне су резултат процеса преговарања и конфликта, револуције или реформе. У демократијама, институционални развој је процес колективног учења који се одвија у оквиру процедуралних правила, с обзиром да се устав и морају мењати опрезно и одговорно.

Ученици схватају институције кроз стварање једне од њих

Ово кључно сагледавање – конструктивистичка димензија институционалног развоја – одражава се кроз кључни задатак ове наставне јединице. Ученици се суочавају са политичким проблемом и задатак им је да створе оквир правила за његово решавање. Постају свесни проблема са којима се суочавају креатори институција и умеју да анализирају Устав и законе своје земље, као и људска права, много оштријим оком, усредсређујући се на сврху институција, а не на изоловане делове правила и прописа.

Ова верзија 5. наставне јединице замишљена је као наставак 4. наставне јединице, али може се обрађивати и као посебна јединица која се састоји од четири лекције (види у наставку појединости у вези са овом опцијом). Обе варијанте постављају исти задатак и баве се истом темом. Проблем којим се ученици баве је како би заједница рибара требало на одржив начин да управља својим заједничким ресурсом, залихама рибе у језеру (за модел циљева одрживости видети радни материјал за ученике 4.2). Потребно је решити бар следећа четири проблема:

1. Како рибари могу избећи претерани излов и уништавање залиха рибе?
2. Како рибари могу остварити најбољи резултат?
3. Како да рибари постигну праведну расподелу прихода?
4. Како да рибари дугорочно остваре те циљеве, сада и у будућности?

Ученици знају кључ решења ових проблема Радни материјал за ученике 4.4 садржи бројке оптималног одрживог риболова (42 тоне). Рибарима је потребан систем правила који ће контролисати њихово поступање у остваривању тих циљева. Задатак ученика је да створе такав систем. Са ширег аспекта, могу да бирају између „државног“ или „уговорног“ приступа. Оба ова приступа имају предности и мане (видети радни материјал за ученике 5.2).

Оба приступа су у неким случајевима добро функционисала, док су у другим доживела

неуспех.¹⁴ Да бисмо видели да ли решење до којег су ученици дошли функционише или не, морамо га испитати, што подразумева неколико кругова рибарске игре (види 4. наставну јединицу) у додатку овој наставној јединици. Наставне јединице 4 и 5 се тако могу комбиновати, чинећи лабораторију за стварање институција и одрживо управљање ресурсима – што је фасцинантан пројекат, али одузима много времена.

Наставна јединица - модел који одражава стварност

Као и 4. наставна јединица, и ова јединица је замишљена као игра. Ученици завршавају 4. наставну јединицу са идејом како да реше проблем претераног излова рибе прихватањем циља који подразумева одрживост (видети радни материјал за ученике 4.2). Дискутовали су о томе која врста институционалног оквира би била примерена (4. час), али нису то питање дубље истражили. Ова верзија 5. наставне јединице је наставак рибарске игре, али са другачијим тежиштем: каква правила или закони највише одговарају рибарској заједници?

Наставна јединица 5 симулира процес стварања и договарања институционалног оквира за рибарску заједницу. Ученици зато поново преузимају улогу чланова рибарске заједнице, али са другачијим задатком. Они креирају систем правила. Код модела, комплексност је смањена како би се нагласили неки аспекти који су важни за проблем који је предмет проучавања, а ни ова игра није изузетак. Овде играчи не треба да брину о рибарењу и обезбеђивању средстава за живот. Нема спољашње силе која би ометала њихове дискусије. Модел игре ставља нагласак на стварање система правила. Као и у стварном животу, преговори могу пропасти – играчи можда неће постићи договор. У том смислу се критеријуми за успех политичких преговора и процеса учења у EDC/HRE разликују. Ученици могу много научити из неуспеха у постизању договора.

Улога наставника – руководицац игре и председавајући

Као руководицац игре, наставник има (чак) мању могућност учешћа него током рибарске игре. Он контролише време и тако структурира процес. Таква игра другачије не би могла да се спроведе у одељењима у којима се подучава ЕДЦ/ХРЕ. Наставник не сме да наводи ученике да донесу неку конкретну одлуку. Поступак одлучивања је отворен – може се догодити да не успе ако се ученици не могу договорити о оквиру, јер су могуће различите одлуке. Разлози због којих ученици доносе одређене одлуке једнако су занимљиви као и сам резултат.

Како искористити 5. наставну јединицу као посебну јединицу која обухвата четири лекције

Основна концепција наставне јединице остаје иста. Следеће измене омогућавају да се јединица обрађује као целина од четири лекције:

- Ученици наступају као саветници заједнице рибара, а не као грађани. Саветници формирају тимове који израђују системе правила, дискутују о њима и коначно се договарају о моделу који желе да предложе заједници.
- Први час је посвећен проучавању проблема. Ученици добијају пример једног рибарског конфликта (радни материјал за ученике 4.1 и решење проблема одрживости радни материјал 4.2, 4.4). Ученици зато треба да реше и тај проблем, али могу се усредсредити на питање о томе каква правила могу подстаћи, контролисати или чак присилити рибаре да подрже циљ одрживог рибарења. Ученици треба да се позабаве и питањем власништва.

Уз овакве измене, наставна јединица може пратити концепцију предложену за интегрисану верзију 5. наставне јединице.

¹⁴ Видети Elinor Ostrom, *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge University Press, 1990.

Развијање компетенција: повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику

Шта показује ова табела

Наслов овог приручника, „Учествовати у демократији“, истиче компетенције активних грађана у демократији. Табела у наставку показује потенцијалне синергијске ефекте између наставних јединица у овом приручнику. Она показује које се компетенције развијају у 5. наставној јединици (осенчени ред у табели). Дебље уоквирени стубац табеле односи се на компетенције политичког одлучивања и деловања – стубац је посебно означен због блиске повезаности тих компетенција са учествовањем у демократији. Доњи редови указују на повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику: које компетенције се развијају у овим наставним јединицама, а истовремено помажу ученицима у раду у оквиру 5. наставне јединице?

Како користити ову табелу

Наставници могу на различите начине користити ову табелу као алат за планирање часова EDC/HRE.

- Табела помаже наставницима који само неколико часова посвећују ЕДЦ/ХРЕ: наставник може изабрати само ову наставну јединицу, а изоставити остале, јер зна да се неке кључне компетенције развијају у одређеној мери и у овој јединици – на пример, анализирање проблема, оцењивање ефеката правила, истраживање важности личне одговорности.
- Ова табела помаже наставницима да искористе синергијске ефекте који ученицима омогућавају увежбавање важних компетенција више пута, у различитим контекстима који су на много начина повезани. У том случају наставник бира и комбинује неколико наставних јединица.

Наставне јединице	Димензије развијања компетенција			Ставови и вредности
	Политичка анализа и просуђивање	Методе и вештине	Политичко одлучивање и деловање	
5.Правила и закон	Основна концепција институционалних оквира и облици власништва	Тимски рад, управљање временом Поређење Доношење одлука	Друштвени уговор или договор о предлогу опције	Уважавање правила и закона ради цивилизовања конфликта
4. Конфликт	Непостојање правила доводи до сукоба		Савладавање неформалног окружења сукобљених интереса	
2.Одговорност	Подстицаји могу снажно утицати на наше понашање		Решавање дилема, утврђивање приоритета	Свест о последицама наших одлука
8.Слобода	Остваривање слободе тражи систем правила ради заштите слабијих	Расправљање, објашњавање нечијег става	Слобода и стварање оквира	Међусобно уважавање
6.Власт и политика	Правила и закони су важно оруђе за решавање проблема и конфликта		Компромис, покушаји и грешке у процесима одлучивања	

5. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Правила и закон – Каква правила су за нас најбоља?

Игра доношења одлука

Тема часа	Развијање компетенција/ циљеви учења	Задачи за ученике	Материјали и средства	Метода
1. и 2. час Зашто су заједници потребна правила?	Аналитичко размишљање, планирање задатака. Препознавање политичког проблема. Систем правила је институционална кичма заједнице. Хијерархија и умрежавање – два система правила; јавна и приватна својина.	Ученици стварају систем правила за своју заједницу. Ученици припремају своја излагања.	Радни материјали за ученике 5.1, 5.2, 5.4. Флипчарт и фломастери, графоскоп или радни материјал.	Игра доношења одлука. Рад на пројекту.
3. час Каква правила су за нас најбоља?	Аналитичко размишљање: поређење на основу критеријума. Просуђивање: избор критеријума и циљева. Ставови и вредности: међусобно уважавање. Ефикасност, контрола моћи, спровођење правила, изводљивост, правичност.	Ученици упоређују и оцењују своје предлоге. Домаћи задатак: ученици доносе одлуке о предлогу система и правилима за дискусију на скупу.	Радни материјали 5.3, 5.4. Флипчарт (или нешто слично).	Излагања. Дискусија.
4. час Конференција	Доношење одлуке. Компромис, оквирни консензус.	Ученици покушавају да донесу једногласну одлуку. Ученици размишљају о свом искуству.	Радни материјал за ученике 5.4-5.6.	Гласање. Наставниково предавање и дискусија.

1. и 2. час

Зашто су заједници потребна правила?

Правила су оруђе за решавање проблема

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Рад на пројекту (сарадња, управљање временом, самоконтрола у учењу, оријентисаност ка производу, решавање проблема). Аналитичко размишљање, планирање задатака, препознавање политичког проблема.
Циљ учења	Правила и закони су моћно оруђе утицаја и контроле над људским понашањем. Друштво без система правила може бити разорено неконтролисаним конфликтима између његових чланова. Систем правила је институционална кичма заједнице. Основни избори: хијерархија и умрежавање – два система правила; јавна и приватна својина.
Задачи за ученике	Ученици праве систем правила за своју заједницу.
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 5.1, 5.2, 5.4. Флипчарт и фломастери, фолије за графоскоп или радни материјал за ученике.
Метода	Игра доношења одлука, рад на пројекту.
Предвиђено време (1.час)	1. Наставник представља задатак. 20 мин.
	2. Ученици формирају групе и раде на свом пројекту. 20 мин.
Предвиђено време (2.час)	3. Ученици раде на пројекту. 40 мин.

Напомене

Правила игре следе принцип учења кроз задатке: ученици се суочавају са проблемом и морају пронаћи решење. Они знају фазе процеса и временски оквир и раде самостално.

Игра захтева од ученика да се врате својим улогама чланова заједнице и још једном постану играчи, до 4. часа. Међутим, сада ученици делују на другачијем нивоу размишљања и са новим задатком. Огроман временски притисак, који је постојао за време рибарске игре, више не представља проблем.

Њихов нови задатак је да створе систем правила. Тај задатак има политичку димензију: играчи морају донети одлуку јер заједница не може опстати без постојања правила. Ученици се упознају са политиком као практичним послом. Да би се избегла пристрасна решења, групе морају укључити припаднике свих рибарских села и узети у обзир различите ставове и искуства.

Наставник руководи игром. Ученици који су за то задужени од наставника добијају радни материјал. На почетку другог часа, наставник узима реч у трајању од пет минута.

Том приликом наставник дели нацрт правила за конференцију у оквиру 4. часа. Објашњавањем поступка пре конференције, 4. час ће тећи глатко и остаће довољно времена за фазу анализе која је јако важна у учењу које се заснива на решавању задатака. Ако ученици имају питања или предлоге за побољшање правила, могу их дати током другог часа и заједно са наставником одлучити како ће решити свако од тих питања.

Опис 1. часа

1. Наставник представља задатак

Ученици асоцијативним низањем идеја (*brainstorming*) износе искуства стечена у рибарској игри

Наставник их одмах укључује у рад подстичући их да се присете својих искустава у игрању рибарске игре:

1. Опишите проблеме са којима сте се суочили играјући рибарску игру.

Може се очекивати да ученици размишљају о циљевима одрживости. У зависности од тога о чему се дискутовало и од њиховог разумевања, ученици ће говорити и о тешкоћама око успостављања равнотеже између тих циљева и њиховог остваривања у дужем временском периоду. Могућ је широк спектар одговора. Ученици могу реаговати на одговоре других ученика, док наставник председава кругом у којем се дају почетне информације.

2. Реците своје мишљење о покушајима решавања ових проблема.

Ово питање обухвата све: циљеве играча, њихов начин комуницирања, њихову вољу и способност да сарађују, дубину разумевања проблема, коначни исход – успех или неуспех. Ако је потребно, наставник сужава фокус овог широког питања.

Може се очекивати да се ученици позабаве одсуством јасних правила. У зависности од њихових одлука, могуће је да су покушали да донесу таква правила.

Ученици могу и предлагати одређене приступе: правила захтевају државну власт или најбоље функционишу у малим мрежама са неформалним системом правила. Могу расправљати и о проблему приватног или јавног власништва над залихама рибе. Наставник записује ове коментаре јер се могу повезати са радним материјалом за ученике 5.2.

Наставник укратко описује задатак.

Уводно асоцијативно низање идеја (*brainstorming*) пружа контекст за задатак. Наставник објашњава да се рибарска заједница суочила са озбиљним проблемима због непостојања јасног система правила који би дефинисао начин, а можда и циљ деловања.

Искуство ученика у рибарској игри се може применити на општи план:

Не постоји људско друштво без конфликта.

Ниједно људско друштво неће преживети ако нема међусобне сарадње.

Ниједна заједница не може сарађивати, нити решавати своје конфликте на миран начин без институционалног оквира који поставља одређена правила.

Та правила се могу законски спроводити, али могућа су и алтернативна решења.

Ученици сада истражују каква правила су од највеће користи за заједницу. Враћају се улози припадника рибарске заједнице, али сада је игра другачија. Они наступају као креатори правила. Састављају правила у групама, упоређују их и оцењују и, на крају, на конференцији, гласају за систем који ће важити у њиховој рибарској заједници.

План доношења одлука

Ученици добијају радни материјал 5.1.

Наставник објашњава да је игра модел процеса политичког одлучивања – посебног процеса који се састоји од увођења основних правила, а не процеса који се догађа у већ успостављеним оквирима.

Игра се наставља до 4. часа, када ученици прекидају игру и анализирају стечено искуство.

Радни материјал 5.1 описује план рада и нуди информације о томе зашто је одабрана баш ова игра. У игри, као и у стварности, шта је то што чини добар оквир за заједницу је практично, а не академско питање. Ученици морају донести одлуку.

Наставник дели радни материјал за ученике 5.2 као водич кроз нека кључна питања која треба размотрити. Ако су ученици током асоцијативног низања идеја изнели неке аргументе који се могу повезати са радним материјалом, наставник им на то скреће пажњу.

Ако су ученици спремни да почну, формирају групе.

2. Ученици раде на пројекту (1. и 2. час)

Ученици формирају групе од по четири до шест чланова. Чланови рибарских посада редом уписују своја имена на листе на табли или флипчарту, тако да њихову рибарску посаду представља бар један члан сваке групе. Наставник објашњава да је важно узети у обзир различита искуства и гледишта све четири посаде. Наставник евидентира чланове група.

Чланови групе прво добијају основне задатке: 1-2 презентера, 1-2 записничара, руководиоца (председавајући) групе, члан групе задужен за материјал и време, контролор. Групе се састају за столовима који су удаљени један од другог што је могуће више. Члан групе задужен за материјал прикупља материјал за своју групу.

Ученици раде у групама у другој фази 1. часа и током 2. часа.

Имају слободу да планирају свој рад, укључујући и домаћи задатак.

Опис 2. часа

Ученици саопштавају своје кључне одлуке

На почетку 2. часа, наставник тражи од сваке групе да поднесе извештај о својим кључним одлукама – хијерархији или умрежавању – или мешовитом систему? Да ли треба да постоји приватно или јавно власништво над залихама рибе? Ако су две или више група донеле исте одлуке, наставник их подстиче да размене резултате у одређеном тренутку током часа. Таква размена ставова током расправе може да буде врло корисна, јер се слични модели могу спојити у један.

Групама које то желе треба омогућити да наставе самосталан рад.

Претходни договор о процедуралним правилима

Када наставник на почетку другог часа узме реч, поделиће ученицима радни материјал 5.4 и замолити групе да прочитају предлоге и одлуче да ли их прихватају. На крају часа, групе приступају гласању. Ако постоје примедбе или питања, ученици треба да их поставе у току часа.

Групе припремају своја излагања

Ученици задужени за материјал скупљају материјал за презентацију у оквиру лекције.

Наставник не интервенише ако нека група касни. Може подсетити групу да ученици морају имати спремна излагања пре него што почне трећи час, што им даје прилику да код куће

изврше последње припреме.

Наставник моли записничаре да припреме коначни нацрт, написан или одштампан на рачунару - који могу потписати сви припадници заједнице (види процедурална правила у радном материјалу за ученике 5.4).

3. час

Каква правила су за нас најбоља?

Ученици упоређују и оцењују своја решења

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Аналитичко размишљање: поређење на основу критеријума. Просуђивање: избор критеријума и циљева. Ставови и вредности: међусобно уважавање.
Циљ учења	Ефикасност, контрола моћи, спровођење правила, изводљивост, правичност.
Задачи за ученике	Ученици упоређују и оцењују своје нацрте предлога. Домаћи задатак: ученици доносе одлуке и правила у облику нацрта припремљеног за конференцију.
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 5.3, 5.4; флипчарт (или алтернативе).
Метода	Излагања. Расправа.
Предвиђено време	1. Ученици представљају своја решења. 20 мин.
	2. Ученици упоређују своје предлоге. 15 мин.
	3. Ученици добијају два домаћа задатка. 5 мин.

Напомене

Наставник може отприлике предвидети којим путем ће ученици кренути, али не више од тога. Резултати ученичког рада су за наставника нови исто као и за ученике. Они се баве тешким питањима која имају различите одговоре, као што показују прошли и садашњи политички системи. Припадници заједнице траже решење које највише одговара њиховим потребама. Договарају се о циљу, али могу имати различите идеје о томе како да га остваре.

Овај час је вежба демократске политичке културе.

Наставник треба да подстиче ученике да упореде и оцене аналитичку и практичну вредност својих предлога, а и сам би требало то да учини. Ученици треба да разумеју да је давање предности неком конкретном приступу институционалном систему често повезано са искуством и вредностима. Они нису отворени за расправу или разматрање. Ученике треба подстицати да их изразе у атмосфери међусобног уважавања. Да ли ће заједница на крају прихватити њихов предлог сасвим је друго питање.

Опис часа

1. Ученици представљају своја решења

Групе наизменично представљају своје предлоге. Сви ученици користе радни материјал 5.3 као алат за поређење.

Редослед излагања: групе код којих се неки од основних избора подударају излажу једна за другом јер се тако могу лакше упоредити. У том случају, врло брзо се јављају две основне алтернативе.

2. Ученици упоређују своје предлоге

Радни материјал за ученике 5.3 садржи критеријуме за упоређивање. Представљамо неколико могућих комбинација – али ученици ће својом креативношћу доћи и до другачијих резултата!

А. Основе

	Модел 1	Модел 2	Модел 3	Модел 4
Модел управљања	Државна власт	Државна власт	Умрежавање	Мешовити модел
Облик својине	Јавна својина	Приватна својина	Јавна својина	Приватна својина
Тенденција	Централизована планска економија или „зелена диктатура“	Тржишно такмичење (капитализам) + „јака држава“ (западни модел)	Кантонални модел, независна задруга	Полу-независна задруга; правила о испоруци вишка рибе задрузи

Б. Правила

Не постоји јасна повезаност појединих модела и правила. Могуће су различите комбинације. Нека од најважнијих питања поменута су у радном материјалу 5.3:

Да ли је дефинисан циљ?

Ко има моћ да доноси одлуке?

Постоје ли алати за спровођење правила?

Да ли су укључене мере против злоупотребе моћи?

...

3. Ученици дискутују о нацртима

Ученици у расправи примењују своје критеријуме на моделе. Вероватно ће дати предност моделима чији је основни приступ исти као и код њиховог модела, па ће се расправљати о разлозима својих избора. Међутим, постоје неки критеријуми према којима се могу оцењивати сви модели. Ако се ученици не осврну на њих, то може учинити наставник:

Циљ који се односи на одрживост: да ли нацрт предлога обезбеђује подршку рибарима у остваривању циља одрживости? (Видети радни материјал за ученике 4.1.)

Изводљивост: да ли је систем правила довољно једноставан да би био разумљив и применљив у пракси?

Праведност: да ли су правила праведна?

Демократија и људска права: да ли правила задовољавају стандарде демократије и људских права?

Легитимност: једногласна одлука о систему правила је веома пожељна. Да ли се припадници заједнице могу договорити око једног система правила?

4. Домаћи задатак: ученици доносе одлуку

Наставник дискусију приводи крају неколико минута пре завршетка часа. Његова улога је да руководи игром и објасни ученицима да ће се на последњем часу припадници заједнице састати да би усвојили оквир правила.

Ученици треба да припреме два задатка за конференцију:

Задатак бр. 1: изабрати нацрт правила

Нема више времена за исцрпну дискусију. Због тога, за домаћи задатак, ученици треба да донесу одлуку. Одлуку морају донети, па због тога морају бити спремни на компромис. Боље је имати оквир који испуњава неке од кључних критеријума него наставити без било каквог оквира.

Ученици могу дати предност неким основним концепцијама или критеријумима и на тај начин направити избор.

Треба да припреме кратку изјаву којом ће убедити остале припаднике заједнице да прихвате њихов најбољи модел.

Задатак бр. 2: прихватити или модификовати процедурална правила за конференцију

Наставник објашњава:

Не само заједница сама, већ и важан састанак као што је конференција заједнице захтевају систем правила. Припадници заједнице се морају договорити о тим правилима пре почетка конференције. Ако нема претходног договора, може доћи до компликованих ситуација у случају да се чланови не могу договорити око гласања или пребројавања гласова.

Радни материјал за ученике 5.4 садржи нацрт процедуралних правила. Она ће бити прва на дневном реду јер ће се одмах примењивати. Ученици зато морају прво формирати своје мишљење: да ли прихватају нацрт онакав какав јесте, или желе да га промене?

4. час

Конференција

Чланови заједнице се договарају о систему правила

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Доношење одлуке.
Циљ учења	Компромис, консензус око система правила.
Задачи за ученике	Ученици покушавају да донесу једногласну одлуку. Ученици анализирају своје искуство.
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 5.4-5.6.
Метода	Гласање. Наставничко предавање и дискусија.
Предвиђено време	1. Ученици одржавају конференцију. 20 мин.
	2. Ученици анализирају своје искуство. 20 мин.

Напомене

За ученике, конференција о конституисању оснивача је, на неки начин, вежба учешћа у демократији. Ученици су у улози доносилаца устава. И сама конференција захтева систем правила који ученици морају усвојити пре њеног почетка. Дајући структуру процедуре, ученици могу преузети потпуну одговорност, укључујући и председавање конференцијом.

Учење кроз решавање задатака увек захтева анализу. Ученици могу учити кроз рад само ако размишљају о оном што раде, или што су урадили. Због чега је то важно? Током фазе анализе, стичу се кључна сазнања. Ученици схватају шта се може генерализовати. У овој наставној теми, ученици уче због чега је заједницама потребан институционални оквир да би преживеле и о којим проблемима и ризицима треба водити рачуна када се носиоцима власти да моћ.

Када је реч о овој наставној јединици, предлажемо да наставник одржи кратко предавање како би истакао ово богатство сазнања. Ученици изражавају своје реакције на предавање кроз дискусију и повратне информације у упитнику.

Опис часа

Распоред седења у учионици

Током оба дела часа – конференцији и анализи – ученици седе у кругу, без школских клупа, или су клупе постављене у четвороугао. Председавајући седи за катедром, близу табле или

флипчарта.

1. Ученици одржавају конференцију

Ученици одржавају конференцију у складу са правилима о којима су се договорили. Наставник посматра и слуша. Наставник не треба ни на који начин да интервенише, осим ако ученици не наиђу на озбиљније проблеме (нпр. неспоразум око примене правила), што не треба очекивати.

Наставник прати ученике у игрању њихових улога. Користи прилику да наставак лекције прилагоди искуству ученика.

2. Ученици анализирају стечено искуство

Наставник у свом предавању даје сажет приказ 4. и 5. наставне јединице

Ученици добијају радни материјал 5.5 пре предавања. У свом предавању, наставник говори о оном што се догодило током протекле две игре, рибарске игре и игре доношења одлука. Оне су показале историјски процес током кога се друштво развија у заједницу која има свој систем правила. У зависности од одлуке донете на конференцији, друштво у овој фази оснива државу са Уставом и јасно дефинисаним законодавним овлашћењима и начином спровођења закона, или припадници заједнице бирају приступ умрежавања, чији могући циљ је избегавање злоупотребе моћи. Наставник прилагођава своје предавање резултатима игре. Поред тога, ученици су покушали да превазиђу узрок непрестаних сукоба у заједници рибара дефинисањем политике одрживости.

Ово је у основи процес модернизације. Игре су указале на важну паралелу са друштвеном и историјском реалношћу, али и значајне разлике (види закључке).

Реакције ученика на предавање

Овакво предавање нуди ученицима материјал за размишљање. Захваљујући игри, познате су им све чињенице. Оно што је ново и важно за фазу анализе је оно што се може генерализовати и применити на друге проблеме и задатке.

Ученици могу постављати питања која олакшавају разумевање и давати своје коментаре – да ли се слажу или не слажу.

Могу постављати питања о стварима које их занимају. То отвара могућности наставнику и ученицима да заједно планирају наредне часове и наставне јединице. На пример, шта се може обрађивати у другим наставним јединицама овог приручника? Шта се може повезати са захтевима наставног плана и програма? Колико времена имају на располагању? Да ли ученике занима неки истраживачки задатак?

Можда ће ученици предложити понављање рибарске игре – понављање неколико кругова уз примену нивоа анализе и разумевања који су сада већ достигли.

Ученици пружају личне повратне информације

Наставник ученицима дели радни материјал 5.6. То је упитник који ученицима помаже да се осврну на процес учења кроз који су прошли. Њихови одговори садрже важне информације које наставнику помажу да побољша свој будући рад. Ако ученици имају портфолио, упитник треба да постане његов саставни део.

Ако наставник жели да чита упитнике, неки ученици ће можда радије одговарати анонимно.

6. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА

Власт и политика

Средњошколски ниво образовања

Модел политичког циклуса Решавање проблема у демократској заједници

6. 1 „Наш најхитнији проблем је ...”

Дискусија о утврђивању политичког програма

6. 2 Политика – како демократска заједница решава своје проблеме

Модел политичког циклуса

6. 3 Примена модела политичког циклуса

Истраживачки задатак

6. 4 Како можемо учествовати?

Политички циклус као алат за политичко учешће

6. 5 Повратне информације (изборно)

6. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Власт и политика

Модел политичког циклуса

Решавање проблема у демократској заједници

Увод за наставнике

Две димензије политике

Политика, према класичној дефиницији Макса Вебера, има две димензије: она је, с једне стране, тежња и борба за моћ, а с друге, снажно и лагано, „бушење тврдих дасака са страшћу и мером истовремено.”¹⁵ Ово поређење симболизује покушај решавања политичких проблема. Те проблеме треба решавати због тога што су хитни и утичу на друштво у целини, па су због тога сложени и тешки.

У овој наставној јединици основна тема је како се „бушење тврдих дасака“ одвија и како грађани који желе да учествују у демократији могу учествовати у доношењу одлука о томе који проблеми заслужују првенство и који су најбољи начини њиховог решавања.

Модел политичког циклуса

Ученици уче како да употребе алат којим се описују и најлакше разумеју процеси доношења политичких одлука – модел политичког циклуса (видети радни материјал за ученике 6.1). Политика је процес дефинисања проблема, а затим расправљања о њима и избора и спровођења најбољих решења. Јавно мњење и реакције личности и група чији су интереси у питању указују да ли ће изабрана решења бити најбољи одговор на њихове проблеме и бити прихваћена. Ако је покушај решавања проблема успео, завршен је политички циклус (крај одређене политике); ако није успео, циклус почиње изнова. У неким случајевима, решавање једног проблема ствара нове проблеме које је сада потребно решавати у новом политичком циклусу.

Модел политичког циклуса наглашава важне видове политичког одлучивања у демократским системима:

- хеуристички (конструктивистички) концепт политичких проблема и заједничко добро;
- компетитивно окружење; у плуралистичким друштвима, политички аргументи су често повезани са интересима;
- политичко одлучивање као процес колективног учења; непостојање свезнајућих играча (као што су вође или странке са идеологијом спаса);
- снажан утицај јавног мњења и медијског извештавања; могућност да грађани и интересне групе интервенишу и учествују.

Како модел функционише – шта показује, а шта изоставља

Политички циклус је модел – нацрт који функционише као географска карта. Он показује много тога и пружа логику разумевања. Модели се често користе у образовању и науци јер без њих бисмо јако мало тога разумели у овом сложеном свету.

¹⁵ Maks Weber, *Politik als Beruf*, Reclam: Stuttgart, 1997, стр. 82.

Приручник за ученике садржи материјале који су организовани као модели: радни материјал за ученике:

1.2 Три опције које обликују нашу будућност;

3.4 Како се демократски политички систем односи према разноликости и плурализму?

3.5 Појам заједничког добра;

3.6 Мапа друштвених подела и политичких странака;

Мапа никада није у потпуности одраз предела који представља – мапа много тога приказује, али само због тога што много тога и изоставља. Мапу која би све приказивала не би нико разумео јер би била превише компликована. Исто важи и за моделе као што је политички циклус. Ни овај модел не би требало да поистовећујемо са стварношћу. Његов фокус је процес политичког одлучивања – „полагано бушење тврдох дасака“ – а мање пажње посвећује другој димензији политике, тежњи и борби за остваривање моћи и утицаја.¹⁶

У демократским системима, две димензије политике су повезане: доносиоци политичких одлука се хватају у коштац са тешким проблемима, али и међусобно, као политички супарници. У моделу политичког циклуса, фаза утврђивања програма показује како обе ове димензије иду заједно. Утврђивање нечијег схватања политичког проблема који је на дневном реду је питање моћи и утицаја.

Ево једног примера. Једна гупа људи тврди, „Порези су превисоки, они одвраћају улагаче“, док друга тврди, „Порези су прениски будући да су образовање и социјална заштита недовољно финансирани.“ Иза сваке дефиниције проблема опорезивања стоје интереси и основна политичка становишта, а решења подразумевају супротне ставове: смањивање порезе за оне са већим приходима – или њихово повећавање. Прва дефиниција је неолиберална, а друга социјалдемократска (видети радни материјал за ученике 3.6).

Грађани треба да познају обе дефиниције. Модел политичког циклуса је алат који грађанима помаже да препознају и оцене напоре доносилаца политичких одлука да реше друштвене проблеме.

Могућности учења уз помоћ модела политичког циклуса

Могућности ове наставне јединице у развијању компетенција укључују следеће:

Компетенције анализе и просуђивања:

- Ученици уче како могу постати активни корисници медијских информација.
- Развијају критичност при расправљању о проблемима који су на дневном реду, или су у различитим фазама политичког одлучивања.
- Ученици цене важност постизања компромиса око различитих интереса (хеуристички концепти политичких проблема и заједничког добра).

Компетенције политичког учешћа:

Ученици могу препознати фазе процеса политичког одлучивања у којима могу учествовати и вршити утицај (фазе пре и после одлуке).

Дидактички оквир наставне јединице

Ученици се упознају са моделом политичког циклуса као алатом и примењују га у истраживачком пројекту. На последњем часу, ученици међусобно размењују и анализирају своја сазнања и рад на пројекту. Први час пружа напредну организацију која истиче кључни елемент

¹⁶ Упоредити материјал за наставнике 6.2.

политичког циклуса – питање утврђивања политичког програма. Ученици ће боље разумети модел пошто су прошли кроз симулацију расправе о стварању програма на часу. Наставна јединица омогућава висок степен активности ученика.

Ова наставна јединица нуди алат за анализу процеса политичког одлучивања, али не садржи конкретан случај за анализу. То омогућава, али и налаже наставнику и/или ученицима да изаберу одговарајућу тему. Критеријуми за избор теме укључују: релевантност, свеобухватност, доступност медијског извештавања. Неки актуелни случај се обрађује кроз почетне фазе модела политичког циклуса, али медијско извештавање је много доступније. Са друге стране, случај из прошлости такође даје увид у историју примене и оцену решења неког проблема. Уставни, законски и институционални оквир се такође морају узети у обзир.

Препоручује се изборни део часа намењен повратним информацијама ради оцењивања резултата учења и коришћења могућности учења које нуде повратне информације ученика – како за ученике тако и за наставнике. Међутим, за то треба издвојити пети час.

Развијање компетенција: повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику

Шта показује ова табела

Наслов овог приручника, „Учествовати у демократији“, истиче компетенције активних грађана у демократији. Табела у наставку показује потенцијалне синергијске ефекте између наставних јединица у овом приручнику. Она показује које се компетенције развијају у 6. наставној јединици (осенчени ред у табели). Дебље уоквирени стубац табеле односи се на компетенције политичког одлучивања и деловања – стубац је посебно означен због блиске повезаности тих компетенција са учествовањем у демократији. Доњи редови указују на повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику: које компетенције се развијају у овим наставним јединицама, а истовремено помажу ученицима у раду у оквиру 6. наставне јединице?

Како користити ову табелу

Наставници могу на различите начине користити ову табелу као алат за планирање часова ЕДЦ/ХРЕ.

- Табела помаже наставницима који само неколико часова посвећују ЕДЦ/ХРЕ: наставник може изабрати само ову наставну јединицу, а изоставити остале, јер зна да се неке кључне компетенције развијају у одређеној мери и у овој јединици – на пример, анализирање проблема, оцењивање ефеката правила, истраживање важности личне одговорности.
- Ова табела помаже наставницима да искористе синергијске ефекте који ученицима омогућавају увежбавање важних компетенција више пута, у различитим контекстима који су на много начина повезани. У том случају наставник бира и комбинује неколико наставних јединица.

Наставне јединице	Димензије развијања компетенција			Ставови и вредности
	Политичка анализа и просуђивање	Методе и вештине	Политичко одлучивање и деловање	
6 Власт и политика	Јавна расправа и преговарање: остваривање људских права, суштина демократског одлучивања	Критеријуми за избор информација	Стратешки приступ интервенисању у процесима одлучивања	Уважавање преговарања и борбе различитих интереса
3 Разноликост и плурализам	Плурализам Борба различитих интереса Преговарање о заједничком добру Две димензије политике	Давање кратких изјава	Проналажење компромиса и договор око привременог концепта заједничког добра	Међусобно уважавање
4 Конфликт	Појам политичког проблема		Препознавање проблема, покушај проналажења решења	
5 Правила и закон	Важност заједничког прихватања институционалног оквира, укључујући и политичку културу у демократским системима		Стварање институционалног оквира за мирне процесе одлучивања	Уважавање праведног проналажења компромиса
8 Слобода	Расправљање	Јавни говор	Промовисање идеја и интереса у јавности	Уважавање ненасилног начина решавања конфликта
9 Медији	Селекција програма и улога „вратара“ кроз медије и кориснике медија	Деконструкција информација трансформисаних кроз медије Критеријуми за избор информација	Прихватање перспективе медија: као вратара: дефинисање политичких проблема	

6. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Власт и политика – Модел политичког циклуса

Решавање проблема у демократској заједници

Тема часа	Развијање компетенција/ циљеви учења	Задаци за ученике	Материјали и ресурси	Метода
1. час “Наш најхитнији проблем је...”	Просуђивање: избор, објашњавање разлога. Учествовање: међусобно уважавање личног искуства, интереси и вредности. Политички проблем је питање, а не чињеница.	Ученици воде дискусију о утврђивању политичког програма.	Флипчарт и фломастери различитх боја, лепљива трака.	„Зид тишине” – рад у групама. Презентације и дискусија.
2. час Политика – како демократска заједница решава проблеме	Рад уз помоћ модела. Политика служи за решавање проблема који погађају заједницу.	Ученици примењују модел политичког циклуса на конкретне примере које су изабрали (истраживачки задатак).	Радни материјал за ученике 6.1 и 6.2. Флипчарт и фломастери. Новине.	Предавање. Рад у групама.
3. час Примена модела политичког циклуса (истраживачки задатак)	Анализа и просуђивање: Описивање и оцењивање процеса политичког одлучивања. Разумевање модела политичког циклуса.	Ученици примењују модел политичког циклуса на конкретан проблем.	Радни материјали за ученике 6.1 и 6.2. Новине.	Рад на пројекту.
4. час Како можемо учествовати?	Методе: презентације и слушање презентација. Учествовање: препознавање могућности политичког учешћа. Модел служи као алат за анализирање сложене целине.	Ученици информишу једни друге о својим резултатима. Ученици анализирају резултат и процес свог рада.	Радни материјал за ученике 6.2, са белешкама ученика.	Презентације на отвореном простору. Пленарна дискусија.

5. час Повратне информације (изборно)	Анализа личног процеса учења и развијања компетенција. Пружање конструктивних повратних информација. Анализа заједничке одговорности одељења и наставника за успех наставе ЕДЦ/ХРЕ.	Ученици анализирају свој рад (резултате и процес учења).	Радни материјал за ученике 6.3 (повратне информације ученика). Флипчарт и фломастери различитих боја. Један папир са флипчарта са увеличаним радним материјалом 6.3.	Индивидуални рад, пленарно излагање и дискусија.
--	---	---	--	--

1. час

„Наш најхитнији проблем је ...”

Дискусија о утврђивању политичког програма

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Просуђивање: избор, објашњавање разлога. Учествовање: међусобно уважавање личног искуства, интереса и вредности.
Циљ учења	Политички проблем је питање, а не чињеница. Хитан је и захтева деловање. Утиче на заједницу. Будући да се ради о различитим интересима, идеологијама и вредностима, питање је да ли проблем треба укључити у политички програм. У демократији, грађани који учествују у таквим дебатама остварују слободу мишљења и изражавања. Медији такође снажно утичу на утврђивање програма (слобода штампе).
Задачи за ученике	Ученици воде дискусију о утврђивању политичког програма.
Материјали и средства	Флипчарт и фломастери различитих боја, лепљива трака.
Метода	„Зид тишине“ – рад у групама. Презентације и расправа.
Предвиђено време	1. Зид тишине. 15 мин.
	2. Презентације. 10 мин.
	3. Анализа; увод у истраживачки задатак. 15 мин.

Напомене

„Зид тишине” је метода асоцијативног низања идеја (*brainstorming*) као подршка ученицима који су затворенији, или им је потребно мало више времена за размишљање пре него што одлуче да нешто кажу. Рад у тишини помаже да се ученици концентришу, па су њихове констатације занимљивије и смисленије. „Зид тишине“ је пример парадокса по коме строги систем правила подстиче слободу, уместо да је ограничава. Ученици делују у улози стручњака; не могу дати „нетачан” одговор на кључно питање.

Ученици у учионици симулирају јавну расправу о утврђивању политичког програма. Њихово искуство им помаже да боље разумеју модел политичког циклуса, с обзиром да је расправа о утврђивању програма прва фаза модела политичког циклуса.

Тако стварају материјал који могу опширније проучавати у оквиру истраживачког задатка (2. и 3. час). Конструктивистички приступ одговара конструктивистичкој методи дефинисања и решавања политичких проблема у демократијама јер је настао по узору на политички циклус.

Опис часа

1. „Зид тишине”¹⁷

Ученици су у групама од по пет чланова. Свака група седи у полукругу, окренута према флипчарту који се налази на зиду, и има два или три фломастера различитих боја. Ученици раде у тишини. У времену од 10 минута, сваки ученик даје свој минимални допринос једном изјавом. Он или она треба да доврши следећу реченицу:

„По мом мишљењу, наш најхитнији проблем је“

Ученици реагују на реченице или речи које су већ написане и могу писати колико желе и кад год то желе. Ако је потребно, група може добити још један лист папира са флипчарта. Ученици могу и повезивати изјаве користећи стрелице, црте и симболе као што су упитници и узвичници. Њихов плакат ће послужити као записник о расправи коју су водили.

Наставник са одређене удаљености прати дискусију. Не меша се и не учествује у тихој дебати, већ проверава да ли ученици поштују правила – посебно правило рада у тишини.

2. Презентација

По истеку времена предвиђеног за писање, плакати морају бити изложени тако да их сви ученици могу видети. Ученици се окупљају око плаката у два велика полукруга. Групе наизменично представљају своје плакате осталим ученицима. Сваки ученик бира реченицу која није његова/њена и прочита је разреду, укратко образлажући разлоге свог избора. Често се ученици усредсређују на једну или две изјаве. Расправа не треба да почне пре него што су говорили сви ученици из свих група.

Наставник записује изјаве ученика под заједничким насловом у табелу која се налази на табли или флипчарту, у зависности од идеја ученика. Ево једног примера:

Наш најхитнији проблем је...				
Економија	Безбедност	Околина	Друштво	...
Борба против незапослености	Аутомобилске несреће	Смањивање емисије CO ₂	Унапређење школа	...
Више радних места за младе		...	Подршка младим женама	
...			...	

Наставник може препустити овај задатак неком од ученика. Ученици који износе своја мишљења и остатак разреда учествују у избору нових категорија и одлучивању у коју ће рубрику унети сваку изјаву.

3. Анализа

„Зид тишине“ симулира утврђивање политичког програма. Дакле, чему по мишљењу ученика треба дати предност? Да ли се одељење слаже око избора проблема који заслужује приоритет? Табела помаже ученицима да одговоре на то питање. Она показује да ли ученици посебно истичу проблеме који се налазе у одређеној категорији и да ли се оно што је унето у табелу може повезати (види горњи стубац који се односи на економију).

Ученици можда неће бити спремни да се сложе око једног проблема. Да ли се морају сложити? То је питање о коме вреди размислити.

¹⁷ Извор: „Подучавање о демократији“, ЕДЦ/ХРЕ, Приручник IV, Издавачка делатност Савета Европе, Стразбур 2008, Задатак 7.1, стр. 62.

Са једне стране, ученици живе у слободној земљи. Могу изабрати било који проблем који сматрају важним и промовисати га у јавности. Са друге стране, ресурси су малобројни – то није само питање новца и средстава пореских обвезника, већ и времена и енергије и, на крају, пажње јавности. Многи људи се могу истовремено носити само са ограниченим бројем проблема и брзо губе интересовање; неки медији служе и појачавају тенденцију ка „програму са само једним проблемом“.

Ученици могу сматрати и да је овакав процес утврђивања програма неправедан, па можда чак и „глуп“ јер проблеми које сматрају важним нису успели да привуку пажњу јавности коју заслужују. Ко исправља ове „погрешне“ одлуке?

Одговор је – сами ученици, ако сматрају да се нешто мора предузети. На неки начин, они организују странке са различитим циљевима и вредностима („идеологијама“), које су стални учесници у расправама о утврђивању програма (нпр. радници, стручњаци за заштиту околине, активисти за заштиту права мањина).

Ова расправа отвара занимљив пут ка схватању циља који странке испуњавају. Види предлог додатног истраживачког задатка на крају овог поглавља.

4. Истраживачки задатак

Када је ово утврђено, ученици могу следити пут сопствених интересовања. Наставник обавештава ученике да имају могућност да детаљно проучавају проблем који сами изаберу. Да би припремили истраживачки задатак, ученици треба да прикупе материјале из штампаних или електронских медија о проблему који су одабрали. Треба не само да траже расправе о утврђивању програма, већ и да скупе све информације које могу пронаћи о одлукама које су донете или спроведене, статистичке податке, изјаве политичких странака, лобиста, НВО, итд.

2. час

Политика – како демократска заједница решава своје проблеме Модел политичког циклуса

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Анализа: рад на основу модела.
Циљ учења	Политика служи решавању проблема који погађају заједницу.
Задачи за ученике	Ученици примењују модел политичког циклуса на конкретне примере по свом избору.
Материјали и средства	Флипчарт и фломастери. Новине. Радни материјал за ученике 6.1 и 6.2.
Метода	Предавање, рад у групама.
Предвиђено време	1. Предавање и питања. 15 мин.
	2. Састављање група за истраживачки задатак. 10 мин.
	3. Истраживачки задатак. 15 мин.

1. Предавање и питања

Наставник упознаје ученике са моделом политичког циклуса. Ученици имају већ потребна сазнања о почетној фази циклуса и утврђивању програма и спремни су за питање о томе шта се догађа када је проблем привукао пажњу јавности.

Наставник укратко говори о томе шта се све уклапа у тај контекст (повезујући подучавање и конструктивистичко учење). Ученици ће информације применити у опсежном истраживачком задатку који следи. Наставник дели радне материјале за ученике 6.1 и 6.2 пре почетка предавања. Оба материјала треба да буду изложена на флипчарту или пројектору како би наставник током предавања могао на њих да упућује ученике.

Апстрактни модел је лакше разумети ако га повежемо са конкретним примером. То најбоље функционише ако наставник изабере проблем о коме су ученици расправљали у претходној лекцији. Друга могућност је да наставник изабере причу, макар и измишљену, и то унапред припреми. Демонстрације ради, овде наводимо уводно предавање о проблему смањења броја аутомобилских несрећа (види 1. час, табелу изјава ученика).

Пре него што крену у појединости, слушаоци треба да имају потпуну општу слику. Ученици прегледају радни материјал 6.1. Објашњење наставника обухвата следеће напомене:

- Овај дијаграм је модел процеса политичког одлучивања. Он приказује различите фазе тог процеса. Процес почиње при врху – *дебата* о томе шта се сматра „*проблемом*“. То је дебата о утврђивању програма којом смо се бавили на претходном часу. Када је неки проблем постао део програма, почиње дебата о његовом одговарајућем решењу.
- Исход ове дебате је *одлука* – на пример закон, или нека конкретна радња.

- Одлука се потом *примењује* – почиње да се спроводи. Она сада производи ефекте. На пример, нови закон почиње да се примењује, или се гради нова болница.
- Људи ускоро формирају своје *мишљење*. Да ли се слажу са том одлуком сада када могу видети њен резултат? На пример, да ли она служи њиховим интересима?
- Пре или касније, долази до *реакција*. То могу бити пријатељски или критички осврти у медијима, изјаве политичара, или протести.
- Реакције могу довести до *нове расправе* о томе које *проблеме* би требало укључити у политички програм. Можда неки људи сматрају да првобитни проблем никада није ни био решен, а можда су се ствари и погоршале. Или су предузете мере произвеле неке пратеће ефекте који су довели до нових проблема. Политика се догађа у циклусима; неки проблеми се стално морају решавати, а нека решења се морају побољшавати. Дакле, циклус показује да је политика врло практичан посао, који се одвија према обрасцу покушај - грешка.
- Међутим, могуће је и да процес буде *окончан* (крај одређене политике). Можда је одлука била добра и проблем је решен – или проблему није посвећена довољна пажња да би се обезбедили даљи политички напори.

Ученици могу постављати питања о стварима које нису сасвим разумели. Наставник треба да одлучи која питања је најбоље решити одмах, а на која је боље одговорити пошто се прво наведе конкретан пример.

У другом кораку, наставник даје пример да би илустровао модел. Овде има доста понављања, што доприноси јасноћи и разумевању. Категорије су повезане са кључним питањима и појединостима. Радни материјал за ученике 6.2 поткрепљује предавање.

Као пример се наводи један измишљени случај. Упућује на пример са 1. часа – проблем смањивања броја аутомобилских несрећа (види материјал за наставнике 6.1, који се заснива на радном материјалу за ученике 6.2).

Ако је потребно, ученици постављају додатна питања, а наставник та питања може пренети целом одељењу. На тај начин, наставник сазнаје да ли су ученици у одељењу разумели поруку предавања. Ученици ће можда бити изненађени бројем аргумената, дискусијом и „егоистичним“ начином на који протагонисти промовишу конкретне интересе. Наставник наглашава да је залагање за туђе интересе битно у демократији, и то тако да се нечији ставови чују како би се на тај начин створила шанса да се они узму у обзир приликом доношења одлука. У неким случајевима се проналази компромис.

2. Формирање група за истраживачки задатак

Дискусију не треба настављати. За то ће бити времена на последњем часу. Наставник одлучује заједно са ученицима која питања желе да обрађују. Материјал који су прикупили има функцију смерница – о којим питањима се расправља? Које одлуке су донете недавно?

Ученици формирају групе од два до четири ученика. Они треба да припреме своје презентације за четврти час. Своје резултате представљају у радном материјалу за ученике 6.2 који ће бити умножен и подељен разреду.

Ученицима су потребни критеријуми за избор проблема:

Приступ информацијама: о актуелним процесима одлучивања, ученици ће пронаћи много информација у новинама и на интернету. Са друге стране, будући да је циклус непотпун, моћи ће обрадити само прве фазе, нпр. до одлуке или спровођења. Према томе, прагматични приступ би био прегледати новине које су изашле у последњих неколико недеља и изабрати оно што је постало део политичког програма.

Лични интерес: Ученици бирају проблем који сматрају посебно хитним. Могу се позвати на „зид тишине“ са првог часа. Међутим, морају схватити да се приступ информацијама овде може показати као тежи.

3. Истраживачки задатак

Током остатка 2. часа и целог 3. часа ученици истражују. Самостално планирају свој рад.

3. час

Примена модела политичког циклуса

Истраживачки задатак

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Методе: рад на пројекту. Политичка анализа и просуђивање: описивање и оцењивање процеса политичког одлучивања. Учествовање и деловање: одговорност, остваривање слободе .
Циљ учења	Ученици разумеју модел политичког циклуса и могу га применити на сваку информацију о политичком одлучивању.
Задачи за ученике	Ученици примењују модел политичког циклуса на конкретном проблему.
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 6.1 и 6.2. Новине.
Метода	Рад на пројекту.
Предвиђено време	1.Групни рад. 35 мин.
	2. Извештавање. 5 мин.

Овај час је посвећен раду у групи. Ученици су самостални и одговарају за свој рад. Од њих се очекује да прикупе све потребне информације.

Наставник може одлучити да помогне групама тако што ће им обезбедити неке изворе информација, нпр. статистику, школске уџбенике, копије Устава или приступ интернету.

Наставник посматра ученике док раде; њихове предности и слабе стране током рада без наставникове помоћи – као што ће то бити случај када заврше школу - указују на њихове потребе у развијању вештина.

Наставник позива ученике да учествују у кратком давању извештаја у пленарном делу. Наставник и ученици планирају презентације на следећем часу; ако група није завршила задатак, на ученицима је да пронађу решење проблема.

Група прво треба да објасни због чега сматра да није „завршила“. Да ли имају додатне информације које још нису прочитали? Или нису задовољни због премало доступних информација?

Најбоље решење је препустити групи да реши проблем. То изгледа компликовано, али је врло слично ситуацијама у стварном животу. Могућности за учење које се пружају ученицима су важније од грешака током њиховог излагања. Повратне информације после четири часа су неопходне, па за то треба оставити довољно времена. Алтернативно решење би било да се ученицима да додатни час. Ова опција је боља ако већина ученика није завршила задатак.

4. час

Како можемо учествовати?

Политички циклус као алат за политичко учешће

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задаци за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Методе: давање и слушање презентација. Учествовање: препознавање могућности за политичко учествовање.
Циљ учења	Модел служи као алат за анализу дела сложене целине. Политика има две димензије: решавање проблема и борбу за моћ. Модел политичког циклуса ставља нагласак на прву димензију.
Задаци за ученике	Ученици једни другима дају извештаје о резултатима. Ученици анализирају процес и резултат свог рада.
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 6.2 са белешкама ученика.
Метода	Презентације на слободном простору у учионици, пленарна дискусија.
Предвиђено време	1. Презентације ученика. 15 мин.
	2. Дискусија и анализа 25 мин.

Опис часа

1. Презентације ученика

Час започињу ученици. Групе ученика седе у школским клупама које су постављене уз зид, остављајући тако празан простор у средини учионице. Свака група одређује по два говорника који се смењују представљајући своје групе. То омогућава свим ученицима да посете друге групе и стекну увид у њихове резултате.

Овакав децентрализован распоред омогућава да велики број ученика буде активан истовремено. Ниједан ученик на крају неће имати потпуну слику. То би захтевало много више времена, а информација би било превише да би ученици могли да их запамте.

Наставник се придружује ученицима и слуша, не поставља питања и не даје коментаре.

2. Расправа и анализа

Ученици се окупљају у пленарном делу. Седе у кругу или полукругу како би били окренути једни према другима.

Прво се ученици и наставник морају договорити о плану рада. Наставник предлаже да се усредсреде на модел политичког циклуса, а не на проблеме које су проучавали, а ученици би требало са тим да се сложе пре него што се настави час, као што је овде предложено.

Наставник поставља отворено питање, а потом даје реч ученицима:

„Шта је добро функционисало, а шта није функционисало
када сте модел политичког циклуса применили на конкретан
пример?”

Ученици одговарају у улози стручњака и осврћу се на своје искуство у истраживачком задатку. Могуће је да ће говорити о техничким проблемима, као што су прибављање информација или недостатак времена. Могу поменути аналитичке тешкоће, на пример, одлучивање о томе којој фази припада неки конкретан догађај: утврђивању програма, дебати о одлукама или реакцијама на исход неке одлуке. Могу изнети и своја размишљања о самом моделу, постављајући питање да ли он верно одражава стварност.

Није потребно коментисати и одговорати на свако питање које ученици покрену, али ученици и наставник то наравно могу учинити и у складу са тим планирати своје време.

Постоје најмање три кључне констатације које се тичу модела политичког циклуса, а заслужују да се о њима размисли (види материјал за наставнике 6.2). Наставник не треба обавезно све да их предочи; то је само једна од опција. Нека констатација може бити корисна као одговор на коментаре ученика. У противном, наставник бира једну или више њих, као кратак допринос закључку дискусије.

5. час

Повратне информације (изборно)

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Анализа личног процес учења и развијања компетенција. Давање конструктивних повратних информација. Анализа заједничке одговорности ученика и наставника за успех наставе ЕДЦ/ХРЕ.
Циљ учења	Повратне информације су важан алат за унапређење процеса подучавања и учења.
Задачи за ученике	Ученици анализирају свој рад (исход и процес учења).
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 6.3 (повратне информације ученика). Флипчарт са фломастерима различитих боја. Један лист папира са флипчарта са великом копијом радног материјала за ученике 6.3.
Метода	Индивидуални рад, пленарно излагање и дискусија.
Предвиђено време	1. Индивидуалне повратне информације. 7 мин.
	2. Пленарно излагање и резултат повратних информација. 13 мин.
	3. Завршна дискусија. 20 мин.

Напомене за наставника

Ова наставна јединица је изабрана као један од два примера у овом приручнику¹⁸ који показују како да користимо део часа у коме ученици дају повратне информације за оцењивања наставне јединице. Део са повратним информацијама није обавезан, али је веома користан.

Ученици дају повратне информације о свом раду на пројекту – нагласак сада стављају на процес наставе. Шта је било тешко, а шта је добро функционисало? Које вештине имају, а које би желели даље да развијају?

Давање повратних информација је корисно средство за процену резултата часова ЕДЦ/ХРЕ, међусобним упоређивањем ставова ученика, као и упоређивањем ставова ученика и наставника. Повратне информације захтевају време, али уложено време доноси позитивне резултате јер се може очекивати побољшање радне атмосфере и ефикасности планирања наставе. Део часа посвећен повратним информацијама састоји се од давања информација (1. и 2. корак) и завршне дискусије (3. корак).

¹⁸ Видети радни материјал за ученике 5.6 (за 4. и 5. наставну јединицу).

Опис часа

Поступак који следи препоручује се за рад са ученицима који нису навикли на давање повратних информација. Алтернативни поступак за одељења и наставнике који имају одговарајуће искуство са давањем повратних информација налази се у доњем тексту.

1. Појединачно давање повратних информација

Папир са флипчарта се налази на зиду или табли како би га сви ученици добро видели. Наставник објашњава циљ лекције: ученици се неће бавити новом темом, већ ће се повући, да тако кажемо, да сагледају резултате и ток самог процеса учења. Они треба искрено и поштено да одговоре на питања која се налазе у радном материјалу који ће добити. Не треба да напишу своје име.

У дискусији која следи, ученици и наставник анализирају повратне информације да би видели на који начин могу заједно побољшати резултате учења на часовима ЕДЦ/ХРЕ – задржавајући оно што је добро функционисало, а мењајући оно што није било толико успешно.

Сви ученици добијају по један примерак радног материјала 6.3. Наставник их упозорава да не смеју да гледају материјал других ученика - то није тест са низом очекиваних одговора.

Први део радног материјала састоји се од осам констатација о различитим видовима подучавања и учења – алат политичког циклуса, методе подучавања и учења, сарадња и интеракција са другим ученицима и са наставником. На питања се одговара стављањем тачке на мету за пикадо – тачка у центру (бр. 5) значи „у потпуности се слажем“, а тачка на спољашњем кругу (бр.1) значи „уопште се не слажем“.

У другом делу ученици могу унети своје личне утиске о „светлим тачкама“ и „неуспесима“ – шта је у овој наставној јединици било најзанимљивије и најважније, што ће због тога запамтити? А шта је било посебно незанимљиво, бескорисно или досадно, па ће због тога то брзо заборавити?

2. Пленарно представљање резултата повратних информација

Ученици раде у тишини. Тим од два ученика сакупља радне листиће и ставља их на флипчарт. Један ученик гласно чита резултате са мете за пикадо на сваком радном листићу, а други их уписује у велику мету која је нацртана на флипчарту. Ученик може тачно да израчуна укупни резултат тако што сабере резултате свих сектора мете и подели их са бројем ученика који су учествовали у задатаку.

Личне повратне информације (2. део) се такође гласно читају и уносе на два велика папира са флипчарта са леве и десне стране мете, где се на сваком налази наслов који се односи на питање за добијање повратне информације – нпр. шта ми је било посебно занимљиво/незанимљиво.

Алтернативни поступак

Овај поступак захтева доста времена, али ће олакшати рад оним ученицима којима је то први сусрет са задатком давања повратних информација. Директнија метода се може применити ако:

- ученици имају довољно искуства у пружању повратних информација;
- (важније) ученици могу веровати наставнику да неће кажњавати отворену критику, нпр. давањем лоших оцена или личним вербалним нападом;
- (још важније) ученици верују један другоме и поштују свачије различито мишљење и конкретно искуство у учењу.

1. корак: ученици један по један долазе пред флипчарт и директно уносе бодове. Не испуњавају радни материјал за ученике 6.3. Уместо тога, ученици добијају црвене и зелене траке папира (добар је и бели папир који је правилно означен) и уносе своје личне повратне изјаве. Оне се потом прикупљају и двочлани тимови ученика их представљају осталим ученицима. Најбоље је

да ученици сами излазе и гласно читају своје изјаве, коментаришући их ако желе.

Ове траке се лепе на флипчарт и сврставају у групе ако се у њима понавља исти аргумент. Поднаслови и кључне речи омогућавају организовање добијених повратних информација.

Основно правило током примања повратних информација: не дају се коментари, не дискутује се

Који год приступ прихватили, важи основно правило: изјаве се не коментаришу током фазе давања повратних информација. То би пореметило распоред рада јер би дискусија могла да започне прерано, па би на тај начин био занемарен принцип једнаких могућности за све ученике. Наставник председава овом фазом и адекватно реагује ако ученици дају коментаре, смеју се, или се ругају изјавама других ученика.

3. Завршна дискусија

Део часа који се састоји од давања повратних информација формира сопствени дневни ред, па се не могу дати савети о томе како организовати садржај. Ево неколико предлога за почетак дискусије, као помоћ ученицима приликом читања повратних порука.

Мета за пикадо:

- Која питања чине доминантну групу са изјавама слагања или неслагања? Зашто?
- Која питања указују на распон од једног до другог екстрема? Зашто?

Личне повратне поруке:

- Да ли постоје групе – изјаве које се понављају?

Завршна дискусија може се бавити следећим питањима:

- Које су добре стране наших часова ЕДЦ/ХРЕ? Да ли треба да наставимо да радимо на исти начин?
- Који су недостаци наших часова ЕДЦ/ХРЕ? Шта морамо променити или побољшати? На који начин?

(Следећа питања могу бити укључена као додатак радном материјалу 6.3).

- Каква је моја лична одговорност? Шта лично могу учинити како бих допринео нашем успеху?
- Шта бих ја лично волео/волела још да научим ? Какви задаци ме занимају, или ми највише помажу?

Ученици и наставник одлучују – можда чак и заједно – које резултате из дела који се односи на повратне информације могу искористити у будућем планирању часова. Једна од најважнијих ствари коју ученици – а можда и наставник – треба да схвате је да наставник и ученици, да би били успешни, зависе једни од других, као стручњаци и они који уче.

Материјал за наставнике 6.1

Илустрација модела политичког циклуса – како можемо смањити број аутомобилских несрећа?

Појмови и основна питања	Белешке
0. Тема Шта је проблем?	Како можемо смањити број аутомобилских несрећа?
1. Проблем Ко утврђује програм? Шта је проблем? Да ли се сви учесници слажу око дефинисања проблема?	Министар унутрашњих послова: више несрећа. Млади возачи – без искуства, непажљиви. Мушкарци различитих година – превише алкохола. Ауто-мото клуб: више аутомобила на путу; путарине се не користе за побољшање путне мреже. Стручњаци за заштиту околине: емисија CO ₂ је у порасту, залихе нафте се смањују и постају све скупље – подржати алтернативе аутомобилском транспорту.
2. Расправа Ко је укључен? Који су интереси и вредности учесника?	Сви се слажу да се број аутомобилских несрећа мора смањити. Међутим, у расправи се супротстављају различити интереси и циљеви: Министар жели да изврши притисак на непажљиве возаче. Возачи желе боље услове вожње. Стручњаци за заштиту околине су забринуте због глобалног загревања.
3. Одлука Какав је исход? Да ли је неким интересима дата предност – или је то компромисна одлука?	Влада је одлучила да донесе два закона: Веће казне за пребрзу вожњу, ниже вредности алко-теста; више контроле у саобраћају. Аутопутеви са четири траке треба да постану стандард у року од пет година.
4. Спровођење Како се одлука спроводи? Ко је укључен и одговоран? Да ли има проблема или сукоба?	Више саобраћајних контрола, посебно увече и викендом. Утврђен је план проширења и побољшања аутопутева, први такви путеви су у изградњи.
5. Мишљења Који појединци, учесници, групе итд. подржавају или критикују исход? Које су њихове вредности, идеологије и интереси?	Возачи подржавају план изградње, питање повећања контроле (више казни-више средстава?) Стручњаци за заштиту околине су дубоко разочарани. Протести у главном граду. Дискусија: основати нову зелену странку?
6. Реакције Како реагују? (појединачно, колективно) Која су њихова средства остваривања моћи и притиска?	Стручњаци за околину организују протесте у главном граду. Дискусија: основати нову зелену странку? Возачи камиона се жале због кашњења на аутопутевима. Министар објављује 15% пада броја несрећа у 12 месеци – тврди да успех потврђује исправност његове политике.

7. Нови проблем <i>или крај одређене политике</i> Да ли нова дебата почиње утврђивањем политичког програма? Да ли је то исти програм или нови о којем се још дискутује? <i>Или је одлука довела до решења које зауставља процес?</i>	Министар: није потребно предузимати нове кораке. Пратити развој, разговарати о ситуацији за 12 месеци. Стручњаци за заштиту околине: алармантно повећање емисије CO₂. Притужбе произвођача пива: пад продаје за 10%. Угрожена радна места. Индустрија тражи убрзану изградњу путева. ...
--	--

Материјал за наставнике 6.2

Кључне изјаве о моделу политичког циклуса

1. Политика има две димензије: решавање проблема и борбу за остваривање моћи. Политички циклус као модел ставља нагласак на прву димензију – решавање проблема. Друга димензија је такође укључена, тако што утврђивање програма зависи од притиска учесника. Међутим, главни задатак модела је да опише практичну страну политике – према речима Макса Вебера, „снажно и лагано бушење тврдих дасака са страшћу и мером истовремено“. То значи да пропагандни напори у борби за подршку гласача – укључујући личну критику политичких противника, популизам и стварање скандала – могу искривити слику, али их модел филтрира.
2. Овај модел нуди занимљив став о појму заједничког добра. У демократији, ниједан протагониста не зна шта је добро за све – то је велика разлика између демократије и диктатуре. Насупрот томе, морамо заједнички сазнавати, преговарати и борити се, расправљати и на крају постићи компромис. Ако грешимо, или је решење неправедно, убрзо ћемо то сазнати и морати да покушамо изнова. Отворено друштво захтева прагматични и конструктивистички приступ одговору на питање о заједничком добру.
3. Мапе, као и политички циклус, су модели. Они јасно приказују неке видове стварности, али то је могуће само изостављањем осталих. Модел политичког циклуса може послужити као мапа како би се одговорило на питање у којој фази ми као грађани можемо утицати и постићи да се наш глас чује. Ми нисмо чланови парламента или владе, нећемо учествовати у расправи о томе коју одлуку треба донети – то је страна **output**-а политичког система. Међутим, остале фазе приказују страну **input**-а, а ту можемо бити активни. Можемо коментарисати неку одлуку, подржати је или се побунити против ње, али у сваком случају можемо учествовати у расправама о утврђивању политичког програма. Политички програми не постоје случајно, њих је, као такве, потребно дефинисати и подржати (види тему 4. часа).

7. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА

Једнакост

Средњошколски ниво образовања

Владавина већине – праведна владавина?

Како можемо решити питање већине/мањине у демократији?

7.1 Већина увек влада – да ли је то у реду?

Пример проблема – модел

7.2 Како можемо помирити интересе већине и мањине?

Састављање статута микро-заједнице

7.3 Нацрт статута

Упоредивање идеја о институционалном систему за решавање проблема већине/мањине

7.4 Који је добар начин управљања демократском заједницом? Шта је праведно и шта функционише?

Проширење теме: истраживачки задатак

На који начин се проблем већине/мањине јавља у нашој земљи и како се он решава?

7. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Једнакост

Владавина већине – праведна владавина? Како можемо решити питање већине/мањине у демократији?

Увод за наставнике

У демократији одлучује већина, а мањина мора прихватити одлуку. Будући да су одлуке у демократским системима привремене и отворене за промене, мањина може прихватити чињеницу да је надгласана. Међутим, шта се догађа ако мањина постане „трајна мањина“ – ако стално бива надгласана? Критичари такву ситуацију називају „тиранијом већине“.

У овој наставној јединици је нагласак управо на том проблему, једном од кључних питања у демократским државама. Он тражи решење, јер је друштвена кохезија угрожена ако неке друштвене групе имају утисак да се њихови интереси стално занемарују.

Ученици анализирају пример спортског клуба у коме две групе, велика и мала, расправљају о томе како да троше буџет клуба. Проблем је једноставнији него у стварном животу, али суштина проблема је иста. Ученици покушавају да реше проблем писањем статута. Различити приступи су могући, а они се користе и приликом писања устава – давање права на аутономију мањини (савезни или кантонални модел) или успостављање стандарда људског достојанства и међусобног уважавања и људских права који ограничавају утицај одлука већине. Међутим, ниједан систем правила неће гарантовати праведно поступање према мањини и поштовање воље већине. Демократије зависе од културе одговорности и међусобног поштовања, односно од тога како се грађани својом слободном вољом односе једни према другима.

Због тога ученици, помоћу алата које су усвојили, стичу способност да боље разумеју начин решавања проблема већине/мањине у њиховој земљи. Истраживачки задатак се предлаже у виду проширења и примене.

Развијање компетенција: повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику

Шта показује ова табела

Наслов овог приручника, „Учествати у демократији“, истиче компетенције активних грађана у демократији. Табела у наставку показује потенцијалне синергијске ефекте између наставних јединица у овом приручнику. Она показује које се компетенције развијају у 7. наставној јединици (осенчени ред у табели). Дебље уоквирени стубац табеле односи се на компетенције политичког одлучивања и деловања – стубац је посебно означен због блиске повезаности тих компетенција са учествовањем у демократији. Доњи редови указују на повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику: које компетенције се развијају у овим наставним јединицама, а истовремено помажу ученицима у раду у оквиру 7. наставне јединице?

Како користити ову табелу

Наставници могу на различите начине користити ову табелу као алат за планирање часова ЕДЦ/ХРЕ.

- Табела помаже наставницима који само неколико часова посвећују ЕДЦ/ХРЕ: наставник може изабрати само ову наставну јединицу, а изоставити остале, јер зна да се неке кључне компетенције развијају у одређеној мери и у овој јединици – на пример, преузимање одговорности, анализа проблема, вештина преговарања.
- Ова табела помаже наставницима да искористе синергијске ефекте који ученицима омогућавају увежбавање важних компетенција више пута, у различитим контекстима који су на много начина повезани. У том случају наставник бира и комбинује неколико наставних јединица.

Наставне јединице	Димензије развијања компетенција			Ставови и
	Политичка анализа и просуђивање	Методе и вештине	Учествовање у демократији Политичко одлучивање и деловање	
7 Једнакост	Кључно питање коако довести у равнотежу права већинских и мањинских група у демократији Људска права штите мањине и појединце Савезни и кантонални институционални систем штите права мањина	Анализа и решавање политичких проблема	Излагање и расправљање о идејама и решењима Доношење одлуке	Међусобно уважавање
2 Одговорност				Међусобно уважавање
1 Идентитет			Доношење одлука и дефинисање приоритета	
4 Конфликт	Сукоб интереса			

5 Правила и закон	Институционални оквир у демократији подржава ненасилно решавање спорова.		Утврђивање институционалног оквира за решавање конфликта у друштву.	Уважавање мирног начина решавања
3 Разноликост и плурализам	Плуралистичко друштво се састоји од мањинских група са различитим интересима.		Преговарање.	

7. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Једнакост – владавина већине - праведна владавина?

Како можемо решити питање већине/мањине у демократији ?

Тема часа	Развијање компетенција/ циљеви учења	Задаци за ученике	Материјали и средства	Метода
1. час Већина увек влада – да ли је то у реду?	Анализа проблема. Проблем „упорне већине“.	Ученици препознају проблем „упорне већине“ и предлажу решења.	Радни материјал за ученике 7.1 (модел случаја), фломастери, флипчарт.	Индивидуални рад, рад у групама, пленарна дискусија.
2. час Како можемо помирити интересе већине и мањине?	Рад у тиму, управљање временом; решавање проблема. Правила, закони и устав су алати за решавање проблема и бављење узроцима сукоба у друштву. Они пружају основ власти и ауторитету. Међутим, могу послужити и појединим интересима.	Ученици састављају статут ради решавања питања већине/мањине у микро-заједници.	Радни материјал за ученике 7.1-7.3. Флипчарт и фломастери.	Рад у групама.
3. час Нацрт статута	Кратка излагања, упоређивање и оцењивање идеја и размишљања. Институционални систем укључује критеријуме као што су изводљивост, правичност и стабилност.	Ученици истражују критеријуме институционалног система. Дају излагања и упоређују своје идеје.	Радни материјал за ученике 7.4 Табела за презентације ученика (табла или флипчарт). Флипчарт. Листови папира А4. Фломастери. Лепак или лепљива трака.	Презентације у групама, пленарна дискусија.
4. час Који је добар начин управљања демократском заједницом?	Просуђивање: уравнотежити критеријуме. Дијалектика између демократије, правичности и ефикасности.	Ученици оцењују нацрт статута и објашњавају своје мишљење.	Табла или флипчарт.	Презентације, дискусија.
Проширење теме: Истраживачки задатак Проблем већине/мањине у нашој земљи	Рад.	Истраживачки задатак: 1. Примери надгласавања мањина. 2. Заштита мањина у нашем Уставу.	Устав; додатни материјал (штампани медији, статистика, интернет).	Индивидуални рад, рад у групама. Презентације пројекта.

1. час

Већина увек влада?

Пример проблема – модел

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.		
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.		
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.		
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.		
Листа материјала је помоћ у припреми часа.		
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.		
Развијање компетенција	Анализа проблема.	
Циљ учења	Проблем „упорне већине”: у демократском систему одлучује већина. Од мањине се очекује да прихвати начела и одлуке донете већином гласова. Али шта се догађа ако мањина стално бива надгласана?	
Задачи за ученике	Ученици препознају проблем „упорне већине“ и предлажу решења.	
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 7.1: пример проблема - модел (један примерак за сваког ученика), фломастери, флипчарт.	
Метода	Индивидуални рад, рад у групама, пленарна дискусија.	
Предвиђено време	1. Увод: представљање проблема.	15 мин.
	2. Постављање задатка.	20 мин.
	3. Рад у групама.	10 мин.

Напомене

Овај час уводи ученике у проблем између већине и мањине. У измишљеном случају, проблем је представљен на најједноставнији могући начин. Спортски клуб је основан као микро-заједница и састоји се од само две групе – једне велике и једне мале. Проблем који треба решити – како довести у равнотежу права већине и права мањине – то одговара ситуацији у друштву и политичкој заједници.

Опис часа

1. Увод: упознавање са проблемом

Наставник објашњава да час почиње једним примером. Он ученицима дели радни материјал 7.1, а један ученик гласно чита опис тог случаја. На почетку часа, овакав начин излагања више доприноси заједништву у одељењу него ако ученици сами у тишини читају опис.

Наставник поставља питање:

„О каквом проблему се овде ради?”

Тражи од ученика да неколико минута размишљају о том питању и напишу одговор. Овакав задатак ученицима који спорије размишљају (али обично врло темељно), као и онима који су интровертни, даје прилику да и они допринесу расправи.

У пленарном делу, ученици дају свој допринос, ослањајући се на своје белешке. Наставник слуша и подстиче ученике да тачно објасне своје идеје („активно слушање”). Пошто је 10-ак ученика изнело своје идеје, наставник бележи њихове кључне изјаве на табли. Треба очекивати да ће се ученици позвати на основно начело демократије, што иде у прилог већој групи, док се мања група може позвати на начело недискриминације (једнакост). Наставник повезује идеје које ученици износе са овим категоријама, што расправи даје структуру и чини је јаснијом:

Мала заједница: спортски клуб	
Проблем	Предложена решења
Повреда једнаких права. Осећај дискриминације (повреда једнаких права) Трајни победници и губитници („упорна већина“)	Мањински интереси се такође морају поштовати (компромис). Шахисти напуштају клуб (сценаро неуспеха)
Демократија је доведена у питање Већина одлучује – губитници се не слажу	Промена дефиниције већине

Ученици би требало да знају да овакав сукоб тражи неку врсту споразума. Излазак шахиста из клуба штетио би интересу свих чланова. На пример, сваки спорт би се суочио са додатним трошковима. Према томе, вреди уложити напор и пронаћи решење које ће бити у складу и са начелима демократије и са начелима једнакости.

2. Постављање задатка

а. Проблем

Ученици ће вероватно схватити да је овај пример конкретног проблема у ствари модел који показује какви проблеми постоје у друштву, па зато питање већине/мањине има политичку димензију. Проучавајући модел уместо стварности, проблем постаје јаснији, а задатак једноставнији. Резултати овог измишљеног модела могу се, уз помоћ конкретних података, применити – упоредити са стварном ситуацијом. Наставник истиче повезаност између описаног случаја и стварности, јер то објашњава сврху задатка.

Треба водити рачуна о два начела: **праведности и демократији**.

С једне стране, проблем већине/мањине треба решити праведно – мањина неће прихватити чињеницу да је увек надгласана и да се њени интереси и потребе занемарују. Са друге стране, демократија значи да већина с правом инсистира да на себе преузме доношење одлуке. Према томе, ученици морају саставити статут који ће објединити ова два начела.

Наставник ученицима дели радни материјал 7.2 и 7.3 и даје им довољно времена да у себи прочитају радни материјал 7.2. У кратком пленарном кругу, ученици повезују основне приступе назначене у радном материјалу 7.2 са идејама које су написане на табли.

б. Очекивано решење

Ученици морају знати шта се од њих очекује. У малим групама састављају нацрт статута који ће садржати правила за превазилажење сценарија „трајне мањине“ која стално бива надгласана. Могу укључити и правила о доношењу одлука, а можда и правила о расподели средстава. Ученици треба да буду свесни чињенице да је спортски клуб микро-заједница чији статут се може упоредити са уставом једне државе. Наставник и ученици користе радни материјал 7.3

како би, ако је потребно, разјаснили додатна питања у оквиру овог задатка.

в. Поступак

На крају, наставник објашњава техничке елементе задатка. Ученици формирају групе. Ученици који брину о материјалу треба да скупе фломастере и папире са флипчарта, а наставник обавештава оне који су задужени за мерење времена да воде рачуна о томе да групе буду спремне до краја другог часа.

Наставник је преписао листу основних питања из радног материјала 7.3 на флипчарт (види 3. час). Објашњава ученицима да ће се на основу тих основних питања оцењивати и упоређивати идеје ученика.

3. Рад у групама

Ученици формирају групе од четири до шест ученика. Користе преостало време после 1. часа и настављају са другим часом.

Наставник може позвати вође тимова на кратак састанак на крају часа, како би поднели извештаје о напредовању својих група.

2. час

Како можемо помирити интересе већине и мањине? Састављање статута микро-заједнице

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Рад у тиму, управљање временом. Решавање проблема.
Циљ учења	Правила, закони и уставни су алати за решавање проблема и узрока конфликта у друштву. Они су и основ власти и ауторитета. Међутим, могу послужити и одређеним интересима.
Задачи за ученике	Ученици састављају статут ради решавања проблема већине/мањине у једној микро-заједници.
Материјали и средства	Флипчарт и фломастери. Радни материјал за ученике 7.1-7.3.
Метода	Рад у групама.
Предвиђено време	40 мин.

Опис часа

Ученици настављају рад у групама.

Наставник прати њихов рад, водећи рачуна о томе које методе и вештине добро користе, а где им је потребна вежба и додатна помоћ. Наставник може тражити и пружити повратне информације о томе како су ученици сарађивали приликом давања извештаја (4. час). Групе треба што више да раде самостално, а наставник ни у ком случају не би смео да интервенише ако ученици „погреше“. Ученици ће научити више ако им се да слобода и одговорност да сами откривају своје грешке, а ако је потребно, одељење ће исправити већину грешака у пленарном делу.

Наставник би такође требало да се суздржи од интервенисања ако група дође до „политички неприхватљивих“ решења, као на пример, пребацивање свих овлашћења за доношење одлука на једну особу („диктаторско решење“). Из тога произилазе занимљиве теме за расправу. Врло често ће ученици доводити у питање неразборито и неприхватљиво расуђивање. Наставник процењује напредак ученика у развијању компетенција и доноси закључке о њиховим потребама у процесу учења.

3. час

Нацрт статута

Упоредивање идеја о институционалном систему за решавање проблема већине / мањине

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.		
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.		
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.		
Задатак/задаци за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.		
Листа материјала је помоћ у припреми часа.		
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.		
Развијање компетенција	Кратка излагања, упоређивање и оцењивање идеја и закључака.	
Циљ учења	Институционални систем подразумева критеријуме као што су изводљивост, правичност и стабилност.	
Задаци за ученике	Ученици истражују критеријуме институционалног система. Дају презентације и упоређују идеје.	
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 7.4 Табела за ученичке презентације (табла или флипчарт). Пет листова папира формата А4 и фломастери за сваку групу; лепак или лепљива трака.	
Метода	Презентације у групама, пленарна дискусија.	
Предвиђено време	1. Презентације: састављање нацрта статута за спортски клуб.	30 мин.
	2. Поређење нацрта статута.	10 мин.

Напомене

На овом часу, највећи део времена за презентације припада ученицима. Групе имају могућност да изнесу своје ставове (учествовање) под условом да су припремиле своја излагања, а говорници се морају придржавати расположивог времена (ефикасност). Учествовање зависи од ефикасности. Ефикасан рад је предуслов за учешће у демократији. Због тога је у ЕДЦ/ХРЕ важно увежбавање методичких вештина.

Опис часа

1. Ученичке презентације

Наставник саопштава план рада: говорници група дају своје презентације и позивају се на основна питања из радног материјала 7.3. Ова питања се поново појављују у табели. Она се односе на критеријуме институционалног система – изводљивост, правичност, стабилност.

Наставник црта табелу на три листа папира са флипчарта или на таблу. Да би скратио време писања, наставник додаје листове папира формата А4 табели показујући кључна питања. То је

уједно приказ методе излагања коју ученици треба да користе.

Кључна питања	Група 1	Група 2	Група 3	Група 4	Поређење
Расподела средстава: како?					
Ко одлучује о расподели?					
Аутономија група?					
Недискрими-нација?					
...					

Свака група има највише шест минута за презентацију. Групе наизменично представљају своје резултате. Наставник води тај део часа. Ученици не би требало да почну дискусију пре него што су чули све презентације, али ученици који излажу би требало да објасне разлоге сугестија своје групе.

Наставник подстиче ученике који излажу да буду лицем окренути према одељењу и да, док говоре, не гледају искључиво у наставника.

Други члан тима је одговоран за бележење информација. Тај ученик записује кратке белешке на за то предвиђеном делу табле или, још боље, на флипчарту (могућа је и употреба пројектора). Ученици воде белешке на радним материјалима који су им подељени. Те белешке служе као материјал за дискусију у следећој лекцији.

Наставник подстиче ученике да објасне разлоге сугестија својих група.

2. Упоредивање нацрта статута

Ученици упоређују моделе пре него што их оцене. Док су групна излагања била организована вертикално, у колонама, као одговори на основна питања, ученици сада мењају угао посматрања и читају табелу хоризонтално, ред по ред, упоређујући одговоре група на конкретна питања. Наставник, који руководи овом фазом часа, у последњој колони бележи ученичка запажања.

Ученици воде сопствене белешке на радном материјалу 7.4.

3. Домаћи задатак – припремање материјала за дискусију

Наставник објашњава ученицима да следећи час треба они да започну. Који нацрт статута је по њиховом мишљењу најверљивији – и из којих разлога?

Радни материјал за ученике 7.4 нуди кључна питања за оцењивање статута, а ученицима уједно даје и упутства о томе како да их користе и објашњава њихову сврху у ЕДЦ/ХРЕ.

4. час

Који је добар начин управљања демократском заједницом? Шта је праведно и шта функционише?

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.		
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.		
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.		
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.		
Листа материјала је помоћ у припреми часа.		
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.		
Развијање компетенција	Просуђивање: довести критеријуме у равнотежу	
Циљ учења	Дијалектика између демократије, правичности и ефикасности.	
Задачи за ученике	Ученици оцењују нацрт статута и објашњавају своје закључке.	
Материјали и средства	Табла или флипчарт.	
Метода	Презентације, дискусија.	
Предвиђено време	1. Ученици размењују и представљају своје резултате.	20 мин.
	2. Дискусија.	10 мин.
	3. Закључак.	10 мин.

Напомене

Ученици међусобно размењују резултате и састављају заједничку изјаву („систем грудве снега“). Овакав приступ укључује све ученике, па тако избегавамо ситуацију у којој чујемо само неколицину, док је већина занемарена.

Опис часа

1. Ученици размењују и представљају своје резултате

Наставник прво тражи да ученици гласају за одређени статут (или ниједан) дизањем руку. Потом ученици који имају исто мишљење формирају групе од четири или пет чланова. Размењују резултате и састављају изјаву. Потом групе дају кратка објашњења о разлозима свог избора (види ✎ радни материјал за ученике 7.4).

2. Дискусија

Пошто су ученици гласали за различите статуте, они имају различите ставове о начину оцењивања модела својих група. У дискусији, критички се осврћу на избор других група.

Наставних руководи дискусијом. На крају дискусије, ученици још једном гласају. Да ли је нека група успела да убеди неку другу групу? Да ли већина ученика гласа за одређени статут?

3. Закључак

Наставник најављује циљ закључне фазе: ученици се осврћу на свој процес размишљања и његове резултате из другачије перспективе како би постали свесни његове важности.

Наставник поставља једно питање: на који начин овај пример малог спортског клуба подсећа на политику?

Ученици међусобно и са наставником размењују своја мишљења. Наставник слуша и наглашава идеје које су међусобно усклађене или супротстављене.

Наставник даје сажет преглед дискусије и додаје следеће:

У политици, дискусије о овако сложеним питањима нису академске, већ практичне. Свака заједница мора направити избор – потребан јој је статут као конституционални оквир. Према томе, после разматрања различитих мишљења и алтернатива са свим њиховим предностима и манама, треба донети одлуку – у идеалној ситуацији једногласну или одлуку што бројније већине. У политици, расправа о таквом питању одговара поступку доношења закона или чак изгласавања устава.

Додатак: истраживачки задатак

У овој наставној јединици ученици су усвојили модел за анализирање важног дела њиховог уставног и законског система, одговарајући на питање и о начину њиховог конституисања и спровођења у пракси. Они спроводе истраживање о следећим питањима:

1. Који су примери проблема већине/мањине у нашем друштву?
2. Проучавање конкретног проблема: на који начин наш Устав и закони решавају то конкретно питање?
3. Какав је наш став о његовом решењу?

3. део Учествовати у политици: Учествовати кроз комуникацију

8. наставна јединица: Слобода

Јавна расправа

Зашто слобода (говора) не функционише без строгих правила?

9. наставна јединица: Медији

Учествовање у демократији кроз медије

Креатори и корисници медија као „вратари“ и селектори програма

8. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Слобода

Средњошколски ниво образовања

Јавна расправа Зашто слобода (говора) не функционише без строгих правила?

8.1 Који проблеми нас интересују?

Ученици учествују у планирању дебате

8.2 Припрема за дебату

Кључни ставови и стратегије за дебату

8.3 Расправљамо – одлучујемо – подносимо извештај

Јавна расправа и одлучивање

8.4 Једна дебата - различите перспективе

Ученици анализирају дебату

8. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Слобода

Јавна расправа Зашто слобода (говора) не функционише без строгих правила?

Увод за наставнике

Зашто слобода (говора) не функционише без строгих правила?

Неким читаоцима би ово питање могло да се учини чудним. Уосталом, слобода значи да можемо говорити и радити оно што желимо. Демократија је систем за отворена, слободна друштва. Строга правила нас подсећају на нешто потпуно другачије – на пример, на ауторитарну власт. Дакле, која порука се крије иза овог питања? Укратко, слобода и једнакост иду заједно. Сви уживамо права слободе, али потребне су нам и једнаке шансе да их остваримо – због тога су нам потребна правила. У овој наставној јединици, ученици ће увидети важност тог принципа за учешће у демократији.

Зашто је у овој наставној јединици нагласак на дебати

Грађани који учествују у демократији учествују у различитим дискусијама и дебатама, а чинећи то, остварују своје људско право на слободу мишљења и изражавања. Јавна расправа је вештина која се може научити, па је због тога ученицима потребно да се оспособљавају у школи. Зато ученици уче како да воде дебату, а ова наставна јединица обрађује кључни појам слободе. Слобода говора и изражавања су овде посебно важне.

Шта ученици раде на часу посвећеном дебати?

У дебати учествује једанаест ученика. Постоје два дебатна тима од по пет ученика и председавајући. Остали ученици прате дебату, али и активно учествују. Три двочлана тима ученика пишу извештај о дебати и на последњем часу ове наставне јединице дају извештај одељењу. Остали ученици су слушаоци, а њихова улога је да оцене аргументе, одлуче која страна је на крају успела да их убеди и гласају о томе коју страну подржавају. Као и у политици, једна страна добија већину присталица.

Шта ће ученици научити у овој наставној јединици?

Дебата се одвија по строгим правилима, да би сваки ученик добио праведну и једнаку прилику да говори. Због тога председавајући прекида ученике који говоре дуже од предвиђеног времена. То правило је потребно јер штити право сваког говорника на слободно изражавање у оквиру прописаног времена. Према томе, слобода не функционише без строгих правила (види поднаслов ове наставне јединице). Без тог принципа, ниједан демократски систем не би функционисао, нити би људска права имала велики значај у животима људи.

Који је задатак наставника у овој наставној јединици?

У овој наставној јединици, ученици добијају много времена за самостални рад, како би увежбавали своју вештину вођења дебате и запажања, али и сносили одговорност за оно што чине. Часови 2-4. почињу идејама ученика. Када ученици самостално раде, наставникова улога је улога тренера: он посматра ученике да би утврдио шта раде добро, а које компетенције можда захтевају више пажње и увежбавања. Наставник им пружа подршку ако је затраже, али не би требало да им даје решења задатака.

Развијање компетенција: повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику

Шта показује ова табела

Наслов овог приручника, „Учествовати у демократији“, истиче компетенције активних грађана у демократији. Табела у наставку показује потенцијалне синергијске ефекте између наставних јединица у овом приручнику. Она показује које се компетенције развијају у 8. наставној јединици (осенчени ред у табели). Дебље уоквирени стубац табеле односи се на компетенције политичког одлучивања и деловања – стубац је посебно означен због блиске повезаности тих компетенција са учествовањем у демократији. Доњи редови указују на повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику: које компетенције се развијају у овим наставним јединицама, а истовремено помажу ученицима у раду у оквиру 8. наставне јединице?

Како користити ову табелу

Наставници могу на различите начине користити ову табелу као алат за планирање часова ЕДЦ/ХРЕ.

- Табела помаже наставницима који само неколико часова посвећују ЕДЦ/ХРЕ: наставник може изабрати само ову наставну јединицу, а изоставити остале, јер зна да се неке кључне компетенције развијају у одређеној мери и у овој јединици – на пример, анализа, рефлексивна употреба медија и одговорност.
- Ова табела помаже наставницима да искористе синергијске ефекте који ученицима омогућавају увежбавање важних компетенција више пута, у различитим контекстима који су на много начина повезани. У том случају наставник бира и комбинује неколико наставних јединица.

Наставне јединице	Димензије развијања компетенција			Ставови и вредности
	Политичка просуђивање	Методе и вештине	Учествовање у демократији Политичко одлучивање и деловање	
8 Слобода	Препознавање кључних изјава. Повезивање и рангирање аргумената; избор Анализа селективног конструисања стварности које спроводе медији	Дебата: кратке и јасне изјаве Наступање у тиму Писање вести	Одлучивање већином гласова	Етика међусобног уважавања
2 Одговорност			Одговорност је чак важнија од правила да би демократија функционисала (2. и 7. наставна јединица)	
7 Једнакост	Анализа и решавање проблема већине/мањине			

5 Правила и закон			Неутралисање потенцијално трајног сукоба интереса утврђивањем система закона и правила	
6 Власт и политика	Проучавање дебате о утврђивању програма и политичком		Препознавање где грађани могу утицати на политичке процесе одлучивања	
9 Медији	Анализа селективне конструкције стварности од стране медија	Писање вести	Рефлексивна употреба информација које преносе медији	

8. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Слобода – јавна расправа

Зашто слобода (говора) не функционише без строгих правила?

Тема часа	Развијање компетенција / циљеви учења	Задаци за ученике	Материјали и средства	Метода
1. час Који проблеми нас интересују? (3 недеље унапред)	Преузимање одговорности. Критеријуми за избор питања за дебату на часу: политички значај, интересовања ученика, повезаност са схватањем и искуством ученика.	Ученици асоцијативно нижу идеје (<i>brainstorming</i>) и прикупљају информације о питањима за дебату.	Радни материјал за ученике 8.1. Информације путем медија. Белешке о личном искуству и сазнањима. Флипчарт.	Рад у паровима.
2. час Припрема за дебату	Учествовање: ученици доносе одлуку гласањем. Методе и вештине: тимски рад.	Ученици припремају своје улоге за дебату.	Радни материјали за ученике 8.2-8.5, 9.1. Медијске информације. Таблоид и квалитетне новине, часопис за младе.	Рад у групама, учење кроз сарадњу.
3. час Расправљамо – одлучујемо – подносимо извештај	Слобода говора; расправљање са противником ; сарадња у тиму. Праћење и оцењивање размене аргумената.	Ученици учествују или прате дебату. Додатни задаци за групе како би се припремиле за час анализе.	Радни материјал за ученике 8.2-8.5, 9.1.	Дебата. Рад у групама (гласање). Извештаји.
4. час Једна дебата – различите перспективе	Анализа и оцењивање заједничког искуства. Медији стварају нашу перцепцију стварности. Правила обезбеђују једнаке могућности за остваривање права на слободу.	Ученици упоређују вести из медија у дебати. Ученици анализирају своје искуство у дебати.	Ученици пишу вести. Материјал за наставнике 9.1.	Презентације. Дискусија.

1. час

Који проблеми нас интересују?

Ученици учествују у планирању дебате

Напомена: овај час се одржава три недеље пре осталих часова.

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа. Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ. Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју. Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења. Листа материјала је помоћ у припреми часа. Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Преузимање одговорности; избор реквизита и материјала применом одређених критеријума.
Циљ учења	Критеријуми за избор тема за дебату у разреду: политичка релевантност, интересовања ученика, повезаност са разумевањем и искуством ученика.
Задачи за ученике	Ученици асоцијативно нижу идеје (<i>brainstorming</i>) и прикупљају информације о питањима за расправу.
Материјали и средства	Информације путем медија. Белешке о личном искуству и сазнањима. Папир са флипчарта са сугестијама ученика и подсетником налази се на зиду (имена ученика са пољем за кватицу). Радни материјал за ученике 8.1.
Метода	Рад у паровима.
Предвиђено време	Укључивање ученика у рад. 15 мин.
	Увод у задатак. 10 мин.
	Рад у паровима. 15 мин.
	Временски размак између 1. и 2. часа 3 недеље

Напомене за наставника: зашто овај час треба одржати три недеље унапред

Овај час треба одржати три недеље пре осталих да би ученици могли да припреме материјал за други час и учествују у планирању дебате у оквиру 3. часа. Сврха овог часа је **организовање унапред**: ученици унапред добијају информације које ће им бити потребне за одређени задатак.

Учествовање у планирању часова одговара учествовању у заједници. Активан грађанин је увек информисан грађанин. Из тог угла, организовање рада унапред у овој наставној јединици демонстрира општи принцип учешћа у демократији.

Припремање унапред захтева временски распон од око три недеље између првог и осталих часова. (Наставник зато треба да одлучи како да искористи часове у току тог периода.) Припрема унапред састоји се из две фазе:

1. фаза (две недеље): ученици раде у паровима. На крају 1. фазе, сви тимови предлажу неку тему за дебату јер сматрају да је занимљива и прикладна. Обезбеђују материјал са информацијама за одељење (једна страница).

Утврђује се датум када се завршава 1. фаза, а почиње 2.

2. фаза (једна недеља): време за читање. На крају 2. фазе сваком ученику су познате све предложене теме и прочитао је сав материјал. Сваки ученик је одабрао тему за расправу.

Распоред организовања унапред

Часови	1. час			2. час
Активности ученика	1. фаза Ученици смишљају своје предлоге за тему дебате.		2. фаза Ученици читају предлоге.	Одељење гласањем бира тему
Време	1. недеља	2. недеља	3. недеља	
Рок за припрему рада				

Опис часа

Припрема пре часа

За 1. корак, дебата: ако је потребно, наставник је испразнио учионицу ради вежбе вођења дебате.

За корак 2.3, упутства за задатак: наставник ставља два папира са флипчарта на зид учионице.

1. Укључивање ученика

Припрема: наставник дели учионицу на два дела постављањем траке, дугачке око пет метара, на под. Ученицима је потребно довољно простора за стајање са обе стране траке, а окренути су једни према другима. Ако је учионица премала, или претрпана, задатак се може организовати у ходнику.

Наставник тражи од ученика да стану у круг око линије. Затим изјављује следеће:

„Свако дете би требало да проведе додатних годину дана у школи.”

Наставник позива ученике да стану са одређене стране линије – лево, ако се слажу са изјавом, а десно ако се не слажу. Ученици неколико минута размењују своје ставове и идеје.

Затим наставник позива две групе да објасне своје аргументе. Притом треба водити рачуна о неколико правила:

1. Две стране наизменично износе своје аргументе.
2. Говорници се не смеју прекидати.
3. Говорници имају на располагању 30 секунди за изношење свог става.

Ученици потом размењују аргументе што подсећа на дебату. После пет минута, или раније ако једној страни понестане идеја, наставник зауставља дебату и тражи да се ученици врате на своја места – у идеалном случају столице стоје у облику четвороугла што олакшава комуникацију.

2. Увод у задатак

2.1 Због чега је вођење дебате важно за учешће у демократији?

Наставник подсећа на претходну активност –то је била дебата. У врло кратком времену, размењено је много идеја и аргумената. Ученици могу коментарисати стечено искуство.

Наставник објашњава ученицима важност развијања вештина вођења дебате јер се многе дискусије у демократском окружењу одвијају на тај начин. Грађани уживају људска права слободе мишљења и изражавања, али потребне су им вештине вођења дебате да би их остварили.

Наставник проверава да ли ученици разумеју и прихватају ову дефиницију задатка за вежбу.

2.2 Објашњење: каква тема је прикладна за вођење дебате?

Наставник подсећа на тему – то је добра тема за дебату, као што су ученици показали. Шта неку тему чини прикладном за дебату?

Наставник слуша идеје и сугестије ученика и укратко, уз помоћ кључних речи, записује их на таблу или флипчарт. Може се очекивати да ће се оне углавном поклапати са пет критеријума (За-3е) из радног материјала за ученике 8.1.

Наставник објашњава да ће следећа дебата бити занимљивија, а ученици успешнији, ако сами изаберу тему. Дакле, имају могућност да изаберу тему за следећи час, који ће бити одржан за три недеље. До тада би требало да дају предлоге. Одељење ће на следећем часу донети одлуку.

Наставник дели радни материјал за ученике 8.1, скреће пажњу ученицима на критеријуме које су предложили и тражи да их упореде са критеријумима под За-3е у радном материјалу. Ако се ученици и наставник сложе да у листи критеријума треба нешто променити, то ће и учинити.

2.3 Упутства: скупљање идеја и записивање на флипчарт

Наставник одлази до папира са флипчарта који се налази на зиду и тражи да ученици прочитају радни материјал 8.1 док он истовремено црта следећу табелу:

Која тема је добра за дебату?			
Свакодневни или школски живот	Друштвена или културна питања	Политичка питања	Остала питања

Када ученици прочитају радни материјал, наставник их упућује на флипчарт. Тема о којој су ученици дискутовали на почетку лекције је политичка – како би требало да буде организовано образовање у нашој земљи? Остале теме су такође занимљиве:

- Политичке теме;
- Друштвене теме;
- Теме из школског и свакодневног живота;
- Остале теме – све остале идеје.

Ученици се могу позвати на лично искуство или на оно што знају из тренутног политичког живота, или могу потражити друге информације.

У овој фази, ученици би требало да дају неке примере. Наставник их охрабрује да изнесу своје идеје. Ако се то покаже као сувише тежак задатак, наставник може помоћи следећим примерима:

- *Свакодневни или школски живот:* „Аутомобили доносе више штете него користи.“

- *Друштвене или културне теме:* “Телевизија игра позитивну улогу у друштву.” (Или: интернет, мобилни телефони, итд.)
- *Политичке теме:* „Према женама би се требало односити исто као према мушкарцима.“

2.4 Упутства: придржавање рока

На крају наставник објашњава зашто постоји рок. Како би сви могли да прочитају материјал, дат је рок – пет радних дана пре почетка првог часа. Ученици треба да разумеју да ће они бирати тему, али да треба унапред да прочитају материјале. У противном се не може одржати демократско гласање, а оно мора бити организовано ефикасно и у оквиру расположивог времена за час. Током часа неће бити времена за читање материјала.

Наставник даје ученицима упутства о томе где да одложе своје белешке и материјале.

На крају, наставник наглашава да је важно да ученици одлуче о којој теми ће водити дебату.

3. Рад у паровима

Ученици формирају парове и раде сами, пратећи упутства која су добили из радног материјала и током часа. Сами одређују свој домаћи задатак.

2. час

Припрема за дебату

Кључни ставови и стратегије за дебату

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на EDC/HRE.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задаци за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Учествовање: ученици одлучују гласањем. Методе и вештине: тимски рад.
Циљ учења	
Задаци за ученике	Ученици припремају своје улоге у дебати.
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 8.2-8.5, 9.1. Медијске информације. Таблоид и квалитетне новине, часопис за младе.
Метода	Рад у групама, учење кроз сарадњу.
Предвиђено време	1. Ученици бирају тему. 10 мин.
	2. Формирање група за дебату. 10 мин.
	3. Рад у групама. 20 мин.

Напомене

Ову наставну јединицу чине две активности: 1. ученици бирају тему дебате и 2. ученици формирају групе и припремају се за своје улоге у дебати: два тима у дебати (страна „за”, или *pro* страна, и страна „против”, или *contra* страна).

Главни део часа треба искористити за припремање дебате. Због тога је важно да се гласање спроведе глатко и ефикасно.

За групе задужене за извештавање путем штампе, веома узбудљиво искуство ће бити објављивање њихове приче у правим новинама. Наставник то може предложити овим групама. Ако се ученици сложе, наставник са њима одлучује како да се обрате некој од новина.

1. Ученици бирају тему

Наставник има улогу председавајућег током првог часа. Прво се захваљује ученицима што су понудили толико занимљивих идеја.

Од ученика се очекује да су прочитали идеје и материјале које су припремили други ученици из одељења и да су одлучили о којим темама би хтели да расправљају. Процедuru гласања могу водити два ученика. Један од њих пита сваког ученика који је његов избор. Други ученик на табли саставља листу тема, означавајући оне које се јављају више пута. Затим се теме рангирају, а разред гласањем бира једну од прве три са листе. Тако изабрана тема биће предмет дебате.

2. Формирање група за дебату

Наставник најављује припреме за дебату. Дебата се одвија по одређеним правилима, а ученици формирају групе и тимове који преузимају различите улоге.

Ученици добијају радни материјал 8.2 и читају га у тишини. Постављају питања да би добили објашњење за све што је потребно додатно објаснити, а (пожељно је да) други ученици или наставник одговарају на та питања. Ученици би требало да разумеју улоге које преузимају различити тимови.

Ученици се придружују једном од следећих тимова. Табела која следи показује које групе учествују у дебати и који радни материјали су им потребни. Тимови који учествују у дебати треба да имају једног додатног члана у случају да се неки члан тима разболи на дан одржавања дебате.

Два председавајућа међусобно деле задатак вођења дебате и гласања. Ако је један од њих одсутан због болести, други преузима оба задатка.

Група	Број чланова (+додатни чланови)	Радни материјал за ученике бр.
Дебатни тим бр. 1 („за”)	5 (+1)	8.3
Дебатни тим бр. 2 („против”)	5 (+1)	8.3
Први и други председавајући	2	8.2, 8.4, 8.5
Тимови извештача (квалитетне новине, таблоид, часопис за младе)	3 x 2	8.6, 9.1
Публика	Сви остали ученици	8.5

Ово се може лако урадити цртањем две колоне на табли или на два листа папира са флипчарта. Ученици уписују своје име у групу по свом избору. Ако је нека група попуњена, наставник и ученици заједно одлучују како да реше тај проблем. То је *њихов* проблем, а не наставников. Искуство је показало да су ученици спремни да сарађују и групе се формирају брзо и са задовољавајућим резултатом за ученике.

3. Припреме за дебату

Групе добијају примерак радног материјала 8.3 (дебатни тимови), 8.4 (публика) или 8.5 (извештачи). Другу половину часа групе проводе планирајући активност и, ако је потребно, домаћи задатак. Наставник има улогу посматрача и тренера. Као тренер, наставник не прилази групама, не чита њихове радове и не учествује у креирању резултата. Ако је групама потребна помоћ, оне прилазе наставнику. Ако то није случај, имају слободу и одговорност да раде како мисле да је најбоље. Искуство је показало да ученици цене поверење које им је дато, оно делује као снажан подстицај и охрабрење.

Наставник извештачима даје по један примерак њихове врсте новина – таблоид, квалитетне новине или часопис за младе. То ће им помоћи да замисле какав је профил читалаца њихових новина и како би требало да изгледа њихова новинска вест.

Ако је то могуће, наставник може замолити ученике да школске клупе и столице поставе као што је приказано у радном материјалу 8.2 пре почетка следећег часа.

3. час

Расправљамо – одлучујемо – подносимо извештај Јавна расправа и одлучивање

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа. Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ. Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју. Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења. Листа материјала је помоћ у припреми часа. Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Слободан говор; расправљање са противником; сарадња у тиму. Праћење и оцењивање размене аргумената.
Циљ учења	Повезан са темом о којој се дискутује.
Задачи за ученике	Ученици учествују или посматрају и слушају дебату. Накнадни задаци за групе ради припреме за анализу.
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 8.2-8.5, 9.1.
Метода	Дебата, рад у групама (гласање), извештавање.
Предвиђено време	1. Дебата. 25 мин.
	2. Гласање публике. 10 мин.
	3. Домаћи задатак: идеје за анализу. 5 мин.

Напомене

Овај час обухвата кључни задатак целе наставне јединице, дебату. Опсежне припреме на претходном часу су имале за циљ да ученицима пружи самопоуздање како би могли да одиграју своје улоге.

Председавајући су одговорни за организовање дебате и гласања публике.

Наставник почиње и закључује час и првенствено има улогу посматрача.

Радни материјал за ученике садржи правила и упутства о томе како групе треба да одиграју своје улоге. Овакав сценарио је типичан за учење које се заснива на задацима: час је крајње структурисан кроз различите задатке и у строгим је оквирима правила и распореда, а наставник готово уопште не говори. Ипак, циљеви учења које наставник има на уму су јасни током целог часа – чак много израженије него код фронталне наставе, будући да су сада ученици преузели одговорност за учење.

Опис часа

Радни материјал за ученике 8.4 (Улога председавајућих) садржи детаљан опис о томе како се одвија дебата и гласање публике. Зато опис ових фаза може бити веома кратак.

1. Дебата

Наставник најављује како ће се одвијати час: дебата, после које следи гласање публике и извештај. Ако је потребно, наставник моли ученике да школске клупе и столице поставе онако

како је приказано у радном материјалу 8.2.

Затим наступа први председавајући. Ученици заузимају своја места као тимови који учествују у дебати, председавајући, публика и извештачи. Наставник седи у публици, ако је могуће у задњем реду. Ученици не би требало да гледају наставника, већ један другог. Они играју своје улоге, а наставник слуша.

2. Гласање публике

Други председавајући води дискусију публике и гласање. Тада наставник напушта место у публици и са одређене удаљености прати рад ученика. Док ученици који су у публици дискутују о гласању, тимови који учествују у дебати и извештачи слушају.

После пет минута, председавајући зауставља дискусију и води поступак гласања. Када је председавајући закључио гласање, наставник преузима своју улогу.

3. Домаћи задатак: идеје ученика за следећи час (4. час)

Наставник захваљује председавајућима јер су водили највећи део часа. Затим, захваљује ученицима и публици и изриче похвале онако како сматра да је примерено. У овом тренутку не би требало износити било какве критичке коментаре. Четврти час пружа могућност за повратне информације и анализу дебате и гласања, а то је оно што наставник треба да каже ученицима.

Наставник тражи да сви ученици, осим извештача, размисле о својим осећањима, утисцима и ставовима у вези са дебатом, каснијом дискусијом и гласањем, као и да припреме кратку изјаву о следећим кључним питањима као идеју за следећи час:

1. Кажите своје мишљење о проблему о којем се расправљало. Објасните који је аргумент највише утицао на формирање вашег мишљења.
2. Са свог становишта опишите какав су утицај на дебату имала правила, а посебно ограничење од једног минута.

Тимови извештача не добијају овај задатак, јер треба да напишу своју новинску причу. Наставник позива шест ученика који треба да одлуче на који начин ће објавити приче – тако што ће два или три примерка приче закачити на зид или ће сваком ученику дати по један примерак.

4. час

Једна дебата – различите перспективе

Ученици анализирају дебату

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задаци за ученике , уз методу, чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Анализа и оцењивање заједничког искуства.
Циљеви учења	Медији стварају нашу перцепцију стварности. Правила обезбеђују једнаке могућности за остваривање права на слободу.
Задаци за ученике	Ученици упоређују новинске чланке о дебати. Ученици анализирају своје искуство у дебати.
Материјали и средства	Новински чланци које су саставили ученици. Материјал за наставнике 9.1
Метода	Презентације. Дискусија.
Предвиђено време	1. Три новинска чланка и дискусија. 15 мин.
	2. Анализа: како су правила утицала на дебату? 15 мин.
	3. Извештаји. 10 мин.

Напомене

Ученици размишљају о часу из две перспективе, оне која се односи на садржај и оне која се тиче система правила. Ученике ће можда једна перспектива занимати више него друга, па се у складу са тим она може мењати, како би се једној теми посветило више времена.

Извештавање даје ученицима могућност пружања повратне реакције на наставну јединицу.

Ученици имају спремне идеје што сваком ученику даје могућност да учествује на часу. Према томе, наставник може и мора ученицима пружити много времена за излагање. Ученичке идеје могу захтевати цео час (видети основна питања која се односе на допринос ученика). Наставник води час уз кратке коментаре како би дао сажет преглед и структуру дискусијама.

Опис часа

Објашњење плана рада на часу

Наставник представља план часа и наглашава његову подударност са кључним питањима из домаћег задатка. Ако се ученици слажу и не предлажу само једну одређену тему на коју се

треба усредсредити, наставник уводи прву фазу лекције.

1. Три новинска извештаја са дискусијом

Наставник најављује да ће три тима извештача представити своје новинске чланке. Ученици имају задатак да слушају и упоређују, будући да новинари раде за различите врсте новина. Да би могли да упореде новинске чланке, ученици треба да буду спремни да воде белешке. Наставник објашњава задатак цртањем једноставне табеле на таблу или флипчарт:

Новински чланак	бр. 1	бр. 2	бр. 3
Језик			
...			
...			
...			
Оцена			

Наставник помиње новине наводећи само број, а ученицима оставља да их представе. Језик је једна од карактеристика на основу којих се чланци упоређују, а ученици могу слободно да праве белешке о ономе што су приметили. Ако им се више свиђа једна врста новина и новинског чланка, треба да наведу разлоге за то.

Када се наставник увери да ученици немају више питања о свом задатку, реч добијају три тима извештача. Они наизменично читају своје новинске чланке, без дискусије или коментара између појединих чланака.

Затим ученици дају повратне информације. Наставник слуша и подстиче ученике да објасне критеријуме којима су се руководили при упоређивању и оцењивању чланака.

Наставник резимира дискусију наглашавајући њен кључни аспект: три тима медијских извештача присуствовала су истој дебати, али слика коју су створили за своје читаоце се знатно разликује. То показује да медији преносе стварност свима онима који нису присуствовали неком догађају. Преносећи стварност, они је конструишу – бирајући и наглашавајући неке елементе, а избацујући или посвећујући мање пажње неким другим. Наставник се може осврнути на одабране појединости из новинских чланака или на идеје ученика у прилог овој тврдњи (види материјал за наставнике 9.1).

2. Анализа: како су правила утицала на дебату?

Наставник поново тражи од ученика да изнесу свој став. Слушају и ученици и наставник. Неки коментари могу бити веома критички (временско ограничење је „недемократско“, не допушта слободу изражавања), а неки ученици ће можда подржати правила.

Током дебате, наставник може замолити критичаре да размисле о томе шта би се догодило да је временско ограничење било укинато. Они ће схватити да би дебата трајала дуже, а будући да предвиђено време за овај час поставља апсолутно ограничење, правила узимају у обзир стварност и расположиво време је праведно распоређено, истина на врло мале делове. Говорници треба да дају свој коментар о томе како су се носили са временским ограничењем: да ли су успели да се усредсреде на кључна питања?

3. Извештаји

Овде ученици дају неке уопштене повратне информације.

Наставник, суочен са критикама, не би требало да оправдава свој рад, нити да одбацује критичке примедбе. Будући да су ученици имали велик удео у активностима и одговорности, успеси и неуспеси су њихови, исто колико и наставникови. Ако ученици нису тога свесни, наставник то треба да нагласи.

Ако су ученици уживали у дебати, наставник може предложити наставак у виду дебатног клуба. Ту би могла да се расправе нека од питања која су ученици предложили. Дебатни клубови су веома уобичајени у земљама енглеског говорног подручја широм света, као и међу наставницима енглеског као страног језика. Интернет нуди мноштво одличних материјала за наставнике и ученике које занима вођење дебате.

Материјал за наставнике 8.1

Зашто слобода зависи од успостављања правила и закона?

Могућности за учење у овој наставној јединици

Међузависност у недостатку времена

Најдрагоценије средство у подучавању и учењу, као и уопште у животу, јесте време. Као стручњаци, наставници се морају непрестано бавити питањем како да на часу најбоље искористе расположиво време, док код интерактивног учења одговорност за то преузимају ученици. Организација ове наставне јединице ће бити успешна само ако ученици прихвате задатак да посвете одређено време читању материјала других ученика – пре првог часа. На првом часу, четири групе добијају само по 10 минута да изаберу тему за јавну дебату. Ако су пропустили да унапред прочитају материјале, разред ће имати једну добру идеју мање за избор – ово је пример у којој мери зависимо једни од других (међузависност).

Строга правила заштите слободе говора

Јавна дебата се мора одржати у оквиру задатог времена. Сви говорници уживају иста права на слободу мишљења и изражавања. Расположиво време за излагање се зато мора праведно расподелити, што значи једнако, један минут по изјави. Изгледа парадоксално да су нам неопходна и корисна строга правила како би штитила нашу слободу. Временско ограничење има двојаку функцију: гарантовано нам је време за излагање и то је праведно. Са друге стране, то сваког говорника ограничава на врло кратко време које има на располагању, па зато ученици морају пажљиво размислити шта желе да кажу. Морају се усредсредити на основне аргументе, изоставити све што је мање важно, а своје ставове изнети јасно и сажето.

Слобода и ограничења

Слобода деловања и говора коју ученици имају, ограничена је и дефинисана на два начина. Прво, расположивим временом за учење – часови трају око 40 минута, а дебата се мора одржати у оквиру једног часа и траје највише 20 минута, будући да током тог часа треба урадити и друге ствари. Друго, правила о одржавању дебате сваком говорнику дају праведан, али строго ограничен удео времена, у трајању од једног минута по изјави. Ограничење има структуралну димензију – током целог живота нам недостаје време – али и политичку, вештачку димензију: правила постављају ограничења без којих не бисмо могли уживати у својим слободама, а да притом не кршимо права других. Несташица времена није нешто о чему можемо преговарати, али правила јесу.

Школа је живот

Дијалектика слободе и ограничења, укореењена у општој несташици времена, постоје и у школи, као и у јавном животу. У томе, дословно, школа јесте живот.

9. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА

Медији

Средњошколски ниво образовања

**Учествовати у демократији кроз медије
Креатори и корисници медија као „вратари“
(*gatekeepers*) и селектори програма**

9.1 Ми смо „вратари“!

Ми одлучујемо шта желимо да читамо

9.2 и 9.3 Ми смо „вратари“!

Ми одлучујемо какве вести ћемо понудити читаоцима

9.4 Да ли ми контролишемо медије – или медији контролишу нас?

Медији – инструмент комуникације и моћи

9. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Медији

Учествовати у демократији кроз медије Креатори и корисници медија као „вратари“ (*gatekeepers*) и селектори програма

Увод за наставнике

1 У демократији учествујемо преко медија

Учешће у друштву и политици је, у суштини, комуницирање са другима – примање и давање информација путем медија. Грађани који не умеју да комуницирају путем медија не могу да учествују у друштву и политици.

Медији нуде мноштво начина комуницирања и пружају више информација него икада пре, али они истовремено и контролишу информације и начин комуникације. Живимо у медијској култури. Модерна комуникација која се заснива на медијима и коју медији контролишу је изазов за сваког појединца.

Са једне стране, медији нуде изузетне могућности грађанима који су медијски писмени и који се према медијима односе критички и промишљено, успешно се носећи са огромним бројем информација различитих врста и квалитета.

Са друге стране, медији искључују све оне који не могу себи да приуште да их купе, или немају вештине које су потребне за њихово коришћење и процењивање квалитета информација.

2. Медијска писменост – кључна компетенција у ЕДЦ/ХРЕ

Медијска писменост је можда чак и *суштинска* компетенција у ЕДЦ/ХРЕ. Подучавање о људским правима је директно повезано са медијском писменошћу. Слобода медија и право на слободан приступ информацијама зависе од способности остваривања тих права. Неједнаки нивои медијске писмености у друштву стварају нову димензију неједнаких могућности и нове облике укључености и искључености.

Ова наставна јединица треба да помогне ученицима да учине важан корак у развијању медијске писмености. Ученици имају прилику да виде како кроз медије стварамо своју слику стварности – као креатори, али и као примаоци медијских порука. Обе ове улоге, на различите начине, функционишу као „вратари“ (*gatekeepers*) и селектори програма тако да се наша слика света, а посебно политике, заснива на и обликује уз помоћ медијских порука које примамо пошто су оне већ прошле кроз два филтера – избор који су направили продуценти и наш избор, као корисника медија.

У овој наставној јединици нагласак је на једном врло важном аспекту медијске писмености: све медијске поруке су конструисане. Има веома много потенцијала за подучавање у различитим областима, на пример области језика, анализирањем специфичног језика којим се медији служе (види материјал за наставнике 9А – Научити шта треба да тражимо, бр. 1 и 2).

3. Приказ наставне јединице

Централна тема ове наставне јединице је питање на који начин се одвија „чување врата“ и креирање програма путем медија. Преузимањем различитих улога, ученици стичу искуство из обе перспективе: корисника медија, али и њихових креатора.

1. час: Ми смо „вратари“! Ми одлучујемо шта желимо да читамо.

2. и 3. час: М и смо „вратари“! Ми одлучујемо какве вести ћемо понудити читаоцима.

4. час: Да ли контролишемо медије – или медији контролишу нас? Анализа.

На првом часу, ученици постају свесни своје улоге „вратара“ у сопствену корист. Они праве избор између двоје различитих новина, а притом неке информације бирају, а друге одбацују. Чинећи то, остварују своје људско право на слободан приступ и избор информација.

На другом и трећем часу, ученици раде на кључном задатку, малом пројекту у којем израђују зидне новине. Сада су поново у улози „вратара“, али овог пута су на страни оног који шаље информације, а не на страни примаоца. Остварују своје људско право на слободну, нецензурисану штампу.

На четвртном часу, ученици анализирају своје одлуке и дискутују о утицају који имају медији – као инструменти комуникације и моћи. Постају свесни и јаког конструктивистичког елемента у нашој слици о свету коју су обликовали креатори и примаоци информација.

4. Конструктивистичко учење и настава

Ова наставна јединица ученицима пружа време и слободу за конструктивистичко учење. У конкретном контексту медија, конструктивистичко учење се директно поклапа са стварањем порука у медијима. Медијску поруку ствара неко други, са конкретним интересом и стратешком намером („рећи или продати“), али и сам корисник.

Наставник упознаје ученике са појмовима „чувања врата“ (*gatekeeping*), селекције програма, медијске културе, слободе медија, и слободног приступа информацијама кроз подучавање, повезујући их са контекстом конструктивистичког учења (види табелу са основним појмовима у наставку).

5. Избор медија

У овој наставној јединици нагласак је на класичном штампаном медију, новинама, које многим младим људима нису први избор. Зашто би ученици у овој јединици требало да читају и производе новине?

1. Први разлог је прагматичан. Проучавање штампе и стварање једноставних зидних новина захтева средства која су свуда доступна и мале новчане издатке.
2. Из дидактичке перспективе, ако желимо да пренесемо ученицима један део медијске писмености, једноставан пример функционише боље. Писањем текстова руком, исечањем, лепљењем и цртањем, ученици се враћају основама производње медија. Чак и код производње једноставних зидних новина, основни феномен „чувања врата“ од стране уредника већ постоји, као и принцип стварања слике стварности кроз примање поруке.

Наравно, ови основни аспекти постоје и код свих осталих медија – радија, ТВ-а, свих врста фотографија, комуникације путем интернета, порука преко мобилног телефона. Сви ови медији, не само да постављају веће захтеве у погледу средстава и улагања већег напора у медијску производњу, већ и у погледу медијске анализе, или деконструкције.

3. Приступ рада са новинама следи начело спиралног наставног плана и програма у овом издању ЕДЦ/ХРЕ. Задатак који ученици имају у овој наставној јединици поклапа се са оним у 7. наставној јединици III приручника, „Живети у демократији“, који је намењен вишим разредима основне школе. Разлика између ових наставних јединица је ниво анализе за који су ученици спремни с обзиром на њихов узраст.

Основни појмови

Gatekeeping

Само мали део информација које се дневно достављају уредницима појављује се у штампи. Уредници вести избацују оно што се не може објавити. Један од критеријума је да ли је информација вредна објављивања – да ли је важна и довољно занимљива? Други критеријум је

расположиви простор. Трећи критеријум је равнотежа коју читаоци очекују – између информација и забаве, политике, бизниса, спорта, вести из живота славних, итд.

И читалац врши селекцију већег дела оног што новине нуде. Сви из искуства знамо да обично изаберемо само мањи број чланака и прича и на крају одложимо новине прочитавши само 5-10% понуђеног.

Начело „чувања врата“ се односи и на друге масовне медије - ТВ и радио, интернет и књиге.

Селекција програма

Уредници вести снажно утичу на политички програм. Кад неки проблеми или скандали привуку пажњу јавности, о њима се расправља, а политичари често морају реаговати на одређени начин. И овде читаоци морају одиграти своју улогу – како реагују на изнете проблеме?

Култура медија

Живимо у култури медија (видети материјал за наставнике 9А). У прошлој деценији, појавили су се начини комуницирања и преноса информација путем интернета, после чега су уселили мобилни телефони, а оба начина су врло привлачна, посебно млађим генерацијама. Осим тога, процес глобализације подстиче све већу доминацију медија. Медијске поруке су са текстуалних прешле на сликовне информације и произвеле снажан утицај на комуникацију и навике читања.

Слободан приступ информацијама и слобода штампе

Европска конвенција о људским правима, члан 10.1 (видети радни материјал за ученике 2.6)
„Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. ...“

Видети такође Универзалну декларацију о људским правима, члан 19 (радни материјал за ученике 2.5).

Произвођачи медија, исто као и њихови корисници, остварују основна људска права. Цензура тих слобода означава разлику између диктатуре и демократије. Слободе и технолошка револуција којима смо били сведоци после појаве рачунара и интернета, створили су културу медија у којој данас живимо. То искуство је противречно и карактеристично за процесе модернизације: ако успемо да се носимо са овим потенцијалом, добијамо; ако не можемо да испунимо захтеве, губимо. Због тога је медијска писменост кључна компетенција у ЕДЦ/ХРЕ.

Развијање компетенција: повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику

Шта показује ова табела

Наслов овог приручника, „Учествовати у демократији“, истиче компетенције активних грађана у демократији. Табела у наставку показује потенцијалне синергијске ефекте између наставних јединица у овом приручнику. Она показује које се компетенције развијају у 8. наставној јединици (осенчени ред у табели). Дебље уоквирени стубац табеле односи се на компетенције политичког одлучивања и деловања – стубац је посебно означен због блиске повезаности тих компетенција са учествовањем у демократији. Доњи редови указују на повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику: које компетенције се развијају у овим наставним јединицама, а истовремено помажу ученицима у раду у оквиру 8. наставне јединице?

Како користити ову табелу

Наставници могу на различите начине користити ову табелу као алат за планирање часова ЕДЦ/ХРЕ.

- Ова табела помаже наставницима да искористе синергијске ефекте који ученицима омогућавају увежбавање важних компетенција више пута, у различитим контекстима који су на много начина повезани. У том случају наставник бира и комбинује неколико наставних јединица.
- Табела помаже наставницима који само неколико часова посвећују ЕДЦ/ХРЕ: наставник може изабрати само ову наставну јединицу, а изоставити остале, јер зна да се неке кључне компетенције развијају у одређеној мери и у овој јединици – на пример, разумевање важности медијске писмености, вежбање основних слобода и однос између једнакости и слободе.

Наставне јединице	Димензије развијања компетенција			Ставови и вредности
	Политичка анализа и просуђивање	Методе и вештине	Учествовање у демократији. Политичко одлучивање и деловање	
9 Медији	Учествујемо у демократији кроз медијску комуникацију Продуценти и корисници медија функционшу као „вратари“ (<i>gatekeepers</i>)	Конструисање и деконструисање медијских порука	Употреба медија као средства за објављивање наших ставова и интереса	Свест о нашој зависности од доживљавања стварности из “друге руке”, посебно у политици
7 Једнакост	Једнаке могућности учешћа зависе од медијске писмености			Свест о информацијама као средству моћи
8 Слобода	Слобода медија и слободан приступ информацијама		<i>Gatekeeping</i> и селекција програма: остваривање људских права	Свест о информацијама као средству контроле моћи и власти

3 Разноликост и плурализам	Плурализам мишљења и интереса одражава се кроз медије			
6 Власт и политика	Селекција програма			

9. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА : Медији – Учествовати у демократији кроз медије

Креатори и корисници медија као „вратари“ (*gatekeepers*) и селектори програма

Тема часа	Развијање компетенција/циљ учења	Задаци за ученике	Материјали и средства	Метода
1. час Ми смо „вратари“! Ми одлучујемо шта желимо да читамо	Као „вратари“ (<i>gatekeepers</i>) у сопствено име, ученици постају свесни својих склоности према одређеним медијима и порукама. И креатори и корисници поступају као „вратари“.	Ученици анализирају своју склоност ка одређеним новинама.	Насловне стране две различите врсте новина, издате истог дана. Радни материјал 9.1-9.3, флипчарт, фломастери, маказе и лепак. Колекција штампе.	Пленарна излагања и дискусија. Предавање. Рад у групама.
2. и 3. час Ми смо „вратари“ ! Ми одлучујемо какве вести ћемо понудити читаоцима	Сарадња у тиму; доношење одлука, договор о циљевима и распореду. Тимско управљање и надзор. Медијски уредници састављају вести које обликују нашу перцепцију стварности.	Ученици израђују сопствене зидне новине. Упоредјују своје новине и одлуке које су донели.	Радни материјал 9.2 и 9.3. Флипчарт, фломастери, маказе и лепак. Штампа свих врста и категорија.	Рад на пројекту.
4. час Да ли ми контролишемо медије – или медији контролишу нас? Анализа	Анализа одлука и њиховог утицаја. Медији су моћан инструмент комуникације и контроле.	Ученици упоређују и анализирају свој избор и одлуке.	Изложба зидних новина. Материјал за наставнике 9А.	Извештаји, пленарна дискусија. Предавање.

1. час

Ми смо „вратари“!

Ми одлучујемо шта желимо да читамо

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Као „вратари“ (<i>gatekeepers</i>) за себе, ученици постају свесни својих склоности према одређеном медијима и порукама.
Циљ учења	И креатори и корисници делују као „вратари“ (<i>gatekeepers</i>). Медији стварају нашу слику о свету. Имају моћ да одлуче шта ћемо сазнати (<i>gatekeeping</i> , селекција програма). Са друге стране, ми као корисници медија, смо „вратари“ у своје сопствено име. Ми бирамо или одбацујемо поједине медије и одлучујемо којим порукама ћемо поклонити пажњу.
Задачи за ученике	Ученици размишљају о својим склоностима према одређеним новинама.
Материјали и средства	Насловне стране двеју различитих новина, издатих истог дана. У великим одељењима би требало да буду доступна два или три примерка исте насловне стране. Радни материјали 9.1-9.3, флипчарт, фломастери, маказе и лепак. Више издања штампаних медија.
Метода	Пленарна излагања и дискусија. Предавање. Рад у групама.
Предвиђено време	1. фаза: Наставник уводи појам „чувања врата“ (<i>gatekeeping</i>) 25 мин.
	2. фаза: Ученици планирају пројекат зидних новина. 15 мин.

Напомене

Као корисници, ученици реагују на разлике између новина, показујући више склоности према једнима, а одбацујући друге. На основу тих склоности, ученици делују као „вратари“ (*gatekeepers*) у сопствено име и помаже им се да тога постану свесни.

Променом угла гледања, ученици схватају да су и уредници одредили своје приоритете и направили избор. Какав избор и из којих разлога? Разматрајући то питање, ученици започињу рад на пројекту. Пронаћи ће одговор ако и они раде то исто – схватају медије стварајући медије. Започињу рад на кључном задатку ове наставне јединице.

Наставничко предавање је повезано са процесом конструктивистичког учења. Наставник уводи појам „чувања врата“ (*gatekeeping*) пошто су ученици то видели у пракси. Са друге стране, ученици примењују овај нови појам у наредном пројекту јер он садржи кључна питања њиховог задатка.

Опис часа

Припрема часа

Три недеље пре почетка рада на овој наставној јединици, наставник тражи да ученици прикупе штампане медије – новине, часописе, дневнике, рекламне проспекте, итд. Важно је да прикупе и фотографије. Од ученика се тражи да тај материјал донесу у школу, на први час када започиње рад на овој наставној јединици.

У зависности од расположивог простора, материјале треба изложити на школским клупама у учионици. Ученици ће те материјале употребљавати у изради зидних новина у оквиру 2. и 3. часа.

И наставник прикупља новине и часописе. Припремајући први час, наставник се служи тим материјалом и издваја по две насловне стране различитих новина. Насловне стране за све групе треба да буду од истог дана, да би се на тај начин омогућило поређење у оквиру група, као и поређење њихових резултата у пленарном делу. Свака група треба да има по две насловне стране из различитих новина. У зависности од могућности ученика, могу се користити и насловне стране на страним језицима.

На интернет страници www.newseum.org могу се пронаћи PDF верзије (величина A4) најновијих насловних страна многих европских новина. Ако наставник жели да их користи, треба да их фотокопира као радне материјале за ученике, а не само да их изложи на табли (види корак 1.1 у наставку).

1. фаза: Наставник уводи појам „чувања врата“ (*gatekeeping*)

Корак 1.1: Ученици говоре о томе којим новинама дају предност

Наставник ставља две насловне стране новина на табулу. Оне су у међусобном контрасту, на пример:

- таблоид и квалитетне новине;
- регионалне и националне новине;
- новине које одражавају различита политичка опредељења, на пр. социјалдемократска и нео-либерална.

Ако располагате са неколико примерака исте насловне стране, треба их изложити са довољно међу-простора, како би их сви ученици добро видели. У великим одељењима, то ће омогућити велику уштеду времена.

Ученици излазе и у тишини проучавају две насловне стране.

Наставник тражи да се ученици окупе испред новина којима су дали предност. Формирају две групе, а ако је потребно и трећу, којој се не свиђа ни једно од двоје новина. Ученици у групи кратко размењују мишљења, па затим у пленарном кругу износе разлоге због којих су одабрали одређене новине.

Наставник слуша и подстиче размену мишљења, али не коментарише ни изјаве ученика, ни њихов избор.

Корак 1.2: Упутство: основни појам „чувања врата“ (*gatekeeping*)

Наставник држи кратко предавање и уводи појам „чувања врата“ (*gatekeeping*) и његово двоструко значење. Повезује га са контекстом који су ученици дали у кораку 1.1. Као што су ученици показали, обично исказујемо јасну наклоност према једним новинама, јер се новине веома разликују. Дајемо предност једним новинама, одбацујемо друге. У свакодневном животу,

често више волимо да користимо друге медије као извор информација, нпр. ТВ или интернет. У том врло значајном погледу, функционишемо као „вратари“ (*gatekeepers*). Одлучујемо ком медију и којим информацијама из тог медија поклањамо пажњу. Медији зависе од нас – без наше пажње, њихов напор би био узалудан.

Наставник потом мења угао гледања: не функционишу само читаоци као „вратари“ (*gatekeepers*), већ то чине и уредници новина. Они одлучују какав избор ће нам понудити. У том смислу зависимо од медија – примамо искључиво информације које су они одабрали.

Појам „вратара“ или *gatekeeping* има два значења: и продуценти и корисници медија одлучују које су поруке важне. У политици су „вратари“ (*gatekeepers*) уједно и селектори програма.

Јасно је да и уредници доносе одлуке – различитих врста, што показују насловне стране њихових новина. Због чега? Ученици ће истражити то питање у пројекту који следи.

2. фаза: Ученици планирају пројекат израде зидних новина

Радни материјал за ученике 9.1-9.3.

Корак 2.1 Наставник ученицима објашњава задатак

Ученици формирају групе од четири до шест чланова и одређују тимове уредника. Следећа два часа су намењена изради зидних новина.

Ученици ће одиграти улогу „вратара“ коју имају уредници и бавиће се следећим питањима:

Које теме ћемо изабрати?

Коју тему ћемо изабрати као „мамац“ или уводник?

Шта можемо или морамо избацити због ограниченог простора?

Ученици треба да постану свесни да постављена питања показују шта слобода штампе значи у пракси – уживати слободу, али и прихватити одговорност решавања тешких проблема.

Наставник затим објашњава техничку страну задатка. Ученици могу употребити највише два папира са флипчарта. Своје чланке исписују руком. Могу претражити колекцију штампе коју су прикупили како би пронашли фотографије или дијаграме, или употребити друге медије да би прикупили различите информације. Међутим, ограничени су и простором и временом. Њихове зидне новине треба да буду изложене по завршетку следећег часа.

Ученици спајају школске клупе да би направили довољно велику површину на коју ће положити лист папира са флипчарта.

Корак 2.2 Ученици започињу рад на пројекту

Пратећи наставникова упутства, ученици почињу да читају радни материјал. Ако им време то допусти, прелазе на следеће кораке.

2. и 3. час

Ми смо „вратари“!

Ми одлучујемо какве вести ћемо понудити читаоцима

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Сарадња у тиму; доношење одлука, договор о циљевима и распореду. Управљање тимом и надзор.
Циљ учења	Уредници медија састављају и контролишу вести које обликују нашу перцепцију стварности. Као „вратари“ (<i>gatekeepers</i>) и селектори програма, медији на врло дискретан начин остварују моћ.
Задачи за ученике	Ученици израђују сопствене зидне новине. Међусобно упоређују новине и оно што су одабрали.
Материјали и средства	Радни материјали за ученике 9.2 и 9.3; флипчарт, фломастери, маказе и лепак. Све врсте и категорије штампе.
Метода	Рад на пројекту.
Предвиђено време	1. Рад на пројекту: ученици уређују и израђују зидне новине. 60 мин.
	2. Ученици читају зидне новине које је израдила друга група. 20 мин.

Напомене

Други и трећи час посвећени су суштинском делу ове наставне јединице, пројекту у коме ученици преузимају улогу уредника и праве сопствене новине. Бавиће се истим питањима – које теме и догађаје укључити или избацити и дискутоваће о критеријумима за избор. Осим тога, задатак израде зидних новина у року од једног сата веома је захтеван, па ученици морају употребити своје вештине планирања и управљања временом.

Овде предлажемо формат зидних новина који је увек адекватан. Техничке појединости израде новина нису важне. Ученици могу писати руком своје новинске чланке.

Израда зидних новина их такорећи враћа на сам почетак и омогућава им да се усредсреде на оно најважније у уређивању новина и избору тема.

Код учења кроз задатке, наставникова улога је улога „асистента” који пружа подршку ученицима ако им је потребан додатни материјал, доступност рачунара, и сл. Наставник такође прати ученике када оцењују ниво својих вештина и компетенција. Слуша њихове дискусије и чита зидне новине док их ученици праве. То све наставнику омогућава да припреми кратко, али важно предавање у оквиру 4. часа.

Опис часа

1. фаза: Ученици уређују и израђују своје зидне новине

Радни материјал за ученике 9.1-9.3

Ученици раде у групама. Додељују три задатка члановима тима: задатак главног уредника, ученика задуженог за мерење времена и говорника.

Ученици прате и усклађују план рада са радним материјалом 9.3.

Ако између 2. и 3. часа има времена, материјал за пројекат треба одложити на сигурно место. Наставник и ученици одлучују ко ће бити одговоран за тај задатак.

На основу радног материјала 9.3, извештачи припремају своја излагања у пленарном делу 4. часа.

2. фаза: Ученици читају зидне новине

На половини трећег часа, ученици излажу своје зидне новине у учионици. Пре почетка следећег часа ЕДЦ/ХРЕ, ученици треба да прочитају зидне новине других група.

4. час

Да ли ми контролишемо медије – или медији контролишу нас? Медији – инструменти комуникације и моћи

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Анализа одлука и њиховог утицаја.
Циљ учења	Медији су моћан инструмент комуникације и контроле.
Задачи за ученике	Ученици упоређују и анализирају своје изборе и одлуке.
Материјали и средства	Излагање зидних новина. Материјал за наставнике 9А.
Метода	Извештаји, пленарна дискусија. Предавање.
Предвиђено време	1. Ученици упоређују своје изборе и одлуке. 15 мин.
	2. Ученици анализирају састављање порука. 10 мин.
	3. Предавање наставника: селекција тема, <i>gatekeeping</i> . 5 мин.
	4. Дискусија. 10 мин.

Напомене

Ученици анализирају своје искуство на овом пројекту. Не читају зидне новине других због информација, већ се усредсређују на одлуке у вези са избором тема и слика – истражују улогу медија као „вратара“ (*gatekeeping*) и селектора тема.

Извештачи дају додатне информације о дискусијама у оквиру тимова, а ученици упоређују и анализирају стечено искуство.

Наставник уводи појмове – медији као „вратари“ (*gatekeepers*) и селектори тема – у кратком предавању. Ово је пример како се конструктивистичко учење обогаћује систематским подучавањем. Искуство ученика ствара контекст у коме наставниково подучавање нуди нови угао гледања и ученицима омогућава да своје искуство разумеју на напреднијем, апстрактнијем нивоу размишљања и разумевања.

Могућа су различита мишљења о проширивању овог пројекта и примени стечених знања. О њима се може дискутовати на крају часа.

Опис часа

Очекује се да су ученици прочитали зидне новине других ученика пре овог часа.

1. фаза: Ученици објашњавају и упоређују своје одлуке

Наизменично, сваки говорник извештава о одлукама које је донео његов тим и објашњава

разлоге за те одлуке. Уз помоћ белешки (✓ радни материјал за ученике 9.3), говорници се осврћу на следеће теме:

- избор уводника;
- које теме је тим разматрао и због чега су неке теме укључене, а друге изостављене;
- избор фотографија;
- остале теме и важна питања.

У излагањима је нагласак на одлукама које се тичу *gatekeeping-a* и селекције тема, а не на садржају самих новина. Оне су материјал на који се наставник усредсређује у свом кратком предавању, наглашавајући заједничко искуство тимова, додајући неке основне појмове медијске писмености. На тај начин конструктивистичко учење пружа контекст за пренос концептуалног знања кроз систематско, сажето подучавање.

2. фаза: Ученици анализирају састављање порука

Наставник тражи да ученици упореде разлоге због којих су њихови тимови донели одређене одлуке.

- Да ли можемо препознати неке преовлађујуће критеријуме, нпр. да ли је нешто вредно објављивања?
- У којој мери смо разматрали питање конкуренције – нпр. искористивши нешто што упада у очи?
- ...

Извештаји говорника и упоређивање избора може довести до критичке расправе.

Ученици могу расправљати о снажном утицају медија на врсту информација које примамо, или на оно што никада не сазнамо. Наставник је модератор дискусије.

Будући да ће ускоро узети реч, није потребно да коментарише изјаве ученика.

3. фаза: Предавање наставника

Корак 3.1 Основно предавање

Материјал за наставнике 9А

Као што је горе речено (види 1. фазу), наставник повезује ставове из овог кратког предавања са контекстом искуства и питањима која су ученици поставили. То захтева одређену флексибилност у представљању следећих кључних тврдњи:

1. Све медијске поруке су конструисане. Један од основних елемената конструкције порука је избор малог броја информација претворених у приче и изостављање много других информација. Ученици су истраживали овај вид конструкције порука када су уређивали своје зидне новине.

2. Бирајући и одбацујући информације, уредници вести и медијски продуценти имају улогу „вратара“ (*gatekeepers*) и селектора тема. Они снажно утичу на јавно мњење и политичко одлучивање, као и на начин на који учествујемо у демократији. У којој мери се тај утицај претвара у контролу зависи од тога да ли остварујемо своју улогу „вратара“ или не.

Ове две тврдње су тесно повезане са искуством ученика у овом малом пројекту. Наставник овде може закључити своје предавање јер оне пружају довољно материјала за размишљање, али може и додати још тема, у зависности од интересовања ученика и њихових питања. У том случају, временски оквир ће можда морати да се продужи.

Корак 3.2 Проширивање предавања

1. Са друге стране, као комерцијална предузећа, медији се међусобно такмиче да би привукли нашу пажњу. Медијски продуценти желе да удовоље интересовањима и очекивањима публике. Њихов комерцијални успех зависи од избора који направе корисници медија.
2. Наша перцепција света око нас зависи од медија. На овом часу, ученици се усредсређују на класични медиј, новине. Међутим, појавиле су се нове врсте медија које користимо у различите сврхе. Још увек имамо класичне масовне медије – часописи, новине, ТВ и радио – које углавном користимо као извор информација и забаве. Затим, постоје нови медији на интернету (интернет странице, електронска пошта, блогови, *Facebook* и сличне мреже, *Twitter*) и поруке са мобилног телефона. Користимо их у различите сврхе, али углавном за међусобну комуникацију и, као што ученици најбоље знају, млада генерација о њима зна више од својих родитеља и већине наставника.
3. Данас живимо у медијској култури. Друштво је мрежа интеракција између његових чланова. Друштвена интеракција је у великој мери комуникација. Комуникацију подстичу, каналишу и обликују медији, а медијске поруке не само да одражавају, већ и нарушавају стварност.

4. фаза: Дискусија као наставак и закључак наставне јединице

Ученици морају имати прилику да реагују на наставничково предавање.

Они могу постављати питања да би боље разумели или могу проблематизовати моћ масовних медија као „вратара“ (*gatekeepers*) и селектора тема.

Наставник на крају поставља питање да ли и како наставити овај пројекат, на пример дајући један од следећих предлога:

- Зидне новине се могу изложити у школи.
- Ученици могу позвати професионалног новинара да посети одељење. Могу му показати своје новине, тражити повратне информације и са њим разговарати о питању *gatekeeping-a*.
- Тим уредника може наставити пројекат вести у школи и да правити школске (зидне) новине.
- Ученици могу саставити извештај о медијима који најснажније обликују и утичу на јавно мњење.
- Ученици се могу задржати на једном од проблема о којима су извештавали и почети да делују. Могуће је повезивање са другим наставним јединицама овог приручника.

Материјал за наставнике 9А

Вештине и стратегије за образовање о медијима

написала Елизабет Томан

Од тренутка кад нас ујутру пробуди радио, па док не заспимо уз вечерњи ток-шоу, изложени смо стотинама, па и хиљадама слика и идеја не само са телевизије, већ и из новинских наслова, са страница часописа, из филмова, са интернет страница, фотографија, видео-игара и огласних паноа. Неки данашњу младу генерацију називају скринџерима (*screenagers*).¹⁹

До недавно, мало људи се противило све већој доминацији медија у нашим животима. Они који су то чинили, обично би истицали питање садржаја, као што су секс и насиље на телевизији и у филмовима. Неки су се залагали за цензуру, док су други само саветовали породицама да искључе телевизор. Чињеница је, међутим, да иако ТВ можете искључити, од данашње медијске културе можете побећи само ако се попнете на врх неке планине. Медији не само да утичу на нашу културу. Они јесу наша култура.

Кључна улога медија у глобалној култури је разлог због кога медијска цензура никада неће бити могућа. Оно што је нужно, уместо тога, јесте поновно разматрање улоге медија у нашим животима – то разматрање мора узети у обзир помак са обрасца културе штампе на културу слике која се развија у последњих 150 година, од изума фотографије и могућности да издвојимо неки предмет или слику из неког конкретног времена или места који ће и даље остати стварни, видљиви и трајни.²⁰

Пет стотина година придавали смо важност способности читања како бисмо у потпуности могли учествовати у друштву као информисани грађани и образовани људи. Данас, породица, школа и све институције заједнице, укључујући и оне медицинске и здравствене, имају заједничку одговорност да младе људе припреме за живот у свету моћних слика, речи и звукова.²¹ Назовимо то „медијском писменошћу.“

Шта је медијска писменост?

Управо оно што нам говоре те две речи – способност тумачења и формирања личног мишљења из стотина, па чак и хиљада вербалних и визуелних симбола које свакодневно примамо са телевизије, радија, рачунара, из новина и часописа и, наравно, са реклама.

То је способност избора и селекције, способност оспоравања и способност да постанемо свесни оног што се око нас догађа, а не да будемо пасивни, па самим тим и и рањиви.

**„Морамо припремити младе за живот у
свету моћних слика, речи и звукова.“**

УНЕСКО, 1982.

Истраживачи медија сада говоре да су телевизија и масовни медији данас толико укореењени у наш културни миље да задатак образовања о медијима више не би требало да посматрамо као пружање „заштите“ од нежељених порука. Наш циљ мора бити да помогнемо људима да постану компетентни, критични и писмени када је реч о свим облицима медија како би могли контролисати интерпретацију оног што виде и чују, а не допуштати да интерпретација контролише њих. Лен Мастерман, аутор књиге *Teaching the Media*, то назива „критичком аутономијом.“²²

Друге дефиниције наглашавају да медијска писменост није у толикој мери коначна целина знања, колико је то вештина, процес, начин размишљања који се, као и способност разумевања приликом читања, непрестано развија. Бити медијски писмен не значи памтити чињенице или статистику везану за медије, већ то значи постављати права питања о ономе што гледате,

¹⁹ Rushkoff, Douglas (1996). *Playing the Future: How Kids' Culture Can Teach Us to Thrive in an Age of Chaos*.

²⁰ Из дела Стјуарта Јуена (Stewart Ewen) (1988). Посебно из: *All Consuming Images: The Politics of Style in Contemporary Culture*.

²¹ UNESCO (1982). *International Symposium on Education of the Public in the Use of Mass Media*. Grunwald. Final report.

²² Masterman, Len (1992). *Teaching the Media*. Chapter 2.

читате или слушате.²³ У средишту медијске писмености је начело постављања питања.

Научити шта треба да тражимо

Шта деца (и одрасли такође) треба да знају о медијима? Током протеклих година, стручњаци за медијско образовање су препознали пет идеја које би свако требало да има на уму када је реч о медијским порукама, без обзира да ли оне стижу до нас у виду ТВ серије, компјутерске игре, музичког видеа, рекламе у часопису или филма у биоскопу.²⁴

1. Све медијске поруке су „конструисане”

Без обзира да ли гледамо ноћне вести или пролазимо поред рекламног паноа на улици, медијску поруку коју примамо је неко написао (вероватно неколико људи), снимљене су фотографије, а све то је спојио креативни дизајнер. Међутим, то је више од физичког процеса. Оно што се заправо догађа јесте да нешто што је смислило или „конструисало“ само неколико људи, за нас остале постаје „чињенично стање“. Ми, као гледаоци, не видимо и не чујемо речи, слике или верзије које су одбачене. Оно што видимо, чујемо или прочитамо је само оно што је прихваћено.

Веома је важно помоћи људима да управљају својим животом у глобалном и технолошком друштву, а то ћемо успети ако им помогнемо да схвате како настају медијске поруке, шта је изостављено и како медији обликују оно што знамо и разумемо о свету у коме живимо.

2. Медијске поруке настају уз помоћ креативног језика који има сопствена правила

Сваки облик комуникације, без обзира да ли се ради о новинама, ТВ квизовима или филмовима страве и ужаса, има свој сопствени стваралачки језик: застрашујућа музика појачава осећај страха, камера која снима у крупном плану сугерише интимност, велики наслови сигнализирају важност. Разумевање граматике, синтаксе и система метафора медијског језика повећава наше уважавање и уживање у доживљају медија и помаже нам да будемо мање подложни манипулацији. Један од најбољих начина да научимо како се ствара неки медијски производ је да учинимо управо то – да снимимо свој лични видео, направимо интернет страницу нашег извиђачког друштва или покренемо рекламну кампању како бисмо децу упозорили на штетност дувана.

3. Различити људи различито доживљавају исте медијске поруке

Због разлике у годинама, васпитању и образовању, не постоји двоје људи који схватају неки филм на исти начин, или чују сасвим идентичну песму на радију. Чак ни родитељи и њихова деца не виде исти ТВ шоу! Ово схватање мења став према коме се ТВ гледаоци само пасивно излеђавају пред телевизором. Можда тога нисмо ни свесни, али сви ми, чак и деца која су тек проходила, непрестано покушавамо да схватимо смисао оног што видимо, чујемо или читамо. Што више питања можемо поставити о оном што доживљавамо, то смо опрезнији када одлучујемо да ли да прихватимо или одбијемо неку поруку. Истраживања су показала да деца свих узраста временом могу научити вештине примерене њиховом узрасту, које су као нове наочаре којима могу „читати“ своју медијску културу.²⁵

4. Медији су пре свега бизнис чији је мотив профит

Новине своје странице прво попуњавају огласима; преостали простор је посвећен вестима. Такође, сви добро знамо да рекламе чине већи део телевизијског програма који гледамо. Многи

²³ Из пословне стратегије часописа *Media&Values* који је од 1977 до 1993. издавао *Center for Media Literacy*.

²⁴ Прилагођено из документа о медијском образовању Енглеске и Канаде. Прво издање у САД-у под насловом *Five Important Ideas to Teach Your Kids about TV*, Jay Davis *Media&Values* #52/53; јесен, 1990.

²⁵ Hobbs, Renee, *Tuning in to Media: Literacy for the Information Age*, 1995. видео, дистрибуција *Center for Media Literacy*.

не знају да оно што се заиста продаје преко телевизије нису само рекламирани производи који се продају гледаоцима, већ се и гледаоци продају оглашавачима!

Права сврха програма које гледамо на комерцијалној телевизији, без обзира да ли се ради о вестима или забави, није само омогућити забаву већ и створити публику (и довести је у рецептивно расположење), тако да мрежа или локална станица може спонзорима продати време за оглашавање њихових производа. Свака секунда се рачуна! Спонзори плаћају време на основу броја људи који ће, према предвиђањима ТВ станице, гледати телевизијски програм. Спонзори, поред тога, упућују своју поруку конкретној врсти гледалаца, на пример, женама од 20 до 35 година које троше новац на рекламиране производе, или деци од 2 до 7 година која утичу на родитеље да троше новац.

Можда то и није оно што желимо, али у ствари, већину медија су нам пружиле, како каже Џорџ Гербнер, приватне глобалне корпорације које нешто желе да продају, а не породица, црква, школа или чак сопствена земља која има нашта да саопшти.²⁶

5. Медији имају уграђене вредности и ставове

Медији, због тога што су конструисани, носе подтекст о томе ко и шта је важно, бар особи или особама које стварају одређену конструкцију. Осим тога, медији причају приче (чак и рекламе причају неку брзу и једноставну причу), а причама су потребни ликови, место догађаја, почетак, средина и крај. Избор годишта, пола или расе јунака, уз стил живота, ставове и приказано понашање, изабрано окружење (урбано? рурално? имућно? сиромашно?) и акције и реакције за време радње само су неки од начина „уграђивања“ одређених вредности у неки ТВ шоу, филм или рекламу.

Важно је да научимо како да „читамо“ различите врсте медијских порука како бисмо открили ставове који су у њих уграђени. Тек тада можемо одлучити да ли ћемо прихватити или одбацити све те поруке док свакодневно крчимо пут кроз окружење препуно разних медија.

Пет основних питања која можемо поставити о било којој медијској поруци

Научити шта питати

Из ових појмова произлази пет основних питања²⁷ која се могу поставити у вези са било којом медијском поруком. Обратите пажњу на то како свако од њих отвара нивое све дубљих питања:

1. Ко је аутор ове поруке и зашто је шаље?
2. Које технике су употребљене да би привукле моју пажњу?
3. Какви стилови живота, вредности и ставови су представљени у поруци?
4. Да ли други људи могу другачије разумети ову поруку?
5. Шта је из ове поруке изостављено?

Поступак испитивања се примењује на конкретан медијски „текст“ – препознатљив производ или публикацију, или неки њен део: једну епизоду *Моћних ренџера*, рекламу за *Пепси*, један број часописа *Seventeen*, билборд са рекламом за пиво, фотографију и чланак о пљачки банке на насловној страни неких новина, телевизијски пренос утакмице. (...)

Важна питања

Да бисмо били одрасли који добро функционишу у друштву препуном медија, морамо умети да разликујемо облике медија, да поставимо битна питања и познајемо основне, горе наведене појмове. Иако је већина одраслих на часовима књижевности научила да разликује песму од

²⁶ Gerbner, George, “Television Violence and the Art of Asking the Wrong Question,” in *The World & I: A Chronicle of our Changing Era*, July, 1994.

²⁷ Захваљујемо се Renée Hobbs за њен рад на формулисању ових битних питања кроз обуку и подучавање.

есеја, изненађује то што многи не схватају разлику између дневних новина и таблоида који се продају у супермаркетима.

Информације о домаћим и светским догађајима се све више преносе одмах, путем телевизије и интернета, тако да појединци морају научити како сами да потврде истинитост информација, како да провере изворе и упореде и супротставе различите верзије исте информације да би открили пристрасност или политички „спин“. (...)

Три корака до успеха: приказ ефикасног програма медијске писмености

“Медијска писменост” је појам који обухвата три међусобно повезана приступа који имају за циљ да свим грађанима, без обзира на године, пренесу потребна знања о медијима:

Први приступ је постати свестан важности уравнотежене „конзумације“ медија – помоћи деци и породицама да направе здрав избор и да успешно контролишу време проведено уз телевизију, гледање видеа, електронске игре, филмове и разне штампане медије.

Други приступ је подучавање посебних вештина критичког гледања – научити анализирати и постављати питања о ономе што гледамо на екрану, на који начин је конструисано и шта је можда изостављено. Вештине критичког гледања програма најбоље се уче на настави која се заснива на истраживању и интерактивним активностима у групама, као и креирању и производњи сопствених медијских порука.

Трећи приступ – друштвена, политичка и економска анализа - иде дубље од самог екрана (преко којег примамо медијске слике) са циљем подробнијег истраживања о томе ко производи медије које доживљавамо - и са којим циљем? Какав је утицај медија у нашој култури и како приступамо проблемима као што су медијско насиље, расни стереотипи и претерана потрошња (конзумеризам)?

Кроз истраживање, расправу и рад на пројектима, одрасли исто као и млади, посматрају како свако од нас (и сви ми заједно у друштву у којем живимо) схвата и тумачи своја медијска искуства и како масовни медији управљају нашом глобалном потрошачком економијом. Овај приступ такође може припремити терен за различите медијске тежње у смислу оспоравања или кориговања јавне политике или корпоративне праксе.

Иако се можда чини да телевизија и електронски медији нуде најувјерљивије разлоге за промовисање медијског образовања у савременом друштву, начела и пракса медијске писмености могу се применити подједнако на све медије, од телевизије до рекламних мајица, од паноа до интернета.

Скраћени текст

©2003 Center for Media Literacy

www.medialit.org/

За више модела медијског образовања посетите www.media-awareness.ca/

ЕДЦ/ХРЕ Приручник IV

Учествовати у демократији

Приручник за ученике Радни материјали за ученике

- 1.1 Које одлуке су ме учиниле особом каква сам данас – ко их је донео?
- 1.2 Три могућности које обликују нашу будућност
- 1.3 Моји критеријуми за избор занимања
- 1.4 Упитник: хоспитовање (“job shadowing“)
- 2.1 Појам дилеме
- 2.2 Алат за анализу и решавање дилема
- 2.3 Какву би ти одлуку донео? Примери суочавања са дилемом
- 2.4 Образац евиденције за дискусију о начину решавања дилеме
- 2.5 Универзална декларација о људским правима (10. децембар 1948.)
- 2.6 Конвенција за заштиту људских права и основних слобода (измењена Протоколом бр. 11 са Протоколима бр. 1, 4, 6 (изводи) (Европска конвенција о људским правима) (4. новембар 1950.)
- 3.1 План 3. наставне јединице „Разноликост и плурализам”
- 3.2 Учествовати у демократији – основна правила и начела
- 3.3 Оснивање политичке странке
- 3.4 Како се демократски политички систем носи са разноликошћу и плурализмом?
- 3.5 Појам заједничког добра: обележје демократије и диктатуре
- 3.6 Мапа друштвених подела и политичких странака
- 4.1 Пример: сукоб у рибарској заједници
- 4.2 Модел циљева одрживости
- 4.3 Примена модела одрживости на рибарску игру: како можемо „уловити што је могуће више рибе“?
- 4.4 Која је оптимална равнотежа између репродукције рибе и излова?
- 5.1 Припреме за конференцију о систему правила
- 5.2 Основна питања о којима треба водити рачуна при успостављању институционалног система
- 5.3 Поређење различитих система правила
- 5.4 Процедурална правила за конференцију – нацрт
- 5.5 Кратак преглед: шта можемо научити играјући овакве игре?
- 5.6 Повратне информације уз 4. и 5. наставну јединицу
- 6.1 Модел политичког циклуса: политика као процес решавања проблема у заједници
- 6.2 Политички циклус – средство за праћење и разумевање процеса политичког

одлучивања

6.3 Повратне информације о наставној јединици „Власт и политика ”

7.1 Да ли је владавина већине неправедна према мањини? Пример

7.2 Како демократије брину о заштити мањина?

7.3 Задатак: писање нацрта статута спортског клуба

7.4 Евиденција о излагањима група: нацрт статута микро-заједнице

8.1 Предлози тема за дебату

8.2 Правила за вођење дебате

8.3 Образац за дебатне тимове

8.4 Образац за председавајуће

8.5 Образац евиденције за публику

8.6 Радни листић за извештаче о дебати

9.1 Израда зидних новина – прављење избора

9.2 Савети за израду зидних новина

9.3 Савети за писање доброг новинског чланка

Радни материјал за ученике 1.1

Које одлуке су ме учиниле особом каква сам данас – ко их је донео?

Како користити ову табелу: размисли о важним одлукама које су те учиниле особом каква јеси.

Забележи своје одлуке у горњу половину табеле, а одлуке других у доњу половину табеле. Ако мислиш да је нека одлука посебно важна, означи је.

Моје одлуке	Одлуке других
Рођење Садашњост Ток времена	

Радни материјал за ученике 1.2

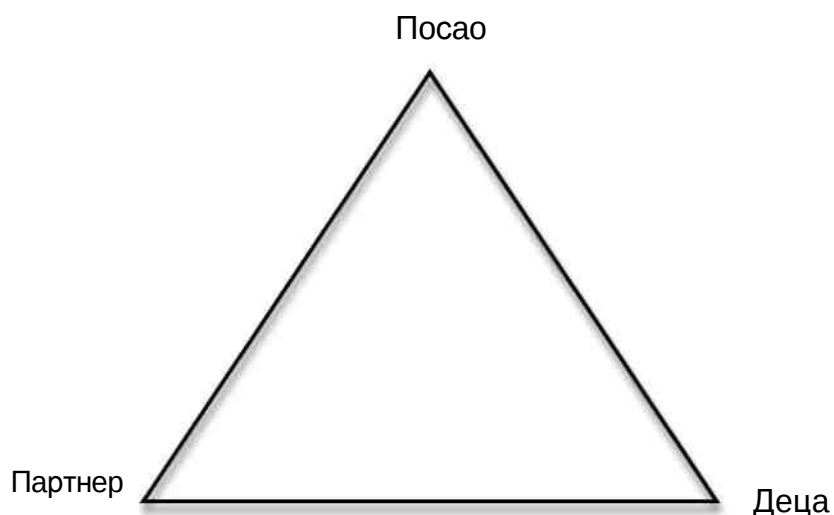
Три могућности које обликују нашу будућност

1. Које могућности нам пружају људска права?

„Свако има право на слободу ...” (Европска конвенција о људским правима (1950), члан 5)

„Свако мора имати прилику да заради за живот обављањем посла који је слободно изабрао.“ (Европска социјална повеља (1996.), део I, бр. 1)

„Пунолетни мушкарци и жене, без икаквих ограничења у погледу расе, држављанства или вероисповести, имају право да склопе брак и да заснују породицу...” (Универзална декларација о људским правима (1948.), члан 16 (1))

2. Које могућности бирам? Које могућности су изабрали моји родитељи?

Могућности за нашу будућност		Мој избор	Избор моје мајке	Избор мог оца
Све три	Партнерство, деца и посао			
Две од три	Партнерство и деца			
	Партнерство и посао			
	Посао и деца			
Једна од три	Партнерство			
	Посао			
	Деца			

Радни материјал за ученике 1.3

Моји критеријуми за избор занимања

1. Ако си већ изабрао/изабрала занимање, наведи разлоге:

Занимање по мом избору	Главни разлози за избор тог занимања	Приговори том занимању (ако постоје)

2. Прихватање или одбијање понуда за запослење (симулација тржишта рада)

Понуда за посао	Разлози за прихватање понуде	Разлози за одбијање понуде

Радни материјал за ученике 1.4

Упитник: хоспитовање ("job shadowing")

Овај упитник може послужити као полазиште припреме за пројекат хоспитовања. Прилагоди га или прошири ако сматраш да је потребно. Ако намераваш да пишеш извештај који ћеш ставити у свој портфолио, на пример, кључна питања могу послужити као смернице за састављање садржаја.

Упитник је најбољи инструмент помоћу којег се може добити јасно структурисан и исцрпан опис неког занимања. Дневник је практичнији ако желиш да забележиш своја лична искуства и осећања док радиш неки посао, нпр. током приправничког стажа.

1. Радно место

- Са ким сарађујете? Ко зависи од Вашег рада? Од чијег рада Ви зависите?
- Да ли је Ваше радно место типично за то занимање/категорију занимања?
- ...

2. Лична одговорност и услови рада

- Која је Ваша позиција у овој фирми/канцеларији ... ?
- У којој мери одлучујете о томе који су Ваши задаци? Ако Ви то радите, на који начин то радите? Ако не, ко Вам додељује задатке?
- Молим Вас да опишете одговорност која Вам је дата?
- У којој мери сте слободни у управљању и коришћењу свог времена? (радно време, радни сати, слободно време, празници).
- Колико у просеку радите дневно/недељно?
- Да ли радите у сменама – ноћу – викендом?
- Колику зараду могу очекивати на овом послу? Да ли су подаци јавно доступни? (Ово је за тебе очигледно врло важан податак, али многи људи не желе да откривају појединости о својој заради, што је разумљиво. Према томе, потребно је да објасниш због чега те то питање занима и сазнаш које информације је особа коју интервјуишеш вољна да пружи.)
- Да ли је уз Ваше занимање могуће имати и породицу? Да ли се тај посао може радити хонорарно?
- ...

3. Активности и задаци

- Које су Ваше основне активности на послу?
- Молим Вас да опишете типичан радни дан или седмицу.
- Постоје ли неке специфичне/јединствене карактеристике Вашег посла?
- ...

4. Захтеви радног места

- У чему особа која обавља Ваш посао мора бити добра, а шта је мање важно?
- У којој мери морате проћи обуку уз рад?
- Постоје ли неке кључне технологије или вештине које морате савладати?
- Да ли имате конкуренцију на свом радном месту?

5. Избор занимања, искуство у каријери

- Која врста обуке је потребна за обављање Вашег посла?
- Молим Вас да опишете развој своје каријере.
- Да ли бисте другима препоручили исти пут који сте Ви одабрали? Да ли је то данас могуће?
- Које сте идеје, жеље и очекивања имали када сте изабрали своју каријеру?
- Да ли су се Ваше жеље оствариле?
- Да ли бисте поново изабрали исту каријеру?
- ...

6. Изгледи у том занимању

Прогнозе о пословној будућности и могућностима треба тумачити са опрезом. Међутим, вреди покушати сазнати шта се може рећи о будућим могућностима запошљавања.

- Колико је данас кандидата потребно за то радно место? Да ли је могуће прогнозировать будуће трендове?
- Које вештине и квалификације ће се тражити од будућих подносилаца молбе за запошљавање?
- Каква је старосна и родна структура у Вашем занимању? (Одговор на ово питање омогућава предвиђање могућности у годинама које долазе).
- ...

7. Провера других извора информација

- Национални и локални завод за запошљавање.
- Интернет.
- ...

Закључак

У светлу свих информација које сам добио/добила, да ли је занимање које сам проучавао/проучавала за мене лично атрактивна опција?

Какав год да је одговор – да, не или нисам сигуран/сигурна – који су разлози за твоју одлуку?

Да ли су се критеријуми којима си се руководио/руководила у свом избору показали као корисни и релевантни?

Јасно је да нам више прија да чујемо „да“ као одговор на горе наведена питања. Али, чак и ако су одговори негативни, резултати су важни за твој будући развој. Избегао си опасност да изабереш погрешно занимање јер су твоје претпоставке и очекивања били неосновани, па тек сада имаш јаснију представу о томе које критеријуме треба да примениш када бираш занимање.

Захвалност

Ако твој извештај читају други (што је обично случај), треба да захвалиш свом партнеру или партнерима у интервјуу и свима који су ти помогли.

Радни материјал за ученике 2.1

Појам дилеме

Шта је дилема?

Дилема је ситуација у којој смо суочени са две опције, а морамо донети одлуку. Свака од њих носи последице које не желимо, или које не можемо оправдати из важних разлога, као на пример:

- моралне или верске обавезе;
- очекивања других (како други очекују да се понашамо, нпр. као учитељ, ученик, брат, пријатељ или председник);
- законске одредбе (права и дужности);
- поштовање људских права;
- личне везе са породицом и пријатељима;
- финансијски разлози (потреба да штедимо новац, могућност да остваримо зараду);
- практични разлози (подршка или спречавање решавања тешког проблема).

Код дилеме смо суочени са сукобом између принципа или циљева који су су нам подједнако важни. Дилеме се догађају у свакодневном животу, али и у политици. У политичком одлучивању суочавање са дилемама је веома често, а свака одлука има далекосежне последице. Зато дилеме морамо решавати дефинисањем приоритета – опредељивањем за један циљ, истовремено занемарујући други. У неким случајевима је могуће направити компромис.

Примери

Ленино обећање

Лена има осам година. Обожава да се пење на дрво и најбоља је у томе у суседству. Једног дана пада са дрвета, али остаје неповређена. Њен отац је видео незгоду и јако је забринут. Моли Лену да му обећа да се више никада неће пењати. Лена обећава и пружа оцу руку да потврди обећање.

Истог поподнева налази се са пријатељицама. Пола, њена најбоља пријатељица, је јако забринута. Њено мало маче се попело високо на дрво и боји се да сиђе. Нешто треба одмах учинити, пре него што маче падне са дрвета. Сва деца знају да се Лена најбоље пење, па је Пола моли да јој спасе маче.

Међутим, Лена памти обећање које је дала оцу. Шта да ради?

Дилема затвореника

Полиција је ухапсила два осумњичена. Нема довољно доказа за осуду, па пошто су их раздвојили, одлазе једном и другом да им понуде исту нагодбу. Ако један сведочи у корист тужилаштва против оног другог (изда га), а други и даље ћути (сарађује са првим), издајник бива ослобођен, а саучесник који ћути добија затворску казну у трајању од 10 година. Ако обојица наставе да ћуте, обојицу осуђују на само шест месеци затворске казне за блажу оптужбу. Ако издају један другог, сваки од њих добија петогодишњу затворску казну. Сваки затвореник мора изабрати да ли да изда оног другог, или да настави да ћути. Сваког од њих су уверили да други неће знати за издају пре окончања истраге. Како би затвореници требало да поступе? (Извор: http://en.wikipedia.org/wiki/Prisoner's_dilemma)

Радни материјал за ученике 2.2

Алат за анализу и решавање дилема

Ово је алат, а не подсетник. Питања се не могу применити у свим случајевима, па треба изабрати она која ти највише одговарају. Боље је пажљиво размислити о неколико питања, а не означити квачицом целу листу.

1. Скупити **информације**.

- Ко је укључен?
- Шта они желе? (Која су њихова права, потребе, циљеви или интереси?)
- Које улоге људи имају?
- У чему је проблем/дилема?
- На који начин се овај случај тиче мене?
- Шта каже закон? (Да ли се морам придржавати неких законских обавеза или правила?)
- Шта не знамо – шта не разумемо?
- Колико би било тешко пронаћи информације које недостају?
- ...

2. Размотрити **последнице**.

- Постоје ли алтернативе?
- Какав би утицај имала свака од тих одлука и на кога? (На друге директно укључене, на друге људе који живе данас, или ће живети у будућности, овде или негде другде.)
- ...

3. Дефинисати своје **приоритете**.

Које критеријуме сматрам најважнијима да се њима руководим приликом доношења одлуке, на пример:

- У којој мери разумем последице своје одлуке?
- Која морална или верска начела сматрам важним?
- Шта је законито – а шта противзаконито?
- Шта могу очекивати да ће други прихватити – и обрнуто? (Да ли би прихватио/прихватила ову одлуку да сам ја у тој позицији?)
- Шта најбоље функционише? (решавање проблема, финансијска питања).
- Који су жељени или нежељени дугорочни ефекти или нуспојаве?
- Да ли је моја одлука неопозива („нема повратка”), или могу накнадно да је променим?
- ...

4. Донети **одлуку**.

- Да ли се морам одлучити за један циљ и прекршити други?
- Да ли има могућности за компромис?
- У датим условима, шта ми говори интуиција? Са којом одлуком се могу највише идентификовати?
- ...

Радни материјал за ученике 2.3

Какву би ти одлуку донео? Примери суочавања са дилемом

1. То није моје смеће

Смеће је велики проблем у твојој школи. Воде се дискусије, а нека одељења су написала правила на велики лист папира и свечано га потписала – желимо да нам школа буде чисто, пријатно место, па ћемо зато смеће бацати у једну од многих канти за смеће у нашем дворишту. Ову иницијативу си доживео/доживела врло озбиљно и не желиш да толеришеш прљавштину и смеће које други бацају.

Током паузе за ручак, на школском дворишту наилазиш на хрпу папирних кеса, кора од воћа, па чак и комад полу-поједене пике, баш поред празне канте за смеће. У близини има много ученика, али не знаш да ли су они одговорни за неред. Шта да урадиш? Да купиш смеће или да га оставиш?

2. Мој најбољи пријатељ – препродавац дроге

Твој најбољи пријатељ је осумњичен за препродају дроге у школи. Знаш да су сумње оправдане. Директор је озбиљно забринут због свега и жели да заштити ученике, посебно оне млађе. Поред тога, он не жели да медији о томе извештавају. Зна да сте пријатељи, па те позива у своју канцеларију.

Ако кажеш оно што знаш, твој пријатељ ће морати да напусти школу и можда ће завршити на суду. Ако не сведочиш, кршиш закон и можеш и сам имати проблема. У тој ситуацији, компромис није могућ. Или ћеш директору рећи оно што знаш, или нећеш.

Ситуација се додатно компликује јер не знаш шта ће учинити твој пријатељ. Хоће ли ћутати? Или ће можда чак и признати, ако му буде понуђена блажа казна?

3. Моја пријатељица жели да стигне на воз

Шест сати је једног хладног зимског јутра. Пре три месеца положио си возачки испит и још ниси имао пуно прилика да возиш. Сада возиш пријатељицу на железничку станицу. Пре него што си кренуо, морао си да очистиш слој леда са предњег стакла, а успут је требало и да станеш на бензинској пумпи.

Касниш. Железничка станица је удаљена 3 км, твоја пријатељица треба да стигне на воз за 10 минута, а пре тога још мора да купи карту.

Ограничење брзине је 50 km на час, као што је то обично случај у граду. Колико видиш, пут је празан. „Хајде, вози мало брже“, захтева твоја пријатељица. Шта ћеш учинити?

4. Које банане купити?

Желиш у супермаркету да купиш неко воће. Продају се две врсте банана; обе изгледају квалитетно – зреле су и у савршеном стању. Међутим, једна врста банана је нешто јефтинија од друге. Оне скупље имају налепницу “Fair Trade“ (фер трговина), а на декларацији пише да је одређени део своте коју платиш намењен директној подршци малим страним произвођачима. Потребна су им средства за уређење њихових плантажа банана – према нашим стандардима ради се о врло скромној своти. Које ћеш банане купити?

Радни материјал за ученике 2.4

Образац евиденције за дискусију о начину решавања дилеме

(На основу радног материјала 2.3)

Пример бр. 1: То није моје смеће	
Алтернативе	Одлука и разлози
Бацити смеће у канту <i>или</i> Оставити смеће на земљи <i>или</i> ...?	
Пример бр. 2: Мој најбољи пријатељ – препродавац дроге	
Алтернативе	Одлука и разлози
Рећи директору оно што знам <i>или</i> Ћутати <i>или</i> ...?	
Пример бр. 3: Моја пријатељица жели да стигне на воз	
Алтернативе	Одлука и разлози
Држати се ограничења брзине од 50 km/h <i>или</i> Возити брже <i>или</i> ...?	

Пример бр. 4: Које банане купити?

Алтернативе	Одлука и разлози
Купити јефтиније банане <i>или</i> купити скупље банане <i>или</i> ...?	

(неки други пример)

Алтернативе	Одлука и разлози

(неки други пример)

Алтернативе	Одлука и разлози

Радни материјал за ученике 2.5

Универзална декларација о људским правима (10. децембар 1948.)

Преамбула

Пошто је признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице темељ слободе, правде и мира у свету, *пошто* је непоштовање и презирање људских права водило варварским поступцима, који су вређали савест човечанства, и пошто је стварање света у којем ће људска бића уживати слободу говора и убеђења и бити слободна од страха и немаштине проглашено као највиша тежња сваког човека, *пошто* је људска права преко потребно заштитити владавином права, како човек не би био приморан да, као крајњем средству, прибегне побуни против тираније и угњетавања, *пошто* је битно да се подстиче развој пријатељских односа међу народима, *пошто* су народи Уједињених нација у Повељи поновно потврдили своју веру у основна људска права, у достојанство и вредност човекове личности и равноправност мушкараца и жена и пошто су одлучили да подстичу друштвени напредак и побољшају услове живота у већој слободи, *пошто* су се државе чланице обавезале да у сарадњи с Уједињеним нацијама обезбеде опште поштовање и примену људских права и основних слобода, *пошто* је опште схватање ових права и слобода од највеће важности за пуно остварење ове обавезе,

Генерална скупштина

Проглашава ову Универзалну декларацију о људским правима као заједнички стандард који треба да постигну сви народи и све нације да би сваки појединац и сваки орган друштва, имајући ову Декларацију стално на уму, тежио да учењем и васпитавањем допринесе поштовању ових права и слобода и да поступним унутрашњим и међународним мерама обезбеди њихово опште и стварно признање и поштовање како међу народима самих држава чланица, тако и међу народима оних територија које су под њиховом управом.

Члан 1.

Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свешћу и треба једни према другима да поступају у духу братства.

Члан 2.

Сваком припадају сва права и слободе проглашене у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности. Даље, неће се правити никаква разлика на основу политичког, правног или међународног статуса земље или територије којој неко лице припада, било да је она независна, под старатељством, несамоуправна, или да јој је сувереност на ма који други начин ограничена.

Члан 3.

Свако има право на живот, слободу и безбедност личности.

Члан 4.

Нико се не сме држати у ропству или потчињености; ропство и трговина робљем забрањени су у свим облицима.

Члан 5.

Нико се не сме подвргнути мучењу или свирепом, нечовечном или понижавајућем поступку или кажњавању.

Члан 6.

Свако има право да свуда буде признат као правни субјект.

Члан 7.

Сви су пред законом једнаки и имају право без икакве разлике на подједнаку правну заштиту. Сви имају право на једнаку заштиту против било какве дискриминације којом се крши ова

Декларација и против сваког подстицања на овакву дискриминацију.

Члан 8.

Свако има право на делотворни правни лек пред надлежним националним судовима против дела којима се крше основна права која су му призната уставом или законима.

Члан 9.

Нитко не сме бити произвољно ухапшен, притворен или протеран.

Члан 10.

Свако има потпуно једнако право на правично јавно суђење пред независним и непристрасним судом који ће одлучити о његовим правима обавезама, и о основаности сваке кривичне оптужбе против њега.

Члан 11.

1. Свако ко је оптужен за кривично дело има право да се сматра невиним док се на основу закона кривица не докаже на јавном претресу на којем су му обезбеђена сва јамства потребна за његову одбрану.

2. Нико се не сме осудити за дела или пропуштања која нису представљала кривично дело по унутрашњем или међународном праву у време када су извршена. Исто тако не сме се изрицати тежа казна од оне која се могла применити у време када је кривично дело извршено.

Члан 12.

Нико се не сме изложити произвољном мешању у приватни живот, породицу, стан или преписку, нити нападима на част и углед. Свако има право на заштиту закона против оваквог мешања или напада.

Члан 13.

1. Свако има право на слободу кретања и избора становања у границама поједине државе.

2. Свако има право да напусти сваку земљу, укључујући своју властиту, и да се врати у своју земљу.

Члан 14.

1. Свако има право да тражи и ужива у другим земљама азил од прогањања.

2. На то право се не може позвати у случају гоњења које се истински односи на кривична дела неполитичке природе или на поступке противне циљевима и начелима Уједињених нација.

Члан 15.

1. Свако има право на држављанство.

2. Нико не сме самовољно бити лишен свог држављанства нити права да промени држављанство.

Члан 16.

1. Пунолетни мушкарци и жене, без икаквих ограничења у погледу расе, држављанства или вероисповести, имају право да склопе брак и да заснују породицу. Они су равноправни приликом склапања брака, за време његовог трајања и приликом његовог развода.

2. Брак се може склопити само уз слободан и потпун пристанак лица која ступају у брак.

3. Породица је природна и основна ћелија друштва и има право на заштиту државе и друштва.

Члан 17.

1. Свако има право да поседује имовину, сам и у заједници с другима.

2. Нико не сме бити самовољно лишен своје имовине.

Члан 18.

Свако има право на слободу мисли, савести и вероисповести; ово право укључује слободу

промене вероисповести или уверења и слободу да човек сам или у заједници с другима, јавно или приватно, манифестује своју веру или уверење подучавањем, обичајима, молитвом и обредом.

Члан 19.

Свако има право на слободу мишљења и изражавања, што обухвата и право да не буде узнемираван због свог мишљења, као и право да тражи, прима и шири обавештења и идеје било којим средствима и без обзира на границе.

Члан 20.

1. Свако има право на слободу мирног окупљања и удруживања.
2. Нико се не може приморати да припада неком удружењу.

Члан 21.

1. Свако има право да учествује у управљању јавним пословима своје земље, непосредно или преко слободно изабраних представника.
2. Сватко има право да на равноправној основи ступа у јавну службу у својој земљи.
3. Воља народа је основа државне власти; ова воља треба да се изражава на повременим и слободним изборима, који ће се спроводити општим и једнаким правом гласа, тајним гласањем или одговарајућим поступком којим се обезбеђује слобода гласања.

Члан 22.

Сватко као члан друштва, има право на социјално осигурање и право да остварује привредна, друштвена и културна права неопходна за своје достојанство и за слободан развој своје личности, уз помоћ државе и путем међународне сарадње, а у складу са организацијом и средствима сваке државе.

Члан 23.

1. Свако има право на рад, на слободан избор запослења, на правичне и задовољавајуће услове рада и на заштиту од незапослености.
2. Свако, без икакве разлике, има право на једнаку плату за једнаки рад.
3. Свако ко ради има право на праведну и задовољавајућу накнаду која њему И његовој породици обезбеђује егзистенцију која одговара људском достојанству И која ће, ако буде потребно, бити употпуњена другим средствима социјалне заштите.
4. Свако има право да оснива синдикат и учлањује се у њега ради заштите својих интереса..

Члан 24.

Свако има право на одмор и разоноду, укључујући разумно ограничење радног времена и повремено плаћени одмор.

Члан 25.

1. Свако има право на стандард живота који обезбеђује здравље и благостање, његово и његове породице, укључујући храну, одећу, стан и лекарску негу и потребне социјалне службе, као и право на осигурање у случају незапослености, болести, онеспособљења, удовиштва, старости или других случајева губљења средстава за издржавање услед околности независних од његове воље.
2. Мајке и деца имају право на нарочито старање и помоћ. Сва деца, рођена у браку или ван њега, уживају једнаку социјалну заштиту.

Члан 26.

1. Свако има право на образовање. Образовање треба да буде бесплатно бар у основним и нижим школама. Основно образовање је обавезно. Техничко и стручно образовање треба да буде свима подједнако доступно на основу њихове способности.

2. Образовање треба да буде усмерено ка пуном развоју људске личности и учвршћивању поштовања људских права и основних слобода. Оно треба да унапређује разумевање,

трпељивост и пријатељство међу свим народима, расним и верским групама, као и делатност Уједињених нација за одржање мира.

3. Родитељи имају првенствено право да бирају врсту образовања за своју децу.

Члан 27.

1. Свако има право да слободно учествује у културном животу заједнице, да ужива у уметности и да учествује у научном напретку и у добробити која отуда проистиче.

2. Свако има право на заштиту моралних и материјалних интереса који проистичу из сваког научног, књижевног или уметничког дела чији је он творац.

Члан 28.

Свако има право на друштвени и међународни поредак у којем права и слободе објављени у овој Декларацији могу бити потпуно остварени.

Члан 29.

1. Свако има обавезе према заједници у којој је једино могућ слободан и пун развитак његове личности.

2. У вршењу својих права и слобода свако се може подвргнути само оним ограничењима која су предвиђена законом искључиво у циљу обезбеђења потребног признања и поштовања права и слобода других, као и задовољења правичних захтева морала, јавног поретка и општег благостања у демократском друштву.

3. Ова права и слободе се ни у ком случају не могу остваривати противно циљевима и начелима Уједињених нација.

Члан 30.

Ниједна одредба ове Декларације не може се тумачити као право за ма коју државу, групу или лице да обавља било коју делатност или да врши било какву радњу усмерену на рушење права И слобода који су у њој садржани.

www.un.org/en/documents/udhr

Радни материјал за ученике 2.6

Конвенција за заштиту људских права и основних слобода (Европска конвенција о људским правима), измењена Протоколом бр. 11 и Протоколима бр. 1, 4, 6 (изводи)

Рим, 4. новембра 1950.

Владе потписнице ове Конвенције, као чланице Савета Европе, имајући у виду Универзалну декларацију о људским правима коју је Генерална скупштина Уједињених нација прогласила 10. децембра 1948;

Имајући у виду да ова Декларација има за циљ да осигура опште и стварно признање и поштовање права прокламованих у њој;

Имајући у виду да је циљ Савета Европе постизање већег јединства између његових чланица и да је очување и развијање основних људских права и слобода један од начина на који том циљу треба стремити;

Потврђујући изнова своју дубоку веру у оне основне слободе које су темељ правде и мира у свету и које се најбоље одржавају стварном политичком демократијом, с једне стране, и заједничким схватањем и поштовањем људских права од којих оне зависе, с друге стране;

Решене да, као владе европских земаља које су сличних погледа и имају заједничко наслеђе политичких традиција, идеала, слободе и владавине права, предузму прве кораке за скупно остваривање извесних права наведених у Универзалној декларацији,

Споразумеле су се о следећем:

Члан 1 - Обавеза поштовања људских права

Високе стране уговорнице јемче свакоме у својој надлежности права и слободе одређене у Делу II ове Конвенције.

ДЕО I - ПРАВА И СЛОБОДЕ

Члан 2- Право на живот

1. Право на живот сваке особе заштићено је законом. Нико не може бити намерно лишен живота, сем приликом извршења пресуде суда којом је осуђен за злочин за који је ова казна предвиђена законом.

2. Лишење живота се не сматра противним овом члану ако проистекне из употребе силе која је апсолутно нужна:

а) ради одбране неког лица од незаконитог насиља;

б) да би се извршило законито хапшење или спречило бекство лица законито лишеног слободе;

в) приликом законитих мера које се предузимају у циљу сузбијања нереда или побуне.

Члан 3 - Забрана мучења

Нико не сме бити подвргнут мучењу, или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању.

Члан 4 - Забрана ропства и принудног рада

1. Нико се не сме држати у ропству или ропском положају.
2. Ни од кога се не може захтевати да обавља принудни или обавезни рад.
3. За сврхе овог члана израз "принудни или обавезни рад" не обухвата:
 - а) рад уобичајен у склопу лишења слободе одређеног у складу са одредбама члана 5. ове Конвенције или током условног отпуста;
 - б) службу војне природе или, у земљама у којима се признаје приговор савести, службу која се захтева уместо одслужења војне обавезе;
 - в) рад који се изискује у случају какве кризе или несреће која прети опстанку или добробити заједнице;
 - г) рад или службу који чине саставни део уобичајених грађанских дужности.

Члан 5 - Право на слободу и сигурност

1. Свако има право на слободу и безбедност личности. Нико не може бити лишен слободе осим у следећим случајевима и у складу са законом прописаним поступком:
 - а) у случају законитог лишење слободе на основу пресуде надлежног суда;
 - б) у случају законитог хапшења или лишења слободе због неизвршења законите судске одлуке или ради обезбеђења испуњења неке обавезе прописане законом;
 - в) у случају законитог хапшења или лишења слободе ради привођења лица пред надлежну судску власт због оправдане сумње да је извршило кривично дело, или када се то оправдано сматра потребним како би се предупредило извршење кривичног дела или бекство по његовом извршењу;
 - г) у случају лишења слободе малолетног лица на основу законите одлуке у сврху васпитног надзора или законитог лишења слободе ради његовог привођења надлежном органу;
 - д) у случају законитог лишења слободе да би се спречило ширење заразних болести, као и законитог лишења слободе душевно поремећених лица, алкохоличара или уживалаца дрога или скитница;
 - ђ) у случају законитог хапшења или лишења слободе лица да би се спречио његов неовлашћени улазак у земљу, или лица против кога се предузимају мере у циљу депортације или екстрадиције.
2. Свако ко је ухапшен биће одмах и на језику који разуме обавештен о разлозима за његово хапшење и о свакој оптужби против њега.

3. Свако ко је ухапшен или лишен слободе сходно одредбама из става 1.ц овог члана биће без одлагања изведен пред судију или друго службено лице законом одређено да обавља судске функције и имаће право да му се суди у разумном року или да буде пуштен на слободу до суђења. Пуштање на слободу може се условити јемствима да ће се лице појавити на суђењу.

4. Свако ко је лишен слободе има право да покрене поступак у коме ће суд хитно испитати законитост лишења слободе и наложити пуштање на слободу ако је лишење слободе незаконито.

5. Свако ко је био ухапшен или лишен слободе у супротности с одредбама овог члана има угуживо право на накнаду.

Члан 6 - Право на правично суђење

1. Свако, током одлучивања о његовим грађанским правима и обавезама или о кривичној оптужби против њега, има право на правичну и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним судом, образованим на основу закона. Пресуда се изриче јавно, али се штампа и јавност могу искључити с целог или с дела суђења у интересу морала, јавног реда или националне безбедности у демократском друштву, када то захтевају интереси малолетника или заштита приватног живота странака, или у мери која је, по мишљењу суда, нужно потребна у посебним околностима када би јавност могла да нашкоди интересима правде.

2. Свако ко је оптужен за кривично дело сматраће се невиним све док се не докаже његова кривица на основу закона.

3. Свако ко је оптужен за кривично дело има следећа минимална права:

а) да у најкраћем могућем року, подробно и на језику који разуме, буде обавештен о природи и разлозима за оптужбу против њега;

б) да има довољно времена и могућности за припремање одбране;

в) да се брани лично или путем браниоца кога сам изабере или, ако нема довољно средстава да плати за правну помоћ, да ову помоћ добије бесплатно када интереси правде то захтевају;

г) да испитује сведоке против себе или да постигне да се они испитају и да се обезбеди присуство и саслушање сведока у његову корист под истим условима који важе за оне који сведоче против њега;

д) да добије бесплатну помоћ преводиоца ако не разуме или не говори језик који се употребљава на суду.

Члан 7 - Кажњавање само на основу закона

1. Нико се не може сматрати кривим за кривично дело извршено чињењем или нечињењем које, у време када је извршено, није представљало кривично дело по унутрашњем или међународном праву. Исто тако, не може се изрећи строжија казна од оне која је била прописана у време када је кривично дело извршено.

2. Овај члан не утиче на суђење и кажњавање неког лица за чињење или нечињење које се у време извршења сматрало кривичним делом према општим правним начелима која признају цивилизовани народи.

Члан 8 - Право на поштовање приватног и породичног живота

1. Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке.

2. Јавне власти неће се мешати у вршење овог права сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.

Члан 9 - Слобода мисли, савести и вероисповести

1. Свако има право на слободу мисли, савести и вероисповести; ово право укључује слободу промене вере или уверења и слободу човека да, било сам или заједно с другима, јавно или приватно, испољава веру или уверење молитвом, проповеди, обичајима и обредом.

2. Слобода исповедања вере или убеђења може бити подвргнута само оним ограничењима која су прописана законом и неопходна у демократском друштву у интересу јавне безбедности, ради заштите јавног реда, здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.

Члан 10 - Слобода изражавања

1. Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да захтевају дозволе за рад телевизијских, радио и биоскопских предузећа.

2. Пошто коришћење ових слобода повлачи за собом дужности и одговорности, оно се може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства.

Члан 11 - Слобода окупљања и удруживања

1. Свако има право на слободу мирног окупљања и слободу удруживања с другима, укључујући право да оснива синдикат и учлањује се у њега ради заштите својих интереса.

2. За вршење ових права неће се постављати никаква ограничења, осим оних која су прописана законом и неопходна у демократском друштву у интересу националне безбедности или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других. Овим се чланом не спречава законито ограничавање вршења ових права припадницима оружаних снага, полиције или државне управе.

Члан 12 - Право на склапање брака

Мушкарци и жене одговарајућег узраста имају право да ступају у брак и заснивају

породицу у складу с унутрашњим законима који уређују вршење овог права.

Члан 13 - Право на делотворни правни лек

Свако коме су повређена права и слободе предвиђени у овој Конвенцији има право на делотворан правни лек пред националним властима, без обзира јесу ли повреду извршила лица која су поступала у службеном својству.

Члан 14 - Забрана дискриминације

Уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује се без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, веза с неком националном мањином, имовно стање, рођење или други статус.

...

Протокол уз Конвенцију о људским правима и основним слободама

Париз, 20. марта 1952.

Члан 1 – Заштита имовине

Свако физичко и правно лице има право на неометано уживање своје имовине. Нико не може бити лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом и општим начелима међународног права.

Претходне одредбе, међутим, ни на који начин не утичу на право државе да примењује законе које сматра потребним да би регулисала коришћење имовине у складу с општим интересима или да би обезбедила наплату пореза или других дажбина или казни.

Члан 2 – Право на образовање

Нико не може бити лишен права на образовање. У вршењу свих својих функција у области образовања и наставе држава поштује право родитеља да обезбеде образовање и наставу који су у складу с њиховим верским и филозофским уверењима.

Члан 3 - Право на слободне изборе

Високе стране уговорнице се обавезују да у примереним временским размацама одржавају слободне изборе с тајним гласањем, под условима који обезбеђују слободно изражавање мишљења народа при избору законодавних тела.

Протокол бр. 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода

Стразбур, 16. септембра 1963.

Члан 2 – Слобода кретања

1. Свако ко се законито налази на територији једне државе има, на тој територији, право на слободу кретања и слободу избора боравишта.
2. Свако је слободан да напусти било коју земљу, укључујући и сопствену.
3. Никаква ограничења не могу се поставити у односу на вршење ових права сем оних која су у складу са законом и која су неопходна у демократском друштву у интересу националне безбедности или јавне сигурности, ради очувања јавног поретка, за спречавање криминала, за заштиту здравља или морала или ради заштите права и слобода других.
4. Права из става 1. могу се, такође, у извесним областима подвргнути ограничењима која су уведена у складу са законом и оправдана јавним интересом у демократском друштву.

Члан 3 – Забрана протеривања сопствених држављана

1. Нитко не може бити протеран, било појединачном било колективном мером, с територије државе чији је држављанин.
2. Нико не може бити лишен права да уђе на територију државе чији је држављанин.

Члан 4 – Забрана колективног протеривања странаца

Забрањено је колективно протеривање странаца.

...

Протокол бр. 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода

Стразбур, 28. априла 1983.

...

Члан 1. – Укидање смртне казне

Смртна казна се укида. Нико се не може осудити на смртну казну или погубити.

Извор: www.echr.coe.int/echr/Homepage_EN

Ово је страница Еуропског суда за људска права. Преводи Европске конвенције о људским правима на језике држава чланица доступни су у PDF формату.

Радни материјал за ученике 3.1

План 3. наставне јединице: „Разноликост и плурализам”

	План: преговарање о заједничкој дефиницији заједничког добра	Време (минуте)
1. час	Разноликост појединачних мишљења: ученици дефинишу своје политичке приоритете	
	1. Ученици дефинишу политичке циљеве.	25 мин.
	2. Ученици анализирају своје одлуке.	15 мин.
2. час	Плурализам: ученици оснивају странке ради остваривања циљева	
	1. Ученици дефинишу профиле својих странака.	15 мин.
	2. Јавни догађај: странке се представљају.	10 мин.
	3. Наставников допринос: појам заједничког добра.	5 мин.
	4. Ученици разговарају о својим стратегијама преговарања.	10 мин.
3. час	Преговарање: можемо ли (или већина нас) да се договоримо о политичком циљу (заједничко добро)?	
	1. Ученици дефинишу циљеве.	10 мин.
	2. Ученици преговарају за округлим столом.	30 мин.
4. час	Анализа наставне јединице	
	1. Ученици размишљају о свом искуству.	20 мин.
	2. Додатна дискусија.	15 мин.
	3. Ученици дају повратне информације.	5 мин.

Радни материјал за ученике 3.2

Учествовати у демократији – основна правила и начела

Учествовати у демократији значи учествовати у преговарању о заједничком добру

У демократским друштвима, свако – појединци или групе – може учествовати и залагати се за своје интересе и идеје. Коначна одлука не мора у потпуности испунити наше циљеве, али ако не учествујемо, нико на њих неће обратити пажњу.

У демократским друштвима, до одлука и решења се долази кроз борбу мишљења и надметање интереса и идеја. Сагласност се постиже кроз компромис који све странке, или већина, могу прихватити. Таква одлука се, у том тренутку, може сматрати дефиницијом **заједничког добра**.

Борба мишљења и политичко надметање стварају елемент борбе. Зато је врло важно да се сви играчи на политичкој позорници договоре о систему правила поштујући начело међусобног уважавања.

Основна правила и принципи преговарања и борбе мишљења у демократији

1. Јасноћа и међусобно уважавање:

„Не слажем се са оним што говориш, али до смрти ћу бранити твоје право да то кажеш.“

Волтер (1694-1778)

То значи да на особе различитих интереса и погледа гледаш као на своје противнике, али не и непријатеље. Не бориш се, већ учествујеш у нечему што више личи на спортско такмичење.

2. Људска права важе за све људе

Људска права уводе начело ненасиља. Политичко надметање се остварује речима, аргументима, идејама, шармом и духом.

3. Спремност на компромис

Покушај да пронађеш *win-win* решења (обе стране побеђују).

Ако то није могуће, постарај се да обе стране пронађу нешто око чега се могу сложити.

Избегавај *win-lose* ситуације (једна страна побеђује, друга губи), без обзира на то ко побеђује, а ко губи.

4. Савети за преговарање

Имајте јасну слику о свом циљу. Играчи који знају шта желе често побеђују управо због тога.

Покушајте да разумете угао гледања других. Усредсредите се на оно око чега се можете сложити, а не на оно око чега се не слажете – тражите заједничке интересе и проблеме и радите на њима. Међутим, будите врло јасни у вези са питањима која су вам битна. Немојте прихватити решења која сматрате неправедним или неефикасним и не предлагите их другима.

Покушајте да ставите нагласак на питања која омогућавају компромис, у суштини на све што је мерљиво и може се изразити бројкама – на пример, расподела ресурса, новца, земље или времена. Избегавајте спорове око колективног идентитета (боје, етничког порекла).

Радни материјал за ученике 3.3

Оснивање политичке странке

1. Нацрт програма

1. Изаберите председавајућег, говорника, члана који мери време и два записничара (види упутства за сваку улогу у наставку).
2. Прихватите нацрт програма - са или без измена (глас већине).
3. Шта нас је окупило?
 - Шта је мој главни приоритет? Изјава сваког члана, без дискусије.
4. Дефинисање **политичког профила** странке:
 - Какав је наш политички став? Да ли желимо да прихватимо једно од четири основна становишта? Или смо можда негде у средини? Или морамо дефинисати ново становиште?
 - Којим питањима се највише бавимо? На пример, да ли посебно бринемо о неким конкретним групама људи? Или, да ли дефинишемо кључни проблем или питање? На ком нивоу делујемо – локалном, националном, европском, глобалном?
 - Које име ћемо дати нашој странци? Које име најбоље одражава наш профил? (Ставите име на школску клупу или зид иза вас)
5. **Циљеви:** који је наш главни приоритет? Имамо ли још неке циљеве?
6. **Стратегија:** како ћемо освојити подршку?
 - Ко још дели наше циљеве – ко дели наше ставове?
 - У вези са чим смо спремни да постигнемо компромис? У чему не попуштамо?

2. Упутства за улоге

Председавајући

У демократској заједници, организације као што су политичке странке морају функционисати као демократске микро-заједнице (види радни материјал за ученике 3.1). Твој задатак је да водиш рачуна о томе да се током састанка поштују процедура и људска права, на пример, да свако има подједнаку шансу да изрази своје мишљење.

Задужен/задужена си за дневни ред састанка. Ако се расправа закомпликује јер се неколико питања решава истовремено, упозораваш своју групу на ту чињеницу и предложеш питање о коме ће се прво расправљати.

Говорник и записничари

Ти си „особа за односе с јавношћу“ одговорна за „производ“ који има смисла и добро се „продаје“ – име странке, изјава о вашем циљу, или циљевима. Да ли те остали могу лако разумети? Да ли ће им се твој наступ допасти?

Представићеш странку на скупу планираном за 3. час. Покушај да оставиш добар утисак на ученике који још нису приступили странци, а покушај и да придобијеш чланове других странака, посебно оне који су ти најближи по ставовима. Провери са наставником колико времена имаш на располагању.

Група треба да размотри на који начин записничари, а можда и сви чланови странке, могу допринети оглашавању, нпр. састављањем рекламног летка или постера. Провери са наставником који су вам материјали доступни или их сам/сама набави.

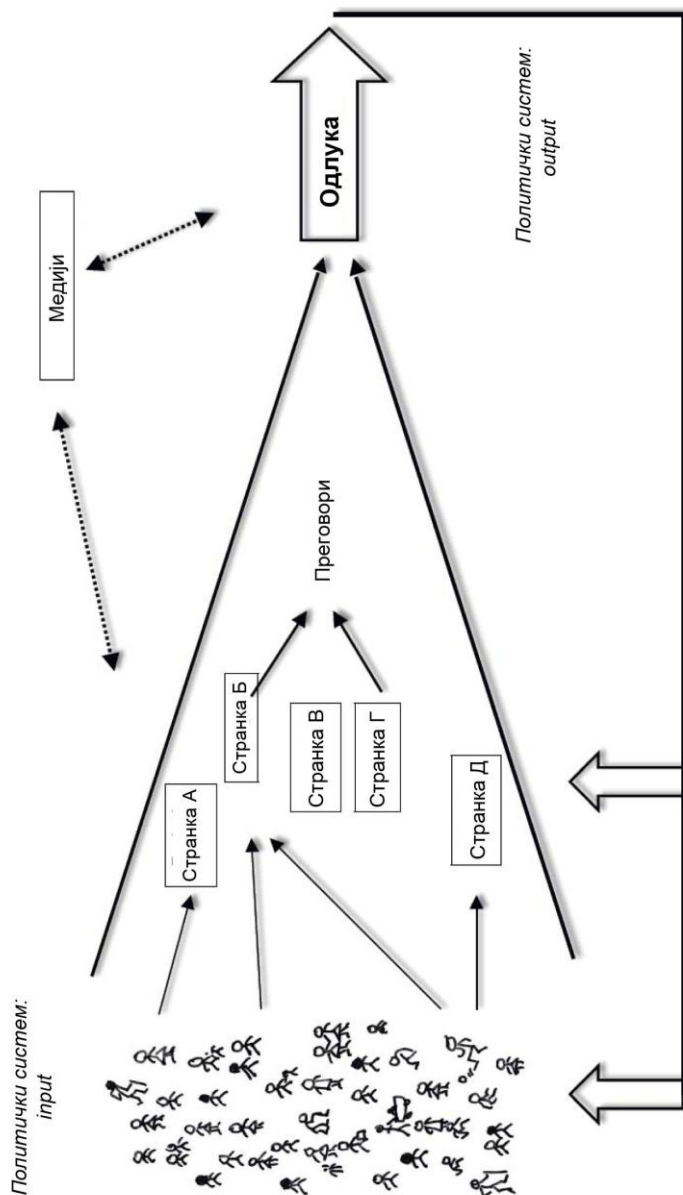
Ученик који мери време

Председавајући је „менаџер демократије“, а ти си „менаџер ефикасности“. Твој задатак је да водиш рачуна о времену током састанка, како вам не би понестало времена.

Савети: предложи додатно време пре него што почнете. Адекватно реагуј ако видиш да твоја група касни. Предложи прилагођавање плана. Група одлучује шта ће учинити, а ти нудиш решења.

Радни материјал за ученике 3.4

Како се демократски политички систем носи са разноликошћу и плурализмом?

Сви играчи се договарају о систему правила и принципа.

Међусобно поштују личност и достојанство;

- људска права;

- ненасиље;

- надметање интереса и циљева;

- спремност на компромис;

- одлучивање већином гласова;

- о заједничком интересу се преговара,

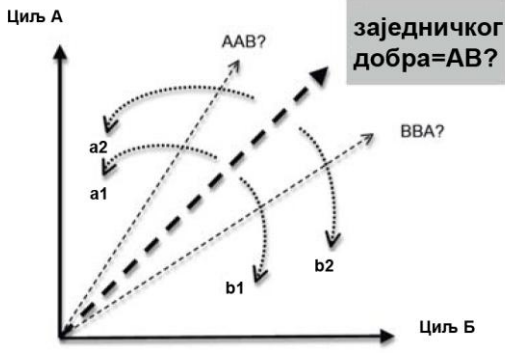
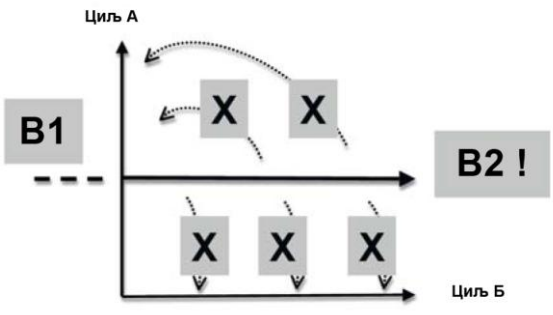
Радни материјал за ученике 3.5

Појам заједничког добра: обележје демократије и диктатуре

*La multitude qui ne se réduit pas à l'unité est confusion;
l'unité qui ne dépend pas de la multitude est tyrannie.*

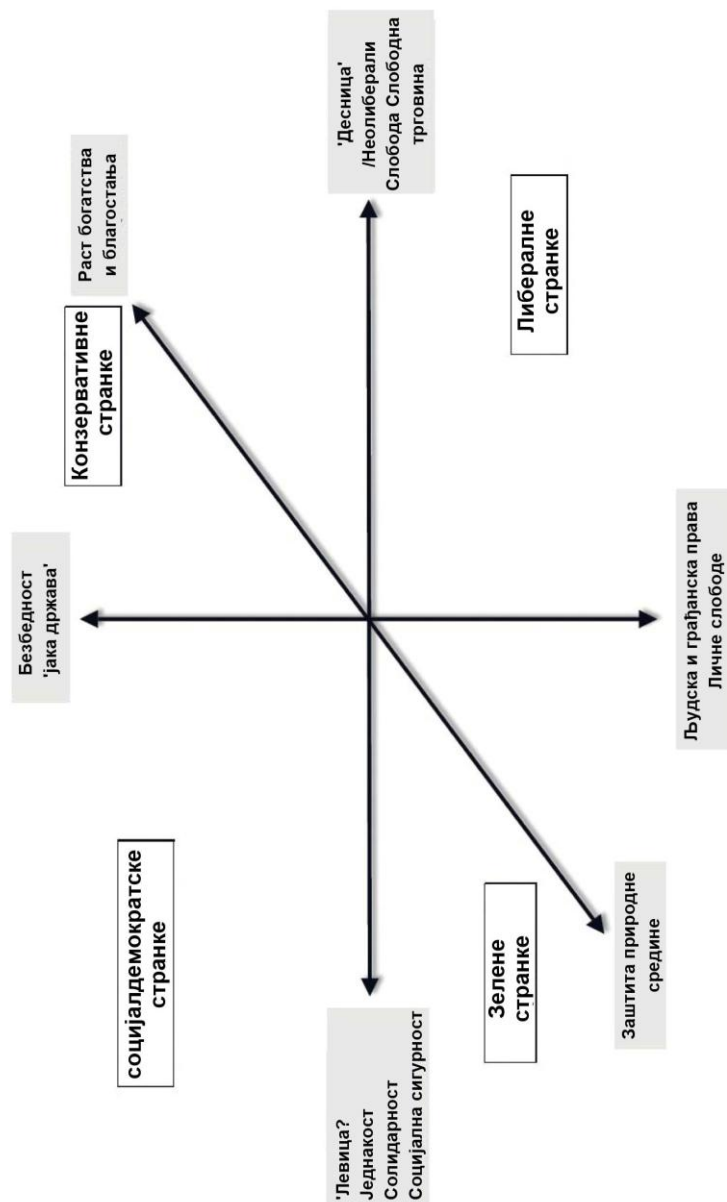
[Разноликост која се не може свести на јединство је конфузија; јединство које занемарује разноликост је тиранија.]

Блез Паскал (1623-62.)

Преговарање о заједничком добру у плуралистичким демократијама	Наметање заједничког добра у ауторитарној владавини и диктатури
	
У плуралистичким демократијама, о заједничком добру се преговара и за њега се бори. Нико унапред не зна резултат (АВ?). То често подразумева покушај и грешку, па се одлуке могу, а понекад и морају, исправити. Политика је процес колективног учења кроз противречне дебате; на крају мора бити донета одлука.	В1: божанском спознајом или научном анализом (на пр. марксизам–лењинизам) заједничко добро се може објективно дефинисати. Само владајућа елита је за то способна (В2!). Заједничко добро оправдава сва средства, укључујући силу, да би се савладао отпор и супротстављање (X). Критичари “В1” или “В2!” се проглашавају непријатељима.
У плуралистичким демократијама, групе промовишу различите циљеве, интересе и вредности (циљеви А и Б). Свака група се залаже за своје циљеве (a1, a2, b1, b2), покушавајући да утиче на коначну одлуку у своју корист (ААВ? – ВВА?). Плурализам подстиче такмичење и борбу мишљења. Слободни медији подржавају жустре расправе.	У диктатурама, групе или појединци који промовишу неку алтернативу или износе критику бивају ућуткани (симбол X). Право на учествовање даје се само присталицама режима. Медији се цензуришу. Владар одлучује који проблеми, интереси или циљеви постају део политичког програма.
Борба мишљења се сматра нужном и продуктивном да би се постигао договор и компромис. Одлуке подлежу критичком преиспитивању.	Јединство намеће и унапред дефинише владар. Сматра се да борба мишљења изазива несклад и опасна је, јер се тешко контролише.

Радни материјал за ученике 3.6

Мапа друштвених подела и политичких

У сваком друштву постоји неколико основних супротстављених позиција које називамо поделама (расколима).

Подела лево-десно постоји у свим земљама капиталистичког система са слободном трговином. Ова подела датира још из времена индустријске револуције у XIX веку.

Друге две поделе (раскола) су из новијег времена.

Раскол између заштите околине и привредног раста појавио се на политичкој сцени 1970-их.

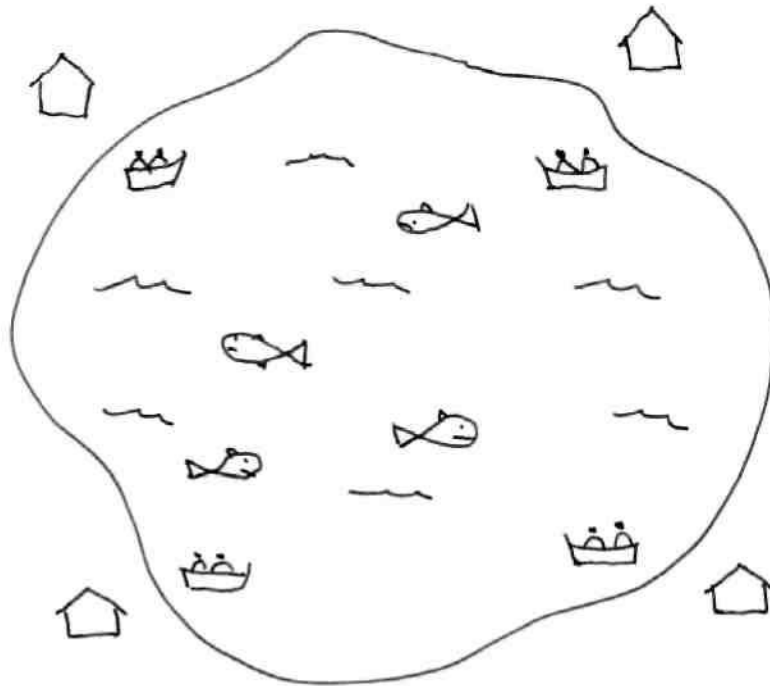
Раскол између „јаке државе“ на супрот грађанским правима је поново постао актуелан у борби против тероризма после 11. септембра 2001.

Систем политичких странака одражава ове поделе. Странке заступају интересе појединих група и дају предност одређеним поделама.

Свако друштво има специфичну структуру подела. Што више подела (раскола) постоји у неком друштву, то је њиме теже управљати.

Радни материјал за ученике 4.1

Пример: сукоб у рибарској заједници

I. Рибарска заједница

Замислите велико језеро пуно рибе. На обалама језера, у четири мала села, живе рибари – рибарска заједница. Свако село шаље своју посаду на рибарење. У сезони ловостаја, рибари пуштају да се залихе рибе повећају, док они за то време поправљају своје мреже и бродове. Риба је њихов једини извор прихода. Оно што њихове породице не поједу, продају на оближњој пијаци. Од оног што на тај начин зараде, рибари хране, облаче и издржавају себе и своје породице. Њихов животни стандард је скроман, али задовољавајући.

II. Сукоб око лошег управљања ресурсима

Последње две или три године, у рибарској заједници је избио озбиљан сукоб. Неке рибарске посаде су покушале да повећају зараду ловевши веће количине рибе. Последица тога је био пад репродукције, па су се за три године рибље залихе упола смањиле. Рибарска заједница је суочена са низом проблема:

1. смањење укупних залиха рибе и страх од потпуног истребљења;
2. опадање укупне производње рибе;
3. јаз између два богата и два сиромашна рибарска села („победници и губитници“);
4. опасност од жестоког конфликта између рибарских села.

Ово је сукоб због лошег управљања заједничким ресурсом. Чини се да се он заснива на три ствари које се међусобно допуњују:

1. Постоји подстицај који охрабрује рибаре да лове више рибе;
2. Не постоје никаква правила, па рибари могу да чине шта год желе;
3. Не постоји комуникација између рибарских посада.

III. Анализа сукоба („дијагноза”)

1. Подстицај за прекомерни излов залиха рибе

Сваки рибар зна да заједница зависи од залиха рибе, па зато води рачуна о томе да се рибље залихе потпуно опораве.

Са друге стране, сваки рибар исто тако зна да ако његова посада улови још једну рибу, рибље залихе вероватно неће трпети. То би поправило зараду те посаде, док би трошкове – бригу за рибље залихе, сносила цела заједница. Неједнака расподела додатне зараде и трошкова иде у прилог рибарима који улове више рибе. То је подстицај да се повећа обим риболова. Са становишта сваког рибара појединачно, уловити више рибе изгледа као разумна одлука.

Додатни приход (+100%) Додатни трошкови -25%	Додатни профит (+75%)	Укупни додатни приход и профит одлази посади бр. 1.	Посада 4 -25%	Додатни приход (+0%) Додатни трошкови (4x -25%)
			Посада 3 -25%	
			Посада 2 -25%	
	Додатни трошкови (-25%)		Посада 1 -25%	
Посада бр. 1 са додатним уловом		Рибарска заједница (све четири посаде)		

Једна посада улови више рибе: неједнака расподела додатног прихода, додатних трошкова и додатног профита за рибарску заједницу.

Сви рибари су свесни овог подстицаја и у потпуности су информисани о ефектима онога што сви раде. Најгори сценарио је врло вероватан – сви ће радити исто и ловити више рибе. Последица тога ће бити претерани излов и залихе се више неће моћи у потпуности обновити. Покреће се зачарани круг јер рибари могу надокнадити смањење зараде само даљим повећањем излова.

2. Непостојање правила

Рибари се тако понашају јер не постоје никаква правила – нема смерница, нема сигурности, нема циљева заједнице, нема санкција. У садашњој ситуацији, сваки рибар може да ради шта жели, а све што улови припада њему.

У таквим околностима, понашање рибара не изненађује – али последице за заједницу и рибље залихе су катастрофалне.

3. Недостатак комуникације

Рибари се до сада још нису састали и разговарали о ситуацији у којој се налазе. Понашају се како мисле да је најбоље и реагују на одлуке које су донеле друге посаде.

4. Последица лошег управљања ресурсима

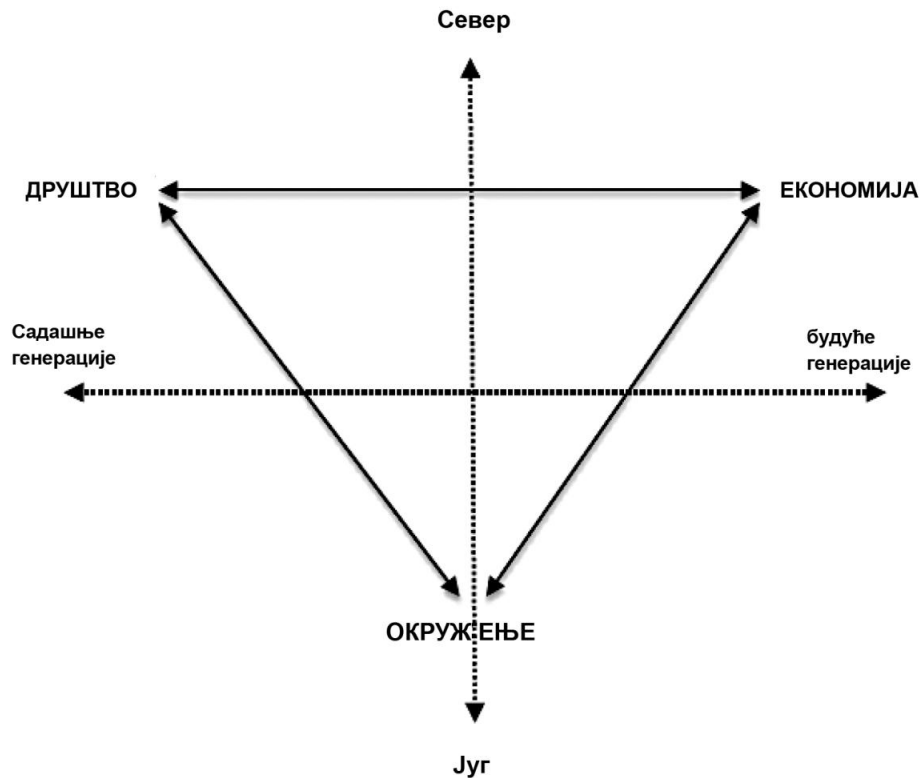
Модел одрживости помаже да се утврди штета изазвана лошим управљањем од стране рибара, а он може помоћи и у дефинисању алтернативног модела понашања (види радни материјал 4.2 и 4.4).

IV. Решавање сукоба

При избору „терапије“ треба водити рачуна о „дијагнози“ сукоба.

Радни материјал за ученике 4.2

Модел циљева одрживости

Како тумачити овај дијаграм

Овај модел обухвата три циља одрживости и ставља их у историјску и глобалну димензију:

1. „Околина“: заштита природне средине и ресурса;
2. „Економија“: економски раст (продуктивност, резултат, богатство);
3. „Друштво“: друштвена кохезија, праведна расподела благостања;

Стрелице са два врха показују да се циљеви према којима су усмерене могу међусобно допуњавати или искључивати.

Радни материјал за ученике 4.3

Примена модела одрживости на рибарску игру:

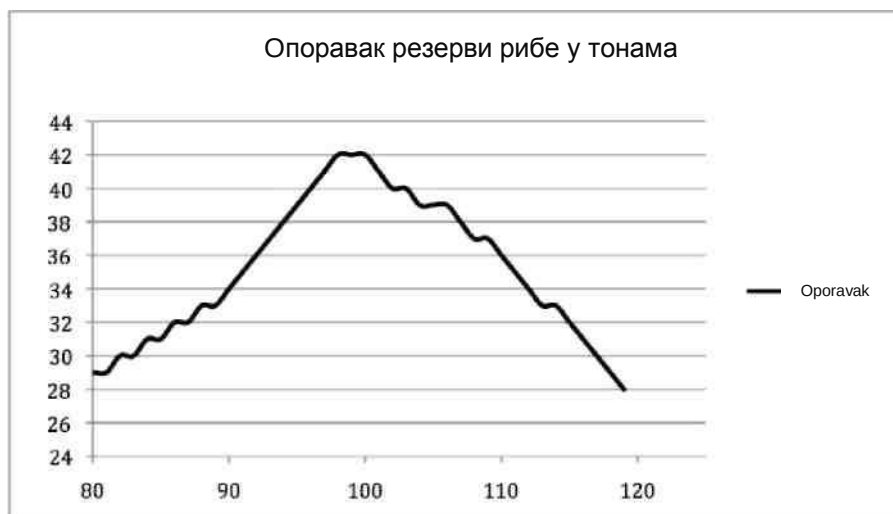
Како можемо „уловити што је могуће више рибе“?

Циљеви модела одрживости	Шта би требало да постигнемо рибарском игром?
Економија: Економски раст, пораст благостања	
Друштво: Расподела добара у заједници	
Околина: Заштита природне средине и ресурса	
Дугорочна стабилност: Остваривање циљева одрживости данас и у будућности	
...	

Радни материјал за ученике 4.4

Која је оптимална равнотежа између репродукције рибе и излова?

Рибљи фонд производи веће или мање количине нове рибе, у зависности од количине рибе која је остала у језеру након што се завршила сезона рибарења. Колика залиха рибе произведе највећу количину нове рибе? Одговор на то питање је кључ за одрживо рибарење.

Рибље залихе на крају сезоне у тонама

Залихе на крају сезоне	Обнављање (производња нове рибе)	Залихе на почетку нове сезоне
80	29	109
85	31	116
90	34	124
95	39	134
96	40	136
97	41	138
98	42	140
99	42	141
100	42	142
101	41	142
102	40	142
103	40	143
104	39	143
105	39	144
110	36	146
115	32	147
120	28	148

Ова табела показује **највише стопе обнављања** које је рибља популација способна да произведе. Ове стопе обнављања су идеалне за одрживо рибарење.

Радни материјал за ученике 5.1

Припреме за конференцију о систему правила

План

Распоред	Програм	Материјали и средства
1. час	Формирање радних група. У свакој групи се налази по један члан из сваког рибарског села.	Радни материјали 5.1, 5.2.
1. час 2. час	Групе праве нацрт оквира правила. Групе припремају своје презентације. Чланови заједнице прихватају пословник и гласају за одржавање конференције.	Радни материјали 5.2, 5.4. Флипчарт и фломастери.
3. час	<i>Пленарни састанак:</i> Групе представљају своје нацрте правила. Чланови заједнице упоређују и оцењују нацрте оквира правила. Чланови заједнице расправљају о томе који оквир правила би требало прихватити.	Радни материјал 5.3.
4. час Конференција	<i>Конференција:</i> Чланови заједнице држе кратке промотивне говоре у прилог моделу који су изабрали. Прихватају оквир правила већином гласова. Потписују изворни документ који садржи правила. <i>Осврт</i> Ученици анализирају стечено искуство.	Радни материјал 5.4. Бели папир формата А4, хемијска оловка, фломастери.

Зашто треба играти игру доношења одлука?

Метода примењена у оквиру горе изложеног плана је игра доношења одлуке. Разлог за избор ове методе је следећи.

Игра функционише као модел. Она дочарава важне елементе стварности и јасно указује на њих, изостављајући истовремено много других појединости. Све државе имају неку врсту основног система, на пример устав који утврђује правила за доношење одлука и решавање сукоба. Без таквог система, чланови заједнице не би имали никакву подршку у решавању међусобних сукоба, па би прибегавали насиљу.

Када учествујете у демократији, остварујете права која су вам гарантована уставом ваше земље. Најбољи начин да разумете на који начин функционише систем правила и закона у вашој земљи је да сами створите такав систем. Игра доношења одлука вам даје управо тај задатак.

Радни материјал за ученике 5.2

Основна питања о којима треба водити рачуна при успостављању институционалног система

Приликом утврђивања система правила, морате донети неке основне одлуке. Ви одлучујете којем облику управљања (одлучивања) дајете предност и ко ће бити власник уловљене рибе. Можете створити различите комбинације тих основних облика и доћи до веома различитих решења.

Управљање	Хијерархија (државна власт)	Кооперативна мрежа
Власништво		
Приватно власништво		
Јавно добро		

Одељци који следе дају додатне информације о различитим опцијама.

1. Избор модела управљања

Кључни агент	Држава	Локалне мреже
Кључни појмови	Моћ и власт	Лични односи, комуникација и заједнички интереси
Осмислити начело система	Хијерархија (од горе према доле)	Партнерство (исти ниво)
Предности	Мир и стабилност Закони јасно допуштају или забрањују одређено понашања људи Закони се могу судски спровести	Велика стручност и флексибилност у решавању проблема и испуњавању интереса људи Слобода импровизације и брзог реаговања
Слабости и ризици	Опасност од злоупотребе моћи Нефлексибилност Слаби подстицаји за личну иницијативу	„Вето-играчи” могу блокирати одлуке Правила се тешко спроводе ако се не поштују
Правна средства	Демократија и људска права Владавина права Систем кочница и равнотежа у Уставу	Моралне санкције Култура одговорности

2. Питање власништва: чији је улов рибе?

Две основне опције и неки критеријуми за размишљање:

	Приватно власништво	Јавно добро
Власничка правила	Сваки рибар је власник свог улова Може њиме да располаже како жели	Сваки рибар испоручује свој улов јавном заступнику Риба се потом дели члановима заједнице
Подстицај за рибаре		
Утицај на укупну количину рибе		
Утицај на залихе рибе		

3. Још нека питања која треба размотрити приликом успостављања институција

- Да ли желите да дефинишете циљ који треба остварити?
- Ко је овлашћен да доноси одлуке?
- Да ли желите да обезбедите средства за спровођење правила?
- Да ли постоји опасност од злоупотребе моћи?
- ...

Радни материјал за ученике 5.3

Поређење различитих система правила

Критеријуми за поређење	Наш нацрт	Остали модели		
		бр. 1	бр. 2	бр. 3
А. Основе Хијерархија				
Умрежавање				
Приватно власништво				
Јавно добро				
Коментари				
Б. Правила Циљеви				
Моћ одлучивања				
Спровођење правила				
Злоупотреба моћи				
...				
Коментари				

Радни материјал за ученике 5.4

Процедурална правила за конференцију – нацрт

Усвајање процедуралних правила

1. Заједница прихвата нацрт процедуралних правила већином од 50% или више гласова.
2. Ако нису предложене никакве измене овог нацрта, он може бити прихваћен гласањем преко представника. Измене се изгласавају посебно.

Председавајући

3. Већином гласова један члан заједнице се бира за председавајућег. Председавајући може учествовати у изгласавању нацрта система правила, али не може бити портпарол (правило бр. 5).

Коначне промотивне изјаве

4. Чланови заједнице се дизањем руку изјашњавају за нацрт модела коме дају предност. Оснивају странке које могу лобирати за тај модел.
5. Портпарол даје промотивну изјаву за своју странку која не траје дуже од два минута.
6. Током гласања није више дозвољено вођење дебате.

Поступак гласања

7. Гласање: чланови заједнице гласањем прихватају нацрт. Сви гласови су једнако вредни. Чланови гласају дизањем руку.
8. Двостепена одлука: гласање о нацрту одвија се у два круга.
 - 8.1 Први круг: чланови заједнице гласају за један нацрт.
 - 8.2 Други круг: два нацрта са највећим бројем гласова улазе у други круг гласања. Заједница усваја нацрт који је добио највећи број гласова.
 - 8.3 Ако оба нацрта добију једнак број гласова, пре понављања гласања се води дискусија.

Документација и ауторизација

9. Писац нацрта уноси датум и место одржавања конференције на крају документа са правилима.
10. Сви чланови заједнице потписују документ.

Радни материјал за ученике 5.5

Кратак преглед: шта можемо научити играјући овакве игре?

1. Развој заједнице: низ проблема и решења

ПРОБЛЕМ	РЕШЕЊЕ
Како можемо опстати?	Морамо се ослонити на природне ресурсе које имамо - рибу.
Како можемо решити сукоб због претераног излова?	1. Потребан нам је концепт одрживости. 2. Потребан нам је систем правила да бисмо организовали процес комуникације и одлучивања.
1. Како дефинишемо одрживост?	Треба да успоставимо равнотежу неколико циљева. У ствари, морамо произвести онолико рибе колико залихе дозвољавају, а да се не истроше, да бисмо обезбедили будућу стабилност. Морамо праведно расподелити принос.
2. Каква правила су нам потребна?	Приликом стварања система, морамо изабрати између различитих начела – уплитања државе или развијања мреже равноправних учесника.
Како можемо спречити злоупотребу моћи?	Превише моћи не сме dospети у руке једне особе. Устави примењују следећа средства: заштитне механизме, владавину права, давање људским правима статуса грађанских права, ограничавање вршења власти, референдуме, регионалну и савезну аутономију, слободу штампе и медија.
Ко одлучује о систему правила који добијамо?	Сви ми заједно. Ми састављамо предлог, бирамо и одлучујемо гласањем.
Како тај процес можемо организовати праведно и ефикасно?	Утврђујемо план. Потребан нам је систем процедуралних правила о коме се унапред морамо договорити.

2. Закључци

1. Политика је напор који улажемо да бисмо савладали проблеме који утичу на благостање и опстанак заједнице. Институције, као што је систем правила, су алати за решавање проблема. Ако не испуњавају ваљано своју сврху, могу и морају се мењати.
2. Конфликт је увек део друштвеног и политичког живота. Иако се конфликт не може искоренити, могуће је контролисати његов негативан утицај.
3. Концепције рибарске игре и игре доношења одлука служе као модели. Блиске су историјској стварности јер описују развој заједнице као низ проблема и решења.
4. Стварност се разликује од игара у две важне ствари. Прво, не располажемо тако тачним подацима о нашим природним ресурсима као што је то случај у игри. Друго, демократије немају демократске корене. Демократија и људска права се не успостављају путем конференција, већ кроз конфликт.

Радни материјал за ученике 5.6

Повратне информације уз 4. и 5. наставну јединицу

Овај упитник је алат који ти помаже у анализи твог личног искуства у учењу. Он је важан извор информација за наставника у циљу будућег унапређења наставе ЕДЦ/ХРЕ. Пиши на полеђини или на додатном папиру ако ти је потребно више простора..

1. У чему сам највише уживао/уживала:

2. Шта ми се најмање свидело:

3. Најважнија и/или најинтересантнија ствар коју сам научио/научила:

4. На чему бих у наставку желео/желела да радим:

5. Моје мишљење о коришћењу игара у ЕДЦ/ХРЕ:

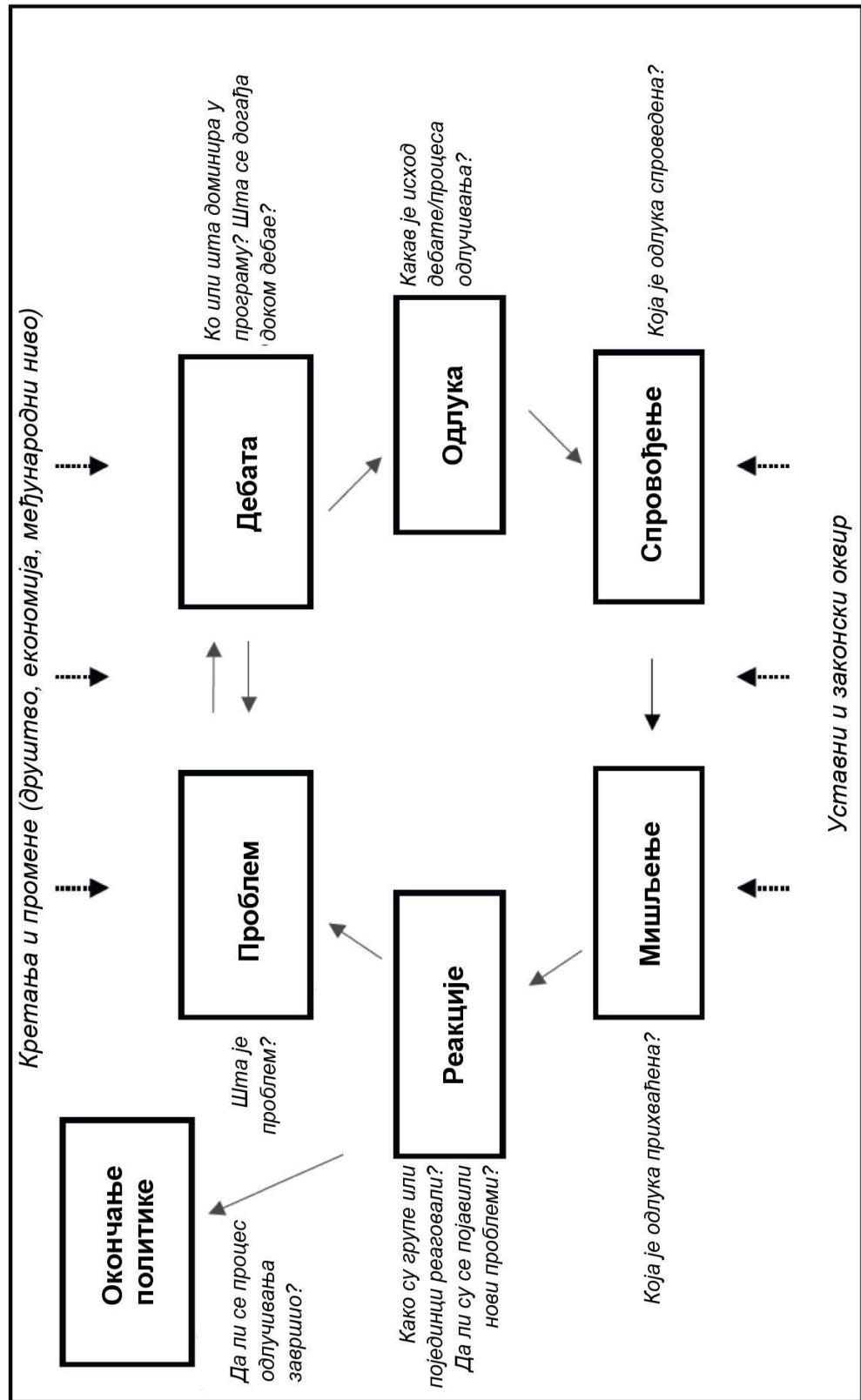
6. Предлози за наставника:
 - а) Шта је добро функционисало – шта не би требало мењати?

 - б) Предлози за побољшање

7. Друге напомене – шта још желим да кажем:

Радни материјал за ученике 6.1

Модел политичког циклуса: политика као процес решавања проблема у заједници

Радни материјал за ученике 6.2

Политички циклус – средство за праћење и разумевање процеса политичког одлучивања

Појмови и основна питања <i>Прилагодити питања ако је потребно</i>	Белешке	Извори информација
1. Тема О којем проблему је реч?		
2. Проблем Ко утврђује програм? Шта је проблем? Да ли се сви протагонисти слажу са дефиницијом проблема?		
3. Расправа Ко је укључен? Који су интереси и вредности протагониста?		
4. Одлука Какав је исход? Да ли је неким интересима дата предност – или се ради о компромисној одлуци?		
5. Спровођење Како се спроводи одлука? Ко је укључен или одговоран? Има ли проблема или сукоба?		
6. Мишљења Који појединци, протагонисти, групе, итд. подржавају или критикују исход? Које су њихове вредности, идеологије и интереси?		
7. Реакције Како реагују? (појединачно, колективно?) Којим средствима остварују моћ и притисак?		
8. Нови проблем, стари проблем или решење? Постоји ли нова дебата о стварању програма? Шта је проблем? Стари или нови? Или је одлука довела до решења које зауставља процес?		

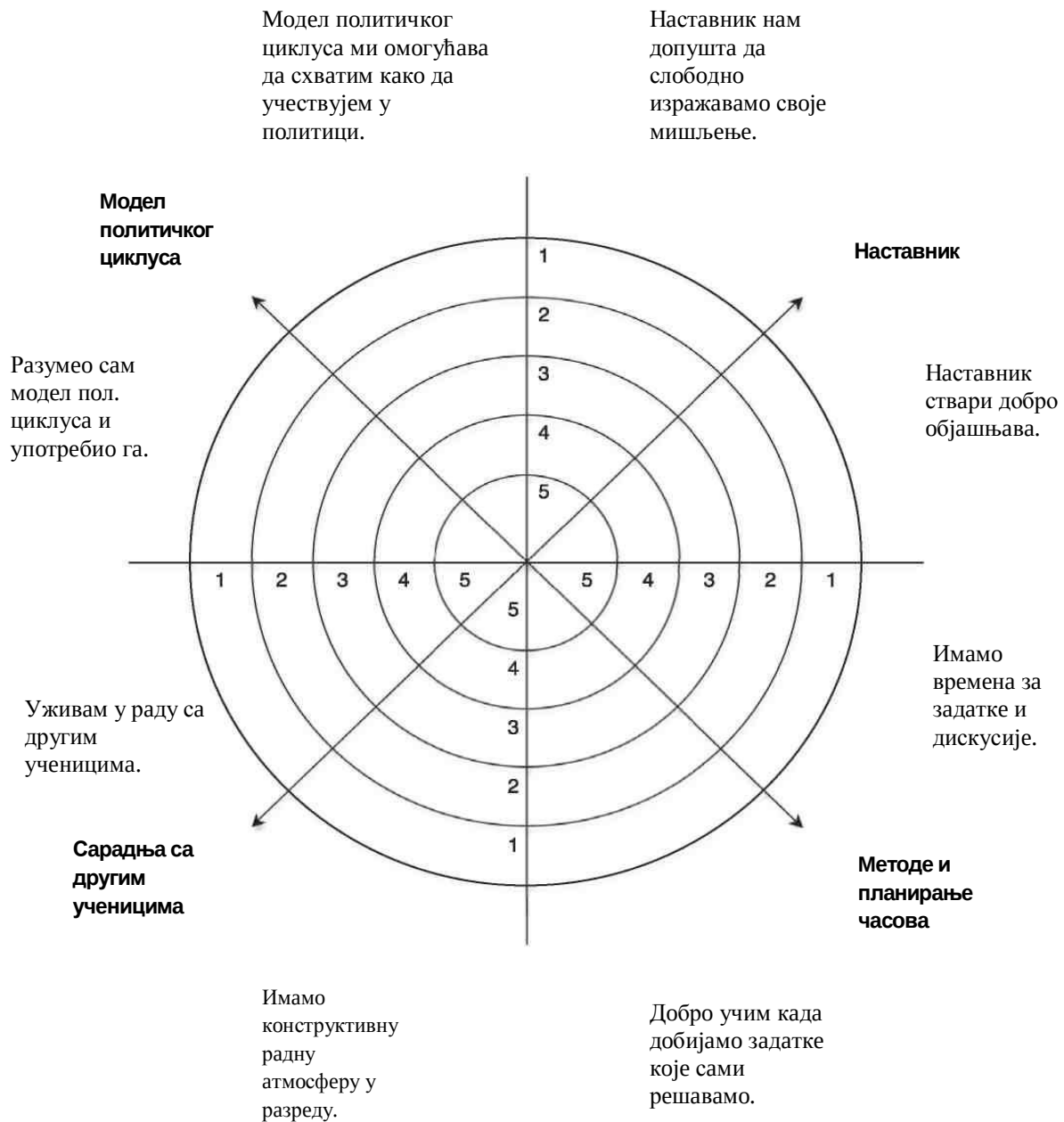
Радни материјал за ученике 6.3

Повратне информације о наставној јединици „Власт и политика”

Одељење:

Датум:

1. Мета за пикадо (5:1 потпуно се слажем - 1:1 у потпуности се противим)

2. Моје личне повратне информације

2.1 Најважнија (најважније) ствар (ствари) коју/које сам научио/научила:

2.2 Шта нисам сматрао/сматрала занимљивим или корисним:

Радни материјал за ученике 7.1

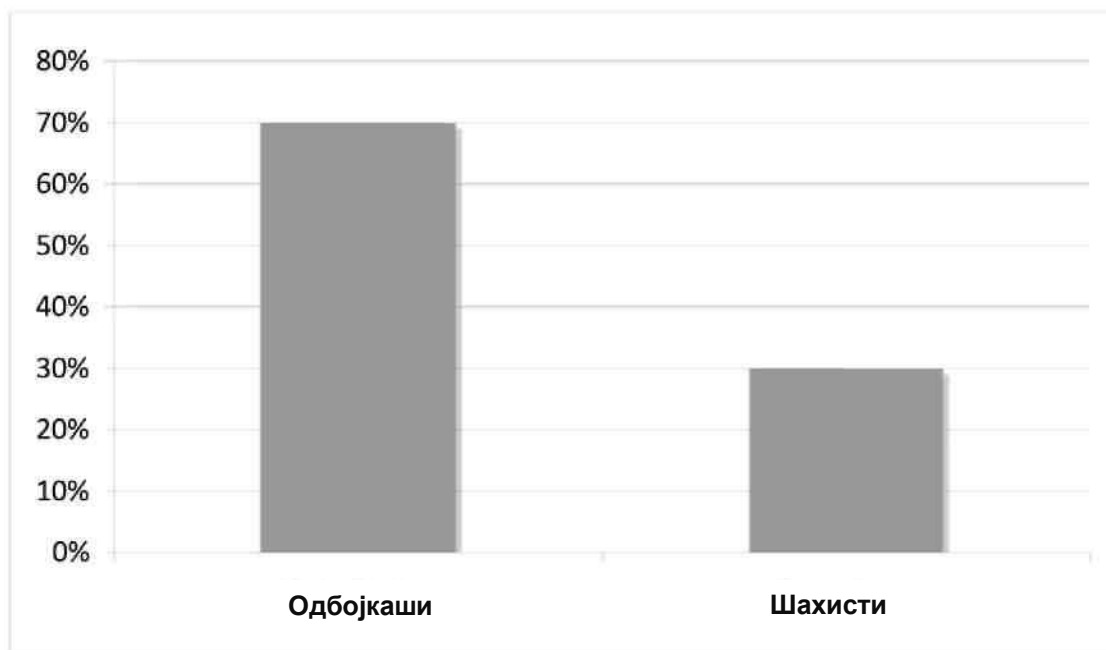
Да ли је владавина већине неправедна према мањини? Пример

Један спортски клуб има велики број страствених одбојкаша и мањи број исто толико страствених шахиста. Обе групе учествују на првенствима и успеле су да привуку нове чланове. Сваки члан плаћа клубу исту своту новца као годишњу чланарину. Једном годишње се одржава састанак на којем сви чланови већином гласова одлучују како да употребе тај новац. Одбојкаши имају дугу листу захтева, укључујући редовну набавку нових лопти, нову спортску одећу за тим и уређивање одбојкашког терена. Шахистима су потребни нови материјали за почетнике, књиге и часописи, али и већа просторија и више шаховских гарнитура, столова и столица за све већи број њихових чланова.

Представници одбојкаша и шахиста износе своје захтеве. Потом се доноси одлука већином гласова. Сваке године одбојкаши надгласају шахисте. Сав новац иде на одбојкашке пројекте, а шахисти морају да се задовоље оним што имају.

Шахисти постају помало фрустрирани и нестрпљиви. Уосталом, и њихова чланарина се троши на одбојкашке пројекте. Осећају се као чланови другог реда, а неки од њих су већ изразили мишљење да треба да се раздвоје у два посебна клуба.

Већина одбојкаша одмахује главом. Власт већине – то је демократија. Ако си надгласан, то је део игре. Међутим, неки одбојкаши ипак сматрају да је такав став мало поједностављен и да праведна игра подразумева и уважавање интереса шахиста. Али како?

Структура чланства у спортском клубу – једноставан пример плурализма. Плуралистичка друштва имају исту врсту структуре која је, наравно, много сложенија. Различите групе имају различите интересе који могу бити супротстављени. Што је друштво сложеније, то има више могућности за стварање супротстављених интереса. Демократија и људска права нуде алате за праведно и мирно решавање тих сукоба.

Пример преузет и прилагођен из: David Miller, *Political philosophy. A very short introduction*, Oxford, 2003, стр. 5.

Радни материјал за ученике 7.2

Како демократије брину о заштити мањина?

Проблем успостављања равнотеже између права већине и мањине је кључно питање на свим нивоима у заједници, од малих клубова до државног нивоа. Са једне стране, у демократији треба поштовати вољу већине. Са друге стране, треба поштовати и интересе мањинских група. Ако постоји група оних који стално губе, који сматрају да су дискриминисани, то може довести до озбиљног сукоба у заједници.

У уставима демократских земаља обично се примењују два решења – оба постављају границе ономе о чему већина може да одлучује. Једно је ограничавање моћи већине давањем мањим ентитетима права на аутономију (савезни или регионални модел). Друго решење је обухватање људских права као грађанских права. Та права штите појединце и мањинске групе будући да већина мора да их поштује.

1. Савезни/ регионални модел

Мањинске групе формирају регионалне ентитете . САД, Немачка или Белгија су примери савеза држава, док је Швајцарска пример кантоналног модела. У тим мањим јединицама одлучује већина, а то може обухватати право на контролу сопственог буџета или учествовање у националном законодавству. Демократски уставни се разликују по обиму аутономије који дају овим подентитетима.

Овај приступ се може проширити изменом дефиниције већине. Ако је за неке одлуке потребна већина од више од 50–75% или чак 100% – мањинске групе могу да утичу на политичке одлуке, па чак могу и да имају право вета.

2. Људска права као мањинска права

Људска права функционишу као мањинска права постављањем граница ономе о чему може одлучивати већина. Узмимо, на пример, чланове **Европске конвенције о људским правима од 4. новембра 1950:**

Члан 5, Право на слободу ...

Свако има право на слободу ...

Члан 14, Забрана дискриминације

Уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује се без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, веза са неком националном мањином, имовно стање, рођење или други статус.

Чланови 5 и 14 говоре о два начела људских права – слободи и једнакости.

Грађани чија су људска права повређена у некој земљи чланици Савета Европе, могу се обратити Европском суду за људска права.

Људска права постају грађанска права онда када су постала део устава. У том случају су она јаче заштићена јер су постала део правног система, али она се односе само на грађане те државе. У неким земљама, установљен је уставни суд који штити грађанска права. За измене и допуне устава обично је потребно више од просте већине, па мањинске групе могу спречити промене које би могле да их угрозе.

Радни материјал за ученике 7.3

Задатак: писање нацрта статута спортског клуба

1. Састави низ правила (члан 1, члан 2, члан 3, итд. ...) која решавају следећа питања:
 - Како треба расподелити средства између постојећих група?
 - Ко одлучује о томе како се расподељују средства?
 - Да ли групама треба дати право на аутономију?
 - Како треба применити начело недискриминације – да се заштите права и интереси већине и мањине?
 - ... (ако желите, укључите додатна питања која сматрате важним).
2. Припремите представљање свог Статута у коме ћете одговорити на ова питања. Напишите своја правила, ако је потребно у облику белешки на листу папира формата А4 који можете додати табели.
3. Ова питања ће послужити као образац за проверу помоћу кога ћете упоредити своје резултате са резултатима других група (видети радни материјал за ученике 7.4).

Радни материјал за ученике 7.4

Евиденција о излагањима група: нацрт статута микро-заједнице

Упишите резултате своје групе у овај образац и уврстите идеје осталих група у делу предвиђеном за излагања.

Основна питања	1. група	2. група	3. група	4. група	5. група	Поређење
Расподела средстава						
Ко одлучује о расподели?						
Аутономија група						
Начело недискриминације (већина/мањина)						
...						

Оцењивање нацрта статута – основна питања

1. *Правичност*: Да ли овај статут праведно решава проблем већине/мањине?
2. *Демократија*: Да ли статут води рачуна о принципу владавине већине?
3. *Ефикасност*: Да ли ће правила за доношење одлука добро функционисати?
4. *Успостављање равнотеже и/или утврђивање приоритета*: Да ли је у статуту пронађен компромис између различитих интереса и принципа, или је дата предност једнима над другима?
5. ...

Како применити ова питања

Покушајте редом да одговорите на свако питање. Ако желите, додајте још питања.

Ако одлучите да неко питање изоставите и истакнете друга питања, образложите своје разлоге за то.

Запишите своје разлоге и образложите их.

Разлози за давање ових упутстава

Имате слободу обликовања сопственог мишљења. Слобода мишљења и изражавања су људска права.

Из тога следи да нема „погрешног” или „исправног” мишљења.

Да бисмо једни другима помогли да разумемо различита мишљења, морамо изнети своје разлоге, а ту постоје разлике у квалитету. Неки аргументи су уверљивији и пажљивије разрађени од других.

За учешће у демократији, вештине пажљивог размишљања и добре аргументације су врло важне ако желимо да други људи подрже наше циљеве. Због тога, кроз овај задатак, можете развијати те вештине.

Радни материјал за ученике 8.1

Предлози тема за дебату

Задатак

1. Прво прикупи све идеје које ти падну на памет и забележи их (*brainstorming*).
2. Организуј идеје по категоријама.
3. Затим их провери на основу следећих критеријума:
 - а) Да ли захтевају избор или одлуку?
 - б) Да ли постоје добри разлози за или против одређеног избора или одлуке?
 - в) Да ли ти и други ученици у разреду знате нешто о тој теми (проблему)?
 - г) Да ли мислиш да ће тај проблем занимати ученике у твом разреду?
 - д) Да ли ти или други ученици имате потребне информације, или их можете прибавити? (можда знате много из свог свакодневног искуства; или можете прикупити податке или извештаје из других извора као што су књиге, новине или интернет.)

Ако на питања од а) до д) одговориш са не, твој предлог није прихватљив.

4. Одабери једну или две идеје и, ако је потребно, прикупи материјал. Можеш формулисати проблем као тврдњу или да/не питање.
5. Стави свој предлог на флипчарт у категорију којој припада, заједно са својим именом. Свакако изнеси своје резултате пре истека рока, како би их сви могли прочитати.
6. Исеци доњи део ове странице, испуни је и остави је на место које је одредио наставник. Додај своје материјале.
7. Прочитај пре почетка рада на лекцији шта пише на флипчарту, као и материјале других ученика.

Страница са белешкама: Предлози за тему о којој ће се расправљати

Имена:

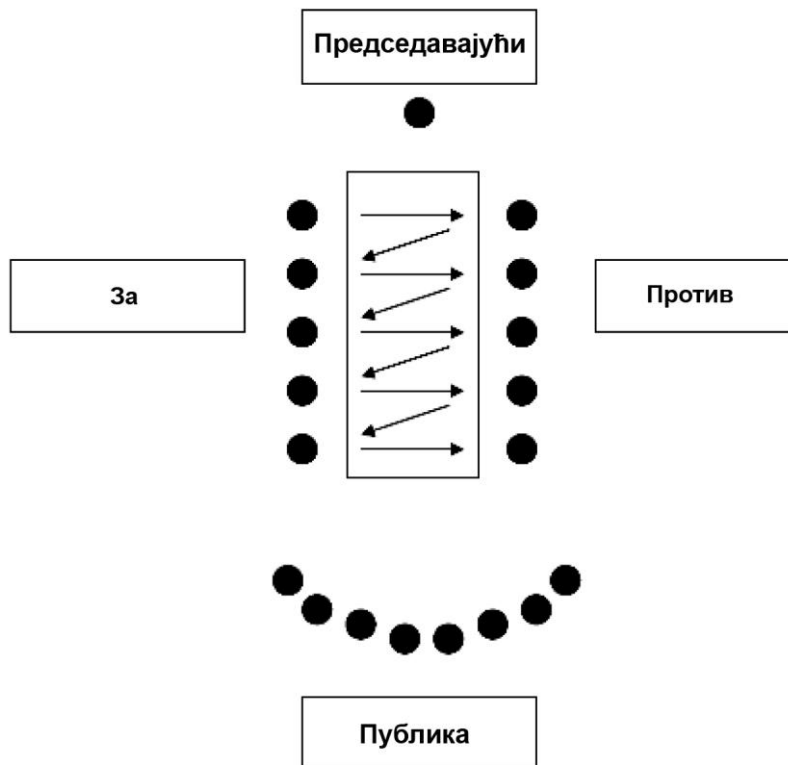
Проблем	Категорија (свакодневни живот, школски живот, итд.)	Материјали

Радни материјал за ученике 8.2

Правила за вођење дебате

Распоред седења

Председавајући седи у прочељу стола. Две стране које учествују у дебати седе једна наспрам друге. Публика седи на извесној удаљености од стола, али тако да може да види обе стране. Ако је потребно, додатне столице за публику треба поређати у неколико редова, а не иза једне од страна која учествује у дебати.

Редослед говорника

Стрелице показују редослед говорника у првом кругу дебате. У другом кругу, редослед је обрнут, док први говорник стране која има позитиван став према теми не заврши изјаву. Тада последњу реч има говорник стране која има негативан став према теми; тим може изабрати једног члана да да ту изјаву – али не свог првог говорника, јер то би му/јој дало блок од два минута времена, што не би било праведно према другом тиму.

Правила за вођење дебате

1. Први говорник стране која се позитивно изјашњава о теми, који седи поред председавајућег, започиње. Затим, као што показују стрелице на дијаграму, одговара први говорник стране која има негативан став у односу на тему. На тај начин наизменично говоре представници обе стране. Пошто је говорио последњи говорник стране која је против, почиње други круг расправе, овог пута обрнутим редоследом.
2. После излагања првог говорника стране која се позитивно изјашњава о теми, говорник стране која има негативан став (али не њихов први говорник) има последњу реч.
3. Редослед говорника се не сме мењати.
4. Сваки говорник има на располагању највише један минут. Председавајући пажљиво

контролише време. Даје знак када је говорнику преостало 10 секунди, а после истека времена, говорник може завршити реченицу и мора стати. Неискоришћено време се не може пренети на другог говорника.

5. Забрањено је прекидати говорника.
6. Публика не сме учествовати у дебати.
7. После дебате, публика има пет минута за размену утисака и мишљења. Затим се гласа дизањем руку.
8. Приликом гласања, сабирају се гласови за и против. Побеђује већина.

Савети за говорнике страна које учествују у дебати

1. Уз изузетак првог говорника стране која се потврдно изјашњава о теми, искористите отприлике прву половину своје изјаве за побијање аргумента друге стране, а затим представите свој нови аргумент.
2. (За прве говорнике.) Изнесите свој став – кажите какву одлуку желите да чујете.
3. Када се припремате за дебату, прво спроведите асоцијативно низање свих идеја (*brainstorming*). Затим одлучите којим редоследом желите да изнесете своје ставове и доделите их једном говорнику. Почните и завршите изразито јаким и упечатљивим аргументом (видети радни материјал за ученике 8.2).
4. Можете поновити или варирати кључни аргумент како би га сви схватили.
5. Последњи говорници треба да резимирају аргументе своје стране. Ако се дебата води о одлуци коју је потребно донети, трудите се да слушаоцима буде јасан апел који упућујете када буду гласали после дебате.
6. Говорите слободно. Немојте читати своју изјаву из белешки, већ успоставите контакт погледом са противницима и слушаоцима.
7. Према противницима се опходите с поштовањем. Никада немојте вређати говорника већ се бавите његовим аргументима.

Савети за слушаоце (види радни материјал за ученике 8.5)

1. Пре дебате, покушајте да претпоставите које аргументе ће обе стране изнети. То ће вам дати потребан референтни оквир док слушате дебату.
2. Бележите аргументе обеју страна – ако је то могуће, једном реченицом.
3. Повежите аргументе са противаргументима уз помоћ линија и стрелица и упишите коментар. Који аргумент вас је уверио? (кораци 2 и 3 може поделити неколико слушалаца).
4. Назначите који аргумент је на вас оставио најјачи утисак.
5. После дебате, размените резултате у оквиру своје групе. Затим гласајте о предлозима обе стране.

Радни материјал за ученике 8.3

Образац за дебатне тимове

Име говорника <i>Молимо да се држите редоследа из дијаграма у радном материјалу 8.2</i>	Аргумент	Белешке
1.	<i>Препорука: изнесите свој предлог</i>	
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10. *	<i>Завршна реч (кратак преглед кључних аргумената)</i>	

*Завршна реч - говорници

Први говорник стране која има позитиван став о теми има завршну реч (види дијаграм у радном материјалу 8.2).

Затим следи говорник стране која има негативан став. Тим бира члана који ће наступити, али не свог првог говорника, јер би он на тај начин добио блок од два минута, а то би било неправедно према другом тиму

Радни материјал за ученике 8.4

Образац за председавајуће

Први задатак председавајућег – председавање дебатов

Председавајући води дебату, води рачуна да учесници поштују правила (видети радни материјал за ученике 8.2) и да се добронамерно и с поштовањем односе једни према другима. Председавајући је неутралан и не показује склоност ни према једном дебатном тиму.

Председавајући пре свега мери време. Ни један од говорника не сме говорити дуже од од једног минута. То у пракси значи да по истеку једног минута, говорник може завршити своју последњу реченицу и после тога треба да стане. Ако је потребно, председавајући љубазно, али одлучно, прекида говорника и даје реч следећем говорнику другог тима.

Опрема

- Штоперица или сат који тачно показује секунде. Мобилни телефони такође имају функцију штоперице.
- Папир за белешке и оловка.
- Жути и црвени лист папира или картона формата А7.
- Додатни радни материјал 8.2, 8.5.

Задатак председавајућег током дебате

1. Он/она отвара дебату:

- Жели добродошлицу тимовима, публици и извештачима.
- Даје кратак приказ дебате, без појединости које би могле да помогну једној од страна.
- Подсећа тимове на: поштено поступање, поштовање правила.
- Објашњава правила у вези са мерењем времена: после 50 секунди председавајући даје знак.
- После једног минута председавајући зауставља говорника - како би обезбедио правичност.

2. Током дебате:

- Председавајући само слуша дебату.
- Председавајући прати време излагања и после 50 секунди даје знак. (Често је то једино што председавајући треба да ради.)
- Председавајући интервенише ако говорници прекораче додељено време од једног минута.
- Председавајући интервенише ако учесници у дебати или неко из публике на било који начин прекидају говорника.
- У врло озбиљним случајевима лошег или некоректног понашања, председавајући

показује говорнику жути или/и црвени картон. Црвени картон значи да говорник мора напустити дебату.

3. После дебате:

- Председавајући објављује да је дебата завршена.
- Председавајући захваљује учесницима у дебати и слушаоцима.

Улога председавајућег после дебате

По завршетку дебате, слушаоци (публика) воде кратак разговор осврћући се на дебату (пет минута), а затим гласају о томе која страна је изнела убедљивије аргументе.

Други задатак председавајућег – вођење поступка гласања и дискусија о дебати

1. *Дискусија која следи после дебате*

- Председавајући најављује да слушаоци имају на располагању пет минута током којих могу разменити мишљења о дебати. Столице су сада постављене у круг или велики полукруг како би сви ученици видели један другог.
- Сваки слушалац је током дебате правио белешке и размишљао о томе који тим је уверљивији. Председавајући тражи дизање руку – провера начина гласања.
- Реч узимају ученици који имају различита мишљења. Председавајући их моли да размене мишљења на исти начин како су то чинили и учесници у дебати, јер нема много времена.
- После пет минута председавајући објављује крај дискусије.

2. *Гласање*

- Председавајући најављује гласање. Понавља проблем и питање о којем се гласа: који тим вас је успешније убедио – онај који је био за или онај који је био против? У овом тренутку више није дозвољена дискусија. Председавајући моли једног ученика да резултате гласања забележи на таблу или флипчарт.
- Председавајући прво тражи да дигну руке ученици које је уверила страна која је била за. Изброји гласове и потом на исти начин води гласање о супротној страни.
- На крају се прозивају и броје суздржани – они који нису гласали ни за један тим.
- Председавајући чита резултат гласања, али га не коментарише. Захваљује слушаоцима на разговору и гласању и закључује дебату.

Радни материјал за ученике 8.5

Образац евиденције за публику

1. Асоцијативно низање идеја (brainstorming): какве аргументе очекујемо?		
Афирмативни	Негативни	Белешке
2. Записник са дебате		
Афирмативни	Негативни	Белешке
3. Мој глас (навести разлоге)		

Радни материјал за ученике 8.6

Радни листић за извештаче о дебати

Задатак

Ученици се организују у три тима.

Напишите извештај са дебате и представите свој чланак на следећем часу. Окачите, ако је то могуће, два или три примерка на зид учионице.

Сваки тим ради за различиту врсту новина/часописа:

таблоид;

квалитетне новине;

часопис за младе.

Профил три различите врсте новина – шта читаоци очекују

Постоје нека општа правила о томе како написати добар чланак - види радни материјал за ученике 9.1.

Међутим, свака врста новина се обрађа различитим читаоцима, па би ваш чланак требало да се допадне вашој циљној групи ако желите да читаоци купују новине од којих живите. То значи да ће ваши чланци бити потпуно различити, успркос чињеници да пишете о истој дебати. Погледајте како је то урађено у стварним новинама.

Врста новина	Шта читаоци очекују *** приоритет / ** важно / * пожељно				
	Забава	Слике	Информације (проблем и аргументи)	Ставови младих	„лични печат“
Таблоид	**	**	**	*	***
Квалитетне новине	*	**	***	*	*
Часопис за младе	**	**	**	***	*

Радни материјал за ученике 9.1

Израда зидних новина – прављење избора

Упутства

Направићете сопствене зидне новине. Припремите се размишљајући о својим идејама. Које приче, чланке и слике предлагате? Изнесите своје разлоге јер ће вам то помоћи када будете разговарали о свом коначном избору.

Питања која треба размотрити (критеријуми)	Ваши предлози	Ваши разлози
1. Да ли је вест вредна објављивања? Због чега је прича важна?	1. Уводник?	
Да ли прича садржи важне или кључне информације које ваши читаоци треба да знају?	2. Друге приче?	
2. Уводник Уводник треба да упада у очи како би привукао потенцијалне читаоце. Можете ли га „појачати“ сликом?	3. Уводник (коментар) – о којој причи?	
3. Фотографије Размислите о слици са подтекстом уместо приче.	4. Фотографије – о којим причама?	
4. Равнотежа садржаја Примери: Познато/непознато позитивно/негативно најновије вести/приче о проблемима људи које подстичу емоције приче о успеху/ приче о конфликту	5. Приче и теме мање важности – шта се може изоставити?	

На основу: Center for Media Literacy (2005). *Five Key Questions That Can Change the World*. Lesson 1c. page 21 (прилагођено). Доступно на: www.medialit.org.

Радни материјал за ученике 9.2

Савети за израду зидних новина

Доделите следеће задатке члановима тима (види белешке о начину извештавања у наставку):

- главни уредник који води састанак;
- члан тима који мери време надгледа израду зидних новина;
- презентер који у пленарном делу часа објашњава ваше одлуке.

Предлог редоследа

1. Усвојите или измените овај предлог редоследа.
2. Дискутујте и одлучите које теме ћете изабрати – или изоставити (радни материјал за ученике 9.1).
3. Доделите истраживачки задатак и/или задатак писања сваком члану тима. Договорите се о редоследу извршавања задатака.
4. Обавите послове око састављања приче – истраживање, писање, прикупљање материјала и слика.
5. Саставите зидне новине.
6. Изложите их у учионици.

Белешке о начину извештавања

Главни уредник

Председава разговорима и доношењу одлука у свом тиму.

Проверава да ли сви имају прилику да са тимом поделе своје идеје и размишљања. Интервенише ако некога не слушају.

Предлаже које приче би требало укључити у зидне новине.

Прати да ли тим марљиво ради. Предлаже редослед који је остварљив јер оставља довољно времена за основне ствари – скупљање информација и писање.

Члан тима који мери време

Надгледа редослед израде зидних новина.

Ако утврди да тим касни и да ће имати потешкоћа да заврше задатак, разговара са члановима тима и обавештава главног уредника.

Предлаже шта тим треба да учини да би завршио на време.

Извештач

На следећем часу укратко објашњава другим тимовима разлоге због којих сте:

- изабрали неку тему за уводник;

- намеравали да укључите неке друге теме и због чега сте на крају од њих одустали;
- изабрали одређене фотографије;
- сва остала питања о којима је ваш тим расправљао.

Радни материјал за ученике 9.3

Савети за писање доброг новинског чланка

Пре него што почнеш да пишеш

Размисли о сврси своје приче: ако се ради о причи за новине, то ће највероватније бити информисање читалаца.

Спроведи истраживање и интервјуе и немој да заборавиш да правиш белешке и запишеш корисне изјаве.

Док пишеш

Употребљавај активне глаголе да покажеш шта се заиста догађа.

Прво изнеси заиста занимљиве информације.

Прати следећи оквир:

Први пасус

Покушај да привучеш читаоце, па започни неком смешном, мудром или изненађујућом констатацијом. Изабери разноликост – покушај да започнеш чланак питањем или провокативном изјавом. У првој или у прве две реченице реци ко, шта, када, где и зашто.

Други/трећи/четврти пасус

Пружи читаоцу појединости проширивањем одговора на пет горе поменутих питања:

- Ко је укључен?
- Шта се догодило?
- Где се догодило?
- Када се догодило?
- Зашто се догодило?

Укључи једну или две изјаве људи које си интервјуисао. Пиши у трећем лицу (он, она, оно или они). Не заборави да сачуваш објективност и немој никад отворено износити своје мишљење. Употреби наводнике када износиш туђа мишљења.

Последњи пасус

Заокружи причу и немој оставити читаоца у неизвесности. Покушај да завршиш неким цитатом, изреком која се лако памти или лепим завршетком.

(скраћено)

Извор: *Media Awareness Network*

Изворни документ: *Lesson Plan, Reporter for a day*

Аутор: Ginnie Waller

Доступно на: www.media-awareness.ca

Ово је приручник за наставнике образовања за демократско грађанство (*Education for Democratic Citizenship* - ЕДЦ) и образовања за људска права (*Human Rights Education* - ХРЕ), уреднике уџбеника за ЕДЦ/ХРЕ и састављаче наставног плана и програма. Девет наставних јединица, којима је посвећено око четири часа, баве се основним појмовима ЕДЦ/ХРЕ. Припреме за рад на овим часовима садрже исцрпна упутства и радне материјале за ученике, као и основне информације за наставнике. Због тога је приручник погодан за приправнике и почетнике, као и наставнике који уз рад пролазе кроз обуку за ЕДЦ/ХРЕ. Искусни наставници такође могу искористити многе идеје и материјале из овог приручника. Приручник садржи целовит наставни план и програм за једну школску годину за ученике средњих школа, али с обзиром да је свака наставна јединица целина за себе, приручник пружа мноштво различитих могућности коришћења.

Циљ ЕДЦ/ХРЕ је оспособљавање деце да постану активни грађани који су спремни и способни да учествују у демократској заједници. Зато ЕДЦ/ХРЕ посебно истиче активно учење које се заснива на решавању задатака. Овај приручник за средње школе истиче кључне компетенције које младим људима омогућавају да учествују у демократском одлучивању и одговоре на изазове које пред њих поставља динамично плуралистичко друштво. Кључни појмови ЕДЦ/ХРЕ постају алати за образовање током целог живота.

Приручник IV из едиције од шест приручника:

ЕДЦ/ХРЕ Приручник I: *Образовање за демократију* – Пропратни материјали за наставнике о демократском грађанству и образовању за људска права

ЕДЦ/ХРЕ Приручник II: *Одрастати у демократију* – Припреме за часове за основни ниво образовања за демократско грађанство и људска права

ЕДЦ/ХРЕ Приручник III: *Живети у демократију* – Припреме за часове ЕДЦ/ХРЕ за више разреде основне школе

ЕДЦ/ХРЕ Приручник IV: *Учествовати у демократију* – Припреме за часове образовања за демократско грађанство и људска права за средње школе

ЕДЦ/ХРЕ Приручник V: *Истраживање дечијих права* – Девет малих пројеката за основни ниво образовања

ЕДЦ/ХРЕ Приручник VI: *Почување о демократију* – Збирка модела образовања за демократско грађанство и људска права

www.coe.int
<http://book.coe.int>

Савет Европе са својих 47 држава чланица обухвата готово цео Европски континент. Његов циљ је развој општих демократских и правних начела на основу Европске конвенције о људским правима и осталих референтних докумената на тему заштите права појединца. Од свог оснивања 1949. године, по завршетку Другог светског рата, Савет Европе представља симбол помирења.